عاشقان رسول جون 130 حڪايتون

۽ مڪي مديني جون زيارتون

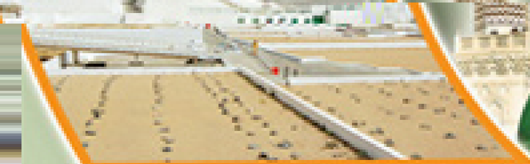

شيخ طريقت، امير اهلسنت، باني دعوت اسلامي حضرت علامه مولانا ابو بلال

مُحَمّد الياس عطّار قادري رضوي دامت برڪاتهم العاليه

يادداشت

مطالعي جي دوران ضرورت مهل اندر لائن ڪري، اشارا لکي ڪري صفحو نمبر نوٽ فرمايو. اِنْ شَآءَاللّٰه عَزَّوَجَلَّ عِلم ۾ ترقي ٿيندي.

www.dawateislami.net
I.T. Majlis of Dawateislami

www.dawateislami.net
I.T. Majlis of Dawateislami

شيخ طريقت، امير اهلسنت، باني ءِ دعوت اسلامي، حضرت علامہ
دَامَت بَرَكَاتُهُمُ العَالِيه
مولانا ابو بلال محمد الياس عطار قادري رضوي
جو اُردو زبان ۾ ڪتاب

عاشقان رسول جون 130 حڪايتون

۽ مڪي مديني جون زيارتون

ترجمو پيشڪش

مجلسِ تراجم (دعوت اسلامي) هن ڪتاب جو سنڌي زبان ۾ ترجمو ڪرڻ جي وس آهر ڪوشش ڪئي آهي. جيڪڏهن ترجمي يا ڪمپوزنگ ۾ ڪٿي ڪا ڪمي بيشي نظر اچي ته مجلسِ تراجم کي آگاهه ڪري ثواب جا حقدار بڻجو.

رابطي جي لاءِ: مڪتب مجلس تراجم (دعوت اسلامي)
عالمي مدني مرڪز فيضان مدينہ محلہ سوداگران
پراڻي سبزي منڊي باب المدينہ ڪراچي
فون نمبر: 021-34921389-90-91
E-mail: translation@dawateislami.net

كتاب جو نالو : **عاشقان رسول جون 130 حڪايتون**

مؤلّف : شيخ طريقت، امير اهلسنت، بانيءِ دعوت اسلامي، حضرت علامه
مولانا ابو بلال محمد الياس عطار قادري رضوي دامت برکاتهم العاليه

ڇپائي جي تاريخ : جمادي الاول 1435، مارچ 2014

ڇاپيندڙ : مڪتبة المدينه عالمي مدني مرڪز فيضانِ مدينه بابُ المدينه ڪراچي

مڪتبة المدينه جون مختلف برانچون

مڪتبة المدينه: شهيد مسجد ڪارادر باب المدينه ڪراچي	021-32203311
مڪتبة المدينه: داتا دربار لاهور	042-37311679
مڪتبة المدينه: فيضان مدينه آفندي ٽاؤن حيدرآباد	022-2620122
مڪتبة المدينه: فيضان مدينه العطار ٽاؤن ميرپورخاص	023-3514672
مڪتبة المدينه: فيضان مدينه مارڪيٽ روڊ دادو	025-4611541
مڪتبة المدينه: فيضان مدينه سکر	071-5619195
مڪتبة المدينه: چڪرا بازار نوابشاه	024-4362145
مڪتبة المدينه: رابعه شاپنگ سينٽر فاروق نگر لاڙڪانه	074-4054191
مڪتبة المدينه: عطار آباد (جيڪب آباد)	027-2710635

مدني التجا: ڪنهن کي به هي ڪتاب ڇاپڻ جي اجازت ناهي-

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى سَيِّدِ الْمُرْسَلِيْنَ
اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ ط بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ط

عاشقانِ رسول جون 130 حڪايتون

۽ مڪي مديني جون زيارتون

شيطان ڪيتري به سستي ڏياري پر هي ڪتاب پڙهي وٺو. اِنْ شَآءَ اللّٰه عَزَّوَجَلَّ اوهان مڪي مديني جي حاضري جي لاءِ بيتاب ٿي ويندؤ.

درود شريف جي فضيلت

اُمُّ المومنين حضرت سيدتنا عائشہ صديقہ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهَا کان روايت آهي تہ صاحب معراج، محبوب ربّ بي نياز صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن ارشاد فرمايو: ”جڏهن ڪو ٻانهو مون تي درود پاڪ پڙهندو آهي تہ ملائڪ ان درود کي متي کڻي ويندو آهي ۽ اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي دربار ۾ پهچائيندو آهي تہ اللّٰه عَزَّوَجَلَّ ارشاد فرمائيندو آهي: ”ان درود کي منهنجي ٻانهي جي قبر ۾ کڻي وڃو تہ اهو درود پنهنجي پڙهڻ واري جي لاءِ استغفار ڪندو رهندو ۽ ان (خاص ٻانهي) جون اکيون ان کي ڏسي ٺڏيون پيون ٿينديون.“ (جمع الجوامع ج 6 ص 321 حديث 19461)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مديني جي زيارت ڪرڻ وارن جون 51 حڪايتون

(انهن حڪايتن ۾ مديني جي حاضريءَ وغيره جو خاص ذڪر آهي)

﴿1﴾ روضي پاڪ مان خوشخبري

امير المؤمنين، حضرت مولاءِ ڪائنات، عليُّ المرتضي، شير خدا ڪَرَّمَ اللّٰهُ تَعَالٰى وَجْهَهُ الْكَرِيْم فرمائن ٿا تہ تاجدار مدينہ، قرار قلب سينہ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

جن جي مزار شريف ۾ جلوه فرمائڻ جي ٽن ڏينهن کان پوءِ هڪ اعرابي حاضر ٿيو، اهو قبر مبارڪ سان والهاڻ چنبڙي پيو ۽ ان جي خاڪِ پاڪ پنهنجي مٿي تي وڌي ۽ ائين عرض ڪيائين: يارسول الله صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم! جيڪو ڪجهه اوهان الله تبارڪ و تعاليٰ کان ٻڌو اهو اسان اوهان کان ٻڌو (۽ اهو هي آهي ته)

وَ لَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَّلَمُوْۤا اَنْفُسَهُمْ جَآءُوْكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ وَ اسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُوْلُ لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّابًا رَّحِيْمًا ﴿۶۴﴾

(پ 5 النساء 64)

ترجموڪنزالايمان: ۽ جيڪڏهن اهي پنهنجي پاڻ تي ظلم ڪن ته اي محبوب تنهنجي بارگاهه ۾ حاضر ٿين پوءِ الله کان معافي گهرن ۽ رسول انهن جي شفاعت فرمائي ته ضرور الله کي گهڻو توبهه قبول ڪندڙ مهربان لهندا.

يا رسول الله صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم! مون پنهنجو پاڻ تي ظلم ڪيو آهي (يعني گناهه ڪيا آهن) ۽ اوهان جي بارگاهِ بيڪس پناهه ۾ حاضر ٿيو آهيان ته جيئن اوهان منهنجي لاءِ اِستِغفار فرمايو، قبر مبارڪ مان آواز آيو: "قَدْ غُفِرَلَکَ" يعني تحقيق تنهنجا گناهه بخشيا ويا.

(وفاء الوفا ج 2 ص 1361)

عَیب محشر میں کھلا ہی چاہتے تھے میں نثار
ڈھک کے پردہ اپنے دامن کا چھپایا شکریہ (وسائل بخشش ص 304)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿2﴾ دربار رسالت ۾ حاضر ٿيڻ وارو بخشجي ويو

دعوت اسلامي جي اشاعتي اداري مڪتبة المدينه جي شايع ٿيل 413 صفحن تي مشتمل ڪتاب "عُيُونُ الحِڪايات" حصي ٻئين، صفحي 308 تي امام عبدالرّحمٰن بن علي جوزي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ القوي لکن ٿا ته حضرت سيدنا محمد بن حرب هلالي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الوالي جن بيان ڪيو ته

”هڪ دفعي مان روضۂ رسول تي حاضر هئس تہ هڪ اعرابي آيو ۽ حضور انور، شافع محشر، محبوب ربّ اڪبر صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي بارگاهہ بيڪس پناهہ ۾ ائين عرض ڪرڻ لڳو: يا رسول الله صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم الله عَزَّوَجَلَّ اوهان تي جيڪو سچو ڪتاب نازل فرمايو، ان ۾ اها آيت بہ آهي:

وَ لَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَّلَمُوْۤا اَنْفُسَهُمْ جَآءُوْكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ وَ اسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُوْلُ لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّابًا رَّحِيْمًا ﴿۶۴﴾

(پ 5 النساء 64)

ترجمو ڪنزالايمان: ۽ جيڪڏهن اهي پنهنجي پاڻ تي ظلم ڪن تہ اي محبوب تنهنجي بارگاهہ ۾ حاضر ٿين پوءِ الله کان معافي گهرن ۽ رسول انهن جي شفاعت فرمائي تہ ضرور الله کي گهڻو توبہ قبول ڪندڙ مهربان لهندا.

اي منهنجا آقا ۽ مولا صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ! مان بخشڻهار ربّ عَزَّوَجَلَّ کان پنهنجي ڪوتاهين ۽ گناهن جي معافي گهرندي اوهان جي دربار ۾ حاضر ٿيو آهيان ۽ اوهان کي الله عَزَّوَجَلَّ جي دربار ۾ پنهنجو شفيع بڻايان ٿو. اهو چئي اهو عاشق رسول روئڻ لڳو ۽ ان جي زبان تي اهي شعر هئا:

يَا خَيْرَ مَنْ دُفِنَتْ بِالْقَاعِ اَعْظُمُهٗ ... فَطَابَ مِنْ طِيْبِهِنَّ الْقَاعُ وَالْاَكَمُ
رُوْحِی الْفِدَاءُ لِقَبْرٍ اَنْتَ سَاكِنُهٗ ... فِيْهِ الْعِفَافُ وَفِيْهِ الْجُوْدُ وَالْكَرَمُ

ترجمو: (1) اي اها بهترين ذات! جنهن جو مبارڪ وجود ان زمين ۾ دفن ڪيو ويو تہ ان جي عمدگي ۽ پاڪيزگيءَ سان ميدان ۽ ماٿريون معطر ٿي ويون. (2) منهنجي جان فدا ٿئي ان نوراني قبر تان جنهن ۾ پاڻ سڳورا صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم آرام فرمائي رهيا آهيو، جنهن ۾ پارسائي سخاوت، عفو ۽ ڪرم جو وڏو قيمتي خزانو آهي.

اهو عاشق رسول گهڻي دير تائين انهن شعرن کي پڙهندو رهيو، پوءِ پنهنجي گناهن جي معافي گهرندي اشڪبار اکين سان

اتان ڪان هليو ويو. حضرت سيدنا محمد بن حرب هلالي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الوالي فرمائن ٿا تہ جڏهن مان ستس تہ خواب ۾ رحمت عالم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن جي زيارت جو شرف حاصل ٿيو، پاڻ ڪريم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن ارشاد فرمايو: اِلْحَقِ الرَّجُلَ فَبَشِّرْهُ اَنَّ اللّٰهَ تَعَالٰى قَدْ غَفَرَ لَهٗ بِشَفَاعَتِيْ يعني ان اعرابي سان ملو ۽ ان کي خوشخبري ٻڌايو تہ الله ربّ العزت منهنجي سفارش جي ڪري ان جي مغفرت فرمائي ڇڏي آهي. (عيون الحڪايات ص 378 ملخصا) الله عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي. اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

سر گزشتِ غم کہوں کس سے ترے ہوتے ہوئے — کس کے در پر جاؤں تیرا آستانہ چھوڑ کر
بخشوانا مجھ سے عاصی کا روا ہو گا کسے! — کس کے دامن میں چھپوں دامن تمہارا چھوڑ کر

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿3﴾ اي زائر روضہ انور! بخشش حاصل ڪري موٽو!

حضرت سيدنا حاتم اصم رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه رحمت عالم، نور مجسم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي روضي مبارڪ وٽ بيهي دعا ڪئي: ياربّ عَزَّوَجَلَّ مون تنهنجي حبيب مڪرم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي قبر اطهر جي زيارت ڪئي هاڻي تون مون کي نامراد نہ موٽاءِ. آواز آيو: اي ٻانها! اسان تو کي پنهنجي محبوب جي پاڪيزه تربت جي زيارت جي اجازت ئي تڏهن ڏني جڏهن تو کي پاڪ ڪرڻ منظور ڪيو، هاڻي تون ۽ تو سان گڏ زيارت ڪرڻ وارا بخشش حاصل ڪري موٽي وڃو، بيشڪ الله عَزَّوَجَلَّ تو کان ۽ ان کان راضي ٿي ويو جنهن پياري نبي، محمد مدني صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي روضي شريف جي زيارت ڪئي. (الروض الفائق ص 306) الله عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي. اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

بُلاتے ہیں اُسی کو جس کی بگڑی یہ بناتے ہیں
کمر بندھنا دِیارِ طیبہ کو کُھلنا ہے قسمت کا

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيب! صَلَّى اللهُ تَعالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿4﴾ ڏسو مدينو اچي ويو!

حضرت سيدنا ابراهيم خواص رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه فرمائن ٿا ته مان هڪ سفر ۾ سخت اُڄ جي ڪري بيقرار ٿي ڪِري پيس ته ڪنهن منهنجي منهن تي پاڻي جا ڇنڊا هنيا. مون اکيون کوليون ته ڇا ٿو ڏسان ته هڪ حسين ۽ جميل بزرگ، خوبصورت گهوڙيءَ تي سوار آهي. انهن مون کي پاڻي پياريو ۽ فرمايائون مون سان گڏ سوار ٿي وڃو، اڃا ڪجهه قدم هليا هئاسين ته فرمايائون ڏسو! ڇا نظر اچي رهيو آهي؟ مون چيو: ”اهو ته مدينو پاڪ (زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيمًا) آهي.“ فرمايائون: لهو ۽ وڃو رسول الله صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي بارگاهِ اقدس ۾ سلام عرض ڪيو ۽ اهو به عرض ڪجو ته حضرت خضر عَلَيْهِ السَّلَام به اوهان جي خدمت ۾ سلام عرض ڪيو آهي. (روض الرياحين ص 126)

الله عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي. اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

کسی کے ہاتھ نے مجھ کو سَہارا دے دیا ورنہ
کہاں میں اور کہاں یہ راستے پیچیدہ پیچیدہ

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيب! صَلَّى اللهُ تَعالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿5﴾ سبز گهوڙي سوار

حضرت سيدنا شيخ ابو عمران واسطي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْقَوِي فرمائن ٿا ته مان مڪي مڪرمه زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيمًا کان مديني منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيمًا

ڏانهن سرڪار نامدار، مديني جي تاجدار صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن جي مزار فائضُ الانوار جي ديدار جي نيت سان نڪتس، رستي ۾ مون کي ايتري سخت اُڃ لڳي جو موت يقيني هو، بيوس ٿي هڪ ٻٻر جي وڻ جي هيٺان ويهي رهيس. اوچتو سبز گهوڙي تي سبز لباس وارو هڪ شخص ظاهر ٿيو. ان جي گهوڙي جو لغام ۽ زين به سبز هئي ۽ پڻ ان جي هٿ ۾ سبز شربت سان ڀريل سبز پيالو هو. اهو انهن مون کي ڏنو ۽ فرمايو: پيئو ۽ مان ٽن ساهين ۾ پي ويس، پر ان مان ڪجهه به گهٽ نه ٿيو. پوءِ انهن مون کان پڇيو ته ڪيڏانهن وڃي رهيا آهيو؟ مون چيو: مدينه منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ته جيئن رحمت عالم، رسول محتشم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ۽ شيخين ڪريمين رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُمَا جي بارگاهه ۾ سلام عرض ڪيان. فرمايائون: جڏهن توهان اتي پهچو ته پنهنجو سلام عرض ڪري ونو ته انهن ٽنهي عظيم هستين کي عرض ڪجو ته رضوان (فرشتو، خازنِ جنّت) به اوهان جي بارگاهه ۾ سلام پيو عرض ڪري. (روض الرياحين ص 329) **الله عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.**

اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

جاں بلب ہوں جاں بلب پر رَحم کر
اے لَبِ عیسیٰ دَوراں اَلغیاث (ذوقِ نعت)

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿6﴾ ٻئي جو سلام پهچائڻ جي برڪت سان ديدار ٿي ويو

هڪ بزرگ رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه فرمائن ٿا ته مان پنهنجي ملڪ يمن جي شهر صنعا کان حج جي ارادي سان نڪتس ته ڪيترائي عاشقانِ رسول رخصت ڪرڻ لاءِ شهر کان ٻاهر تائين آيا. هڪ عاشق رسول

مون کي چيو: سروَرِ ڪونين، رحمتِ دارين صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیۡہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم ۽ شيخين ڪريمين ۽ ٻين اصحابن سڳورن عَلَيۡهِمُ الرِّضۡوَان جي مبارڪ بارگاهن ۾ منهنجو سلام عرض ڪجو. جڏهن مان مديني پاڪ زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا حاضر ٿيس ته ان عاشق رسول جو سلام عرض ڪرڻ وسري ويو ۽ جڏهن اتان موٽي ذوالحُلَيۡفَہ پهتس ۽ احرام ٻڌڻ جو ارادو ڪيو ته مون کي ان عاشق رسول جو سلام پهچائڻ ياد اچي ويو. مون پنهنجي ساٿين کي چيو ته منهنجي واپس موٽڻ تائين منهنجي اُٺ جو خيال رکجو، مون کي هڪ ضروري ڪم سان مديني شريف وڃڻو آهي. ساٿين چيو: هاڻي ته قافلي جي روانگي جو وقت آهي ۽ اسان کي لڳي ٿو ته جيڪڏهن تون قافلي کان جدا ٿي وئين ته پوءِ مڪي مڪرمہ زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا تائين ٻه ملي نه سگهندين. مون چيو: پوءِ منهنجي سواريءَ کي ٻه پاڻ سان وٺيو وڃجو.

مان واپس مدينہ منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا آيس ته روضي پاڪ تي حاضر ٿي ان عاشق رسول جو سلام شهنشاهِ خير الانام صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیۡہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم ۽ اصحابي سڳورن عَلَيۡهِمُ الرِّضۡوَان جي بارگاهہ ۾ پيش ڪيو، رات ٿي چڪي هئي. مان مسجد نبوي شريف عَلٰي صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام کان ٻاهر نڪتس ته هڪ شخص ذوالحُلَيۡفہ کان ايندي مليو مان ان کان قافلي جي باري ۾ پڇيو ۽ ان چيو ته قافلو روانو ٿي چڪو آهي. مان مسجد نبوي شريف عَلٰي صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام ۾ واپس موٽي آيس ۽ ارادو ڪيو ته ڪنهن ٻئي قافلي سان گڏ هليو ويندس ۽ پوءِ سمهي پيس. رات جي آخريءَ پهر خواب ۾ جناب رسالت مآب صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیۡہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم ۽ شيخين ڪريمين رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنۡهُمَا جي زيارت سان مشرف ٿيس. حضرت سيدنا صديق اڪبر رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنۡهُ عرض ڪيو: ”يا رسول الله صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیۡہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم اهو ئي

اهو شخص آهي.“ رسول اڪرم، نور مجسَّم صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن مون ڏانهن ڏٺو ۽ فرمايو: ”ابو الوفا“ مون عرض ڪيو ته يا رسول الله صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم منهنجي ڪُنيت ته ابو العباس آهي، فرمايائون: تون ابو الوفا (يعني وفادار) آهين پوءِ پاڻ صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم منهنجو هٿ پڪڙيو ۽ مون کي مڪي پاڪ زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ۾ ۽ اهو به خاص مسجد الحرام ۾ پهچائي ڇڏيو، مان مڪي شريف زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ۾ 8 ڏينهن تائين رهيس ۽ ان کان پوءِ منهنجي ساٿين جو قافلو مڪي شريف پهتو. (روض الرياحين ص 322) **الله عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.** اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم

غمزدوں کو رضاؔ مژدہ دیجے کہ ہے
بیکسوں کا سہارا ہمارا نبی

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿7﴾ اتي موجود ماڻهن روضيءَ پاڪ مان سلام جو جواب ٻڌو

حضرت سيدنا شيخ ابونصر عبدالواحد بن عبدالملڪ بن محمد بن ابوسعيد صوفي ڪرخي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْقَوِي فرمائن ٿا: مان حج کان فارغ ٿي مديني منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا آيس ۽ روضي پاڪ تي حاضر ٿيس، حجري شريف جي ويجهو وينو هيس ته حضرت ابوبڪر دِيار بڪري عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْقَوِي تشريف فرما ٿيا ۽ مُواجهه شريف جي سامهون بيهي عرض ڪيو: اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَارَسُوْلَ الله ته مون ۽ اتي موجود سيني ٻڌو ته روضي مبارڪ مان آواز آيو: وَعَلَيْكَ السَّلَامُ يَا اَبَا بَكْر. (الحاوي للفتاوي ج 2 ص 314) **الله عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.** اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم

وہ سلامت رہا قیامت میں　　پڑھ لئے جس نے دل سے چار سلام
اس جواب سلام کے صدقے　　تا قیامت ہوں بے شمار سلام

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب!　　صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿8﴾ وَعَلَيْكَ السَّلامُ يَاوَلَدِیْ

حضرت شيخ سيد نور الدين اِيجِي رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه جڏهن روضي مبارڪ تي حاضر ٿيا ته عرض ڪيائون: اَلسَّلامُ عَلَيْكَ اَيُّها النَّبِيُّ وَرَحمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهٗ ته جيترا ماڻهو اتي ان وقت حاضر هئا انهن سيني ٻڌو ته روضي مبارڪ مان جواب آيو: وَعَلَيْكَ السَّلامُ يَاوَلَدِیْ يعني ۽ تو تي سلام هجي اي منهنجا پٽ! (الحاوي للفتاوي ج 2 ص 314) اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.

اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

تم کو تو غلاموں سے ہے کچھ ایسی محبّت
ہے ترکِ اَدب ورنہ کہیں ہم پہ فدا ہو!

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب!　　صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿9﴾ وَعَلَيكُمُ السَّلامُ يا محمد هاشم التتوي

شيخ الاسلام حضرت سيدنا مخدوم محمد هاشم ٺٽوي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ الْقَوِي جڏهن مديني منوره زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ۾ روضي مبارڪ تي حاضر ٿيا ۽ صلوات ۽ سلام عرض ڪيو ته پياري پياري آقا مڪي مدني مصطفيٰ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن جو مبارڪ آواز ٻڌڻ ۾ آيو ته وَعَلَيكُمُ السَّلامُ يا مُحَمَّد هَاشِمُ الْتَتوی. (انوار علماء اهلسنت سنڌ ص 714 ملخصًا) اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.

اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

اے مدینے کے تاجدار سلام　　اے غریبوں کے غمگسار سلام
تیری اِک اِک ادا پہ اے پیارے　　سو دُرودیں فدا ہزار سلام (ذوقِ نعت)

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب!　　صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿10﴾ قبر مبارڪ مان هٿ مبارڪ نڪتو

حضرت سيدنا شيخ احمد ڪبير رفاعي رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَیْه جڏهن حج ڪان فارغ ٿي مديني منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا روضي پاڪ تي حاضر ٿيا ته عربي ۾ به شعر پڙهيا، جن جو ترجمو اهو آهي: (1) پري هئڻ ڪري مان پنهنجي روح کي بارگاهِ اقدس ۾ موڪليندو هئس ته اهو منهنجو نائب بڻجي آستانه عاليه کي چمندو هو. (2) ۽ هاڻي جسماني طور حاضر ٿي ملڻ جو شرف مليو آهي ته پوءِ پنهنجو هٿ مبارڪ وڌايو ته جيئن منهنجا چُپ انهن کي چمن. جيئن ئي شعر پورو ٿيو هٿ مبارڪ قبر شريف مان ٻاهر نڪتو ۽ انهن هٿ مبارڪ کي چميو. (الحاوي للفتاوي ج 2 ص 314) **الله** عَزَّوَجَلَّ **جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.** اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

واہ کیا جُود و کَرَم ہے شہِ بَطحا تیرا
"نہیں" سُنتا ہی نہیں مانگنے والا تیرا

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب!　　صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿11﴾ مان ڪريم آقا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم وٽ آيو آهيان

حضرت سيدنا داوُد بن ابي صالح رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَیْه فرمائن ٿا ته ٻنهي جهانن جي سلطان، رحمتِ عالميان صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي آستانِ عاليشان تي هڪ ڏينهن خليفو مَروان حاضر ٿيو، اتي ان هڪ شخص کي قبر مبارڪ تي منهن رکيل ڏٺو ته ان جي ڪلهي تي هٿ رکي چيائين ته

خبر آهي ڇا پيو ڪرين؟ اهو ”ها خبر آهي“ چئي ان ڏانهن متوجه ٿيو، اهو رسول اڪرم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جو مشهور صحابي حضرت سيدنا ابو ايوب انصاري رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ هو. فرمايائون: مان رسول الله صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي بارگاهِ اقدس ۾ حاضر ٿيو آهيان ۽ ڪنهن پٿر وٽ نه آيو آهيان ۽ مون رسول اڪرم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن کي اهو فرمائيندي ٻڌو آهي ته دين تي ان وقت نه روئو جڏهن ان جو والي اهل هجي پر ان وقت ضرور روئو جڏهن ان جو والي نااهل هجي.

(المستدرڪ ج 5 ص 720 حديث 8618) **الله** عَزَّوَجَلَّ **جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.** اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

عُشّاقِ روضہ سجدے میں سُوئے حَرَم جُھکے
اللہ جانتا ہے کہ نیّت کدھر کی ہے

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿12﴾ رحمت عالم ﷺ ڪاڏو موڪليو

حضرت سيدنا امام ابو بڪر بن مُقرِي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْقَوِي فرمائن ٿا ته مان ۽ سيدنا امام طَبَراني قُدِّسَ سِرُّهُ الرَّبَّانِي ۽ سيدنا ابو الشيخ رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه اسان ٽئي مديني منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ۾ حاضر هئاسين. ٻن ڏينهن کان کاڌو نه مليو هو ۽ بک کان بيحال ٿي ويا هئاسين. جڏهن عشاء جو وقت آيو ته مون روضي پاڪ تي حاضر ٿي عرض ڪيو: يارسول **الله** صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم! ”اَلْجُوع!“ يعني اي **الله** عَزَّوَجَلَّ جا رسول صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم! بک. مون ان کان علاوه ٻيو ڪجهه به نه چيو ۽ واپس موٽي آيس، مان ۽ ابو الشيخ رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه سمهي رهياسين ۽ طبراني قُدِّسَ سِرُّهُ الرَّبَّانِي ويٺي ڪنهن جو انتظار ڪري رهيا هئا، ايتري ۾ ڪنهن اسان جي گهر جو دروازو کڙڪايو اسان دروازو کوليو ته

هڪ علوي شخص پنهنجن ٻن غلامن سان تشريف فرما ٿيا، ٻنهي وٽ ڪاڏي سان پريل هڪ ٽوڪري هئي. اهي علوي بزرگ چوڻ لڳا: شايد اوهان حضور اڪرم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن جي دربار ۾ بک جي شڪايت ڪئي آهي. چو ته مان خواب ۾ رحمتِ عالم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي زيارت سان مشرف ٿيو آهيان ۽ سروَرِ ڪائنات صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم اوهان جي لاءِ فرمائي رهيا هئا ته انهن کي ماني کارايو. بهرحال انهن اسان سان گڏجي ماني ڪاڏي ۽ جيڪو ڪجهه بچيو اهو اسان کي ڏئي هليا ويا. (جذب القلوب ص 207، وفا الوفا ج 2 ص 1380) **الله**عَزَّوَجَلَّ **جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.**

اٰمين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

سرکار کھلاتے ہیں سرکار پلاتے ہیں
سلطان وگدا سب کو سرکار نبھاتے ہیں

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿13﴾ سرڪار مدينه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم جن ڪاڏو ڪارايو

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! ڏٺو اوهان ته اَلْحَمْدُلِلّٰه عَزَّوَجَلَّ! اسان جا مٺا مٺا آقا، مڪي مدني مصطفيٰ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن پنهنجي غلامن تي نظرِ ڪرم فرمائيندا آهن ۽ مصيبت ۾ ڦاسڻ جي صورت ۾ مدد ڪندا آهن ۽ بکايلن کي ڪاڏو ڪارائيندا آهن. ان باري ۾ هڪ ٻي حڪايت ملاحظه فرمايو: حضرت سيدنا امام يوسف بن اسماعيل نبهاني قُدِّسَ سِرُّهُ الرَّبَّانِي نقل ڪن ٿا ته حضرت سيدنا شيخ ابو العباس احمد بن نفيس تُونِسي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْقَوِي فرمائن ٿا ته مان هڪ دفعي مديني پاڪ زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ۾ سخت بک جي حالت ۾ سرڪار عالي وقار، مڪي مديني جي تاجدار صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن جي مزارِ پُرانوار تي حاضر ٿي

عرض ڪيو: يا رسول الله صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم مان بکايل آهيان، اوچتو مون کي ننڊ اچي وئي. ٿوري دير کان پوءِ ڪنهن اچي جاڳايو ۽ مون کي گڏ هلڻ جي دعوت ڏني، مان ان سان گڏ ان جي گهر آيس، ميزبان ڪارڪون، گيهه ۽ ڪڻڪ جون مانيون پيش ڪري چيائين ته پيٽ ڀري کائو ڇو ته مون کي منهنجي جد امجد مڪي مدني سلطان صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن اوهان جي ميزباني جو حڪم ڏنو آهي ۽ آئينده به ڪڏهن بک محسوس ٿئي ته اسان وٽ تشريف ڪڻي اچجو.

(حجة الله علي العٰلمين ص 573)

پیتے ہیں ترے در کا کھاتے ہیں ترے در کا

پانی ہے ترا پانی دانہ ہے ترا دانہ

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿14﴾ سرڪار مدينہ ﷺ جن درهم عطا فرمايا

حضرت سيدنا احمد بن محمد صوفي رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه فرمائن ٿا ته مان ٽن مهينن تائين جهنگلن ۾ ڦرندو رهيس، ايتري تائين جو منهنجي سڄي کل ڳري وئي. آخرڪار مان مدينہ منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ۾ حاضر ٿي غمگين دلين جي چين، سرورِ ڪونين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ۽ شيخين ڪريمين رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُمَا جي بارگاهه ۾ سلام عرض ڪيو ۽ سمهي پيس. خواب ۾ جناب رسالت مآب صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي زيارت سان مشرف ٿيس ته پاڻ ڪريم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم فرمائي رهيا هئا: ”احمد“ تون اچي وئين. ڏس ته سهي تنهنجو ڇا حال ٿي ويو آهي؟ مون عرض ڪيو: اَنَا جَائِعٌ وَاَنَا ضَيْفُكَ يَا رَسُوْلَ الله يعني يا رسول الله صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم! مان بکايل آهيان ۽ اوهان جو مهمان آهيان. رحمتِ عالم، رسول اڪرم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن ارشاد فرمايو: ”هٿ کول!“ جڏهن

مون پنھنجو ھٿ کوليو تہ ان ۾ ڪجھہ درھم ھئا ۽ جڏھن اک کلي تہ اھي درھم منھنجي ھٿ ۾ موجود ھئا. مون بازار وڃي ماني ۽ فالوده خريد ڪري کاڌو. (جذب القلوب ص 207، وفا الوفا ج 2 ص 1381) اللهعَزَّوَجَلَّ جي انھن تي رحمت ھجي ۽ انھن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.

اٰمِين بِجَاهِ النّبِيِّ الاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

منگتا تو ہے منگتا کوئی شاہوں میں دکھا دے
جس کو مرے سرکار سے ٹکڑا نہ مِلا ہو!

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿15﴾ سرڪار ﷺ جن ماني عطا فرمائي

حضرت سيدنا اِبنُ الجلاء رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه فرمائن ٿا تہ مان مديني شريف زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا حاضر ٿيس ۽ ڪجھہ وقت بک جي حالت ۾ گذريو. سرڪار نامدار صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي مزار پر انوار تي حاضر ٿي عرض ڪيو: اَنَا ضَيْفُکَ يَارَسُوْلَ الله صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم يعني يا رسول الله صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم مان اوھان جو مھمان آھيان، پوءِ مون تي ننڊ جو غلبو ٿيو ٻنھي جھانن جي سردار صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم خواب ۾ اچي مون کي ھک ماني عنايت فرمائي ۽ مان خواب ۾ ئي ڪائڻ لڳس اجا اڌ ماني مس کاڌي ھئي جو اک کلي وئي ۽ مانيءَ جو اڌ ٽڪر منھنجي ھٿ ۾ ھو. (جذب القلوب ص 207، وفا الوفا ج 2 ص 1380) اللهعَزَّوَجَلَّ جي انھن تي رحمت ھجي ۽ انھن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.

اٰمِين بِجَاهِ النّبِيِّ الاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

﴿16﴾ جاڳيس تہ اڌ ماني ھٿ ۾ ھئي

حضرت سيدنا ابوالخير رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه فرمائن ٿا تہ مان پياري

پياري آقا، مکي مدني مصطفيٰ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي مبارڪ شهر منّي مديني زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيمًا حاضر ٿيس ته پنجن ڏينهن جو بکايل هيس مان شهنشاهِ ڪونين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ۽ شيخين ڪريمين رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُمَا جي مقدس درٻارن ۾ به سلام پيش ڪيو ۽ پوءِ عرض ڪيو: اَنَا ضَيْفُکَ يَا رَسُوْلَ الله يعني يا رسول الله صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم! مان اوهان جو مهمان آهيان، ان ڪان پوءِ منبر پاڪ وٽ وڃي سمهي پيس. اکيون ته ڇا بند ٿيون جو دل جون اکيون کلي ويون، ڪرم ٿي ويو ۽ مان خواب ۾ جناب رسالت مآب صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي ديدار سان مشرف ٿيس ۽ شيخين ڪريمين ۽ مولاءِ ڪائنات عليُّ المرتضيٰ رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُم به گڏ هئا. مولا علي رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْه جن مون کي لوڏيو ۽ فرمايو: اٿو! احمدِ مجتبيٰ، محمد مصطفيٰ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن تشريف فرما ٿيا آهن. مان اٿي خواب ئي خواب ۾ حبيب ڪريم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن جي نوراني پيشاني چمي ورتي. نبي رحمت صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن مون کي هٿ ۾ هڪ ماني عنايت فرمائي. مان اڌ ماني خواب ۾ ئي کائي ورتي ۽ جڏهن اک کلي ته باقي اڌ ماني منهنجي هٿ ۾ هئي. (شواهد الحق في الاستغاثة بسيدالخلق ص 240) الله عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي. اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

سرکار کھلاتے ہیں سرکار پلاتے ہیں
سلطان و گدا سب کو سرکار نبھاتے ہیں

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿17﴾ ڇا ته ڪرم نوازي آهي!

حضرت سيدنا ابوعمران موسيٰ بن محمد بنزرتي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْقَوِي فرمائن ٿا ته مان مديني شريف زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيمًا ۾ حاضر هيس ۽ مالي

پريشاني جو فرياد ڪٽي سرڪار نامدار، بيڪسن جي مددگار صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي مزارِ پُرانوار تي حاضر ٿي عرض ڪيو: اَنَا فِي ضِيَافَةِ اللّٰهِ وَضِيَافَتِكَ. مان اللّٰه تعاليٰ ۽ اوهان جي مهماني ۾ آهيان. عصر جي نماز جي انتظار ۾ ويني ويني مون کي ننڊ اچي وئي، چا تو ڏسان ته حجرو مبارڪ کليو آهي ۽ ان مان ٽي پاڪ هستيون ٻاهر تشريف فرما ٿيون آهن. مون شهنشاهِ خير الانام صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي خدمت سراپا عظمت ۾ سلام پيش ڪرڻ جي لاءِ اٿڻ لڳس ته مون سان گڏ وينل شخص چيو ته ويهي رهه، چو ته نبي ڪريم رؤف رحيم صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم حاجين سڳورن کي ”سلام“ جو تحفو عنايت ڪرڻ ۽ جيڪي غريب مسڪين آهن، انهن ۾ کاڌو ورهائڻ جو ارادو ڪيو آهي. مون چيو: ”مان به انهن مان آهيان“پوءِ جڏهن حبيب خدا، احمد مجتبيٰ، محمد مصطفيٰ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم تشريف فرما ٿيا ته حاجين سڳورن کي سلام ارشاد فرمايو، مان به هٿ ملائڻ ۽ هٿ چمڻ جو شرف حاصل ڪيو. پاڻ سڳورن صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم حلوي جهڙي ڪا شيءِ منهنجي هٿ تي رکيائون جيڪا مون ان وقت ئي وات ۾ وجهي ڇڏي. جڏهن اک کلي ته ان کي ڳهڻ جي لاءِ وات هلائي رهيو هيس ۽ انهيءَ شي جو ذائقو به وات ۾ موجود هو جڏهن ٻاهر نڪتس ته اللّٰه تعالي مون کي اهڙو شخص عطا فرمايو جنهن بنا ڪرائي جي سواري جو بندوبست ڪري ڇڏيو ۽ هڪ ٻئي جي ذميداري لڳائي جيڪو مڪي شريف زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا پهچڻ تائين منهنجي خدمت ڪندو رهيو. (شواهد الحق ص 241 ملخصاً) **اللّٰه** عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.

اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

شُکر ایک کرم کا بھی ادا ہو نہیں سکتا
دل تم پہ فدا جانِ حسنؔ تم پہ فدا ہو

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿18﴾ گھروتہ وڏي شيءِ گھرو

هڪ شخص جو بيان آهي تہ مان مديني شريف زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ۾ رهندو هيس، مون کي بک پريشان ڪيو تہ مزار اقدس تي حاضر ٿيس ۽ عرض ڪيو: **يا رسول الله! اَلْجُوْع!** يعني يا رسول الله صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم مان بکايل آهيان. اهو عرض ڪرڻ کان پوءِ حجري مبارڪ جي ويجهو ويهي رهيس. هڪ سيد صاحب مون وٽ تشريف فرما ٿيا ۽ چيائون تہ "اچو" مون پڇيو: ڪيڏانهن؟ جواب ڏنائين تہ "اسان جي گھر هلو تہ جيئن اوهان ڪجهہ کائي پي سگھو" مان ان سان گڏ هلڻ لڳس ۽ انهن مون کي ثَريد جو هڪ پيالو ڏنو جنهن ۾ گوشت ۽ زيتون شريف گهٽي مقدار ۾ هو. مون گهٽو کاڌو ۽ واپسيءَ جو ارادو ڪيو، انهن چيو تہ اجا کائو مان تورو اجا کاڌو ۽ جڏهن واپس موٽڻ لڳس تہ انهن نصيحت جا مدني گل ارشاد فرمايا: اي ڀاءُ! سوچيو تہ سهي! اوهان ڪيترو پري کان انهن علائقن مان ايندا آهيو، جهنگل ۽ بيابان جا ڪشالا ڪٽي، سمنڊ پار ڪري پنهنجي گهربار کي ڇڏي ۽ پوءِ وڃي نبي ڪريم صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي دربار ۾ حاضري جو شرف حاصل ڪندا آهيو، پر هتي پهچي اوهان جو سڀ کان وڏو مقصد اهو رهجي ويندو آهي تہ **يارسول الله** صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم اسان کي ماني جو ڪو ٽڪرو عطا فرمايو. اي منهنجا ڀاءُ! جيڪڏهن اوهان جنت گهرو ها، گناهن جي مغفرت جو سوال ڪريو ها الله

عَزَّوَجَلَّ ۽ ان جي حبيب صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي رضا منديءَ جو مطالبو ڪيو ها يا اهڙي قسم جو ڪو ٻيو عظيم مقصد ۽ دعا انهن جي بارگاهه پيش ڪيو ها ته سرڪار مدينه صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي برڪت سان اهو عظيم مقصد به حاصل ٿي وڃي ها. (شواهد الحق ص 240) **اللّٰه**عَزَّوَجَلَّ **جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.**

اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الاَمِين صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

مانگیں گے مانگے جائیں گے منہ مانگی پائیں گے
سرکار میں نہ " لا " ہے نہ حاجت " اگر " کی ہے

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب!   صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! اهو ذهن نشين ڪريو ته رحمت عالم صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن کي پنهنجي ٻڪ جي فرياد ڪرڻ ۾ معاذالله ڪو به عيب ناهي، بلڪ اها به تمام وڏي سعادت آهي ۽ ان سلسلي ۾ ڪيئي عالمن ۽ محدثن جون حڪايتون پويان گذري چڪيون آهن. ان هوندي به سيد صاحب جا مدني گل به پنهنجي جاءِ تي مدينه مدينه آهن ته اسان جي پياري آقا، ٻنهي جهانن جا سخي داتا، مڪينِ گنبذ خضرا صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي عظيم دربار ۾ جهولي ڦهلائي آهي ته پوءِ ٿورو ڇو گهرون؟ سندن جي بارگاهه ۾ ته دنيا ۽ آخرت جي سيني ڀلائين جو سوال ڪرڻ گهرجي. مال ۽ جان جي حفاظت، دين ۽ ايمان تي استقامت، مٺي مديني ۾ عافيت سان شهادت، بقيع شريف ۾ مدفن، بي حساب مغفرت ۽ جَنَّتُ الفردوس ۾ سندن جوارِ رحمت ۾ جڳهه جو سوال ڪرڻ گهرجي. **اللّٰه**عَزَّوَجَلَّ **جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.**

اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الاَمِين صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

مانگنے کا شُعُور دیتے ہیں جو بھی مانگو حُضُور دیتے ہیں
کم مانگ رہے ہیں نہ سِوا مانگ رہے ہیں جیسا ہے غنی وَیسی عطا مانگ رہے ہیں

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿19﴾ اعليٰ حضرت مِنٰي ۾ مغفرت جي دعا ڪرائي

اهڙي طرح ڪنهن بزرگ سان پنهنجي عقيدت ۽ الله تعالي جي دربار ۾ ان بزرگ جو مقبول ٿيڻ جو سهڻو گمان قائم ٿئي ته ان ڪان رڳو دنيا جي حاجت پوري ٿيڻ بابت دعا جي درخواست ڪرڻ بجاءِ بي حساب مغفرت جي دعا جو به چوڻ گهرجي. منهنجي آقا اعليٰ حضرت رَحۡمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيۡه جو بزرگن ڪان رڳو مغفرت جي دعا ڪرائڻ جو معمول هوندو هو، جيئن فرمائن ٿا (ٻهريون دفعو مديني شريف جي حاضريءَ جي موقعي تي جڏهن مِنيٰ شريف جي مسجد مان سيِ ماٿهو هليا ويا) ته مسجد جي اندرئين حصي ۾ هڪ شخص کي ڏٺو ته قبلي ڏانهن رخ ڪري وظيفي ۾ مصروف هو. مان مسجد جي اڱڻ ۾ دروازي وٽ هئس، مسجد ۾ ٻيو ڪير به نه هو اوچتو مسجد ۾ ڪجهه هلڪو آواز محسوس ٿيو جيئن ڪا ماکيءَ جي مک جي ڀونڀات هجي. هڪدم منهنجي دل ۾ هي حديث پاڪ آئي: "الله وارن جي دل مان اهڙو آواز نڪرندو آهي جيئن ماکيءَ جي مک ڀونڀات ڪندي هجي." (المستدرڪ ج 2 ص 180 حديث 1898) مان وظيفو ڇڏي ان ڏانهن ويس ته ان ڪان مغفرت جي دعا ڪرايان ۽ اَلۡحَمۡدُلله مان ڪڏهن به ڪنهن بزرگ وٽ دنيا جي حاجت لاءِ نه ويس، جڏهن به ويس ان خيال سان ته مغفرت جي دعا ڪرائيندس. اجا ٻه قدم ئي ان ڏانهن وڌيس ته ان بزرگ مون ڏانهن منهن ڪري آسمان ڏانهن هٿ کڻي ٽي دفعا چيو: "اَللّٰهُمَّ اغۡفِرۡ لِاَخِيۡ هٰذَا، اَللّٰهُمَّ اغۡفِرۡ لِاَخِيۡ هٰذَا، اَللّٰهُمَّ اغۡفِرۡ لِاَخِيۡ

هٰذَا“ (اي الله! منهنجي هن ياءُ کي بخش، اي الله! منهنجي هن ياءَ جي مغفرت فرماءِ، اي الله! منهنجي هن ياءُ کي معاف فرماءِ) آئون سمجهي ويس تہ ڇڻ فرمايائون: ”اسان تنهنجو ڪم ڪري ڇڏيو، هاڻي اسان جي ڪم ۾ رڪاوٽ نہ وجهہ“ تہ مان اتان ئي موٽي آيس.“

(ملفوظات اعليٰ حضرت ص 490)

دعویٰ ہے سب سے تیری شفاعت کا بیشتر
دفتر میں عاصیوں کے شہا، انتخاب ہوں

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿20﴾ توهان زيارت جي لاءِ نہ آيا تہ اسان هليا آياسين

حضرت سيدنا ابو الحسن بُنان الحمّال عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللهِ الۡجَلَال فرمائن ٿا تہ اسان جي ڪن دوستن ٻڌايو تہ مڪي شريف زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا ۾ هڪ بزرگ جيڪو ”ابن ثابت“ جي نالي سان مشهور هو. هو مسلسل 60 سالن تائين هر سال فقط حضور اڪرم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي پاڪ دربار ۾ سلام عرض ڪرڻ جي نيت سان مدينہ منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا ۾ حاضر ٿيندو رهيو، هڪ سال ڪنهن سبب جي ڪري حاضر نہ ٿي سگهيو تہ هڪ ڏينهن اهو پنهنجي حجري مبارڪ ۾ ويٺي ننڊ جي جهوٽن ۾ هو تہ تاجدار رسالت صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي زيارت ڪئي. پاڻ ڪريم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ارشاد فرمائي رهيا هئا: ”ابن ثابت“ تون اسان جي زيارت جي لاءِ نہ آئين تہ اسان هليا آياسين. (الحاوي للفتاوي ج 2 ص 316) الله عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.

اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

دیکھی جو بے کسی تو اُنہیں رَحم آگیا
گھبرا کے ہوگئے وہ گنہگار کی طرف

﴿21﴾ اسان اوهان جو عُذر قبول ڪيو

حضرت سيدنا ابو الفضل محمد بن نُعَيم رَحۡمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰی عَلَيۡه فرمائن ٿا: حضرت سيدنا محمد بن يَعليٰ ڪِناني رَحۡمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰی عَلَيۡه ڪثرت سان نبي رحمت، شفيع اُمَم صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي مقدّس تُربت جي زيارت ڪندا هئا ۽ پڻ ڪيترائي ڀيرا ديدار سان فيضياب ٿيا هئا. هڪ ڏينهن دربار اقدس جي حاضريءَ جي ارادي سان نڪتا، پر پير ۾ ڏک لڳڻ جي ڪري مديني جو سفر جاري نہ رکي سگهيا. پاڻ رَحۡمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰی عَلَيۡه جن هڪ چٺي لکي ڪنهن حاجيءَ کي ڏني ۽ فرمايو تہ مدينہ منوره زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا ۾ مزار پاڪ جي ويجهو منهنجي اها چٺي رکي عرض ڪجانءَ تہ يا رسول الله صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم! ڪِناني سلام ڪان پوءِ التجا ٿو ڪري تہ اوهان کي خبر آهي تہ ڪناني جي حاضريءَ ۾ ڪهڙي شيءِ رڪاوٽ آهي؟ انهيءَ شخص ائين ئي ڪيو. حضرت سيدنا ڪناني رَحۡمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰی عَلَيۡه جي خواب ۾ جناب رسالت مآب صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن تشريف فرمائي ارشاد فرمايو: ”اي ڪناني! تنهنجو خط پهچي ويو آهي ۽ اسان اوهان جو عذر بہ قبول ڪري ڇڏيو آهي.“

(الروض الفائق ص 306)

پاس والے یہ راز کیا جانیں
دُور سے بھی سلام ہوتا ہے

صَلُّوۡا عَلَى الۡحَبِيۡب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿22﴾ پٽ قيد مان آزاد ٿي ويو

حضرت سيدنا ابو عبدالله بن محمد اَزدِي اَنۡدَلُسِي عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ القوي فرمائن ٿا تہ اَندَلُس ۾ هڪ عاشق رسول جي پٽ کي رُومين قيد ڪري ڇڏيو. اهو شخص بارگاهِ رسالت ۾ فرياد جي ارادي سان مديني

شريف ڏانهن روانو ٿيو، راهه ۾ ڪن چاڻ سڃاڻ وارن سان ملاقات ٿي، ڳالهه ٻولهه ۾ انهن چيو ته پياري آقا صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم سان ته گهر ويٺي به اِستِغاثه (يعني فرياد) ڪري سگهجي ٿو ۽ ان مقصد جي لاءِ حاضري جي ضرورت ناهي، پر انهن مديني جو سفر جاري رکيو. مديني شريف زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا پهچي دربار رسالت ۾ حاضريءَ جو شرف حاصل ڪيو ۽ سلام ڪان پوءِ پنهنجو مقصد بيان ڪيو. ڪرم ٿي ويو جو رات جو خواب ۾ سروَرِ ڪائنات صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن زيارت ڪرائي ۽ ارشاد فرمايو: پنهنجي شهر پهچو، تنهنجو مقصد پورو ٿي چڪو آهي. جڏهن هو پنهنجي وطن پهتو ته ان جو فرزند دلبند (يعني پيارو پٽ) سچ پچ گهر اچي چڪو هو. پڇڻ تي پٽ ٻڌايو ته فلاڻي رات مون سميت تمام گهڻن قيدين کي رومين جي قيد مان اوچتو آزادي نصيب ٿي. جڏهن عاشق رسول حساب لڳايو ته هي اها ئي رات هئي جنهن ۾ خواب جي بشارت ملي هئي. (شواهد الحق ص 225) **الله** عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي **صدقي** اسان جي بي حساب **مغفرت ٿئي.** اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

مٹتے ہیں جہاں بھر کے آلام مدینے میں بگڑے ہوئے بنتے ہیں سب کام مدینے میں
آقا کی عنایت ہے ہر گام مدینے میں جاتا نہیں کوئی بھی ناکام مدینے میں
(وسائل بخشش ص ۴۰۱)

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِيْب! صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿23﴾ غيب دان آقا جن خواب ۾ برسات جي بشارت ڏني

حضرت سيدنا امام بخاري عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ القوي جي محترم استاد حضرت سيدنا امام ابن ابي شيبه رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه فرمائن ٿا: امير المؤمنين حضرت سيدنا عمر فاروق اعظم رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ جي دؤرِ خلافت ۾ ڏڪار

ٿيو. هڪ شخص رسول اڪرم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي روضي پاڪ تي حاضر ٿي عرض ڪيائين: يارسول الله صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم! پنهنجي اُمت جي لاءِ بارش طلب فرمايو ڇوته ماڻهو مري رهيا آهن. جناب رسالت مآب صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن ان جي خواب ۾ اچي ارشاد فرمايو: عمر وٽ وڃي منهنجو سلام چئو ۽ ان کي ٻڌايو ته بارش ٿيندي. (مصنف ابن ابي شيبه ج 7 ص 482 حديث 35 مختصراً، فتاويٰ رضويه ج 9 ص 695) اهي شخص صحابي رسول حضرت بلال بن حارث رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ هئا. (فتح الباري ج 3 ص 430 تحت الحديث 1010) حضرت سيدنا امام ابن حَجر عسقلاني رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه فرمايو ته اها روايت امام ابن ابي شيبه رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه جن صحيح سَندن سان بيان ڪئي آهي. (ايضاً) **الله** عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي. اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

برستا نہیں دیکھ کر ابرِ رحمت
بدوں پر بھی برسا دے برسانے والے (حدائقِ بخشش شریف)

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿24﴾ ڪوهه مان آزادي ڏياري

حضرت سيدنا احمد بن محمد سَلاوَي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ القوي فرمائن ٿا ته هڪ ڀيري جڏهن مان سفر تي روانو ٿيڻ لڳس ته سرڪار نامدار صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي مزارِ پُر انوار تي حاضر ٿي عرض ڪيو: يا سَيِّدَ الڪَونين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم! سفر دوران منهنجو صحرا ۽ بيابان مان گذر ٿيندو ۽ جڏهن ڪا مصيبت پيش ايندي ته الله تعالي ڪان دعا ڪندس ۽ اوهان جو وسيلو اختيار ڪندس، شيخين ڪريمين حضرت سيدنا ابو بڪر ۽ عمر رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُمَا جي بارگاهه ۾ به حاضر ٿي اهڙو عرض ڪيو. هفتو ڪن جهنگ ۽ بيابان ۾ سفر ڪندو رهيس،

انھيءَ دوران اوچتو ھڪ کوھ ۾ ڪري پيس، ان ۾ ڪافي پاڻي ھو صبح کان عصر تائين کوھ ۾ غوطا کائيندو رھيس، موت اچي مٿان بيٺو تہ ايتري ۾ حضور اڪرم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ۽ شيخين ڪريمين رَضِىَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُمَا کان رخصت ٿيندي وقت جيڪو ڪجھ عرض ڪيو ھو اھو ياد اچي ويو. ان ڪري مون عرض ڪيو: يا حبيبي! يا رسول الله صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم! منھنجي التجا قبول ڪندي منھنجي دستگيري فرمايو ۽ اھڙيءَ طرح شيخين ڪريمين رَضِىَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُمَا کي بہ درخواست ڪئي. ڏسندي ئي ڏسندي ڪنھن مون کي کوھ جي تھ مان ڪڍي ڪري کوھ جي ڪناري تي ويھاري ڇڏيو ۽ ائين مان محبوب ربّ العِباد صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي مدد سان موت جي ور چڙھڻ کان بچي ويس. (شواھد الحق ص 231) **الله عَزَّوَجَلَّ جي انھن تي رحمت ھجي ۽ انھن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي۔** اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

فریاد اُمّتی جو کرے حالِ زار میں
ممکن نہیں کہ خیرِ بَشَر کو خبر نہ ہو

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مشھور عاشق رسول حضرت امام مالڪ جون 12 حڪايتون

﴿25﴾ مديني ۾ پيرين اگھاڙي

ڪروڙين مالڪين جا عظيم پيشوا حضرت سيدنا امام مالڪ عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْخَالِق زبردست عاشق رسول ھئا. پاڻ رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه مديني پاڪ زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا جي گھٽين ۾ پيرين اگھاڙي ھلندا ھئا.

(الطبقات الڪُبريٰ للشعراني الجزء الاول ص 76)

﴿26﴾ ھررات سرورِ ڪائنات ﷺ جو ديدار

حضرت سيدنا مُثَنّٰي بن سعيد عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ الۡمَجِيۡد جو بيان آھي تہ حضرت سيدنا امام مالڪ عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ الۡخَالِق فرمائن ٿا: ڪا بہ رات اھڙي نہ گذري جنھن ۾ مون تاجدارِ رسالت صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي زيارت نہ ڪئي ھجي. (حِلية الاولياء ج 6 ص 346)

مٹ جائے یہ خودی تو وہ جلوہ کہاں نہیں
دَرۡدا میں آپ اپنی نظر کا حجاب ہوں

صَلُّوۡا عَلَى الۡحَبِيۡب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿27﴾ مديني ۾ سواريءَ ڪان پرھيز

حضرت سيدنا امام شافعي عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ الۡكَافِي فرمائن ٿا: مون مديني شريف ۾ حضرت سيدنا امام مالڪ عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ الۡخَالِق جي دروازي تي خراسان ۽ مصر جا گھوڙا بِدل ڏنا جيڪي پاڻ رَحۡمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰى عَلَيۡه کي تحفي طور پيش ڪيا ويا ھئا. ايترا اعليٰ قسم جا گھوڙا مون ڪڏھن بہ نہ ڏٺا ھئا. ان ڪري مون عرض ڪيو: ”اھي گھوڙا ڪيڏا نہ عمده آھن؟“ فرمايائون: مان اھي سڀ تو کي تحفي ۾ ڏيان ٿو، مون عرض ڪيو تہ ھڪ گھوڙو پنھنجي لاءِ رکي ڇڏيو. فرمايائون: مون کي الله تعالي کان حياءُ ٿو ٿئي ان مبارڪ زمين کي پنھنجي گھوڙي جي پيرن ھينان لتاڙيان جنھن تي ان جا پيارا پيغمبر، بي بي آمنہ جا دلبر، مديني جا تاجور صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم موجود آھن يعني سندن مبارڪ روضو آھي. (احياءُ العلوم ج 1 ص 48، الروض الفائق ص 217)

ہاں ہاں رہِ مدینہ ہے غافل ذرا تو جاگ
او پاؤں رکھنے والے یہ جا چشم و سر کی ہے

صَلُّوۡا عَلَى الۡحَبِيۡب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿28﴾ حضور اڪرم ﷺ جو تذڪرو ڪرڻ وقت رنگ بدلجي ويندو

حضرت سيدنا مُصعَب بن عبدالله رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه فرمائن ٿا: حضرت سيدنا امام مالڪ عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الخَالِق جو عشق رسول ايترو ته هوندو هو جو جڏهن انهن جي سامهون نبي ڪريم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جو تذڪرو ڪيو ويندو هو ته سندن چهري جو رنگ بدلجي ويندو هو ۽ ذڪرِ مصطفيٰ جي تعظيم جي لاءِ ڪافي جهڪي ويندا هئا هڪ ڏينهن پاڻ رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه کان ان جي باري ۾ پڇيو ويو ته فرمايائون: جيڪڏهن توهان اهو ڏسو، جيڪو مان ڏسان ٿو ته ان جي باري ۾ توهان سوال نه ڪيو ها. (الشفاء ج 2 ص 41، 42)

جان ہے عشق مصطفٰے روز فزوں کرے خدا
جس کو ہو درد کا مزہ نازِ دوا اٹھائے کیوں

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿29﴾ حديث پاڪ جي درس جو انداز

حضرت سيدنا امام مالڪ عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الخَالِق (جن 17 سالن جي عمر ۾ حديث پاڪ جو درس ڏيڻ شروع ڪيو) جڏهن حديثون مبارڪ بيان ڪرڻ هونديون هيون (ته غسل ڪندا هئا) مسند سجائي ويندي هئي ۽ پاڻ عمده لباس زيب تن فرمائي، خوشبوءِ لڳائي نهايت عاجزيءِ سان حُجري مبارڪ کان ٻاهر تشريف فرمائيندا هئا ۽ ان تي با ادب ويهندا هئا ۽ جيستائين ان مجلس ۾ حديثون پڙهيون وينديون هيون ان دوران سِگريءَ ۾ عود ۽ لوبان ٻرندو رهندو هو.

(بستان المحدثين ص 19، 20)

عنبر زمیں عَبیر ہوا مُشک تَر غُبار!
ادنٰی سی یہ شناخُت تِری رہ گزر کی ہے

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿30﴾ وڇونءَ 16 ڏنگ هڻيا پر حديث جو درس جاري رکيائون

حضرت سيدنا عبدالله بن مبارڪ عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الخَالِق جن فرمائن ٿا: حضرت سيدنا ابو عبدالله امام مالڪ عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الخَالِق حديث جو درس ڏئي رهيا هئا ته وڇونءَ پاڻ کي 16 دفعا ڏنگ هنيو. سور جي شدت جي ڪري چهرو مبارڪ ڦڪو (يعني پيلو) ٿي پيو پر حديث جو درس جاري رکيو ۽ (پاسو ئي نه ورايائون) ۽ جڏهن درس ختم ٿيو ته ماڻهو هليا ويا ته مون عرض ڪيو: اي ابو عبدالله! اڄ مون اوهان ۾ هڪ عجيب ڳالهه ڏٺي. پاڻ رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه فرمايائون: ها! پر مان حديث رسول جي تعظيم جي ڪري صبر ڪيو. (الشفا ج 2 ص 46)

ایسا گُما دے اُن کی وِلا میں خدا ہمیں
ڈھونڈا کرے پر اپنی خبر کو خبر نہ ہو

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿31﴾ حديثن جا ورق پاڻي ۾ وجهي ڇڏيا پر----

عاشقِ مدينه حضرت سيدنا امام مالڪ عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الخَالِق حديث جي فن جو باقاعده سيني ڪان پهريون جيڪو ڪتاب مرتب فرمايو اهو موطا امام مالڪ جي نالي سان مشهور آهي، پاڻ رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه اخلاص جا پيڪر هئا. حضرت سيدنا شيخ محمد عبدالباقي زرقاني رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه لکن ٿا: امام مالڪ جڏهن ”مُوطّا“ جي تصنيف ڪان فارغ ٿيا ته انهن

پنهنجو اخلاص ثابت ڪرڻ جي لاءِ موطا جي مُسَوَّدي جا سڀ ورق پاڻيءَ ۾ وجهي ڇڏيا ۽ فرمايائون ته جيڪڏهن انهن مان هڪ ورق به پسي ويو ته مونکي انهن جي ڪا به ضرورت ناهي پر اهو حضرت امام مالڪ عَلَيْهِ رَحمَةُ اللهِ الخالق جي سچي نيّت ۽ اخلاص جو نتيجو هو جو هڪ ورق به نه پسيو. (شرح الزرقاني علي الموطا ج 1 ص 36)

بنا دے مجھ کو الٰہی خُلوص کا پیکر
قریب آئے نہ میرے کبھی رِیا یاربّ

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللهُ تَعالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿32﴾ عشق رسول ۾ روئڻ واري محدث جي قدرداني

حضرت سيدنا امام مالڪ عَلَيْهِ رَحمَةُ اللهِ الخالق کان ڪنهن (سندن استاد محترم) حضرت سيدنا ايوب سختِياني رَحمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه جي باري ۾ پڇيو ته فرمايائون: مان جن محدثن کان حديث روايت ڪيان ٿو اهي انهن سيني کان افضل آهن مون انهن کي ٻه ڀيرا حج جي سفر ۾ ڏٺو ته جڏهن انهن جي سامهون نبي ڪريم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جو مبارڪ تذڪرو ٿيندو هو ته ايترا ته روئيندا هئا جو مون کي انهن تي رحم اچي ويندو هو. جڏهن مون تعظيم رسول ۽ عشق رسول جي اها حالت ڏٺي ته متاثر ٿي انهن کان حديث روايت ڪرڻ لڳس.

(الشفا ج 2 ص 41)

یادِ نبیّ پاک میں روئے جو عمر بھر
مولیٰ مجھے تلاش اُسی چشمِ تَر کی ہے

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللهُ تَعالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿33﴾ خاڪِ مدينه جي توهين ڪرڻ واري لاءِ سزا

حضرت سيدنا امام مالڪ عَلَيْهِ رَحمَةُ اللهِ الخالق جي سامهون ڪنهن

اهو چئي ڏنو: مديني جي مٽي خراب آهي، اهو ٻڌي پاڻ رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه فتويٰ ڏنائون ته ان گستاخ کي ٽيهه ڪوڙا هنيا وڃن ۽ قيد ۾ وڌو وڃي. (ايضاً ص 57)

جس خاک پہ رکھتے تھے قدم سیِّدِ عالم
اُس خاک پہ قرباں دلِ شیدا ہے ہمارا

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿34﴾ قضاءِ حاجت جي لاءِ حرم شريف کان ٻاهر هليا ويندا هئا

حضرت سيدنا امام مالڪ عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْخَالِق جي مديني پاڪ جي مٽيءَ جي تعظيم خاطر مدينہ منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ۾ ڪڏهن بہ قضاءِ حاجت نہ ڪئي ان ڪري هميشہ مديني پاڪ جي حرم کان ٻاهر هليا ويندا هئا، پر مرض جي حالت ۾ مجبور هئا. (بستان المحدثين ص 19)

اے خاکِ مدینہ تُو ہی بتا کس طرح پاؤں رکھوں یہاں
تُو خاکِ پا سرکار کی ہے آنکھوں سے لگائی جاتی ہے

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿35﴾ مسجد نبوي ۾ آواز هلڪو رکو

حضرت سيدنا امام مالڪ عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْخَالِق کان مسجد نبوي شريف عَلٰي صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام ۾ گفتگو جي دوران خليفي ابوجعفر آواز بلند ڪيو تہ ان کي فرمايائون: اي خليفہ! هن مسجد ۾ آواز بلند نہ ڪر. الله تعالي حضور جي بارگاهہ ۾ آواز هلڪو رکڻ وارن جي مدح (يعني تعريف) فرمائي آهي. جيئن تہ 26 سيپاري سورةُ الحُجُرات جي ٽين آيت مبارڪ ۾ فرمايو آهي:

اِنَّ الَّذِیۡنَ یَغُضُّوۡنَ اَصۡوَاتَهُمۡ عِنۡدَ رَسُوۡلِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ الَّذِیۡنَ امۡتَحَنَ اللّٰهُ قُلُوۡبَهُمۡ لِلتَّقۡوٰی ؕ لَهُمۡ مَّغۡفِرَةٌ وَّ اَجۡرٌ عَظِیۡمٌ ﴿۳﴾

ترجموڪنزالايمان: بيشڪ جيڪي پنهنجو آواز جهڪو رکندا آهن الله جي رسول وٽ، اهي ئي آهن جن جي دل الله پرهيز گاري جي واسطي پرکي ڇڏي آهي انهن جي واسطي بخشش ۽ وڏو ثواب آهي.

۽ جڏهن ته آواز بلند ڪرڻ وارن جي هنن لفظن ۾ مذمت بيان فرمائي آهي. جيئن ته انهيءَ ئي سورت جي چوٿين آيت آهي:

اِنَّ الَّذِیۡنَ یُنَادُوۡنَكَ مِنۡ وَّرَآءِ الۡحُجُرٰتِ اَكۡثَرُهُمۡ لَا یَعۡقِلُوۡنَ ﴿۴﴾

ترجموڪنزالايمان: بيشڪ اهي جيڪي تو کي حُجري جي ٻاهران پُڪارن ٿا انهن مان اڪثر بي عقل آهن.

تاجدارِ رسالت صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي عزت ۽ حُرمت يقينًا اڄ به اهڙي ئي آهي جهڙي طرح ظاهري حياتي ۾ هئي امام مالڪ عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْخَالِق جي ان گفتگو کان پوءِ ابو جعفر خاموش ٿي ويو. (الشفا ج 2 ص 41)

تجھ سے چھپاؤں منہ تو کروں کس کے سامنے
کیا اور بھی کسی سے توقع نظر کی ہے

صَلُّوۡا عَلَى الۡحَبِيۡب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿36﴾ روضيءَ رسول ڏانهن منهن ڪري دعا گهرو

حضرت سيدنا امام مالڪ عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْخَالِق کان ابو جعفر منصور پڇا ڪئي ته مان روضي انور جي حاضري جي موقعي تي قبلي ڏانهن منهن ڪري دعا گهران يا نبي اڪرم، نور مُجسَّم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ڏانهن رخ ڪريان. حضرت سيدنا امام مالڪ عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْخَالِق فرمايو: نبي ڪريم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم کان تون منهن ڪيئن ڦيرائي ٿو سگهين. حضور تاجدار رسالت صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ته قيامت جي ڏينهن الله عَزَّوَجَلَّ جي بارگاهه ۾ توهان ۽ توهان جي محترم والد حضرت سيدنا آدم

صفيُّ الله عَلَيۡهِ السَّلام جي لاءِ بہ وسيلو آهن، توهان نبي رحمت، شفيع امت صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ڏانهن ئي منهن ڪري شفاعت جي خيرات گهرو، الله عَزَّوَجَلَّ پنهنجي حبيب صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي شفاعت ضرور قبول فرمائيندو. الله ربُّ العِباد عَزَّوَجَلَّ پاڻ ئي ارشاد فرمائي ٿو:

وَ لَوۡ اَنَّهُمۡ اِذۡ ظَّلَمُوۡۤا اَنۡفُسَهُمۡ جَآءُوۡكَ فَاسۡتَغۡفَرُوا اللّٰهَ وَ اسۡتَغۡفَرَ لَهُمُ الرَّسُوۡلُ لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّابًا رَّحِيۡمًا ﴿۶۴﴾

(پ 5 النساء 64)

ترجمو ڪنزالايمان: ۽ جيڪڏهن اهي پنهنجي پاڻ تي ظلم ڪن تہ اي محبوب تنهنجي بارگاهہ ۾ حاضر ٿين پوءِ الله کان معافي گهرن ۽ رسول انهن جي شفاعت فرمائي تہ ضرور الله کي گهڻو توبہ قبول ڪندڙ مهربان لهندا.

(الشفا ج 2 ص 41)

مجرم بلائے آئے ہیں ” جاءُوک“ ہے گواہ
پھر رد ہو کب یہ شان کریموں کے در کی ہے

صَلُّوۡا عَلَی الۡحَبِيۡب! صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿37﴾ جنهن کان ٿي سگهي اهو مديني ۾ مري

حضرت سيدنا عبدالله بن عمر رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنۡهُمَا کان روايت آهي تہ رسول الله صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن ارشاد فرمايو: ”مَنِ اسۡتَطَاعَ أَنۡ يَّمُوۡتَ بِالۡمَدِيۡنَةِ فَلۡيَمُتۡ بِهَا فَإِنِّیۡ أَشۡفَعُ لِمَنۡ يَّمُوۡتُ بِهَا“ يعني جيڪو مديني ۾ مري سگهي تہ اهو اتي مري، چو تہ مان مديني ۾ مرڻ وارن جي شفاعت ڪندس.

(ترمذي ج 5 ص 483 حديث 3943)

مفسّر شهير حڪيم الامت حضرت مفتي احمد يار خان عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ الۡحَنَّان فرمائن ٿا تہ ظاهر اهو آهي تہ اها بشارت ۽ هدايت سڀني مسلمانن لاءِ آهي ۽ نہ رڳو مهاجرن ڪي يعني جنهن مسلمان جي نيت مديني پاڪ ۾ مرڻ جي هجي تہ اهو اتي ئي مرڻ جي ڪوشش بہ ڪري ۽ خدا

تعالٰي نصيب ڪري ته اتي ئي قيام ڪري خاص طور تي پوڙهائپ ۾ ۽ بنا ضرورت مديني پاڪ کان ٻاهر نه وڃي ته جيئن موت ۽ دفن به اتان جو ئي نصيب ٿئي. حضرت عمر رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنۡہُ دعا ڪندا هئا ته ”مولا مون کي پنهنجي محبوب جي شهر ۾ شهادت جو موت ڏي.“ اوهان جي دعا اهڙي مقبول ٿي جو سبحٰن الله فجر جي نماز مسجد نبوي، محراب النبي ۽ مصلي نبي ۾ اتي ئي شهادت. مون ڪيترن ئي ماڻهن کي ڏٺو ته ٽيهه چاليهه سالن کان مديني منوره ۾ آهن ۽ مديني پاڪ جي حدن ۾ ايتري تائين جو مديني شهر کان به ٻاهر ناهن ويندا ۽ ان انديشي سبب ته ڪٿي موت نه اچي وڃي، حضرت امام مالڪ رَحۡمَۃُ اللّٰہِ تَعَالٰی عَلَيۡه جو به اهو ئي دستور رهيو. (مراۃ المناجيح ج 4 ص 222)

﴿38﴾ مديني ۾ وفات ۽ رخصت جي وقت نيڪي جي دعوت

حضرت سيّدنا امام مالڪ عَلَيۡهِ رَحۡمَۃُ اللّٰہِ الۡخَالِق جي وفات 179 هجري صفر المظفر يا ربيع الاول جي 10، 11 يا 14 تاريخ مديني پاڪ زَادَهَا اللّٰہُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا ۾ ٿي ۽ جنّتُ الفِردوس ۾ دفن ٿيا. رحلت جي وقت پاڻ رَحۡمَۃُ اللّٰہِ تَعَالٰی عَلَيۡه نيڪي جي دعوت ڏني، حضرت سيّدنا يحيٰ بن يحيٰ مصمودي عَلَيۡهِ رَحۡمَۃُ اللّٰہِ الۡقَوِي فرمائن ٿا ته حضرت سيدنا امام مالڪ عَلَيۡهِ رَحۡمَۃُ اللّٰہِ الۡخَالِق بيان ڪن ٿا ته سيدنا رَبِيعه فرمايو: ”مون جي ويجهو ڪنهن شخص کي نماز جا مسئلا ٻڌائڻ زمين جي سڄي دولت صدقو ڪرڻ کان بهتر آهي ۽ ڪنهن شخص جي ديني پريشاني ختم ڪرڻ سؤ حج ڪرڻ کان به افضل آهي“ ۽ سيدنا ابن شَهاب زُهري عَلَيۡهِ رَحۡمَۃُ اللّٰہِ الۡقَوِي جي حوالي سان ٻڌايو ته انهن فرمايو: ”مون جي ويجهو ڪنهن شخص کي ديني مشورو ڏيڻ هڪ سئو غزون ۾ جهاد ڪرڻ کان به بهتر آهي“ سيّدنا

يحيٰ بن يحيٰ عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللهِ القوي فرمائن ٿا: انهيءَ گفتگو کان پوءِ سيدنا امام مالک عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللهِ الخالق جن کا بہ ڳالھ نہ ڪئي ۽ دم ڏٽي حوالي ڪيائون. (بستان المحدثين ص 38، 39) **الله عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.** اٰمِين بِجَاهِ النّبِيّ الاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

طیبہ میں مر کے ٹھنڈے چلے جاؤ آنکھیں بند
سیدھی سڑک یہ شہرِ شَفاعت نگر کی ہے

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿39﴾ محبوب کي پرچائڻ جا نرالا انداز

ڪنهن محمود غزنوي عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللهِ القوِي کي مديني پاڪ زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا جي حاضري دوران مسجد نبوي عَلي صاحِبِها الصَّلوٰةُ وَالسَّلَام ۾ فقيراڻو لباس پائي، ڪنڌ تي مشڪيزو کڻي حرم پاڪ جي زيارتين کي پاڻي پيئاريندي ڏسي چيو تہ چا اوهان غزني جا بادشاه ناهيو؟ اهو ڪهڙو حال ڪيو آهي؟ جواب ڏنائون: ”مان بادشاھ آهيان، پر غزنيءَ ۾، پر هن دربار ۾ شهنشاھ بہ فقير ۽ گداگر هوندا آهن.“ پڇڻ واري کي اهو ديوانگي وارو جواب ڏاڍو پيارو لڳو. ڪجھ دير کان پوءِ ان ڏنو تہ مصر جو شهنشاھ شاهي شان و شوڪت ۽ دبدبي سان اچي رهيو آهي. ان شخص وڌي ڪري چيو تہ اوهان ايتري وڏي همت ڪئي ۽ مدينہ منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا جي حاضريءَ لاءِ اهڙو شاهي دبدبو اختيار ڪيو! ۽ جيڪو جواب مصر جي شهنشاھ ڏنو اهو بہ سونهري اکرن ۾ لکڻ جي قابل آهي. مصر جي بادشاھ چيو: اي سوال ڪرڻ وارا! اهو تہ ٻڌاءِ! اها بادشاهي ڪهڙي هستيءَ عطا ڪئي؟ يقيني طور مديني واري آقا صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن ئي عنايت فرمائي آهي. ان ڪري شاهي تاج ۽ لباس سان حاضر ٿيو آهيان تہ جيئن ڏيڻ وارو پنهنجن

مبارڪ اڪين سان ڏسي. (باره تقريرين ص 204 بتغير) اللهعَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.

اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

کس چیز کی کمی ہے مولیٰ تری گلی میں
دنیا تری گلی میں عُقبٰی تری گلی میں

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿40﴾ اَذانِ بلال

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! عاشقِ بي مثال، حضرت سيدنا بلال رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ جو نالو زبان تي ايندي ئي هڪدم سر تا پا عاشق رسول هستي جو تصور قائم ٿي وڃي ٿو. ايمان آڻڻ ۽ غلاميءَ کان آزادي حاصل ڪرڻ کان پوءِ عاشقِ بي مثال حضرت سيدنا بلال رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ پنهنجي زندگي جا بهترين ڏينهن سرڪار عالي وقار، مديني جي تاجدار صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي خدمت ۾ گذاريا، پر ظاهري وصال کان پوءِ آقا صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي جدائي ڪي برداشت نه ڪندي مديني پاڪ زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا کان هجرت ڪري شام ملڪ جي علائقي ”دَارَيّا“ ۾ رهائش اختيار ڪئي، ڪجهه عرصو گذرڻ کانپوءِ هڪ رات خواب ۾ سرڪار نامدار، مديني جي تاجدار صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي ديدار فيضِ آثار سان مشرف ٿيا. چپ مبارڪ چريا، رحمت ۽ محبت جا گل مرڪڻ لڳا ۽ لفظن اها ترتيب ورتي: مَا هٰذِهِ الْجَفْوَةُ يَا بِلَال ! اَمَا آنَ لَكَ اَنْ تَزُوْرَنِي يَا بِلَال! ”اي بلال! اها ڪهڙي جفا آهي؟ ڇا اجا اهو وقت نه آيو آهي ته منهنجي زيارت جي لاءِ حاضري ڏين؟“ عاشق بي مثال حضرت سيدنا بلال رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ بيدار ٿيندي ئي سرڪار صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي حڪم جي تعميل ۾ مدينه منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ڏانهن روانا ٿي ويا ۽ سفر

ڪندي عاشقن جي مرڪز مديني پاڪ زَادَھَا اللّٰہُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا جي نوراني فضائن ۾ داخل ٿي والهانه رسول اڪرم صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جي مزار پاڪ تي حاضر ٿيا. بيتاب ٿي ويا، اکين مان ڳوڙهن جي لار وهڻ لڳي ۽ پنهنجو چهرو مبارڪ مزار پاڪ جي خاڪ سان مس ڪرڻ لڳا. حضرت سيدنا بلال رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ جي اچڻ جي خبر ٻڌي گلشن رسالت جي ٻه مهڪندڙ گل حسنين ڪريمين (يعني حضرت سيدنا حسن ۽ حسين) رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُمَا به تشريف فرما ٿيا. حضرت بلال رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ گرمجوشيءَ سان ٻنهي شهزادن کي پاڻ سان گلي لڳائي پيار ڪرڻ لڳا، شهزادن فرمائش ڪئي ته اي بلال! اسان کي هڪ دفعو اها اذان ٻڌايو جيڪا اوهان نانا جان صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جي حياتِ ظاهري ۾ ڏيندا هئا. هاڻي انڪار جي گنجائش ڪٿي هئي؟ پوءِ حضرت سيدنا بلال رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ مسجد نبوي شريف عَلٰی صَاحِبِهَا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام جي ڇت جي ان حصي تي تشريف فرما ٿيا جتي هو حضور پاڪ، صاحب لولاڪ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جي ظاهري حيات ۾ اذان ڏيندا هئا جڏهن سيدنا بلال رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ "اَللّٰہُ اَکْبَرُط اَللّٰہُ اَکْبَرُط" سان اَذان جو آغاز فرمايو ته مديني پاڪ زَادَھَا اللّٰہُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا جي ماڻهن ۾ شور مچي ويو ۽ ماڻهو بي تاب ٿي ويا. جڏهن: "اَشْهَدُ اَنْ لَّآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰہُ" جا جملا چيا ته چوڌاري روڄ راڙي جو شور شروع ٿي ويو ۽ وري انهن لفظن تي پهتا: "اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُوْلُ اللّٰہِ" ته ماڻهو بي تابي سان هڪ ٻئي کان پڇڻ لڳا: "ڇا سرڪار نامدار صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن پر انوار مزار کان ٻاهر تشريف فرما ٿيا آهن؟" سرڪار مدينه صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جي ظاهري وصال کانپوءِ مديني منوره زَادَھَا اللّٰہُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ۾ ان ڏينهن کان وڌيڪ ڪڏهن به ايترو روڄ راڙو نه ٿيو هو. ان واقعي کان پوءِ عاشق بي مثال حضرت سيدنا بلال رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ باقي

زندگي ۾ هر سال هڪ دفعو مديني پاڪ زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا حاضر ٿيندا هئا ۽ اذان ڏيندا هئا. (تاريخ دمشق ج 7 ص 137، فتاويٰ رضويه ج 10 ص 720 ملخصًا)

جاہ و جلال دو نہ ہی مال و مَنال دو
سوزِ بلال بس مری جھولی میں ڈال دو

صَلُّوا عَلَی الۡحَبِیۡب! صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿41﴾ غرناط جو مايوس مريض

ابو محمد اِشۡبِيلي پنهنجو هڪ واقعو بيان فرمائن ٿا: غرناط ۾ مان هڪ اهڙي بيمار وٽ ترسيس جيڪو طبيبن جي طرفان لاعلاج قرار ڏنو ويو هو. ان بيمار جي هڪ خادم ابن ابي خصال سرڪار نامدار، مديني جي تاجدار صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي دربار ۾ پنهنجو عريضو لکيو جنهن ۾ ان پنهنجي مالڪ جي بيماري جو تذڪرو ڪيو هو ۽ درخواست ڪئي هئي ته ان کي شفا نصيب ٿئي. ابو محمد فرمائن ٿا: ”اهو اها عرضي کڻي هڪ مديني جو مسافر غرناط کان مدينه منوره زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا ۾ حاضر ٿيو ان جيئن ئي اهو خط دربار رسالت ۾ پڙهيو ته بيمار کي غرناط ۾ شفا ملي وئي.“
(وفاءُ الوفا ج 2 ص 1387 ملخصًا)

فقط اَمراضِ جسمانی کی ہی کرتا نہیں فریاد
گناہوں کے مرض سے بھی شفا دو یا رسولَ اللہ

صَلُّوا عَلَی الۡحَبِیۡب! صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿42﴾ آبِ زم زم جو باڪمال ساقي

شيخ ابو ابراهيم وَرّاد عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ الۡجَوَاد فرمائن ٿا ته مان هڪ دفعي حج ۽ زيارتِ مدينه جي سعادت حاصل ڪئي. قافلي وارا پيسن

جي گھٽتائي جي ڪري مون کي اڪيلو مديني پاڪ زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيۡمًا ۾ ڇڏي هليا ويا. مون بارگاھ رسالت ۾ حاضر ٿي فرياد ڪيو: يا رسول الله صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم! منهنجا ساٿي مون کي اڪيلو ڇڏي هليا ويا آهن. جڏهن ستس تہ خواب ۾ جناب رسالت مآب صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي زيارت جو شرف حاصل ٿيو. پاڻ ڪريم صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن ارشاد فرمايو: ”مڪي شريف وڃو اتي هڪ شخص زم زم جي کوھ تي پاڻي ڪڍي ماڻھن کي پياريندو هوندو ان کي چئجو تہ رسول الله صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن حڪم ڏنو آهي تہ مون کي منهنجي گھر تائين پهچايو“ مان ارشاد مطابق مڪي پاڪ زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيۡمًا پهتس ۽ زم زم شريف جي کوھ تي آيس جتي هڪ شخص پاڻي ڪڍي رهيو هو، ان کان اڳ جو مان ڪجھ چوان، اهو چوڻ لڳو تہ بيهہ! مان ٿورو ماڻھن کي پاڻي پياري وٺان، جڏهن هو فارغ ٿيو تہ رات ٿي چڪي هئي. ان چيو تہ بيت الله شريف جو طواف ڪري وٺ ۽ پوءِ مون سان گڏ مڪي شريف زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيۡمًا جي مٿين حصي ڏانهن هل. پوءِ مان طواف جو شرف حاصل ڪرڻ کان پوءِ ان سان گڏ ان جي پنيان هلڻ لڳس. جڏهن صبح ٿيڻ لڳي تہ مان پاڻ کي اهڙي واديءَ ۾ محسوس ڪيو جنهن ۾ تمام گھاٽا وڻ ۽ پاڻي جا چشما هئا. مون سوچيو تہ هي وادي تہ منهنجي وادي ”شَفشاوَه“ جهڙي ٿي لڳي ۽ جڏهن چڱي طرح فجر جو سوجهرو ظاهر ٿيو ۽ مان غور سان ڏٺو تہ واقعي اها وادي شَفشاوَه ئي هئي. مان خوشيءَ ٿي پنهنجي گھروارن وٽ پهتس ۽ پنهنجي گھر پهچڻ جو داستان ٻڌائي سيني کي حيرت ۽ اچرج ۾ وجهي ڇڏيو. ماڻھو منهنجي قافلي جي باري ۾ پڇيو تہ مون انهن کي ٻڌايو: اهي مون کي غريب ۽ نادار سمجهي

مديني پاڪ زَادَھَا اللّٰہُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِیۡمًا ۾ اڪيلو ڇڏي پنهنجي وطن هليا ويا هئا، ڪن ماڻهن منهنجي ڳالهه کي صحيح تسليم ڪيو ۽ ڪن مون کي ڪوڙو سمجهيو. ڪجهه مهينا گذريا ته منهنجو قافلو اچي پهتو ۽ ماڻهو حقيقت کان واقف ٿيا ۽ اَلۡحَمۡدُ لِلّٰہ عَزَّوَجَلَّ سڀني مون کي سچو سمجهي ورتو. (شواهد الحق ص 229) (جيئن ته اڳوڻي زماني ۾ اٺ ۽ خچر وغيره تي سفر ٿيندو هو، گهڻو ڪري ان سبب جي ڪري قافلو ڪجهه مهينن کان پوءِ پهتو) **الله**عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي **صدقي** اسان جي بي **حساب مغفرت** ٿئي. اٰمِين بِجَاہِ النَّبِيِّ الۡاَمِین صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیۡہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم

تنکا بھی ہمارے تو ہلائے نہیں ہلتا
تم چاہو تو ہو جائے ابھی کوہِ محن پھول

صَلُّوۡا عَلَی الۡحَبِیۡب! صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿43﴾ ٿي روپيا مدينہ... ٿي روپيا ملتان

هيءَ حڪايت مون (سگ مدينہ عُفِيَ عَنۂ) کي ڪافي عرصو اڳ ڪنهن ٻڌائي هئي. پنهنجي ياداشت مطابق پنهنجن لفظن ۾ بيان ڪرڻ جي ڪوشش ڪريان ٿو. حاجين جو هڪ قافلو مدينۃُ الاولياء ملتان (پاڪستان) کان مدينۃُ المصطفٰي زَادَھَا اللّٰہُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِیۡمًا ويو، ان ۾ هڪ مديني جو ديوانو بہ شامل هو. حج بيت الله ۽ مدينہ پاڪ جي حاضري کان پوءِ جڏهن سڀ ملتان شريف پهچي ويا. اتي هڪ حاجي ديواني کي تنگ ڪندي چيو تہ تو کي رسالت مآب صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیۡہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جي دربار مان ڪا سند بہ عطا ٿي آهي يا نہ؟ ان چيو: ”نہ“ ان حاجي پنهنجي ئي هٿن سان لکيل هڪ چِٺِي ان ديواني کي ڏيکاريندي چيو تہ ڏس مون کي روضي انور مان هيءَ سند ملي آهي چِٺِيءَ تي لکيل هو تہ ”تنهنجي مغفرت ڪئي وئي آهي“ ديوانو اهو پڙهي

بيقرار ٿي ويو ۽ روئڻ لڳو ۽ اهو چوندي هلڻ لڳو: مان هينئر ئي پنهنجي آقا صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم کان مغفرت جي سند وٺندس“ بيقرار ٿي جڏهن روڊ تي آيو تہ هڪ بس بيٺي هئي ۽ ڪنڊيڪٽر آواز لڳائي رهيو هو تہ ٽي روپيا مدينو، ٽي روپيا مدينو. ديوانو جلديءَ ۾ بس ۾ سوار ٿي ٽي روپيا ڏنا ۽ بس هلڻ لڳي. ٿوري دير کان پوءِ ڪنڊيڪٽر آواز ڏنو: مدينو اچي ويو، مدينو اچي ويو. اهو ديوانو بس مان لٿو. سبحٰن اللّٰه! اهو تہ واقعي مديني ۾ ئي هو ۽ ان جي نظرن جي سامهون سبز سبز گنبذ پنهنجا جلوا ڏيکاري رهيو هو. ان بي تابيءَ سان قدم اڳتي وڌايا ۽ مسجد نبوي شريف عَلٰی صَاحِبِہَا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام ۾ داخل ٿي سونهري جارين جي سامهون حاضر ٿيو. ان جي سيني ۾ لڪل ڳوڙهن جو طوفان اکين جي ذريعي وهڻ لڳو ۽ سلام عرض ڪرڻ کان پوءِ ان آلين اکين سان مغفرت جي سند جي التجا پيش ڪئي. اوچتو هڪ ڪاغذ ان جي سيني تي اچي ڪريو بي قرار ٿي ان پڙهيو تہ ان تي لکيل هو تہ تنهنجي مغفرت ڪئي وئي آهي. ان اهو ڪاغذ احتياط سان کيسي ۾ رکيو ۽ خوشيءَ سان ٻاهر نڪتو، اها ئي بس نظر آئي ۽ ڪنڊيڪٽر آواز ڏئي رهيو هو تہ ٽِي روپيا ملتان، ٽي روپيا ملتان. اهو ديوانو ان بس ۾ سوار ٿيو، ٽي روپيا ڏنائين ۽ بس هلي پئي. ديوانو لٿو ۽ پنهنجي قافلي وارن وٽ پهتو، جيئن تہ اهو سڀ ڪجهہ ٿوري وقت ۾ ئي ٿيو هو، ان ڪري سڀ حاجي اتي ئي موجود هئا. انهن جڏهن ديواني وٽ سند ڏٺي تہ حيران ٿي ويا ۽ انهن ان ديواني جو وڏو احترام ڪيو ۽ خاص طور جنهن حاجي ان ديواني سان مذاق ڪيو هو، اهو اوچنگاريون ڏئي روئڻ لڳو ۽ ان پنهنجي گناهہ کان توبهہ ڪئي ۽ ان ديواني کان

معافي گهري ۽ پڪو پهه ڪيو ته جيستائين سند عطا نه ٿيندي هر سال حج ڪندس ۽ مديني جي درٻارتي حاضري ڏيندي مغفرت جي سند جي خيرات گهرندس. مونکي پنهنجي ڪريم آقا صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم مان ڪامل اميد آهي ته مون گنهگار کي مايوس نه موٽائيندا. ديوانو پنهنجي هوش ۾ نه هو ۽ ٿورن ڏينهن ۾ ئي ان جو انتقال ٿي ويو ۽ اهو حاجي اجا تائين هر سال لاڳيتو حَرَمَين شَرِيفَين جي حاضريءَ کان مشرف ٿيندو تو رهي. (هن تحرير تائين (8 شوال المكرم 1433 هه) اندازي سان هن واقعي کي ٻڌندي 35 سالن جو عرصو گذري چڪو آهي ۽ في الحال ان حاجي جي احوال کان واقفيت ناهي)

تمنّا ہے فرمایئے روزِ محشر
یہ تیری رِہائی کی چِھٹی ملی ہے

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿44﴾ آقا جي ڪرم سان گم ٿيل پٽ ملي ويو

شيخ ابو القاسم بن يوسف اسڪندراني قُدِّسَ سِرُّهُ الرَّبَّانِي فرمائن ٿا ته مان مديني منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ۾ هڪ عاشق رسول کي ڏٺو ته اهو قبر انور وٽ اهو فرياد ڪري رهيو آهي: يا رسول الله صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم مان توهان جو وسيلو ٿو وٺان ته جيئن منهنجو پٽ ملي وڃي. منهنجي پڇڻ تي ان ٻڌايو ته جدي شريف کان ايندي قضاءِ حاجت جي لاءِ ويس، ان دوران منهنجو پٽ گم ٿي ويو. ڪجهه سالن کان پوءِ اهو شخص مون کي مصر ۾ مليو ته مون ان کان ان جي پٽ جي باري ۾ پڇيو، ان ٻڌايو ته اَلْحَمْدُلِلّٰه عَزَّوَجَلَّ مون کي منهنجو پٽ ملي ويو. ٿيو ائين ته هڪ قبيلي وارن ان کي زبردستي پنهنجو غلام ٺائي اُٺ چارڻ تي لڳايو هو. انهيءَ ئي قبيلي جي هڪ عاشق

رسول ۾ نيڪ سيرت عورت خواب ۾ حضور اڪرم صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جي زيارت ڪئي. پاڻ ڪريم صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم فرمايائون ته مصري نوجوان کي آزاد ڪرائي ان کي ان جي گهر موڪليو. اهڙي طرح ان عاشق رسول عورت جي سفارش تي منهنجي پٽ کي آزاد ڪيو ويو. (شواهد الحق في الاستغاثة بسيد الخلق ص 230 ملخصًا)

الله عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي. اٰمِین بِجَاہِ النَّبِیِّ الاَمِین صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم

واللہ وہ سُن لیں گے فریاد کو پہنچیں گے
اِتنا بھی تو ہو کوئی جو ''آہ'' کرے دل سے

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿45﴾ آقا کي پڪارڻ سان ڪمزوري ختم ٿي ويندي هئي

حضرت سيدنا ابو عبدالله محمد بن سالم سِجِلمَاسِي عَلَیْہِ رَحْمَۃُ اللہِ القوِی فرمائن ٿا: مون محترم نبي، مڪي مدني صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جي روضي انور جي زيارت جي نيت سان مديني جي پيادو سفر ڪندڙ قافلي جو مسافر ٿيس. سفر دوران جڏهن ڪٿي ڪا ڪمزوري محسوس ٿيندي هئي ته عرض ڪندو هئس: اَنَا فِیْ ضِیَافَتِکَ یَارَسُوْلَ اللّٰہ يعني يارسول الله صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم! مان اوهان جي مهماني ۾ آهيان ته اها ڪمزوري هڪدم ختم ٿي ويندي هئي. (شواهد الحق ص 231) **الله عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.**

اٰمِین بِجَاہِ النَّبِیِّ الاَمِین صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم

تھکا ماندہ ہے وہ جو پاؤں اپنے توڑ کر بیٹھا
وُہی پہنچا ہوا ٹھہرا جو پہنچا کُوئے جاناں میں

﴿46﴾ گنبد خضرا ڏسڻ سان ساهه نڪري ويو!

مولانا حافظ بصير پوري پنهنجي حج جي سفر نامي ۾ لکن ٿا تہ 1972ع ۾ مونکي مدينہ منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ۾ رمضان المبارڪ جو مهينو نصيب ٿيو. غالبًا رمضان المبارڪ جو ٻيو جمعو هو، هڪ عاشق رسول پنهنجي ساٿين کي مجبور ڪري مڪي شريف زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا کان وقت کان اڳ ئي مدينہ منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا وٺي آيو ۽ ايندي ئي سامان کان لاغرض ٿي رحمت عالميان، سلطان ڪون و مکان صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي دربار ۾ حاضر ٿيو، سلام عرض ڪرڻ کان پوءِ ٻہ رڪعت نفل ادا ڪيا ۽ باب جبرائيل کان ٻاهر نڪتو، ڪنڌ ڦيرائي گنبد خضرا تي نظر وڌي تہ بيهوش ٿي ڪري پيو. وات مان رت وهڻ لڳس ۽ بنا ڦٿڪڻ جي انتقال ڪري ويو. (انوار قطب مدينہ ص 62) **اللّٰه** عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.

اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

کاش! گنبدِ خضرا پہ نگاہ پڑتے ہی
کھا کے غش میں گر جاتا پھر تڑپ کے مر جاتا

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿47﴾ قرض ادا ٿي ويو

حضرت سيدنا محمد بن مُنْكَدِر عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْمُقْتَدِر جو صاحبزادو بيان ٿو ڪري تہ يمن جي هڪ شخص منهنجي والد صاحب وٽ 80 دينار رکرائيندي عرض ڪيائين: "جيڪڏهن ضرورت پوي تہ ان کي خرچ ڪجو ۽ جڏهن واپس موٽان تہ مون کي ڏئي ڇڏجو." اهو پاڻ جهاد جي لاءِ هليو ويو ان جي وڃڻ کان پوءِ مدينہ منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ۾ سخت ڏڪار پيو، والد صاحب رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه اهي دينار ماڻهن ۾

ورهائي ڇڏيا، ٿورو ئي عرصو گذريو تہ اهو شخص واپس اچي ويو ۽ ان پنهنجي رقم گهري. والد محترم چيو تہ سڀاڻي اچجان ۽ پاڻ ان رات مسجد نبوي شريف ۾ ترسي پيا، ڪڏهن مزار فائضُ الانوار تي پيا حاضر ٿين ۽ سرڪار نامدار صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي نگاهہ ڪرم پيا طلب ڪن تہ وري ڪڏهن منبر پاڪ وٽ اچي دعائون ۽ التجائون پيا ڪن، ايتري تائين جو صبح جو اجالو ظاهر ٿيڻ لڳو. اونداهيءَ ۾ هڪ شخص ٿيلهي وڏائيندي چيو: ”اي محمد بن مُنکَدِر هي وٺ“ پاڻ رَحۡمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰی عَلَيۡه هٿ وڌائي اها ٿيلهي ورتي، کولي ڏٺائون تہ ان ۾ 80 دينار هئا، صبح ٿي تہ رقم رکڻ وارو شخص اچي ويو. پاڻ رَحۡمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰی عَلَيۡه 80 دينار ان جي حوالي ڪيا، اهڙي طرح ان قرض جي بار کان نبي ڪريم صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي نگاهِ ڪرم سان بري ٿي ويا. (شواهد الحق ص 227)

اللّٰه عَزَّوَجَلَّ **جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.** اٰمين بِجَاهِ النَّبِيِّ الۡاَمين صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

ہر طرف مدینے میں بِھیڑ ہے فقیروں کی

ایک دینے والا ہے کل جہاں سُوالی ہے

صَلُّوۡا عَلَی الۡحَبِيۡب! صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿48﴾ بيمار تُرڪ شخص جو علاج

مديني پاڪ زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا ۾ هڪ شخص کي ڏٺو ويو جيڪو سچو زخمن سان ڀريو پيو هو. خبر پئي تہ اهو ترڪيءَ جو رهاڪو هو ۽ 15 سالن کان بيمار هو، ترڪيءَ ۾ علاج ۾ ناڪام ٿيو تہ ڪنهن مديني شريف زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا جي خاڪِ شفا استعمال ڪرڻ جو مشورو ڏنو. ترڪ مريض ان هدايت تي عمل ڪيو ۽ جيڪو مرض 15 سالن ۾ صحيح نہ ٿيو هو اَلۡحَمۡدُلِلّٰه عَزَّوَجَلَّ اهو هڪ سال ۾ ٺيڪ ٿي ويو ۽ بيٺو

ختم ٿي ويو اهو تُرڪ شخص روئي روئي پنهنجو دردناڪ واقعو ٻڌائيندو هو ۽ مديني جي مٽي جون فضيلتون بيان ڪندو هو. (مدينة الرسول ص 133 ملخصًا)

نہ ہو آرام جس بیمار کو سارے زمانے سے
اُٹھا لے جائے تھوڑی خاک اُن کے آستانے سے

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! اوهان ڏٺو ته بيشڪ مديني جي مٽي ۾ الله تعاليٰ ڪيتري شفا رکي آهي، جيڪڏهن سچو اعتقاد هجي ته اِنْ شَآءَالله عَزَّوَجَلَّ مايوسي نه ٿيندي. اَلْحَمْدُلله عَزَّوَجَلَّ مديني پاڪ زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا جي مٽي مان شفا ٿيڻ جون بشارتون حديثن مبارڪن ۾ موجود آهن. ٽي فرمان مصطفي صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ملاحظ ڪيو: (1) غُبَارُ الْمَدِيْنَةِ شِفَاءٌ مِّنَ الْجُذَامِ يعني مديني جي مٽي ۾ ڪوڙهه کان شفا آهي. (جامع صغير ص 355 حديث 5753) حضرت علامه قسطلاني عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ القوي فرمائن ٿا: مديني منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا جي هڪ خاصيت اها به آهي ته ان جي مبارڪ مٽي ڪوڙهه، اڇن نشانن جي بيمارين ۽ هر بيماريءَ جي لاءِ شفا آهي. (المواهب اللدنيہ ج 3 ص 431) (2) غُبَارُ الْمَدِيْنَةِ يُبْرِیءُ الْجُذَامَ يعني مديني جي مٽي جذام کي صحيح ڪري ڇڏيندي آهي. (جامع صغير ص 355 حديث 5754) (3) وَالَّذِیْ نَفْسِیْ بِيَدِهٖ اِنَّ فِیْ غُبَارِهَا شِفَاءً مِّنْ كُلِّ دَاءٍ ان ذات جو قسم! جنهن جي قبضي قدرت ۾ منهنجي جان آهي ته بيشڪ مديني جي مٽيءَ ۾ هر بيماريءَ جي لاءِ شفا آهي. (الترغيب والترهيب ج 2 ص 122 حديث 1885)

﴿49﴾ مديني جي مٽيءَ ۽ ميون ۾ شفا

جذبُ القُلُوب ۾ آهي ته الله تعاليٰ مدينه منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا جي مٽي ۽ ميون ۾ شفا رکي آهي ۽ ڪيترن ئي حديثن مبارڪن ۾

آيو آهي تہ مديني جي مٽي ۾ هر مرض کان شفا آهي ۽ ڪن حديث مبارڪن ۾ مِنَ الْجُذَامِ والبَرص يعني ڪوڙهہ ۽ چٽي (يعني برص) مان شفا جو ذڪر آهي ۽ ڪن روايتن ۾ مديني جي هڪ خاص هنڌ ”صُعَيب“ عوام ان جڳهہ کي خاڪ شفا چوندا آهن، جو تذڪرو آهي ۽ ڪن روايتن ۾ آهي تہ سرڪار مدينہ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن ڪن اصحابن کي حڪم فرمايو تہ اهي ان خاڪ مان بخار جو علاج ڪن، بزرگن جون ان خاص هنڌ ”صُعَيب“ جي خاڪ مبارڪ مان شفا جون حڪايتون بہ ملن ٿيون. (جذب القلوب ص 27)

﴿50﴾ سچي سال جو بخار هڪ ڏينهن ۾ ختم

حضرت سيدنا مجدالدين فيروز آبادي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ القوي فرمائن ٿا: منهنجو غلام هڪ سال کان بخار ۾ ورتل هو، مون مقام صُعَيب تان مٽي يعني خاڪ شفا کنئي ۽ پاڻي ۾ (ٿوري مقدار ۾) ملائي پيئاري تہ اَلْحَمْدُلِلّٰه عَزَّوَجَلَّ انهيءَ ڏينهن ئي شفاياب ٿي ويو. (ايضًا)

﴿51﴾ خاڪ شفا مان قرزي جو علاج

شيخ محقق حضرت علامہ شيخ عبدالحق محدث دهلوي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ القوي فرمائن ٿا تہ جن ڏينهن ۾ منهنجي مدينہ منوره زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّتَعْظِيمًا ۾ حاضري هئي تہ ڪنهن مرض جي ڪري منهنجو پير سڄي ويو، طبيبن گڏجي ان کي مُهلڪ مرض قرار ڏنائون ۽ علاج کان هٿ کڻي ويا. مان صُعَيب نالي هنڌ تان پاڪ مٽي کنئي ۽ استعمال ڪرڻ شروع ڪئي. اَلْحَمْدُلِلّٰه عَزَّوَجَلَّ ٿورن ئي ڏينهن ۾ وڏي آسانيءَ سان اها سوڄ ختم ٿي وئي. (ايضاً) عاشقانِ رسول ان هنڌ ”صُعَيب“ کي خاڪ شفا جي نالي سان سڃاڻيندا هئا. پر افسوس! اهو مبارڪ هنڌ هاڻي

لڪايو ويو آهي. ڪڏهن ڪڏهن عاشق ڪوٺي خاڪ شفا حاصل ڪندا آهن، پر انتظاميه وغيره وري ان تي ڏامر وغيره وجهي بند ڪري ڇڏيندي آهي.

مدینے کی مٹّی ذرا سی اُٹھا کر
پیو گھول کر ہر مرض کی دوا ہے

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

حاجين جون 42 حڪايتون

درود شريف جي فضيلت

شهنشاھِ انام صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم **جو سلام پنهنجي هڪ غلام جي نام**

حضرت سيدنا ابوالفضل ابن زِيرَڪ قُومساني قُدِّسَ سِرُّهُ الرَّبَّانِي فرمائن ٿا ته مون وٽ خراسان کان هڪ عاشق رسول آيو ۽ چوڻ لڳو ته اَلْحَمْدُلله عَزَّوَجَلَّ مان مسجد نبوي شريف علي صاحِبِها الصَّلوٰةُ وَالسَّلام ۾ ستل هئس ته جناب رسالت مآب صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن مون تي خواب ۾ ڪرم فرمايو ۽ فرمايو: ”جڏهن تون همدان وڃين ته ابوالفضل ابن زِيرَڪ کي منهنجو سلام چئجان.“ مون عرض ڪيو: يا رسول الله صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ان تي ايترو ڪرم ڇو؟ فرمايائون: هو مون تي روزانو 100 ڀيرا درود پاڪ پڙهندو آهي. سيدنا ابو الفضل رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَیْه فرمائن ٿا: پوءِ اهو خراساني (مون کي) چوڻ لڳو ته مون کي به اهو درود پاڪ ٻڌايو جنهن جو اوهان ورِد ڪندا آهيو ته مون ان کي ٻڌايو ته هر ڏينهن 100 يا ان کان وڌيڪ ڀيرا هي درود پاڪ پڙهندو آهيان:

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدِنِ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ وَعَلٰى آلِ مُحَمَّدٍ جَزَى اللّٰهُ مُحَمَّدًا عَنَّا مَاهُوَ اَهْلُهٗ۔

ان عاشق رسول اهو درود پاڪ مون کان سکي ورتو ۽ قسم

ڪٽي چوڻ لڳو ته مان اوهان کي نه سڃاڻندو هئس ۽ نه ئي اوهان جو ڪڏهن نالو ئي ٻڌو هو، اوهان جي باري ۾ مون کي نبي ڪريم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن ٻڌايو. حضرت سيدنا ابوالفضل ابن زيرڪ رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه فرمائن ٿا ته مان ان خوشنصيب عاشق رسول کي تحفو پيش ڪيو ته جيئن پنهنجي پياري آقا صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي باري ۾ ڪجهه وڌيڪ ٻڌان، پر قبول ڪرڻ کان انڪار ڪندي چوڻ لڳو ته مان رحمت عالميان، رسول ذي شان صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي مبارڪ پيغام پهچائڻ جو ڪو دنياوي بدلو نه ٿو چاهيان. ان کان پوءِ ان عاشق رسول کي مون ڪڏهن نه ڏٺو. (تاريخ الاسلام للذهبي ج 32 ص 63)

﴿52﴾ مرحوم والد تي جهنگل ۾ وڏو ڪرم ٿيو

حضرت سيدنا سُفيان ثوري عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ القوي فرمائن ٿا: مان طواف دوران هڪ عاشق رسول کي هر قدم تي حضور نبي پاڪ، صاحب لولاڪ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم تي درود پاڪ پڙهندي ڏٺو ته پڇا ڪيئي: ياءُ! ”سُبْحٰنَ اللّٰهِ، لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ“ جي بدران صرف درود پاڪ پڙهڻ ۾ ڪهڙو راز آهي؟ ته ان منهنجو نالو پڇيو ۽ پوءِ چيو: مان پنهنجي والد محترم سان گڏ حجّ بيت الله جي لاءِ نڪتس. سفر ۾ والد صاحب تمام سخت بيمار ٿي ويا، اسين هڪ هنڌ اچي ترسياسين. علاج وغيره ڪرايو پر قضاءِ الاهي سان هو فوت ٿي ويا. هڪدم ان جو چهرو ڪارو ۽ اکيون متي ٿي ويون ۽ پيٽ به سڄي ويو. اهو ڏسي مان گهبرائجي ويس ۽ روئيندي پڙهڻ لڳس اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ مان مرحوم جي منهن تي چادر ويڙهي. ان پريشاني جي حالت ۾ مون کي ننڊ اچي وئي ته مان خواب ۾ انتهائي صاف ۽ سهڻي لباس ۾ ملبوس هڪ حسن ۽ جمال جي پيڪر، معطر معطر بزرگ جي زيارت ڪئي.

اهڙو حسن ۽ جمال وارو مون ڪڏهن بہ نہ ڏٺو هو ۽ اهڙي خوشبوءِ بہ مون ڪڏهن نہ سونگهي هئي. هو محترم والد صاحب جي ويجهو تشريف فرما ٿيا، چادر پري ڪري پنهنجو نوراني هٿ ان جي چهري تي گهمايو ڏسندي ئي ڏسندي مرحوم جي چهري جي ڪاراڻ نور ۾ تبديل ٿي وئي ۽ اڪيون ۽ پيٽ بہ صحيح ٿي ويو. جڏهن اهي نوراني بزرگ واپس وڃڻ لڳا تہ مان ان جي دامن سان چنبڙي پيس ۽ عرض ڪيو: اوهان ڪير آهيو؟ جنهن جي ڪري ربّ تعالیٰ منهنجي والد صاحب تي هن ويراني ۾ اهو احسان فرمايو آهي. فرمائڻ لڳا: ڇا تون مون کي نہ ٿو سڃاڻين؟ مان صاحب قرآن محمد بن عبدالله (صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم) آهيان، توهان جو والد گنهگار هو، پر مون تي ڪثرت سان درود پاڪ پڙهندو هو، جڏهن هو ان تڪليف ۾ ڦاٿو تہ مون کي فرياد ڪيو هئائين ۽ بيشڪ جيڪو مون تي ڪثرت سان درود شريف پڙهندو آهي تہ ان جي فرياد ٻڌندو آهيان. پوءِ منهنجي اک کلي وئي ۽ مون ڏٺو تہ حقيقت ۾ بہ منهنجي والد صاحب جي چهري تي نور ڦهليل هو ۽ پيٽ بہ پنهنجي اصل حالت ۾ اچي چڪو هو. (ملخص از تفسير روح البيان ج 7 ص 225) اللهعَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.

اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

دنیا و آخرت میں جب میں رہوں سلامت — پیارے پڑھوں نہ کیوں کر تم پر سلام ہر دم
اللہ! اب ہماری فریاد کو پہنچئے! — بے حد ہے حال اَبتَر تم پر سلام ہر دم (ذوقِ نعت)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿53﴾ پنهنجي آقا کان اڳ ۾ طواف نہ ڪندس

محبوب ربِّ غني، مڪي مدني صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن صلح حديبيہ

جي موقعي تي حضرت سيدنا عثمان غني رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ کي پنهنجو سفير بڻائي مکي شريف زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا موڪليو ته جيئن ڪافرن سان مذاڪرات ڪن، جو ته انهن ماڻهن اهو طئي ڪري ڇڏيو هو ته ان سال شاهِ خير الانام صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم ۽ صحابہ ڪرام عَلَيْهِمُ الرِّضْوَان کي مکي شريف زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ۾ داخل ٿيڻ نہ ڏيندا. حضرت سيدنا عثمان غني رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ ڪعبي جي حرم ۾ پهتا تہ انهن کي ٻڌايو ويو تہ هن سال اوهان حج نہ ڪري سگهندا. مکي جي ڪافرن حضرت سيدنا عثمان غني رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ کي چيو: جيئن تہ اوهان اچي ويا آهيو ان ڪري چاهيو تہ طواف ڪري وٺو. حضرت سيدنا عثمان غني رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ کي الله عَزَّوَجَلَّ جي پياري نبي، مکي مدني صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم کان سواءِ طواف ڪرڻ پسند نہ هو ان ڪري فرمايائون: مَا كُنْتُ لِاَفْعَلَ حَتّٰى يَطُوْفَ بِهٖ رَسُوْلُ اللّٰهِ يعني مان ان وقت تائين طواف نہ ڪندس جيستائين رسول الله صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن طواف نہ ڪن. (مسند امام احمدج 6 ص 489 حديث 18932) **اللهعَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.** اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم

اللہ سے کیا پیار ہے عثمانِ غنی کا
محبوبِ خدا یار ہے عثمانِ غنی کا

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿54﴾ 20 پيادل حج جو سفر

راڪبِ دوش مصطفي، سيِّدُالاَسَخِيا، برادر شهيد ڪربلا، جگر گوشہ فاطمہ، دلبند مرتضيٰ، سيدنا امام حسين مجتبيٰ رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ جن هڪ دفعي فرمايو: ”مان تمام گهڻو شرمسار آهيان. آه! الله تعالي سان ڪيئن ملاقات ڪندس! افسوس ان جي پاڪ گهر يعني

(ڪعبي شريف) تائين ڪڏهن پياده هلي نہ آيس. ان ڪان پوءِ پاڻ رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ 20 دفعا مدينہ منوره زَادَهَا اللّٰہُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِیۡمًا ڪان مڪہ مڪرمہ زَادَهَا اللّٰہُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِیۡمًا حج جي لاءِ پيادو آيا. روايت آهي تہ هڪ دفعي پاڻ رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ ڪعبي شريف جو طواف ڪرڻ ڪان پوءِ مقام ابراهيم تي ٻہ رڪعتون نماز واجبُ الطّواف ادا ڪيون ۽ پوءِ پنهنجو ڳل مبارڪ مقامِ ابراهيم تي رکي اوڇنگارون ڏئي روئيندي ائين مناجات ڪئي: ”اي منهنجا ربّ قدير عَزَّوَجَلَّ تنهنجو حقير ٻانهو تنهنجي دروازي تي حاضر آهي، تنهنجو پينو تنهنجي دروازي تي حاضر آهي تنهنجو مسڪين ٻانهو تنهنجي دروازي تي حاضر آهي ۽ انهن ئي لفظن کي هر هر ورجائيندا رهيا ۽ روئيندا رهيا. ان ڪان پوءِ مسجد الحرام ڪان ٻاهر تشريف فرما ٿيا تہ سندن جو گذر ڪن مسڪينن وٽان ٿيو. جيڪي صدقي جي مانين جا ٽڪرا کائي رهيا هئا. پاڻ رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ انهن کي سلام ڪيو. سلام جي جواب ڪان پوءِ انهن کائڻ جي دعوت ڏني ۽ پاڻ رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ بنا حجاب جي انهن جي دستر خوان تي ويهي رهيا ۽ فرمايائون: جيڪڏهن اهي مانين جا ٽڪرا صدقي جا نہ هجن ها تہ اوهان سان گڏ کائڻ ۾ ضرور شرڪت ڪريان ها، پر اسان آل رسول جي لاءِ صدقو حرام آهي. ان ڪان پوءِ پاڻ رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ انهن مسڪينن کي پنهنجي قيام گاهہ تي وٺي آيا ۽ سيني کي عمدو کاڌو کارايو ۽ پوءِ موڪلائڻ وقت سيني کي درهم بہ عنايت ڪيا.(المستطرف ج 1 ص 23)

اللہ عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.

اٰمِین بِجَاہِ النَّبِیِّ الۡاَمِین صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیۡہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم

وہ حَسَن مُجتبیٰ سیِّدُ الاَسۡخِیا
راکبِ دوشِ عزّت پہ لاکھوں سلام

﴿55﴾ آقا سان گڏ برسات ۾ طواف جي سعادت

مٺامٺا اسلامي ڀائرو! برسات ۾ طواف جي بہ ڇا ڳالھ ڪجي! حضرت سيدنا ابو عِقال رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ فرمائن ٿا: حضرت سيدنا انس بن مالڪ رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ سان گڏ مان برسات ۾ طواف جي سعادت حاصل ڪئي ۽ جڏھن ”مقامِ ابراھيم“ تي بہ رڪعتون ادا ڪيون تہ حضرت سيدنا انس رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ فرمايو: ھاڻي نئين سري کان عمل شروع ڪيو بيشڪ تنھنجا گناھ بخشيا ويا آھن. چو تہ سرڪار مدينہ صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن اسان کي ائين ئي فرمايو ۽ اسان رسول اللّٰہ صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم سان گڏ برسات ۾ طواف جو شرف حاصل ڪيو ھو.

(ابن ماجہ ص 524 ج 3 حديث 3118)

آج ہے رُوبرو مرے کعبہ سلسلہ ہے طواف کا یاربّ
اَبر برسادے نور کا کہ لوں بارشِ نور میں نہا یا ربّ

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿56﴾ مون کي حرم شريف ڏانھن وٺي ھلو

حضرت مولانا عبدالحق اِلٰہ آبادي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الهادي ھندستان جا رھاڪو ۽ جليل القدر ديني عالم ھئا. چاليھ سالن کان وڌيڪ مڪي شريف زَادَھَا اللہُ شَرَفًاوَّتَعۡظِيۡمًا ۾ قيام ڪيو، پابندي سان ھر سال حج ڪندا ھئا. ھڪ سال حج جي زماني ۾ پاڻ رَحۡمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيۡه تمام گھڻو بيمار ٿي پيا، (ذوالحِجّةِ الحرام جي) نائين تاريخ پنھنجي شاگردن کي چيائين: ”مون کي حرم شريف ڏانھن وٺي ھلو.“ ڪيترن ئي ماڻھن ڪٺي ڪري ڪعبي شريف جي سامھون ويھاريو، زم زم گھرائي پيتو ۽ دعا ڪيائين: ”يا الٰھي عَزَّوَجَلَّ! حج کان محروم نہ رک“ انھيءَ وقت مولٰي تعاليٰ اھڙي طاقت عطا فرمائي جو اٿي ڪري پنھنجن پيرن سان

عرفات شريف ويا ۽ حج ادا ڪيو.

(ملفوظات اعلي حضرت حصو 2 ص 198 ملخصًا)

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! جيڪڏهن پڪو ۽ پختو يقين آهي تہ بيشڪ زم زم جو پاڻي پيئڻ کان پوءِ جيڪا بہ دعا گهري وڃي تہ قبول ٿيندي، ۽ قبول ڇو نہ ٿيندي جو فرمانِ مصطفٰيﷺ آهي: ”زم زم جنهن مراد جي لاءِ پيتو وڃي اها پوري ٿيندي آهي.“

(ابن ماجہ ج 3 ص 490 حديث 3062)

يہ زم زم اُس لئے ہے جس لئے اس کو پئے کوئی
اِسی زم زم میں جنّت ہے اِسی زم زم میں کوثر ہے

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿57﴾ نڙيءَ ۾ سئي ڦاسڻ جو زم زم سان علاج

حمزه بن واصل پنهنجي والد محترم کان نقل ڪن ٿا: حرم پاڪ ۾ هڪ ماڻهو سَتو کاڌو ان ۾ سئي هئي جيڪا نڙيءَ ۾ وڃي ڦاسي پئي جنهن سان شديد تڪليف ٿيڻ لڳي. ڪافي ڪوششون ڪيون پر آرام نہ ٿيو، پوءِ اهو سور وڃان تڙپندي چوڻ لڳو: منهنجو آخري علاج زم زم آهي، مون کي آبِ زم زم پياريو وڃي. اَلْحَمْدُلِلّٰه عَزَّوَجَلَّ! زم زم شريف پاڻي جي برڪت سان ان کي صحت ملي وئي. راوي چون ٿا تہ منهنجي والد صاحب ان ماڻهوءَ کي ڪيترن ڏينهن کان پوءِ حرم شريف ۾ ڏٺو تہ هو پُر سڪون ۽ مڪمل صحت ياب هو.

(شفاءُ الغرام ج 1 ص 338)

ميں مکّے ميں جا کر کروں گا طواف اور
نصيب آبِ زم زم مجھے ہوگا پينا

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿58﴾ اُڃ واري بيماري ۾ زم زم جي بهار

هڪ يمني جيڪو اِستِسقا (يعني پيٽ ڦوڪجڻ ۽ تمام گھڻي اُڃ) جي مرض ۾ ورتل هو، يمن جي طبيبن ان کي لاعلاج قرار ڏئي ڇڏيو هو، مڪي شريف زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا ۾ حاضر ٿيو. اتي جي طبيبن بہ معذرت ڪئي، الله تعاليٰ ان جي دل ۾ وڌو تہ هو زم زم پاڻي پيئي، ان ڪري هن خوب پيٽ ڀري زم زم پاڻي پيتو ۽ الله تعالي جي فضل ۽ ڪرم سان شفا ياب ٿي ويو. (ايضاً ص 255)

تُو کئے کی گلیاں دکھا یاالٰہی

وہاں خوب زم زم پِلا یاالٰہی

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿59﴾ عطائن جو کوھ ۽ سزائن جو کوھ

مجاهد بن يحيٰ بلخي فرمائن ٿا: ”هڪ خراساني 60 سالن کان مڪي پاڪ زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا ۾ رهندو هو. جيڪو وڏو عابد زاهد، شب بيدار شخص هو، ڏينهن جو قرآن پاڪ پڙهندو هو ۽ سڄي رات طواف ڪندو هو. هڪ نيڪ پرهيزگار شخص سان ان خراساني جي دوستي هئي ان نيڪ شخص پنهنجي خراساني دوست کي ڏهہ دينار امانت طور ڏنا ۽ سفر تي هليو ويو. جڏهن سفر تان موٽيو تہ خبر پئي تہ ان جو خراساني دوست فوت ٿي چڪو آهي. هو انهن جي وارثن وٽ ويو ۽ پنهنجي امانت گهري، پر انهن لاعلمي ظاهر ڪئي. ان صالح شخص مڪي پاڪ زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا جي عالمن وٽ ان واقعي جو تذڪرو ڪيو تہ انهن فرمايو تہ اسان کي اميد آهي تہ مرحوم خراساني جنتي هوندو تون اڌ رات جو زم زم جي کوھ جي

اندر جهاتي پائي ائين آواز لڳا: ”اي خراساني! مون تو کي امانت ڏني هئي، هو جواب ضرور ڏيندو.“ هن ائين ئي ڪيو، پر زم زم جي کوهہ مان جواب نہ آيو. ان ٻيهر مڪي شريف جي عالمن سان رابطو ڪيو. انهن افسوس جو اظهار ڪندي چيو تہ شايد هو جنتين مان ناهي، نہ تہ ان جو روح زم زم جي کوهہ تي ضرور اچي ها، هاڻي تون يمن ۾ برهوت جي کوهہ تي وڃي اهڙي طرح سڏ ڪر. اهو کوهہ جهنم جي ڪناري تي آهي ۽ اتي جهنمين جا روح آهن. ان ڪري هو يمن پهتو ۽ برهوت جي کوهہ تي جهاتي پائي آواز ڏنو: ”اي خراساني! مون تو کي امانت ڏني هئي.“ اتي روحن کي رڙيون ڪندي ٻڌائين. هڪ کان پڇيائين تہ تون عذاب ۾ ڦاٿل ڇو آهين؟ ان چيو: ”مان ظالم هئس حرام ڪائيندو هئس، ان ڪري مَلَڪُ الموت مون کي هتي اڇلايو آهي.“ ٻئي روح چيو: ”مان عبدالملڪ بن مروان جو روح آهيان، ظلم جي ڪري هتي عذاب ۾ آهيان.“ ان نيڪ شخص جو بيان آهي تہ مون ٽيو آواز ٻڌو، جيڪو ان مرحوم خراساني دوست جو هو، مون پڇيو: تون هتي ڪيئن؟ تون تہ عابد زاهد هئين، خراسانيءَ چيو تہ منهنجي هڪ معذور ڀيڻ هئي، جنهن کان مون لاپرواهي ۽ قطع رحمي ڪئي يعني مائٽي ٽوڙي، جنهن جي ڪري عبادت تباهہ ٿي وئي ۽ عذاب ۾ ڦاٿل آهيان، ان پڇيو: منهنجي امانت ڪٿي آهي؟ خراساني چيائين: منهنجي گهر جي فلاڻي ڪنڊ ۾ دفن آهي، اتان وڃي ڪڍي وٺ. اهو نيڪ شخص خراساني مرحوم جي گهر آيو ۽ اتان پنهنجي رقم ڪڍي ۽ پوءِ ان جي ڀيڻ وٽ ويو ۽ ان جون ضرورتون پوريون ڪيون تہ اها خوش ٿي وئي. ان نيڪ شخص مڪي پاڪ زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا حاضر ٿي زم

زم جي کوھ ۾ جهاتي پائي آواز ڏنو تہ مرحوم خراساني جواب ڏنو: اَلْحَمْدُلله عَزَّوَجَلَّ! برھوت جي کوھ مان مون کي ڇوٽڪارو ملي ويو ۽ ھاڻي زم زم کوھ ۾ امن ۽ چين سان آھيان. (بلدالامين ص 98، 99)

یاالٰہی! رشتے داروں سے کروں حُسنِ سُلوک
قطعِ رِحمی سے بچوں اِس میں کروں نہ بھول چُوک

صَلُّوا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿60﴾ هِند کان هڪدم ڪعبي جي سامهون

هِند ۾ موجود هڪ گاھ ڪٽيندڙ پوڙھي شخص کي 9 ذوالحِجّةِ الحرام جي ڏينهن خيال ٿيو تہ اڄ يوم عرفہ آهي. خوش نصيب حاجي سڀورا عرفات جي ميدان ۾ گڏ ٿيا هوندا اهو خيال ايندي ئي هڪ ٿڌو ساھ ڪڍي نهايت حسرت سان اهو چيو: ”اي ڪاش! مان بہ حجّ جو شرف حاصل ڪيان ها. قُدوَةُ الکُبرا، محبوب يزداني حضرت سيدنا شيخ سيد اشرف جهانگير سمناني قُدِّسَ سِرُّهُ النُّورانِي تمام ويجهو ئي موجود هئا، پاڻ جڏهن حسرت ڀريو اهو آواز ٻڌو تہ فرمايائون: ”هيڏانهن اچو“ اهو پوڙهو ويجهو آيو ۽ پوءِ زبان سان نہ صرف هٿ مبارڪ جي اشاري سان فرمايائون: ”هليا وڃو“ اشارو ملندي ئي اهو پوڙهو شخص هتوهٽ مڪي شريف زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا جي مسجد الحرام جي بلڪل سامهون ڪعبي جي روبرو پهچي ويو، ان جهومي طواف ڪيو ۽ عرفات پهتو ۽ ٻيا حج جا رڪن ادا ڪيا، جڏهن حج جا ڏينهن ختم ٿي ويا تہ ان پوڙهي حاجي صاحب جي دل ۾ خيال آيو تہ هاڻي پنهنجي وطن ڪيئن پهچندس. اهو خيال ايندي ئي ان حضرت سيدنا شيخ جهانگير سمناني قُدِّسَ سِرُّهُ النُّورانِي کي پنهنجي سامهون بيٺي ڏٺو ۽ فرمائڻ لڳا: ”هليا وڃو“ پوڙهي حاجي صاحب

جيئن ئي ڪنڌ ڪنيو تہ هندوستان ۾ پنهنجي گهر جي اندر هو. (لطائف اشرفي حصو 3 ص 602، 603 بتصرف) اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي. اٰمِين بِجَاہِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

کیوں کرنہ میرے کام بنیں غیب سے حسنؔ
بندہ بھی ہوں تو کیسے بڑے کارساز کا

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿61﴾ عجيب ڪوڙهہ وارو

حضرت سيدنا ابوالحُسين درّاج عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ الوَهّاب فرمائن ٿا: هڪ سال مان اڪيلو حج تي روانو ٿيس ۽ تيزيءَ سان منزلون طئي ڪندو ”قادِسِيہ“ وڃي پهتس. اتي ڪنهن مسجد ۾ ويس تہ منهنجي نظر هڪ مجذوم يعني ”ڪوڙهہ واري“ شخص تي پئي. ان مون کي سلام ڪيو ۽ چيو: ”اي ابو الحسين ڇا حجّ جو ارادو اٿئي؟“ ان کي ڏسي مون کي تمام گهڻي ڪراهت ٿي ان ڪري مان رڪائي سان چيو: ”ها“ هو چوڻ لڳو: ”پوءِ مون کي بہ پاڻ سان گڏ وٺي هل“ دل ۾ چيو: اها هڪ نئين مصيبت اچي پئي! مان تہ تندرست ماڻهن جي رفاقت (يعني همراهي) کان پيو ٿو ڀڄان ۽ هڪ ڪوڙهہ وارو مون کي پاڻ سان گڏ رکڻ جي فرمائش پيو ڪري، مون صاف انڪار ڪيو ۽ هو منٿ ڪندي چوڻ لڳو: ”تنهنجي وڏي مهرباني ٿيندي جيڪڏهن تون مون کي پاڻ سان گڏ وٺي هلندين“ پر مان قسم کنيو تہ خدا جو قسم! مان ڪڏهن بہ تو کي پنهنجو رفيق نہ بڻائيندس“ ان چيو: ”ابوالحسين! اللّٰه تعالي ڪمزورن کي بہ اهڙو نوازي ٿو جو طاقتور بہ حيران رهجي ويندا آهن“ مون چيو: تون صحيح ٿو چوين، پر مان تون کي گڏ وٺي وڃين نہ ٿو سگهان، عصر نماز پڙهي مان

وري سفر شروع ڪيو ۽ صبح جي وقت هڪ ڳوٺ ۾ پهتس ته حيرت جي ڳالهه آهي جو ان ڪوڙهه واري شخص سان ملاقات ٿي. ان مون کي ڏسندي ئي سلام ڪيو ۽ چوڻ لڳو: ”الله تعالي ڪمزورن کي اهڙو نوازيندو آهي جو طاقتور به حيران رهجي ويندا آهن.“ ان جي اها ڳالهه ٻڌي مون کي ان جي باري ۾ عجيب خيال اچڻ لڳا، بهرحال مان اتان روانو ٿيس ۽ جڏهن ”قَرعَاء“ واري هنڌ پهچي نماز پڙهڻ جي لاءِ مسجد ۾ داخل ٿيس ته اتي به ان کي ويٺل ڏٺو. ان چيو: ”اي ابوالحسين! الله تعالي ڪمزورن کي اهڙو نوازيندو آهي جو طاقتور به حيران ٿي ويندا آهن“ اهو ٻڌي مون تي روئڻ واري ڪيفيت طاري ٿي وئي ۽ مون وڏي ادب سان عرض ڪيو ته حضور! مان الله تعالي کان معافي جو طلبگار آهيان ۽ اوهان کان به معافي جو طلبگار آهيان، مون کي معاف ڪريو. فرمائڻ لڳا:؟ اهي توهان ڪهڙيون ڳالهيون ڪري رهيا آهيو؟ مون عرض ڪيو: مون کان تمام وڏي غلطي ٿي جو اوهان سان سفر نه ڪيو ڪرم فرمائي مون کي معافيءَ سان نوازي سفر ۾ شريڪ ڪريو. فرمايائين: ”اوهان مون کي گڏ نه رکڻ جو قسم کڻي چڪا آهيو ۽ مان اوهان جو قسم ٽوڙائڻ نه ٿو چاهيان“ مون چيو ته نيڪ آهي، پوءِ ايترو ڪرم فرمايو ته هر منزل تي پنهنجي زيارت جي ترڪيب فرمايو. فرمايائين: اِنْ شَآءَالله عَزَّوَجَلَّ! پوءِ هو منهنجي نگاهن کان لڪي ويا ۽ مان به اڪيلي وڏي ويس. الله عَزَّوَجَلَّ جي ان نيڪ ٻانهي جي برڪت سان رهيل سفر ۾ مون کي اُڃ ۽ ٿڪاوٽ جو احساس به نه ٿيو. اَلْحَمْدُلله عَزَّوَجَلَّ! مون کي هر منزل تي ان بزرگ جي زيارت ٿيندي رهي، ايتري تائين جو مان مدينه منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ

تَعْظِيْمًا جي مشڪبار فضائن سان فيضياب ٿيڻ ڪان پوءِ مڪي شريف زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا پهچي ويس، اتي حضرت ابوبڪر ڪَتَّاني ۽ حضرت سيدنا ابوالحسن مُزَيِّن رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْهِمَا سان ملاقات جو شرف حاصل ڪيو. مون انهن کي اهو حيرت انگيز واقعو ٻڌايو ته ان چيو: اڙي نادان! خبر آهي ته اهي ڪير هئا؟ اهي حضرت سيدنا ابو جعفر مَجذوم رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه هئا. اسان ته دعائون گهرندا آهيون ته ڪاش! الله عَزَّوَجَلَّ اسان کي پنهنجي ان وليءَ جو ديدار نصيب فرمائي. ٻڌ هاڻي جڏهن ٻيهر تنهنجي ان سان ملاقات ٿئي ته اسان کي ضرور ٻڌائجان. ڏهين ذوالحج تي جڏهن مان جَمرَةُ العَقَبہ يعني وڏي شيطان کي رمي ڪئي (يعني پٿريون هنيون) ته ڪنهن شخص مون کي پاڻ ڏانهن ڇڪيو ۽ چيو ته اي ابو الحسين! جيئن ئي مان پوئتي مڙي ڏٺو ته منهنجي سامهون اهي بزرگ يعني حضرت سيدنا ابو جعفر مجذوم رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه موجود هئا. انهن کي ڏسندي ئي مون تي روئڻ واري ڪيفيت طاري ٿي وئي ۽ مان روئيندي روئيندي بي هوش ٿي ڪري پيس. جڏهن منهنجا حواس بحال ٿيا ته هو هليا ويا، پوءِ آخري ڏينهن طوافِ رخصت ڪري ”مقام ابراهيم“ تي ٻه رڪعتون نماز پڙهڻ ڪان پوءِ مان جيئن ئي دعا جي لاءِ هٿ ڪنيا ته اوچتو ڪنهن مون کي پاڻ ڏانهن ڇڪيو ۽ ڏٺو ته حضرت ابو جعفر مجذوم رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه هئا. فرمائڻ لڳا: ابوالحسين! پريشان ٿيڻ ۽ گوڙ ڪرڻ جي ڪا ضرورت ناهي بي فڪر ٿيو. مان خاموش ٿي ويس ۽ مان بارگاهه خداوندي عَزَّوَجَلَّ ۾ ٽي دعائون ڪيون. ان منهنجي هر دعا تي ”آمين“ چيو. ان ڪان پوءِ هو منهنجي نظرن ڪان گم ٿي ويا ۽ وري نظر نه آيا. منهنجون ٽي دعائون هي هيون اي منهنجا پاڪ پروردگار عَزَّوَجَلَّ!

منهنجي لاءِ ”فقر“ اهڙو پيارو بڻا جو دنيا ۾ ان کان وڌيڪ ڪا بہ شيءِ مون کي پياري نہ هجي. (2) مون کي اهڙو نہ بڻاءِ جو منهنجي ڪا بہ رات اهڙي حالت ۾ گذري جو صبح جي لاءِ ڪا شيءِ ذخيرو ڪري رکان پوءِ ائين ئي ٿيو ۽ ڪيترائي سال گذري ويا، پر مان ڪا بہ شيءِ پاڻ وٽ ذخيرو ڪري نہ رکي ۽ ٽين دعا هي هئي (3) اي منهنجا پاڪ پروردگار عَزَّوَجَلَّ! جڏهن تون پنهنجي ولين سڳورن رَحِمَهُمُ اللهُ تَعَالٰی کي پنهنجي ديدار جي سعادت نصيب فرمائين تہ مون کي بہ ان ۾ شامل فرمائجان. مون کي پنهنجي عظيم رب عَزَّوَجَلَّ مان پوري اميد آهي تہ منهنجون اهي دعائون ضرور پوريون فرمائيندو ڇو تہ ان تي هڪ ڪامل ولي پنهنجي ”آمين“ جي مهر لڳائي هئي. (عيون الحڪايات ص 291) **الله عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.** اٰمِين بِجَاہِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

ضُعف مانا مگر یہ ظالم دل
اُن کے رستے میں تو تھکا نہ کرے

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِيْب! صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿62﴾ جڏهن آقا گهرايو پاڻ ئي انتظام ٿي ويو

حضرت علامہ اَبوالفَرَج عبدالرحمٰن بن علي ابن جوزي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ القوي پنهنجي ڪتاب ”عُيُونُ الحِڪايات“ ۾ لکن ٿا: هڪ پرهيزگار شخص جو بيان آهي تہ مان مسلسل ٽن سالن کان حج جي دعا ڪري رهيو هئس، پر منهنجي حسرت پوري نہ ٿي، چوٿين سال حج جي موسم بهار هئي ۽ دل حرم جي آزرو ۾ بي قرار هئي. هڪ رات جڏهن مان ستس تہ منهنجي سِتل قسمت جاڳي پئي. اَلْحَمْدُلله عَزَّوَجَلَّ! مان خواب ۾ جناب رسالت مآب صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي زيارت سان

مشرف ٿيس. پاڻ ڪريم صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن ارشاد فرمايو تہ تون هن سال حج جي لاءِ هليو وڃجانءِ، منهنجي اک کلي تہ دل خوشيءَ سان جهومي رهي هئي. سرڪار مدينہ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جو اهو منٺو منٺو آواز ڪنن ۾ گونجي رهيو هو تون هن سال حج جي لاءِ هليو وڃجان، بارگاهہ نبوت کان حج جي اجازت ملي چڪي هئي، مان تمام گهڻو خوش ۽ خرم هئس. اوچتو ياد آيو تہ مون وٽ تہ سفر جو خرچ (زادِ راهہ) بہ نہ آهي. اهو خيال ايندي ئي مان غمگين ٿي ويس، ٻي رات وري محبوبِ ربّ، شهنشاهِ عرب صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي خواب ۾ زيارت ٿي پر مان پنهنجي غربت جو چئي نہ سگهيس. اهڙي طرح ٽين رات بہ خواب ۾ بارگاهہ رسالت مان حڪم ٿيو: ”تون هن سال حج جي لاءِ هليو وڃ“ مان سوچيو تہ جيڪڏهن مڪي مدني آقا صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم چوٿون دفعو خواب ۾ تشريف فرما ٿيا تہ پنهنجي مالي حالت جي باري ۾ عرض ڪندس.

آه! پلے زر نہیں رختِ سفر سرور نہیں
تم بلا لو تم بُلانے پہ ہو قادِر یا نبی

چوٿين رات وري سَروَرِ ڪائنات، شاهہ موجودات صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم منهنجي غريب خاني تي ڪرم فرمايو ۽ ارشاد فرمايائون: ”تون هن سال حج جي لاءِ هليو وڃجان“ مون هٿ ٻڌي عرض ڪيو: منهنجا آقا صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم مون وٽ خرچ وغيره نہ آهي. ارشاد فرمايائون: ”تون پنهنجي گهر جي فلاڻي هنڌ کوٽ تہ اتي تنهنجي ڏاڏي جي زرهہ پئي هوندي“ ايترو فرمائي سلطان بحروبر صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم هليا ويا“ صبح جڏهن منهنجي اک کلي تہ مان تمام گهڻو خوش هئس. فجر جي نماز کان پوءِ ٻڌايل جڳهہ تي کوٽائي ڪئي تہ واقعي هڪ

قيمتي زرهه موجود هئي ۽ بلڪل صاف شفاف هئي جڻ تہ ان کي ڪنهن استعمال ئي نہ ڪيو هجي. مان ان کي ڇئن هزار دينارن ۾ کپايو ۽ اللهعَزَّوَجَلَّ جو شڪر ادا ڪيو. اَلْحَمْدُلله عَزَّوَجَلَّ شهنشاهِ رسالت صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي نظرِ عنايت سان حج جا اسباب پاڻ ئي پيدا ٿي ويا. (عيون الحڪايات ص 326 ملخصًا)

جب بُلایا آقا نے
خود ہی انتظام ہوگئے

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿63﴾ اسان تنهنجي ڳالهہ ٻڌي ورتي

حضرت سيدنا علي بن مُوَفِّق رَحْمَةُاللهِ تَعَالٰى عَلَيْه فرمائن ٿا تہ مون حج جي سعادت حاصل ڪئي. ڪعبي شريف جو طواف ڪيو، حَجَر اَسوَد کي چمي ڏني، ٻہ رڪعتون نماز طواف پڙهي ڪعبي شريف جي پٺ سان ويهي روئڻ لڳس ۽ بارگاهِ الٰهي عَزَّوَجَلَّ ۾ عرض ڪيو: ياالله عَزَّوَجَلَّ مان تنهنجي پاڪ گهر جي چوڌاري خبر ناهي تہ ڪيترا چڪر لڳايا، پر مون کي خبر ناهي تہ قبول بہ ٿيا آهن يا نہ؟ پوءِ مون تي غنودگي ڇائنجي وئي ۽ مون هڪ غيبي آواز ٻڌو: ”اي علي بن مُوَفِّق! اسان تنهنجي ڳالهہ ٻڌي آهي ۽ ڇا تون پنهنجي گهر ۾ صرف ان کي ناهين پڪاريندو جنهن سان تون محبت ڪندو آهين!“ (الروض الفائق ص 59) اللهعَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي. اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

بُلاتے ہیں اسی کو جس کی بگڑی یہ بناتے ہیں
کمر بندھنا دیارِ طیبہ کو کُھلنا ہے قسمت کا

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿64﴾ صبر ڪرين ها ته قدمن مان چشما جاري ٿي وڃن ها

حضرت سيدنا عبدالله بن حُنَيف رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه فرمائن ٿا ته مان حج جي ارادي سان نڪتس، بغداد پهچندي ئي حالت اها ٿي وئي جو لاڳيتو چاليهن ڏينهن تائين ڪجهه به نه کاڌو هو. سخت اُڃ جي حالت ۾ جڏهن هڪ کوهه تي ويس ته اتي هڪ هرڻ پاڻي پي رهيو هو ۽ مون کي ڏسندي ئي وٺي ڀڳو، جڏهن مان کوهه ۾ ڏٺو ته پاڻي تمام هيٺ هو ۽ اهو ڪنهن ڏول کان سواءِ نه ڪڍي سگهجي ها. مان اهو چئي هلڻ لڳس: ”اي منهنجا مالڪ ۽ موليٰ منهنجو مرتبو ان هرڻ جي برابر به ناهي.“ مون کي پويان آواز آيو ته اسان تو کي آزمايون پياءِ پر تو صبر نه ڪيو. هاڻي واپس وڃ ۽ پاڻي وڃي پيءُ. جڏهن مان ويس ته کوهه مٿي تائين پاڻي سان ڀريل هو ۽ مان اُڃ پوري ڪئي ۽ پنهنجي مَشڪ به ڀري ورتي ته غيب مان هڪ آواز آيو: هرڻ ته مَشڪ کان سواءِ آيو هو، پر تون ته مَشڪ سان آيو آهين. مان سڄي رستي ان مشڪ مان پاڻي پيتو ۽ وضو ڪندو رهيس، پاڻي ختم نه ٿيو. پوءِ جڏهن حج کان واپسي تي ۽ جامع مسجد ۾ داخل ٿيس ته اتي حضرت سيدنا جنيد بغدادي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الهَادِي تشريف فرما هئا. انهن مون کي ڏسندي ئي ارشاد فرمايو: جيڪڏهن تون هڪ گهڙي به صبر ڪرين ها ته تنهنجي قدمن مان چشما جاري ٿي وڃن ها. (الروض الفائق ص 103) **الله** عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.

اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

اُن کے طالب نے جو چاہا پا لیا
اُن کے سائل نے جو مانگا مل گیا

﴿65﴾ هڪ طواف ڪندڙ جي عجيب دعا

حضرت سيدنا قاسم بن عثمان عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ الۡحَنَّان جيڪو علم ۽ فضل وارا ۽ متقي بزرگ هئا، فرمائن ٿا: مون هڪ شخص کي ڏٺو جيڪو طواف دوران صرف اهو دعا گهري رهيو هو: اَللّٰهُمَّ قَضَيۡتَ حَاجَةَ الۡمُحۡتَاجِيۡنَ وَحَاجَتِيۡ لَمۡ تَقۡضِ يعني اي الله عَزَّوَجَلَّ تون سڀني حاجت مندن جي حاجت پوري فرمائي ۽ منهنجي حاجت پوري نہ ڪئي. مان ان کان جڏهن ان عجيب دعا جي تڪرار جي باري ۾ پڇا ڪئي، تہ چيائين اسان ست ڄڻا جهاد ۾ وياسين ۽ غير مسلمن اسان کي گرفتار ڪري ورتو، جڏهن قتل جي ارادي سان ميدان ۾ آندائون تہ مان هڪدم منهن مٿي ڪيو، ڇا ٿو ڏسان تہ آسمان ۾ ست دروازا کليا پيا آهن ۽ هر دروازي تي هڪ حور بيٺي آهي ۽ جيئن ئي اسان جي ڪنهن رفيق کي شهيد ڪيو پئي ويو، مون ڏٺو تہ هڪ حور هٿ ۾ رومال کڻي شهيد جو روح کڻڻ لاءِ زمين تي لهي پئي ۽ اهڙي طرح ڇهن رفيقن کي شهيد ڪيو ويو ۽ سڀني جا روح کڻڻ جي لاءِ هڪ حور لهندي رهي. جڏهن منهنجو وارو آيو تہ هڪ درٻاريءَ پنهنجي خدمت جي لاءِ مون کي بادشاهہ کان گهري ورتو ۽ مان شهادت کان محروم رهجي ويس ۽ مان هڪ حور کي چوندي ٻڌو: "اي محروم آخر ان سعادت کان تون ڇو محروم رهئين؟" ۽ پوءِ آسمان جا ست ئي دروازا بند ٿي ويا تہ پوءِ اي ڀاءُ! مون کي پنهنجي محرومي تي سخت افسوس آهي ڪاش! مون کي بہ شهادت جي سعادت عنايت ٿي وڃي ها. اهائي اها حاجت آهي جنهن کي اوهان دعا ۾ ٻڌو.

حضرت سيدنا قاسم بن عثمان عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ الۡحَنَّان فرمائن ٿا: منهنجي خيال ۾ انهن ستن خوش نصيبن مان سڀ کان افضل اهو ستون هو

جيڪو بچي ويو. ان پنهنجي اکين سان اهو روح پرور منظر ڏٺو جيڪو بين نہ ڏٺو ۽ پوءِ هو زنده رهيو ۽ وڏيڪ ذوق و شوق سان نيڪيون ڪندو رهيو. (المستطرف ج 1 ص 249) **اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.**

اٰمِين بِجَاهِ النّبِيِّ الاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

مال ودولت کی دعا ہم نہ خدا کرتے ہیں
ہم تو مرنے کی مدینے میں دُعا کرتے ہیں

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿66﴾ اللّٰه تعالٰي جي خفيہ تدبير

حضرت سيدنا ابو محمد عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ الصَّمد فرمائن ٿا: اللّٰه تعالیٰ جي پروسي تي ٽي مسلمان سفر جي خرچ کان سواءِ حج جي لاءِ روانا ٿيا. سفر جي دوران اهي عيسائين جي هڪ ڳوٺ ۾ ترسيا. انهن مان هڪ جي نظر خوبصورت نصراني عورت تي پئي تہ اهو ان تي عاشق ٿي پيو. اهو عاشق ڪنهن حيلي بهاني سان ان ڳوٺ ۾ رهي پيو ۽ ٻئي حاجي اڳتي روانا ٿي ويا. پوءِ ان عاشق پنهنجي دل جي ڳالھ ان عورت جي والد سان ڪئي تہ ان چيو: ان جو مهر تون نہ ڏئي سگهندين. ان پڇيو: ان جو مهر ڪهڙو آهي؟ جواب مليو: ”عيسائي ٿي وڃ“ ان بد قسمت عيسائيت اختيار ڪئي ۽ ان عورت سان نڪاح ڪيو ۽ ٻہ ٻار بہ پيدا ٿيا ۽ آخرڪار هو مري ويو. ان جا ٻئي رفيق حاجي ڪنهن سفر تان پيهر ان بستيءَ مان اچي لنگهيا تہ سموري حقيقت کان واقف ٿيا. انهن کي سخت افسوس ٿيو ۽ جڏهن اهي ان عيسائين جي قبرستان جي ويجهو پهتا تہ ان عاشق ناشاد جي قبر تي هڪ عورت ۽ ٻن ٻارن کي روئيندي ڏٺو. پوءِ اهي

ٻئي حاجي بہ (اللهعَزَّوَجَلَّ جي خفيہ تدبير کي ياد ڪري) روئڻ لڳا ان عورت پڇيو تہ اوهان ڇو ٿا روئو؟ انهن مرڻ واري جي مسلمان هئڻ جي حالت ۾ نماز، عبادت ۽ زهد تقويٰ وغيره جو تذڪرو ڪيو. جڏهن عورت اهو ٻڌو تہ ان جي دل اسلام ڏانهن مائل ٿي پئي ۽ اها پنهنجي ٻن ٻارن سميت مسلمان ٿي وئي. (الروض الفائق ص 16 ملخصًا)

اللهعَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي. اٰمين بِجاہِ النّبيّ الاَمين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! ڪيترو ڏڪائڻ وارو معاملو آهي جو حرم پاڪ جي نيڪ پرهيزگار مسافر اوچتو عشق مجازي جي چڪر ۾ قاسي دل سان گڏوگڏ دين بہ وڃائي وينو ۽ مختصر وقت عيش عشرتون ڪري موت جي ذريعي انڌيري قبر جي ڏاڪڻ ۾ لهي ويو. ان حڪايت مان عبرت جو سبق وٺي ڪري اسان سيني کي الله تعالٰي جي خفيہ تدبير کان ڊڄڻ ۽ خاتمہ بالخير جي دعا ڪرڻ گهرجي، جو خبر ناهي تہ اسان سان ڪهڙو معاملو ٿيندو. مڪتبۃ المدينہ جي طرفان جاري ڪيل حيرت انگيز VCD يا آڊيو ڪيسٽ "الله عَزَّوَجَلَّ کی خفیہ تدبیر" خريد ڪري ضرور ٻڌو اِن شآءَالله عَزَّوَجَلَّ اوهان خدا جي خوف کان ڏڪي ويندا.

جہاں میں ہیں عبرت کے ہر سُو نمُونے　　مگر تُجھ کو اندھا کیا رنگ و بُو نے
کبھی غور سے بھی یہ دیکھا ہے تُو نے　　جو آباد تھے وہ محل اب ہیں سُونے
جگہ جی لگانے کی دُنیا نہیں ہے
یہ عبرت کی جا ہے تماشا نہیں ہے

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب!　　صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿67﴾ اي ڪاش ! مان بہ روئيندڙن مان هجان ها

عرفات جي دعا ۾ حاجين جي آه و زاري ۽ ڳوڙها ڳاڙڻ جاري هو تہ حضرت سيدنا بڪر رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه فرمائڻ لڳا تہ اي ڪاش! مان انهن روئيندڙن حاجين منجهان هجان ها ۽ حضرت سيدنا مُطَرِّف رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه خوفِ خدا کان مغلوب ٿي عاجزيءَ سان عرض ڪيو: ”اي الله عَزَّوَجَلَّ منهنجي نافرمانين جي ڪري انهن حاجين کي رد نہ ڪجان.“ (الروض الفائق ص 59) الله عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي. اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

مرے اَشک بہتے رہیں کاش ہر دم
ترے خوف سے یا خدایا الٰہی

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿68﴾ وقوف عرفات ڪرڻ وارن جي مغفرت

حضرت سيدنا محمد بن مُنڪدِر عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْمُقْتَدِر 33 حج ادا ڪرڻ جي سعادت حاصل ڪئي ۽ پنهنجي آخري حج ۾ ميدان عرفات جي اندر مناجات ڪندي عرض ڪيو: ”يا الله عَزَّوَجَلَّ تو کي خبر آهي تہ مان انهيءَ عرفات ۾ 33 ڀيرا وقوف ڪيو آهي ۽ هڪ دفعو پنهنجي طرفان، هڪ هڪ دفعو پنهنجي پيءُ ۽ ماءُ جي طرفان حج سان مشرف ٿيس. يا ربّ عَزَّوَجَلَّ! مان تون کي گواهہ ٿو بڻايان تہ مان باقي 30 حج ان شخص کي تحفي ۾ ڏنا جيڪو هتي عرفات ۾ رهيو، پر ان جو وقوفِ عرفہ قبول نہ ڪيو ويو. جڏهن پاڻ رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه عرفات کان مُزدَلِفہ پهتا تہ خواب ۾ ائين چيو ويو: اي ابن مُنڪَدِر! ڇا تون ان تي ڪرم ٿو ڪرين جنهن ڪرم خود پيدا ڪيو؟ ڇا تون ان تي

سخاوت ٿو ڪرين جنهن سخاوت پيدا ڪئي؟ تنهنجو ربّ تو کي فرمائي ٿو: مون کي پنهنجي عزت ۽ جلال جو قسم! مون وقوفِ عرفات ڪرڻ وارن کي عرفات پيدا ڪرڻ کان 2 هزار سال اڳ ئي بخشي ڇڏيو هو. (الروض الفائق ص 60) اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.

اٰمِين بِجَاہِ النَّبِیِّ الْاَمِین صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم

غمِ حیات ابھی راحتوں میں ڈھل جائیں

تری عطا کا اشارہ جو ہوگیا یاربّ

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿69﴾ آقا جي نالي سان حج ڪرڻ واري تي ڪرم

حضرت علي بن مُوَفِّق رَحْمَۃُ اللّٰہِ تَعَالٰی عَلَیْہ رسول اللّٰه صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جي طرفان ڪيترائي حج ڪيا. پاڻ رَحْمَۃُ اللّٰہِ تَعَالٰی عَلَیْہ فرمائن ٿا تہ مون کي خواب ۾ مڪي مدني سلطان صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن پڇيو: ”اي ابن مُوَفِّق! ڇا تو منهنجي طرفان حج ڪيا؟“ مون عرض ڪيو: ”جي ها“ فرمايائون: ڇا تو منهنجي طرفان تَلبِيہ چيو؟ مون عرض ڪيو: ”جي ها“ فرمايائون: ”مان قيامت جي ڏينهن تو کي ان جو بدلو وٺي ڏيندس ۽ مان محشر ۾ تنهنجو هٿ پڪڙي تو کي جنّت ۾ داخل ڪندس جڏهن تہ ماڻهو اجا حساب جي سختيءَ ۾ هوندا“ (لباب الاحياء ص 83) اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.

اٰمِين بِجَاہِ النَّبِیِّ الْاَمِین صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم

شکریہ کیونکر ادا ہو آپ کا یا مصطفٰے

کہ پڑوسی خُلد میں اپنا بنایا شکریہ

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿70﴾ 60 حج ڪرڻ وارو حاجي

حضرت سيدنا علي بن مُوَفِّق رَحۡمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيۡه جو اهو 60 هون حج هو. حرم پاڪ ۾ حاضر هئا تہ ان جي ذهن ۾ هڪدم خيال آيو تہ حج جي لاءِ ڪيترو هر سال ويرانن ۾ جهنگلن جي متي لتاڙيندين! ايتري ۾ ننڊ جو جهوٽو آيو ۽ سمهي پيا. غيبي آواز ٻڌو: ان جي لاءِ خوشخبري آهي جنهن کي ان جي مولا عَزَّوَجَلَّ دوست رکيو هجي ۽ پنهنجي گهر گهرائي بلند رتبي سان سرفراز فرمايو هجي. (روض الرياحين ص 107 ملخصًا) **الله**عَزَّوَجَلَّ **جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.** اٰمين بِجَاهِ النّبيِّ الاَمين صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

ضُعف مانا مگر یہ ظالم دل
اُن کے رستے میں تو تھکا نہ کرے!

صَلُّوۡا عَلَی الۡحَبِيۡب! صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿71﴾ موڪلاڻي جي اجازت لاءِ انتظار واري نوجوان کي خوشخبري

حضرت سيدنا ذُوالنُّون مصري عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللهِ القوي ڪعبي شريف وٽ هڪ جوان کي ڏٺو جيڪو لاڳيتو نماز پڙهي رهيو هو ۽ بيهڻ جو تہ نالو ئي نہ پيو وٺي. موقعو ملندي ئي پاڻ رَحۡمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيۡه ان کي فرمايو چا ڳالهہ آهي جو واپس وڃڻ بدران لاڳيتو نمازون پيا پڙهو. چوڻ لڳو: پنهنجي مرضيءَ سان ڪيئن وڃان موڪل جي اجازت جو انتظار آهي. حضرت سيدنا ذُوالنُّون مصري عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللهِ القوي فرمائن ٿا: اجا اسين ڳالهيون ئي ڪري رهيا هئاسين تہ ان جوان جي مٿان هڪ چٺي ڪري ۽ ان ۾ لکيل هو: ”اها چٺي خدا عَزَّوَجَلَّ جي طرفان ان جي

شڪر گذار ۽ مخلص ٻانهي جي لاءِ آهي، واپس وڃ تنهنجا سمورا گناهه معاف ڪيا ويا آهن.“ (روض الرياحين ص 108) الله عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.

اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

محبّت میں اپنی گُما یاالٰہی
نہ پاؤں میں اپنا پتا یاالٰہی

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿72﴾ مايوس نہ ٿيندڙ حاجي

حضرت سيدنا مالڪ بن دينار عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ الْغَفَّار فرمائن ٿا: هڪ عابد جو بيان آهي تہ مان لڳاتار ڪيترن ئي سالن تائين حج ڪيا ۽ هر سال هڪ درويش کي ڪعبي جو دروازو پڪڙيندي ڏٺو. جڏهن هو ”اَللّٰهُمَّ لَبَّيْک“ چوندو هو تہ غيب مان آواز پيو اچي: ”لَالَبَّيْک“ مون چوڏهين سال ان شخص کان پڇيو تہ اوهان ٻوڙا تہ نہ آهيو، ان جواب ڏنو: مان سڀ ڪجهہ ٻڌي رهيو آهيان، مون چيو تہ پوءِ اها تڪليف ڇو ٿو ڪرين؟ ان چيو: ”يا شيخ! مان قسم کڻي ٿو چوان تہ جيڪڏهن 14 سالن جي بدران 14 هزار سال بہ منهنجي عمر هجي ها ۽ سال جي بدران هر ڏينهن هزار دفعا بہ اهو جواب ”لَالَبَّيْک“ ٻڌڻ ۾ اچي ها تہ پوءِ بہ ان دروازي کان مٿو نہ کڻان ها. پاڻ رَحْمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰى عَلَيْه فرمائن ٿا: اسان اجا گفتگو ۾ مصروف هئاسين تہ اوچتو آسمان مان هڪ ڪاغذ ان جي سيني تي ڪريو، ان اهو ڪاغذ مون ڏانهن وڌايو تہ ان ۾ لکيل هو: ”اي مالڪ بن دينار! تون منهنجي ٻانهي کي مون کان جدا ٿو ڪرين مون ان جا ڪيترن ئي سالن جا حج قبول ناهن ڪيا، پر ائين ناهي ۽ انهيءَ عرصي ۾ ايندڙ سيني حاجين جا حج بہ

ان جي پڪار جي برڪت سان قبول ڪيا آهن تہ جيئن ڪو بہ منهنجي درٻار مان محروم نہ ٿئي.“ (   )

دعا قبول نہ ٿيڻ جون حڪمتون

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! ان حڪايت مان اسان کي اهي بہ مدني گل مليا تہ دعا جي قبوليت ۾ ڪڏهن ڪيتري بہ دير ٿئي پر دل نہ هارجي، اسان کي دير جي حڪمتن جي خبر ناهي. دعا جي قبوليت ۾ دير ۾ پڻ شروع ڪان ئي دعا جي قبوليت جو اظهار نہ ٿيڻ بہ اسان جي حق ۾ مفيد آهي، منهنجي آقا اعليٰ حضرت رَحْمَةُ اللہِ تَعَالٰی عَلَیْہ جي والد رئيسُ الْمُتَڪَلِّمِين حضرت مولانا نقي علي خان عَلَيْهِ رَحْمَةُ الحَنّان جي فرمان جو خلاصو آهي: حڪمتِ الاهي مطابق تون ڪڏهن ڪڏهن پنهنجي نادانيءَ جي ڪري ڪا شيء گهرين ٿو تہ ربّ تعاليٰ مهرباني طور تنهنجي دعا قبول نہ ٿو فرمائي ڇوتہ تون جيڪو گهري رهيو آهين، اهو جيڪڏهن عطا ڪيو وڃي تہ تو کي نقصان ٿئي. مثال طور تون دولت گهرين ۽ تو کي ملي وڃي تہ تنهنجو ايمان هليو ويندو يا تون صحت گهرين ٿو پر ان جو ملڻ تنهنجي آخرت جي لاءِ نقصانڪار آهي. ان ڪري هو تنهنجون دعائون قبول نہ ٿو فرمائي. سورة البقره آيت نمبر 216 ۾ آهي:

عَسٰۤى اَنْ تُحِبُّوْا شَيْــٴًـا وَّ هُوَ شَرٌّ لَّكُمْ ؕ

ترجموڪنزالايمان: عين ممڪن آهي تہ ڪا ڳالهہ اوهان پسند ڪريو ۽ اها اوهان جي حق ۾ خراب هجي.

يہ کيوں کہوں مجھ کو يہ عطا ہو يہ عطا ہو
وہ دو کہ ہميشہ مرے گھر بھر کا بھلا ہو

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِيْب! صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿73﴾ مولا! ڪنهن جي درتي وڃان

دعا قبول ٿئي يا نه پر دعا ۾ سُستي نه ڪرڻ گهرجي ۽ پنهنجي پروردگار عَزَّوَجَلَّ کي پڪاريندو رهڻ به تمام وڏي سعادت ۽ حقيقت ۾ عبادت آهي، ان سلسلي ۾ هڪ بي حڪايت پيش آهي. هڪ ضعيف بزرگ هڪ نوجوان سان گڏ حج ڪرڻ ويو ۽ جيئن ئي احرام ٻڌي چيائين: ”لَبَّيْکَ“ (يعني مان تنهنجي بارگاهه ۾ حاضر آهيان) ته غيب مان آواز آيو: ”لَا لَبَّيْکَ“ (يعني تنهنجي حاضري قبول ناهي) ته نوجوان حاجيءَ ان کي چيو ته ڇا اوهان اهو جواب نه ٻڌو؟ پوڙهي حاجيءَ فرمايو ته جي ها، مان ته 70 سالن کان اهو جواب ٻڌي رهيو آهيان ۽ مان هر دفعي عرض ڪندو آهيان: ”لَبَّيْکَ“ ته جواب ايندو آهي: ” لَا لَبَّيْکَ“ نوجوان چيائين: پوءِ اوهان ڇو ٿا اچو؟ سفر جون تڪليفون برداشت ڇو ٿا ڪيو ۽ پاڻ کي ڇو ٿا ٿڪايو، پوڙهو حاجي روئي چوڻ لڳو: پوءِ مان ڪنهن جي درتي وڃان؟ مون کي چاهي رد ڪيو وڃي يا قبول ڪيو وڃي، پر مان ته هتي ايندس. هن در کان سواءِ منهنجي پناهه ڪٿي به ناهي. غيب مان آواز آيو: ”وڃ! تنهنجون سڀ حاضريون قبول ٿي ويون.“ (تفسير روح البيان ج 10 ص 176)

وہ سُنیں یا نہ سنیں اُن کی بہرحال خوشی
دردِ دل ہم تو کہے جائیں گے اِن شاءَ اللہ

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿74﴾ حَجاج بن يوسف ۽ هڪ اعرابي

حَجّاج بن يوسف سخت گرمين جي موسم ۾ سفر دوران مڪي شريف کان مديني پاڪ ويندي رستي ۾ پڙاءُ ڪيو ۽ ناشتي

جي وقت خادم کي چيائين تہ ڪنهن مهمان کي ڳولي اچ! هو ويو ۽ ان جبل تي هڪ اعرابي کي ستل ڏٺو ۽ پير سان ٺڏو هڻي جاڳايو ۽ چيو: تو کي گورنر حجّاج بن يوسف طلب فرمايو آهي، هو اٿي حجاج وٽ آيو. حجّاج چيائين: مون سان گڏ ماني کائو. ان چيو: مان اوهان کان بہ سٺي ڪريم جي دعوت قبول ڪري چڪو آهيان. پڇيائين: اهو ڪير آهي؟ جواب ڏنائين: اللّٰه تعاليٰ! جو ان مون کي روزي رکڻ جي دعوت ڏني ۽ مان رکي ڇڏيو. حجّاج چيو: اهڙي شديد گرميءَ ۾ روزو؟ جواب ڏنائين: ها قيامت جي سخت ترين گرميءَ کان بچڻ جي لاءِ. حجاج چيو: نيڪ آهي هاڻي سڀاڻي روزو نہ رکجان مون سان ماني کائجان. چيائين: ڇا توهان سڀاڻي تائين منهنجي زنده رهڻ جي ضمانت ڏئي سگهو ٿا؟ چيائين: اهو منهنجي وس ۾ ناهي. چيائين: حيرت آهي جو اوهان آخرت جي معاملي ۾ بيوس هجڻ جي باوجود بہ دنيا طلبيءَ ۾ لڳا پيا آهيو. حجّاج چيو: هي کاڌو تمام عمده آهي. جواب ڏنائين: ان کي نہ اوهان عمدو ڪيو آهي ۽ نہ ئي بورچيءَ. پر ان کي صحت ۽ عافيت بخش ٿيڻ واري خوبيءَ عمدو ڪيو آهي يعني جيڪو مريض هوندو آهي ان کي لذت ناهي ايندي، پر صحت مند کي گهڻو وڻندو آهي ۽ صحت و عافيت ڏيڻ واري ذات ربّ ڪائنات عَزَّوَجَلَّ جي آهي. ان ڪري ان قادر مطلق عَزَّوَجَلَّ جي دعوت تي اوهان کي روزو رکڻ گهرجي.

(رفيق المناسڪ ص 212)

ڪچھ نيکياں کمالے جلد آخرت بنالے
کوئی نہیں بھروسا اے بھائی! زندگی کا

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿75﴾ جن جو حج قبول نہ ٿيو تہ انهن تي بہ ڪرم ٿي ويو

حضرت سيدنا علي بن مُوَفَّق عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ الۡحَق فرمائن ٿا تہ مون 50 کان وڌيڪ حج ڪيا ۽ هڪ کان سواءِ سيني جو ثواب جناب رسالت مآب صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ۽ خلفاءِ اربعين (يعني چار يارن) رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنۡهُم پنهنجي پيءُ ماءُ کي ايصال ڪيو. باقي هڪ حج رهيل هو (جنهن جو اجا تائين ايصال نہ ڪيو هو) مون عرفات جي ميدان ۾ موجود ماڻهن کي ڏٺو ۽ انهن جا آواز ٻڌا تہ بارگاهہ خداوندي عَزَّوَجَلَّ ۾ عرض ڪيو: يا الله عَزَّوَجَلَّ! جيڪڏهن انهن ۾ ڪو اهڙو شخص آهي جنهن جو حج قبول نہ ٿيو هجي تہ مان پنهنجي حج جو ثواب ان کي ايصال ڪريان ٿو. پوءِ ان رات جڏهن مان مُزدَلِفہ ۾ ستس تہ خواب ۾ الله التوّاب عَزَّوَجَلَّ جو ديدار ڪيو ۽ الله تعالي مون کي ارشاد فرمايو: اي علي بن مُوَفِّق! ڇا تون مون تي سخاوت ٿو ڪرين؟ مان تہ عرفات ۾ موجود سيئي ماڻهو، انهن جي تعداد جي برابر ۽ وڌيڪ انهن کان ٻيڻ ماڻهن جي مغفرت فرمائي آهي ۽ انهن مان هر ماڻهوءَ جي انهن جي گهر وارن ۽ پاڙيسرين جي حق ۾ بہ شفاعت قبول فرمائي آهي. (روض الرياحين ص 128)

ڪوئی حج کا سبب اب بنادے — مجھ کو کعبے کا جلوہ دکھا دے
دیدِ عَرَفات و دیدِ مِنٰی کی — میرے مولٰی تو خیرات دیدے
صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! — صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿76﴾ حج جي سفر ۾ بهترين هم سفر

هڪ شخص حضرت سيّدنا حاتِم اَصَمّ عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ الۡاَكۡرَم کي عرض ڪيو تہ مون کي حج جو سفر ڪرڻو آهي. ڪو اهڙو هم سفر ٻڌايو

جنهن جي سنڌي صحبت جو فيض حاصل ڪندي الله عَزَّوَجَلَّ جي بارگاهه ۾ حاضر ٿي سگهان. فرمايائين: اي ڀاءُ! جيڪڏهن توهان هم نشين چاهيو ٿا تہ قرآن پاڪ جي تلاوت جي هم نشيني (يعني صحبت اختيار ڪريو ۽ جيڪڏهن ساٿي چاهيو ٿا تہ فرشتن کي پنهنجو ساٿي بڻايو ۽ جيڪڏهن دوست درڪار هجي تہ الله عَزَّوَجَلَّ پنهنجي دوستن جي دلين جو مالڪ آهي ۽ جيڪڏهن توشو (سفر جو خرچ وغيره) چاهيو ٿا تہ الله تعاليٰ تي يقين سيني کان بهترين توشو آهي ۽ ڪعبة الله کي پنهنجي سامهون تصور ڪري خوشيءَ سان ان جو طواف ڪريو. (بحرالدموع ص 125) **الله عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.** اٰمين بِجَاهِ النّبيِّ الاَمين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

مُعجِزہ شَقُّ القَمَر کا ہے ”مدینہ“ سے عیاں
”مہ“ نے شق ہو کرلیا ہے ”دین“ کو آغوش میں

شعر جو مطلب: شاعر پنهنجا ”خيالات“ پيش ڪندي هن شعر ۾ نهايت عمده ڳالهه ڪئي آهي تہ معجزي طور چنڊ جا ٻہ ٽڪرا جيڪي ٿيا آهن ان جو لفظ ”مدينہ“ مان ائين اظهار ٿي رهيو آهي تہ مديني جو پهريون اکر ”م“ ۽ آخري اکر ”ه“ مليو تہ مہ يعني چنڊ ٿيو ۽ مہ جي ٻنهي اکرن ”م“ ۽ ”ه“ جي وچ ۾ لفظ ”دين“ موجود آهي جنهن مان لفظ ”مدينہ“ ٿي ويو ۽ ائين چڻ تہ ”مديني“ ”دين“ کي پنهنجي دامن ۾ لڪائي ڇڏيو آهي.

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

عجيب انداز ۾ نفس جي پڪڙ

حضرت سيدنا ابو محمد مُرتَعِش رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه فرمائن ٿا: مون تمام گهڻا حج ڪيا ۽ انهن مان گهڻا حجّ سفر جي خرچ کان سواءِ

ڪيا. پوءِ مون تي ظاهر ٿيو ته اهو ته صرف منهنجي نفس جو ڌوڪو هو، جو ته هڪ دفعي منهنجي ماءُ مون کي پاڻي جو دلو ڀري ڪٽي اچڻ جو حڪم ڏنو ته منهنجي نفس تي ان جو حڪم سخت لڳو، ان ڪري مان سمجهي ويس ته حج جي سفر ۾ منهنجي نفس منهنجي مدد رڳو پنهنجي لذت جي لاءِ ڪئي آهي ۽ مون کي ڌوڪي ۾ رکيو آهي جو ته جيڪڏهن منهنجو نفس فنا ٿي چڪو هجي ها ته اڄ هڪ شرعي حق پورو ڪرڻ (يعني ماءُ جي اطاعت ڪرڻ) نفس تي بي حد ڏکيو نه لڳي ها. (الرسالة القشريه ص 135)

حبِ جاه جي لذت عبادت جي تڪليف کي آسان ڪري ڇڏيندي آهي

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! ڏٺو اوهان! اسان جا بزرگ ڪهڙي مدني سوچ رکندا هئا ۽ ڪيتري نه عاجزيءَ جا پيڪر هئا. گهڻن جي عادت هوندي آهي جو اهي عام ماڻهن سان ته جهڪي جهڪي ملندا آهن ۽ انهن جي لاءِ باادب ٿي ويندا آهن، پر ماءُ، پيءُ، ڀاءُ، ڀينرن ۽ ٻار ٻچن سان انهن جو سلوڪ ڪاوڙ وارو، غير اخلاقي ۽ ڪڏهن ڪڏهن ته سخت دل آزاريندڙ هوندو آهي. جو؟ ان ڪري جو عوام ۾ سهڻي اخلاق جو مظاهرو عام مقبوليت جو سبب بڻبو آهي، جڏهن ته گهر ۾ سهڻو سلوڪ ڪرڻ سان عزت ۽ شهرت ملڻ جي خاص اميد ناهي هوندي، ان ڪري اهي ماڻهو عوام ۾ تمام مڃڙا مڃڙا هوندا آهن. اهڙي طرح جيڪي اسلامي ڀائر ڪن مستحب ڪمن جي لاءِ وڏي ڪري قربانيون پيش ڪندا آهن، پر فرض ۽ واجبن جي ادائگيءَ ۾ ڪوتاهيون ڪندا آهن، مثال طور: ماءُ، پيءُ جي اطاعت، ٻار ٻچن جي شريعت مطابق تربيت ۽ خود پنهنجي لاءِ فرض علم

حاصل ڪرڻ ۾ غفلت ڪان ڪم وٺندا آهن، انهن جي لاءِ بہ هن حڪايت ۾ عبرت جا نهايت اهم مدني گل آهن. حقيقت اها آهي تہ جن نيڪ ڪمن ۾ شهرت ملندي ۽ واهہ واهہ ٿيندي آهي، اهي ڏکيا هئڻ باوجود آسانيءَ سان ٿي ويندا آهن، ڇو تہ حبِّ جاه (يعني شهرت ۽ عزت جي چاهت) جي ڪري ملڻ واري لذت وڏي ڪان وڏي تڪليف ختم ڪري ڇڏيندي آهي. ياد رکو! حبِّ جاه ۾ تباهي ئي تباهي آهي. عبرت حاصل ڪرڻ جي لاءِ بہ فرمان مصطفيٰ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم پيش آهن: (1) اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي اطاعت (يعني عبادت) ڪي ٻانهي جي طرفان تعريف جي محبت سان ملائڻ ڪان بچندا رهو. ائين نہ ٿئي جو توهان جا عمل برباد ٿي وڃن. (فردوس الاخبار ج 1 ص 223 حديث 1567) (2) بہ بکايل بگهڙ ٻڪرين جي ڌڻ ۾ ايتري تباهي نہ ٿا مچائن جيتري تباهي مال ۽ عزت جي چاهت (يعني مال ۽ دولت، عزت ۽ شهرت جي چاهت) مسلمان جي دين ۾ مچائي ٿي. (ترمذي ج 4 ص 166 حديث 2383)

حُب جاه جي باري ۾ اهم ترين مدني گل

حُبِّ جاه جي باري ۾ اِحياءُ العُلُوم جلد 3 صفحي 616 ۽ 617 کي سامهون رکي ڪجهہ مدني گل خدمت ۾ پيش آهن. (حبِّ جاه ۽ ڏيکاءُ) نفس کي تباه ڪرڻ وارن اهم ڪمن ۽ باطني مکر و فريب مان آهن. انهن ۾ عالم، عبادت ڪندڙ ۽ آخرت جي منزل طئي ڪرڻ وارا ماڻهو مبتلا ڪيا ويندا آهن، ائين جو اهي ماڻهو اڪثر ڪري تمام گهڻيون ڪوششون ڪري عبادتون ڪرڻ، نفساني خواهشن کي مارڻ ۽ ايتري تائين جو شڪ وارين ڳالهين ڪان بہ پاڻ کي بچائڻ ۾ ڪامياب ٿي ويندا آهن. پنهنجي عضون کي ظاهري گناهن ڪان بچائي وٺندا آهن، پر عوام جي سامهون پنهنجي نيڪ ڪمن،

ديني ڪارنامن ۽ نيڪيءَ جي دعوت عام ڪرڻ جي لاءِ ڪيون ويندڙ ڪوششون، جيئن تہ ”مان هي ڪيو، هو ڪيو، هتي بيان هو، هُتي بيان آهي. بيانن ۽ (نعت پڙهڻ جي لاءِ) ايتريون ايتريون تاريخون بُڪ آهن. مدني مشوري ۾ رات ايترو وقت ٿي ويو هو ۽ آرام نہ ملڻ جي ٿڪاوٽ آهي، ان ڪري آواز ويٺل آهي. مدني قافلي ۾ سفر ڪرڻو آهي، هيترن هيترن مدني قافلن ۾ يا مدني ڪمن جي لاءِ فلاڻي فلاڻي شهرن ۽ ملڪن جو سفر ڪري چڪو آهيان وغيره وغيره جي اظهار جي ذريعي پنهنجي نفس جي راحت جا طلبگار هوندا آهن، پنهنجو علم ۽ عمل ظاهر ڪري مخلوق وٽ مقبوليت ۽ انهن جي طرفان ٿيڻ واري پنهنجي تعظيم ۽ توقير واهہ، واهہ ۽ عزت جي لذت حاصل ڪندا آهن. جڏهن مقبوليت ۽ شهرت ملڻ لڳندي آهي تہ ان جو نفس چاهيندو آهي تہ علم ۽ عمل ماڻهن تي اجا وڌيڪ ظاهر ٿيڻ لڳي تہ جيئن اجا بہ عزت وڌي، ان ڪري اهي پنهنجي نيڪين، علمي صلاحيتن جي تعلق سان مخلوق جي اطلاع جا وڌيڪ رستا ڳوليندا آهن ۽ ان تي قناعت ناهن ڪندا تہ منهنجو ربّ عَزَّوَجَلَّ منهنجي عملن ڪان با خبر آهي ۽ مون کي اجر ڏيڻ وارو آهي، پر ان ڳالهہ تي خوش ٿيندا آهن تہ ماڻهو ان جي واهہ واهہ ۽ تعريف ڪن ۽ خالقعَزَّوَجَلَّ جي طرفان ملڻ واري تعريف تي قناعت ناهن ڪندا. نفس اها ڳالهہ چڱيءَ طرح سمجهندو آهي تہ ماڻهن کي جڏهن ان ڳالهہ جو علم ٿيندو تہ فلاڻو بانهو نفساني خواهشن جو تارڪ آهي، شڪ شبهن کان بچندو آهي، راهہ خدا ۾ ڪيترائي پئسا خرچ ڪندو آهي، عبادتن ۾ سخت مشقتون برداشت ڪندو آهي، خوف خدا ۽ عشق مصطفيٰ ۾ تمام گهڻي آهہ و زاري ڪندو ۽ ڳوڙها

وهائيندو آهي، مدني ڪمن جي تمام گهڻي ڪوشش ڪندو آهي. ماڻهن جي اصلاح جي لاءِ ڏاڍي دل جلائيندو آهي، گهڻن ئي مدني قافلن ۾ سفر ڪندو ۽ ڪرائيندو آهي. زبان اک ۽ پيٽ جو قفل مدينہ لڳائيندو آهي، روزانہ فيضان سنت جا ايترا ايترا درس ڏيندو آهي، مدرسة المدينہ (بالغان) صداءِ مدينہ، علاقائي دورو براءِ نيڪيءَ جي دعوت وڏو پابند آهي تہ انهن ماڻهن جي زبانن تي ان ٻانهي جي ڪافي تعريف جاري ٿي ويندي آهي اهي ان ڪي عزت ۽ احترام جي نگاهن سان ڏسندا آهن. ان جي ملاقات ۽ زيارت ڪي پنهنجي لاءِ سعادت جو سبب ۽ آخرت جو سرمايو سمجهندا آهن. برڪت جي لاءِ گهر يا مڪان تي ٻہ قدم رکڻ، هلي ڪري دعا ڪرڻ، چانهن پيئڻ، طعام جي دعوت قبول ڪرڻ جي لاءِ نهايت احترام سان درخواست ڪندا آهن. ان جي راءِ تي هلڻ ۾ ٻنهي جهانن جي ڀلائي تصور ڪندا آهن. ان ڪي جتي ڏسندا آهن تہ خدمت ڪندا آهن ۽ سلام پيش ڪندا آهن، ان جي اوبر ڪائڻ پيئڻ جو حرص رکندا آهن ۽ ان جو تحفو يا ان جي هٿ لڳل ڪا شيءِ حاصل ڪرڻ ۾ هڪ ٻئي تي اڳڀرائي ڪندا آهن، ان جي ڏنل شيءِ ڪي چمندا آهن ان جي هٿن پيرن ڪي چمندا، احترام طور حضرت! حضور! يا سيدي! وغيره وغيره لقبن سان عاجزي واري انداز ۽ آهستي آواز ۾ ڳالهائيندا آهن. هٿ ٻڌي، مٿو جهڪائي دعائن جون التجائون ڪندا آهن. مجلسن ۾ ان جي اچڻ تي تعظيم لاءِ اٿي بيهندا آهن. ان ڪي ادب جي جڳهہ ويهاري، ان جي سامهون هٿ ٻڌي بيٺا هوندا آهن، ان ڪان اڳ ۾ ماني شروع ناهن ڪندا، عاجزانہ طور تحفا ۽ نذرانا پيش ڪندا آهن. عاجزي ڪندي ان جي سامهون پنهنجو پاڻ ڪي ننڍو (مثال

طور خادم، غلام وغيره) ظاهر ڪندا آهن. خريد و فروخت ۽ ٻين معاملن ۾ ان سان رعايت ڪندا آهن. ان کي عمده ڪوالٽي جون شيون ۽ اهي بہ سستيون يا مفت ڏيندا آهن. ان جي ڪمن ۾ ان جي عزت ڪندي جهڪي ويندا آهن. ماڻهن جي اهڙي قسم جي عقيدت وارن طريقن سان نفس کي وڏيڪ لذت حاصل ٿيندي آهي ۽ هيءَ اها لذت آهي جيڪا سيني خواهشن تي غالب آهي. اهڙي قسم جي عقيدت مندن جي لذتن جي ڪري گناهن کي ڇڏڻ ان کي معمولي ڳالهہ لڳندي آهي ڇو تہ "حبِّ جاه" جي مريض کي نفس گناهہ ڪرائڻ بجاءِ ان جي ابتڙ سمجهائيندو آهي: ڏس گناهہ ڪندين تہ عقيدتمند اکيون ڦيرائي ويندا، ان ڪري نفس جي تعاون سان پيروڪارن ۾ پنهنجو وقار برقرار رکڻ جي جذبي تحت عبادت تي استقامت جي شدت ۾ ان کي نرمي ۽ آساني محسوس ٿيندي آهي ڇو تہ هو باطني طور تي لذتن جي لذت ۽ سيني شهوتن (يعني خواهشن) کان وڏي شهوت (يعني عوام جي عقيدت مان حاصل ٿيندڙ لذت) جو ادراڪ (سڃاڻپ) حاصل ڪري وٺندو آهي ۽ اهو ان خوش فهميءَ ۾ پئجي ويندو آهي تہ منهنجي زندگي الله تعاليٰ جي لاءِ ۽ ان جي مرضي مطابق گذري رهي آهي، جيتوڻيڪ ان جي زندگي ان پوشيده (حُب جاه يعني پنهنجي واهہ واهہ ڪرڻ واري لڪل) خواهش تحت گذرندي آهي. جنهن جي ادراڪ (يعني سمجهڻ) کان ڪامل عقل عاجز ۽ بيوس آهن" اهي خدا تعاليٰ جي عبادت ۾ پنهنجو پاڻ کي مخلص ۽ پاڻ کي الله تعالي جي محارم (حرام ڪيل معاملن) کان پاسو ڪرڻ وارو سمجهندو آهي جيتوڻيڪ ائين ناهي، پر هو تہ ٻانهن جي سامهون زيب و زينت ۽ تَصَنُّع (يعني بناوٽ) جي ذريعي ڪافي لذتون

حاصل ڪري رهيو آهي. ان ڪي جيڪا عزت ۽ شهرت ملي رهي آهي، ان تي تمام گهڻو خوش آهي. اهڙي طرح عبادتن ۽ نيڪ ڪمن جو ثواب ضايع ٿي ويندو آهي ۽ ان جو نالو منافقن جي فهرست ۾ لکيو ويندو آهي ۽ اهو نادان هي سمجهندو آهي ته ان کي الله عَزَّوَجَلَّ جو قرب حاصل آهي.

مرا ہر عمل بس ترے واسطے ہو
کر اخلاص ایسا عطا یا الٰہی

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

پاڻ پڏائڻ وارن حاجين جي لاءِ مدني گل

ڪي مالدار هر هر حج ۽ عمري تي ويندا آهن، انهن جي ڳڻپ خوب ياد رکندا، ڪيئي ڀيرا ضرورت کان سواءِ بنا پڇڻ جي ماڻهن کي پنهنجي حج ۽ عمري جو تعداد ٻڌائيندا ۽ مديني جي سفر جا ڪارناما ٻڌائيندا آهن. انهن کي احساس ئي ناهي ٿيندو ته هو ڪتي رياڪاري (ڏيکاءُ) جي تباهي ۾ ته نه ٿا پون. حطيم شريف ۾ داخل ٿيڻ به عين ڪعبي پاڪ ۾ ئي داخل ٿيڻ آهي، جيڪو هر هڪ کي نصيب ٿي سگهي ٿو، پر ان جو تذڪرو ڪو به ناهي ڪندو ۽ جيڪڏهن ڪنهن کي ڪعبي جي اندر داخل ٿيڻ يا ڪنهن ملڪ جي سربراهه سان سونهري جارين جي اندر حاضري جي سعادت به ملي وڃي ته پنهنجي واتان پنهنجون فضيلتون بيان ڪندي ناهن ٿڪبا. اهڙي طرح ڪي ماڻهو پنهنجون فضيلتون ائين به بيان ڪندي ڏٺا ويا آهن ته صاحب! اتي ته اسان جيڪو گهريو، سو مليو، هر تمنا پوري ٿي، فلاڻي جي ملاقات جي خواهش هئي ته ٿوريءَ ئي دير ۾ ملي ويو وغيره وغيره اهڙي طرح پنهنجي "منهن ميان منو" تي

اهي سمجهندا آهن تہ اسان جو وقار بلند ٿيندو جڏهن تہ ائين ٿيڻ ضروري ناهي، ٿي سگهي ٿو تہ ڪي ماڻهو ان جو مطلب اهو بہ وٺندا هجن تہ اهو حاجي صاحب ”مقدّس مقامات“ جي عظمت جي بيان سان گڏوگڏ پنهنجي ”ڪرامت“ بہ ٻڌائي رهيو آهي. ها تحديث نعمت يا ٻين کي رغبت ڏيڻ جي نيت سان پنهنجو پاڻ تي ٿيڻ وارن اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي انعامن جي تذڪري ۾ حرج ناهي. بهرحال هر هڪ کي پنهنجي نيت تي غور ڪرڻ ضروري آهي تہ فلاڻي ڳالهہ ڇو ڪري رهيو آهيان؟ جيڪڏهن ٻڌائڻ ۾ آخرت جي ڀلائي جو پهلو آهي تہ ڳالهائجي، نہ تہ چپ رهجي. فرمان مصطفيٰ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم آهي: ”جيڪو اللّٰه ۽ قيامت تي ايمان رکي ٿو تہ ان کي کپي تہ ڀلائي جي ڳالهہ ڪري يا خاموش رهي.“ (بخاري ج 4 ص 105 حديث 6018)

ڇا پنهنجي حج ۽ عمرن جو تعداد ٻڌائڻ گناهہ آهي؟

پنهنجي حج ۽ عمري جو تعداد ٻڌائڻ هر صورت ۾ گناهہ ناهي، حديث پاڪ ۾ آهي: اِنَّمَاالْاَعْمَالُ بِالنِّيَّات يعني عملن جو دارومدار نيّت تي آهي. (بخاري ج 1 ص 2 حديث 1) جيڪڏهن ڪو تحديثِ نعمت (يعني اللّٰه تعاليٰ جي ڏنل نعمت ٻڌائڻ) جي لاءِ پنهنجي حجّن جو تعداد ٻڌائي تہ ڪو حرج ناهي پر دين جي علم ۽ نيڪ صحبت جي گهٽتائي جي سبب اڄڪلهہ نيّت جي اصلاح تمام گهٽي دشوار ۽ ڏيکاءُ جو شديد خطرو آهي. فرض ڪريو تہ اوهان ڀڃڻ کان سواءِ ڪنهن کي ٻڌايو تہ ”مون بہ حج ڪيا آهن“ ان تي جيڪڏهن هو پڇي: جناب! مون کي ٻڌائڻ جي ضرورت ڇو پيش آئي؟ پوءِ جيڪڏهن اوهان گهٻرائجي چئو تہ تحديث نعمت (اللّٰه تعاليٰ جي نعمت کي بيان ڪرڻ) جي لاءِ عرض ڪيو هو. ان تي ٿي سگهي ٿو تہ

سائل خاموش ٿي وڃي پر غور فرمايو: ”ڇا اهو ڇوڻ وقت ته مان ٻه حج ڪيا آهن“ واقعي اوهان جي دل ۾ تحديثِ نعمت (يعني الله تعالي جي نعمت بيان ڪرڻ) جي نيّت هئي؟ جيڪڏهن هئي ته بهتر، نه ته ڪوڙ جهڙي گناهه جو بار مٿي تي پيو ۽ دل ۾ ڪجهه ۽ زبان تي ڪجهه جي ڪري نفاق ۽ بڌائڻ وقت جيڪڏهن معاذالله دل ۾ ڏيکاءُ ۽ ريا جو ارادو هو ته ڏيکاءُ واري عمل کي تحديث نعمت ۾ لڪائڻ جي ”ڏيکاءُ مٿان ڏيکاءُ“ جو الزام اچا وڌيڪ پيو. ان ڪري مدني التجا آهي ته زبان تي قفل مدينہ لڳائڻ جي ڪوشش ڪريو نه ته زبان جي بظاهر تمام ٿوري لغزش به جهنم ۾ ڪيرائي سگهي ٿي.

ٻه حج ضايع ڪري ڇڏيا

مشهور مُحَدِّث حضرت سيدنا سفيان ثوري عَلَيْهِ رَحمَةُ اللهِ القوي هڪ هنڌ دعوت تي هئا، ته ميزبان پنهنجي خادم کي چيو: ”انهن ٿانون ۾ ماني ڪارايو جيڪي مان ٻئي دفعي حج مان آندا آهن“ سيدنا سفيان ثوري عَلَيْهِ رَحمَةُ اللهِ القوي اهو ٻڌي فرمايو: ”مسڪين! تون هڪ جملي ۾ ٻه حجّ ضايع ڪري ڇڏيا.“ (احسن الوعا لآداب الدعا ص 157)

عطا کردے اِخلاص کی مجھ کو نعمت
نہ نزدیک آئے ریا یا الٰہی

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعالٰى عَلٰى مُحَمَّد

نيڪيون لڪايو

بنا ضرورت پنهنجي حجن ۽ عمرن جو تعداد، تلاوت ڪيل قرآن پاڪ، درود پاڪ ۽ ٻين وِرد وظيفن جي پڙهڻ جو تعداد ٻڌائڻ وارن جي لاءِ فڪر جو مقام آهي. (اخلاص جي تلاش وارا دعوت

اسلامي جي اشاعتي اداري مڪتبة المدينہ جي جاري ڪيل بيان جي آڊيو ڪيسيٽ ”نيڪيون لڪايو“ حاصل ڪري ٻڌو) بنا ضرورت پنهنجو پاڻ کي حاجي، قاري حافظ چوڻ لکڻ وارا بہ غور ڪن تہ هو حجّ يا قرات جو فن، يا قرآن جي حِفظ سان مشرف ٿيڻ جو سر عام اعلان ڪري ڇا حاصل ڪرڻ چاهين ٿا؟ ها! ماڻهو پنهنجي مرضيءَ سان اهڙن کي حاجي صاحب، قاري صاحب يا حافظ صاحب چون تہ ان ۾ ڪو بہ حرج ناهي. ها بزرگن جي حج جي تعداد جو معاملو بہ ائين آهي تہ انهن کي خادمن روايت ڪيو هوندو يا تحديث نعمت جي لاءِ پاڻ پنهنجي زبان سان ارشاد فرمايو هوندو. اخلاص جي پيڪر، ٻانهن جو مقصد ڪڏهن بہ نيڪ نامي يا پنهنجي پاڪائيءَ جي ڌاڪ ويهارڻ ناهي هوندو. هتي هي بہ عرض ڪندو هلان تہ جيڪڏهن ڪو حاجي پنهنجي حج وغيره جو تعداد ٻڌائي تہ بہ اسان کي ان کي رياڪار چوڻ جي اجازت ناهي، ڇو تہ دلين جو حال ربّ ذوالجلال ڄاڻي ٿو ۽ اسان تي لازم آهي حسنِ ظن (يعني سهڻو گمان) رکون.

﴿77﴾ هڪ بزرگ جي شيطان سان ڳالهہ ٻولهہ

ڪنهن بزرگ حج جي ڏينهن ۾ عرفات شريف جي ميدان ۾ شيطان کي انساني شڪل ۾ ان حال ۾ ڏٺو تہ هو نهايت ڪمزور ۽ ڦڪو لڳو پيو آهي. ان جي چيلهہ ڀڳل آهي ۽ روئي رهيو آهي. بزرگ جي پڇڻ تي ان پنهنجي روئڻ جو سبب ڪجهہ ائين ٻڌايو تہ جيئن هتي الله عَزَّوَجَلَّ جي رضا جي لاءِ حاجي گڏ ٿيا آهن ان ڪري الله عَزَّوَجَلَّ انهن کي بدنام نہ ڪندو، پر مون کي اهو ڊپ آهي تہ ڪٿي سڀ ئي بخشيا نہ وڃن! پنهنجي ڪمزوري جي سبب ان راهِ خدا جي مسافرن جي گهوڙن جو آواز ٻڌايو ۽ وڏي افسوس سان چيو:

جيڪڏهن اهي سوار (يعني راهِ خدا جا مسافر) منهنجي پسند جي (يعني غفلتن ۽ گناهن پريل) رستن تي هجن ها تہ ڏاڍو سنو هو. ڇهري ڦڪي ٿيڻ جو سبب ان عبادت تي ماڻهن جي هڪ ٻئي سان مدد ڪرڻ قرار ڏنو. ان بزرگ جڏهن اهو پڇيو تہ تنهنجي چيلهہ چو پڳل آهي تہ چيائين: ”ٻانهو جڏهن اللّٰه عَزَّوَجَلَّ کان دعا ڪندو آهي تہ يا اللّٰه! منهنجو خاتمو خير سان فرماءِ تہ مون کي سخت صدمو ٿيندو آهي ۽ منهنجي خواهش هوندي آهي تہ هو پنهنجي نيڪ عمل کي ڪجهہ (يعني وڏو ڪارنامو) سمجهي، ان تي گهڻو ڦوڪجي تہ جيئن هو برباد ٿئي. مون کي ان ڳالهہ جو خوف هوندو آهي تہ ڪٿي ان کي اها ڳالهہ نہ سمجهہ ۾ اچي وڃي تہ پنهنجي عمل کي گهڻو فخر نہ ڪرڻ گهرجي پر صرف ۽ صرف اللّٰه تعالٰي جي رحمت تي نظر رکندي عاجزي اختيار ڪرڻ گهرجي. (احياءُ العلوم ج 1 ص 322 ملخصًا)

صَلُّوا عَلَی الْحَبِيْب! صَلَّی اللهُ تَعالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿78﴾ وڏائي جي خواهشمند جي بدنامي

هڪ بزرگ رَحْمَةُاللّٰهِ تَعَالٰی عَلَيْه فرمائن ٿا: مون مڪي شريف زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ۾ صفا ۽ مَروه جي وچ ۾ هڪ خچر سوار ڏٺو ۽ ڪي غلام ”پري ٿيو! پري ٿيو!“ چوندي ان جي سامهون ماڻهن کي پري ڪري رهيا هئا. ڪجهہ عرصي کان پوءِ اهو ئي شخص بغداد ۾ وار وڌيل، پيرين اگهاڙو ۽ حسرت زده نظر آيو. مون حيرت سان پڇيو: ”اللّٰه عَزَّوَجَلَّ تون سان ڇا معاملو فرمايو“ تہ جواب ڏنائين: مون اهڙي جڳهہ (يعني مڪي پاڪ ۾) وڏائي ڪئي جتي ماڻهو عاجزيءَ ڪندا آهن تہ اللّٰه عَزَّوَجَلَّ مون کي اهڙي جڳهہ بدنام ڪيو جتي ماڻهو وڏائي ڪندا آهن. (الزواجر عن اقتراف الکبائر ج 1 ص 164)

وُہی سَر بَر سرِ محشر بُلندی پائے گا جو سر
یہاں دنیا میں ان کے آستانے پر جُھکا ہوگا
صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿79﴾ حج جي خواهش هئي پر پئسوئي نہ هو

حضرت سيدنا عمر بن عبدالعزيز عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ العَزِيز هڪ دفعي پنهنجي غلام مُزاحِم کي فرمايو: مون کي حج جي خواهش آهي، ڇا تو وٽ ڪجھ رقم آهي؟ عرض ڪيائين: ڏهن دينارن کان ڪجھ وڌيڪ آهن. فرمايائون: ايتري رقم ۾ حج ڪيئن ٿو ٿي سگھي؟ ڪجھ ئي ڏينهن گذريا مزاحِم عرض ڪيو: يا اميرالمؤمنين! تياري ڪيو، اسان کي بنو مروان جي مال مان 17 هزار دينار (سونيون اشرفيون) مليون آهن. فرمايائون: انهن کي بيت المال ۾ جمع ڪرائي ڇڏ ۽ جيڪڏهن اهي حلال جا آهن تہ اسان انهن مان ضرورت مطابق کڻي چڪا آهيون ۽ جيڪڏهن حرام جا آهن تہ اسان کي نہ کپن. مزاحم جو بيان آهي: جڏهن اميرالمؤمنين ڏٺو تہ اها ڳالھ مون کي نہ وڻي آهي تہ فرمايائون: ڏس مُزاحِم! جيڪو ڪم مان الله تعاليٰ جي لاءِ ڪرڻ شروع ڪيان تہ ان کي بار نہ سمجھندو ڪر منهنجو نفس ترقي پسند ۽ سٺي کان سٺي جو طلبگار آهي. جڏهن بہ ان کي ڪو مرتبو مليو تہ جلد ان کان بہ وڏي مرتبي کي حاصل ڪرڻ جي ڪوشش شروع ڪري ڏني آهي، دنيا جي عهدن مان وڏي کان وڏو عهدو خلافت آهي جيڪو منهنجي نفس کي ملي چڪو آهي هاڻي هي صرف جنت جو طلبگار آهي. (سيرت عمر بن عبدالعزيز لابن عبدالحڪم ص 53) الله عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.

اٰمِين بِجاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

آخری عمر ہے کیا رونقِ دنیا دیکھوں
اب فقط ایک ہی دُھن ہے کہ مدینہ دیکھوں

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! هن حڪايت ۾ انهن ماڻهن جي لاءِ عبرت جو سبق آهي جيڪي رشوت، وياج، جوا، واپار ۾ ڌوڪيبازي ۽ ڪوڙ جهڙن ناجائز ذريعن سان دولت گڏ ڪندا آهن ۽ انهن مان وري حج ڪري سمجهندا آهن ته اسان تمام وڏي ڪاميابي حاصل ڪري ورتي آهي. خبردار! اها ڪاميابي ناهي، بلڪ چوري ۽ سينه زوري وارو معاملو آهي ۽ ان جو انجام ڏاڍو خراب آهي. حديث شريف ۾ آهي ته جيڪو حرام مال کڻي حج جي لاءِ وڃي ٿو ۽ جڏهن لَبَّيڪ چئي ٿو ته الله تعاليٰ ان شخص کي ارشاد فرمائي ٿو: نه تنهنجي لَبَّيڪ قبول، نه خدمت منظور ۽ تنهنجو حج تنهنجي منهن تي مردود ٿي ويو، ايتري تائين جو اهو حرام مال تنهنجي قبضي ۾ آهي اهو انهن حقدارن کي واپس ڪرين.

(التذكرة في الوعظ لابن جوزي ص 124)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿80﴾ هر دل عزيز خليفو

مقبوليت ۽ هر دل عزيزي به هڪ تمام وڏو اعزاز آهي جيڪو سهڻي اخلاق، عدل ۽ انصاف جي ڪري اميرالمؤمنين حضرت سيدنا عمر بن عبدالعزيز عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ الْعَزِيْز کي حاصل هو. پاڻ رَحْمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰى عَلَيْه هڪ دفعي حج جي موسم بهار ۾ جڏهن عرفات جي ميدان پهتا ته ماڻهن جي توجهه جو مرڪز بڻجي ويا. حضرت سُهَيل بن ابي صالح رَحْمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰى عَلَيْه ان هجوم ۾ موجود هئا، انهن پنهنجي والد محترم کي عرض

ڪيو: ”والله! منهنجي خيال ۾ الله تعاليٰ عمر بن عبدالعزيز عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ العَزِیۡز سان محبت فرمائي ٿو، والد محترم ان جو دليل گھريو تہ چيائين: ماڻھن جي دل ۾ ان جي خوب عزت آهي ۽ پوءِ هي حديث پاڪ بيان ڪئي، فرمان مصطفيٰ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم آهي: ”الله عَزَّوَجَلَّ جڏهن ڪنهن پانهي سان محبت ڪندو آهي تہ جبرائيل عَلَيۡهِ السَّلَام کي فرمائيندو آهي تہ مان فلاڻي سان محبت ڪريان ٿو تون بہ ان سان محبت ڪر، تنهن ڪري حضرت جبرائيل عَلَيۡهِ السَّلَام ان سان محبت ڪندو آهي ۽ پوءِ آسمان ۾ اعلان ڪندو آهي تہ الله تعاليٰ فلاڻي سان محبت رکي ٿو تہ توهان بہ ان سان محبت ڪريو جنهن ڪري آسمان وارا بہ ان سان محبت ڪندا آهن ۽ ان کان پوءِ الله تعاليٰ ان کي دنيا ۾ مقبول ڪري ڇڏيندو آهي“. (تاريخ دمشق ج 45 ص 145) **الله** عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.

اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

وہ کہ اِس در کا ہوا خَلقِ خدا اُس کی ہوئی

وہ کہ اِس در سے پھرا اللہ اُس سے پھر گیا

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿81﴾ برقعي پوش اعرابيّہ

دعوت اسلامي جي اشاعتي اداري مڪتبة المدينہ جي شايع ٿيل 397 صفحن تي مشتمل ڪتاب ”پردي جي باري ۾ سوال جواب“ جي صفحي 260 کان 261 تي آهي: حضرت سيّدنا سُليمان بن يَسار عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ الغفّار نهايت متقي، پرهيزگار، بيحد خوبصورت ۽ حسين نوجوان هئا، حج جي سفر دوران ابواء نالي جڳھ تي هڪ پيري پنهنجي خيمي ۾ اڪيلا تشريف فرما هئا. پاڻ رَحۡمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰى عَلَيۡه جو رفيقِ سفر ڪاڏي

جو انتظام ڪرڻ لاءِ ويل هو، اوچتو هڪ برقعي پوش اعرابيہ (يعني ڳوٺاڻي عورت) پاڻ رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه جي خيمي ۾ داخل ٿي ۽ ان چهري تان نقاب هٽائي ڇڏيو! اُن جو حُسن تمام گهڻو فتنو برپا ڪري رهيو هو، چوڻ لڳي: مون کي ڪجهہ ڏيو. پاڻ رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه سمجهيا شايد ماني گهري رهي آهي، چوڻ لڳي: آئون اُهو چاهيان ٿي جيڪو زال پنهنجي مڙس کان چاهيندي آهي. پاڻ رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه خوفِ خدا کان ڏڪندي فرمايو: ”توکي مون وٽ شيطان موڪليو آهي.“ ايترو چوڻ کانپوءِ پاڻ رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه پنهنجو مٿو مبارڪ گوڏن ۾ رکيو ۽ بلند آواز سان روئڻ لڳا. اهو منظر ڏسي برقعي پوش اعرابيہ گهٻرائجي تيز تيز قدم کڻي خيمي مان ٻاهر نڪري وئي. جڏهن پاڻ رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه جو ساٿي آيو ۽ ان ڏٺو تہ پاڻ رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه روئي روئي اکيون سڄائي ڇڏيون آهن ۽ نڙي ويهاري ڇڏي آهي تہ ان روئڻ جو سبب دريافت ڪيو، پاڻ رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه شروع ۾ ٽارڻ کان ڪم ورتو پر اُن جي مسلسل اصرار تي حقيقت جو اظهار ڪري ڇڏيائون تہ اهو بہ زار و زار روئڻ لڳو. فرمايائون: تون ڇو ٿو روئين؟ عرض ڪيائين: مون کي تہ وڌيڪ روئڻ گهرجي ڇو تہ جيڪڏهن توهان جي جڳهہ تي آئون هجان ها تہ شايد صبر نہ ڪري سگهان ها (يعني شايد گناهہ ۾ پئجي وڃان ها) ٻئي حضرات رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْهِما روئندا رهيا، ايتري تائين جو مڪي شريف زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعظِيمًا حاضر ٿي ويا. طواف ۽ سعي وغيره مان فارغ ٿيڻ کان پوءِ حضرت سيدنا سليمان بن يسار عَلَيهِ رَحْمَةُ اللهِ الغفار حجرِ اَسوَد وٽ آيا ۽ گوڏن جي چوڌاري چادر ٻڌي ويهي رهيا. ايتري ۾ ننڊ جو جهوٽو آيو ۽ خواب ڏٺو تہ هڪ حُسن ۽ جمال جا پيڪر، معطر معطر، سهڻي لباس ۾ ڊگهي قد وارا بزرگ نظر آيا، حضرت

سيّدنا سليمان بن يسار عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ الغفّار پڇيو: توهان ڪير آهيو؟ جواب ڏنائون: آئون (الله عَزَّوَجَلَّ جو نبي) يوسف آهيان. عرض ڪيائون: يا نبي الله عَلٰی نَبِیِّنَا وَعَلَیۡهِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام! زليخا سان اوهان جو قصو به هڪ عجيب واقعو آهي. فرمايائون: ابواء واري مقام تي اعرابيه سان ٿيڻ وارو اوهان جو واقعو تمام گهڻو عجيب آهي. (احياء العلوم ج 3 ص 130 ملخصًا)

الله عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي. اٰمِين بِجَاهِ النّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

ڏٺو اوهان! حج جي مبارڪ سفر ۾ شيطان ڪيئن حاجين کي گناهن ۾ ڦاسائڻ جون ترڪيبون ڪندو آهي، پر قربان ٿجي عاشقان رسول جي پاڪيزه ڪردار تي اهي شيطان جي هر وار کي ناڪام بڻائيندا هئا جيئن حضرت سيّدنا سليمان بن يسار عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ الغفّار جن خود هلي اچڻ واري برقعي پوش اعرابيه کي به ڌڪاري ڇڏيو، بلڪ خوفِ خدا وچان خوب روئڻ شروع ڪري ڏنو، جنهن جي نتيجي ۾ حضرت سيّدنا يوسف عَلٰی نَبِیِّنَا وَعَلَیۡهِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام خواب ۾ تشريف وٺي اچي پاڻ رَحۡمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰى عَلَيۡه جي حوصله افزائي فرمائي. بهرحال دنيا ۽ آخرت جي ڀلائي انهي ئي ۾ آهي ته جنس مخالف (يعني مرد، عورت کي عورت، مرد کي) ڪيترو به مائل ڪري ۽ گناه تي اياري پر انسان کي گهرجي ته هرگز شيطان جي فريبي ڄار ۾ نه اچي، هر صورت ۾ ان جي مڪر و فريب کان پاڻ کي بچائي ۽ خوب اجر و ثواب ڪمائي.

آخری عمر ہے کیا رونقِ دنیا دیکھوں
اب فقط ایک ہی دُھن ہے کہ مدینہ دیکھوں

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿82﴾ تمام گھڻو روئيندڙ حاجي

حضرت سيدنا مُخَوَّل رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَیْه فرمائن ٿا: حضرت سيدنا بُهَيم عِجلي رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَیْه مون کي فرمايو تہ منهنجو حج جو ارادو آهي، ان ڪري ڪنهن کي منهنجو رفيقِ سفر بڻايو. پوءِ مون هڪ پاڙيسري کي ان سان گڏ سفرِ مدينہ تي راضي ڪيو، ٻئي ڏينهن منهنجو پاڙيسري مون وٽ آيو ۽ چوڻ لڳو: مان حضرت سيدنا بُهَيم سان گڏ نہ ٿو وڃي سگهان. مون حيرت وچان چيو: ”خدا جو قسم! مان سڄي ڪوفي ۾ ان جهڙو بااخلاق ماڻهو ناهي ڏٺو، آخر ڪهڙو سبب آهي جو تون ان جي رفاقت کان، پاڻ کي محروم ڪري رهيو آهين؟“ هو چوڻ لڳو: مون ٻڌو آهي تہ هو سدائين روئيندو رهندو آهي، ان ڪري ان سان منهنجو سفر خوشگوار نہ گذرندو. مان ان کي سمجهايو تہ هو تمام سٺا بزرگ آهن ۽ ان جي صحبت اِنْ شَآءَالله عَزَّوَجَلَّ تو کي فائدو ڏيندي تہ هو راضي ٿي ويو. جڏهن سفر جي لاءِ انن تي سامان رکيو پئي ويو تہ حضرت سيدنا بُهَيم عِجلي رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَیْه هڪ پٽ جي ويجهو ويهي روئڻ لڳا ايتري تائين جو سندن ڏاڙهي مبارڪ ۽ سينو ڳوڙهن سان آلو ٿي ويو ۽ ڳوڙها زمين تي ٽپ ٽپ ڪري ڪرڻ لڳا. منهنجي پاڙيسري گهبرائجي مون کي چيو: اجا تہ سفر جي شروعات آهي ۽ انهن جو اهو حال آهي، خدا ڄاڻي تہ اڳتي ڇا حالت ٿيندي؟ مون انفرادي ڪوشش ڪندي چيو تہ گهبراء نہ، اهو تہ سفر جو معاملو آهي ٿي سگهي ٿو تہ ٻار ٻچن جي جدائي ۾ روئي رهيا هجن اڳتي هلي قرار اچي ويندو. حضرت سيدنا بُهَيم عجلي رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَیْه جن اها ڳالهہ ٻڌي ورتي ۽ فرمايائون تہ والله اهڙي ڳالهہ ناهي. هن سفر جي ڪري مون کي آخرت جو سفر ياد اچي ويو. اهو

فرمائيندي رڙيون ڪري روئڻ لڳا. پاڙيسري وري پريشاني جي حالت ۾ مون کي چيو تہ مان ان سان ڪئين رهي سگهندس؟ ها ان جو سفر حضرت داؤد طائي ۽ سيدنا سلام ابو الاَحوَص رَحمَۃُ اللہِ تَعَالٰی عَلَیۡھِما سان هئڻ گهرجي چو تہ اهي ٻئي حضرات بہ تمام گهڻو روئيندا آهن، انهن سان ان جي ترڪيب سني رهندي ۽ ملي ڪري ڏاڍو روئيندا، مون وري پاڙيسري جي همت وڌائي ۽ آخرڪار هو ان سان مديني جي سفر تي روانو ٿي ويو. حضرت سيدنا مُخَوَّل رَحمَۃُ اللہِ تَعَالٰی عَلَیۡہ فرمائن ٿا تہ جڏهن حج ڪان انهن جي واپسي ٿي تہ مان پنهنجي پاڙي واري حاجي وٽ ويس. ان ٻڌايو: اللّٰہ تعاليٰ اوهان کي سني جزا ڏئي مون ان جهڙو ماڻهو ناهي ڏٺو ۽ جيتوڻيڪ مان مالدار هئس، پر پوءِ بہ غريب هئڻ باوجود اهي مون تي ڏاڍو خرچ ڪندا هئا. پوڙها هئڻ جي باوجود روزا رکندا هئا ۽ مون بي روزائت جوان جي لاءِ کاڌو تيار ڪندا هئا ۽ منهنجي ڏاڍي خدمت ڪندا هئا. مون چيو: اوهان تہ ان جي روئڻ جي ڪري پريشان رهندا هئا، هاڻي ڇا خيال آهي؟ چيائين: شروع ۾ مان ۽ پڻ سڀ قافلي وارا بہ انهن جي روئڻ جي ڪثرت تي گهبرائجي ويندا هئاسين پر آهستہ آهستہ ان جي صحبت جي برڪت سان اسان تي بہ رقت طاري ٿيڻ لڳي. اسان بہ ان سان گڏ ملي ڪري روئيندا هئاسين. حضرت سيدنا مُخَوَّل رَحمَۃُ اللہِ تَعَالٰی عَلَیۡہ چون ٿا تہ ان کان پوءِ مان سيدنا بُهَيم عِجلي رَحمَۃُ اللہِ تَعَالٰی عَلَیۡہ جي خدمت ۾ حاضر ٿيس ۽ پنهنجي پاڙِيسري جي باري ۾ پڇيو تہ فرمائڻ لڳا: تمام سٺو رفيق هو ذِڪرُاللّٰہ ۽ قرآن ڪريم جي تلاوت جي ڪثرت ڪندڙ هو ۽ ان جا ڳوڙها تمام جلد وهڻ لڳندا هئا، اللّٰہ عَزَّوَجَلَّ اوهان کي سني جزا عطا فرمائي. (البحرالعميق ج 1 ص 300 ملخصًا) اللّٰہ عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي

رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.

اٰمِين بِجَاهِ النّبِيّ الاَمِين صَلَّى اللهُ تعَالٰى عَليْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

يادِ نبیؐ پاک میں روئے جو عمر بھر
مولیٰ مجھے تلاش اُسی چشمِ تر کی ہے

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿83﴾ حاجين جي حيرت انگيز خير خواهي

مشهور تابعي بزرگ حضرت سيدنا عبدالله بن مبارڪ رَحۡمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَیۡه حج جو ارادو ڪيو تہ ڪيترائي عاشقان رسول گڏ هلڻ لاءِ تيار ٿي ويا. پاڻ رَحۡمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَیۡه سڀني کان خرچ پڪو ورتي هڪ صندوق ۾ وجهي محفوظ ڪري ڇڏيو ۽ پوءِ پنهنجي طرفان سڀني جي لاءِ سواريون ڪرائي تي ورتيون ۽ قافلو حرم شريف ڏانهن هلڻ لڳو. پاڻ رَحۡمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَیۡه قافلي وارن کي پنهنجي کيسي مان تمام بهترين کاڌا کارائيندا رهيا. جڏهن اهو قافلو بغداد شريف پهتو تہ پاڻ رَحۡمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَیۡه سڀني جي لاءِ بهترين لباس ۽ کاڌي پيتي جو ڪثير سامان خريد ڪيو قافلو منزلون طئي ڪندو آخرڪار مديني شريف زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا حاضر ٿيو. پاڻ رَحۡمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَیۡه پنهنجي هر هڪ رفيق کي مديني شريف زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا مان انهن جي گهر وارن جي فرمائش مطابق شيون خريد ڪري عنايت فرمايون. ان کان پوءِ قافلو مڪي پاڪ زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا جي پُر نور فضائن ۾ داخل ٿيو ۽ حج جا رڪن ادا ڪيا. حج کان پوءِ اتان بہ پنهنجي طرفان سڀني کي تبرڪ وغيره خريد ڪري ڏنا. واپسي ۾ بہ رستي تائين عاشقانِ رسول تي دل کولي خرچ ڪيائين. جڏهن قافلو پنهنجي وطن پهتو پاڻ رَحۡمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَیۡه انهن جي گهرن تي ضرورت مطابق پلستر وغيره ڪرائي چونو ڪرائي ڏنو.

تن ڏينهن کان پوءِ پنهنجي قافلي جي سيني حاجين جي دعوت ڪئي ۽ سوڪڙي طور انهن کي بهترين لباس عطا ڪيا. جڏهن سڀ کاڌو کائي چڪا تہ پاڻ رَحۡمَۃُ اللہِ تَعَالٰی عَلَیۡہ صندوق گهرائي کولي ۽ هر هڪ حاجي جي رقم ساڳي ئي واپس ڪري ڇڏي. (عيون الحکايات ص 254) اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.

اٰمِین بِجَاہِ النَّبِیِّ الْاَمِین صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیۡہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم

دھارے چلتے ہیں عطا کے وہ ہے قطرہ تیرا

تارے کھلتے ہیں سخا کے وہ ہے ذرّہ تیرا

صَلُّوۡا عَلَی الۡحَبِیۡب! صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿84﴾ حرم پاڪ جي سفر ۾ امام شافعي جي سخاوت

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! اوهان ڏٺو! اَلۡحَمۡدُلِلّٰه عَزَّوَجَلَّ اسان جي بزرگن جي سخاوت بي مثال هئي ۽ ڇو نہ هجي جو اللّٰه تعاليٰ جي حبيب صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیۡہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جو فرمان عظيم آهي: اللّٰه تعاليٰ پنهنجي هر ولي کي سهڻي اخلاق ۽ سخاوت جي فطرت عنايت فرمائي آهي. (تاريخ دمشق ج 54 ص 472) منقول آهي: سيدنا امام شافعي عَلَیۡہِ رَحۡمَۃُ اللہِ الۡقَوِی جڏهن (يمن جي شهر) صنعا کان مڪي پاڪ زَادَھَا اللہُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِیۡمًا ڏانهن آيا تہ وٽس ڏهہ هزار درهم هئا. مڪي شريف جي ٻاهران خيمو لڳايائون ۽ چادر وڇائي سڄي رقم ان تي رکي جيڪو بہ ايندو پئي ويو ان کي مٺ ڀري عطا فرمائن پيا ۽ جڏهن ظهر جي نماز پڙهيائون ۽ اها چادر ڇنڊيائون تہ ان ۾ هڪ درهم بہ باقي نہ بچيو هو. (احياءُ العلوم ج 3 ص 310)

ہاتھ اُٹھا کر ایک ٹکڑا اے کریم!

ہیں سخی کے مال میں حقدار ہم

صَلُّوۡا عَلَی الۡحَبِیۡب! صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿85﴾ مان ڇو نہ روئان؟

حضرت سيّدنا امام محمّد باقر عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ الۡقَادِر جڏهن حج جي لاءِ مڪي شريف زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا تشريف فرما ٿيا ۽ مسجدالحرام ۾ داخل ٿيا تہ بيت الله شريف کي ڏسي روئڻ لڳا ايتري تائين جو سندن روئڻ جو آواز بلند ٿي ويو. ڪنهن عرض ڪيو: يا سيّدي سيني ماڻهن جون نظرون اوهان ڏانهن آهن، ايترو زور سان نہ روئو. فرمايائون: ڇو نہ روئان شايد الله تعاليٰ منهنجي روئڻ جي ڪري مون تي رحمت جي نظر فرمائي ۽ مان قيامت جي ڏينهن ان جي بارگاهہ ۾ ڪامياب ٿي وڃان، پوءِ پاڻ رَحۡمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰی عَلَيۡه طواف ڪيو ۽ ”مقام ابراهيم“ وٽ نماز پڙهي ۽ جڏهن سجدي مان مٿو مٿي ڪنيائون تہ اها جڳهہ ڳوڙهن سان آلي هئي. (روض الرياحين ص 113) **الله** عَزَّوَجَلَّ **جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب مغفرت ٿئي.**

اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الۡاَمِين صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

اے زائرِ مدینہ! تُو خوشی سے ہنس رہا ہے
دِل غمزدہ جو پاتا تو کچھ اور بات ہوتی

صَلُّوۡا عَلَی الۡحَبِيۡب! صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿86﴾ لبيڪ چوندي ئي بيهوش ٿي ويا

حضرت سيّدنا امام زينُ العابدين رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنۡهُ جڏهن بيت الله شريف ڏانهن حج جو ارادو فرمايو ۽ احرام ٻڌو تہ چهرو مبارڪ زرد ٿي ويو ۽ لَبَّيۡک نہ چئي سگهيا ماڻهن عرض ڪيو: ”اوهان لَبَّيڪ نہ ٿا پڙهو؟“ فرمايائون: مون کي ڊپ آهي تہ ڪٿي جواب ۾ لَالَبَّيۡک نہ چيو وڃي، عرض ڪيو ويو: احرام ٻڌي لَبَّيۡک چوڻ ضروري آهي. پاڻ رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنۡهُ لَبَّيڪ پڙهي تہ بيهوش ٿي ڪري سواريءَ تان زمين

تي اچي ويا ۽ حج پوري ٿيڻ تائين اها صورت حال رهي ته جڏهن به لَبَّيک پيا چون ته بيهوش ٿي پيا وڃن. (تهذيب التهذيب ج 5 ص 670) اللهعَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي.

اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

اُنگلیاں کانوں میں دے دے کے سُنا کرتے ہیں
خَلوَتِ دِل میں عجب شور ہے بَرپا تیرا (ذوقِ نعت)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿87﴾ معذور حاجي

حضرت سيّدنا شقيق بلخي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْقَوِی فرمائن ٿا: مون مکي شريف جي رستي ۾ هڪ معذور کي ڏٺو جيڪو رڙهي هلي رهيو هو. مون ان کان پڇيو: تون ڪٿان آيو آهين؟ ان چيو: سمرقند کان، مون پڇيو: اتان کان هلندي ڪيترو عرصو ٿيو ته ان چيو: ڏهه سالن کان وڌيڪ ٿي ويا آهن. مان وڏي تَعَجُّب مان ڪيس ڏسڻ لڳس، ان تي ان چيو: اي شقيق رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه ڇا ڏسي رهيو آهين؟ مون چيو: تنهنجي ڪمزوري ۽ سفر جي وڏي هجڻ مون کي حيرت ۾ وجهي ڇڏيو آهي، چوڻ لڳو: اي شقيق! سفر جي دوري کي منهنجو شوق (يعني عشق) ويجهو ڪري ڇڏيندو ۽ منهنجي ڪمزوري جو سهارو منهنجو مولا عَزَّوَجَلَّ آهي. اي شقيق تون هڪ ضعيف ٻانهي تي تَعَجُّب ڪري رهيو آهين، هن کي ته هن جو مالڪ عَزَّوَجَلَّ هلائي رهيو آهي.

ناتوانی کا اَلَم ہم ضُعفا کو کیا ہو!
ہاتھ پکڑے ہوئے مولیٰ کی توانائی ہے

پوءِ ان هي شعر پڙهيا جن جو ترجمو هي آهي.

﴿1﴾ منهنجا مولا عَزَّوَجَلَّ، مان تنهنجي زيارت لاءِ اچي رهيو آهيان ۽ عشق

جي منزل ڏکي آهي پر شوق ان شخص جي مدد ڪندو آهي جنهن جي مال مدد ناهي ڪندو.

﴿2﴾ اهو عاشق هرگز ناهي، جنهن کي رستي جي هلاڪت جو خوف هجي، ۽ نہ اهو عاشق آهي جنهن کي رستي جي سختي هلڻ کان روڪي ڇڏيو.

(روض الرياحين ص 120) **الله**عَزَّوَجَلَّ **جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي.** اٰمِين بِجَاهِ النّبِيّ الاَمِين صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم

ہم کو تو اُن کے سائے میں آرام ہی سے لائے

حیلے بہانے والوں کو یہ راہ ڈر کی ہے

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿88﴾ قربانيءَ جي عيد تي جان قربان ڪري ڇڏي

حضرت سيّدنا مالڪ بن دينار رَحْمَۃُ اللّٰہِ تَعَالٰی عَلَیْہ فرمائن ٿا: مان قافلي سان گڏ حج بيت الله جي لاءِ وڃي رهيو هئس. رستي ۾ هڪ نوجوان ڏٺو جيڪو بنا سواريءَ ۽ بنا سفر جي سامان جي پيادل هلي رهيو هو. مون ان کي سلام ڪيو، ان سلام جو جواب ڏنو، مون پڇيو: اي نوجوان! ڪٿان کان آيو آهين، ان جواب ڏنو: انهيءَ (يعني الله عَزَّوَجَلَّ) وٽان. مون چيو: ڪيڏانهن وڃي رهيو آهين؟ چيائين: انهيءَ (يعني الله عَزَّوَجَلَّ) وٽ، مون چيو: سفر جو سامان ڪٿي آهي؟ چيائين: انهيءَ (يعني الله عَزَّوَجَلَّ) جي ذمي آهي. مون چيو: هي ڊگهو رستو بغير پاڻي جي ۽ سامان جي طئي نہ ٿيندو، تو وٽ ڪجھ آهي؟ ان چيو: جي ها مون گهران نڪرڻ وقت پنج اکرَ سفر جي سامان طور ڪٺي ڇڏيا هئا، مون چيو: اهي پنج اکرَ ڪهڙا آهن؟ ان چيو: **الله** عَزَّوَجَلَّ جو هي فرمان: کٓهٰیٰعٓصٓ، مون چيو: انهن اکرن جي ڇا معنيٰ آهي؟ ان چيو: ڪاف سان "ڪافي" يعني ڪفايت ڪرڻ وارو، ها سان "هادي"

يعني هدايت ڪرڻ وارو، يا جي معنيٰ پناه ڏيڻ وارو، عين سان ”عالم“ يعني ڄاڻڻ وارو، صاد سان صادق يعني سچو ته جنهن جو رفيق ڪافي ۽ هادي ۽ مُؤوي (يعني پناه ڏيڻ وارو)، عالم ۽ صادق هجي اهو ڪيئن ضايع يا پريشان ٿي سگهي ٿو ۽ ان کي ڪهڙي ضرورت آهي ته سفر جو سامان ۽ پاڻي ڪنيو وتي؟ حضرت سيِّدُنا مالڪ رَحۡمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيۡه فرمائن ٿا ان جون ڳالهيون ٻُڌي مان گهڻو متاثر ٿيس ۽ ان کي پنهنجي قميص پيش ڪئي. ان قبول ڪرڻ کان انڪار ڪيو ۽ چيائين: اي شيخ! دنيا جي قميص کان اگهاڙو رهڻ بهتر آهي ڇوته دنيا جي حلال شين تي حساب آهي ۽ ان جي حرام شين تي عذاب آهي، جڏهن رات جي اونداهي ڇانئجي وئي ته ان منهن آسمان ڏانهن ڪنيو ۽ ان طرح مُناجات ڪرڻ لڳو: اي اها پاڪ ذات! جنهن کي ٻانهن جي اطاعت سان خوشي ٿيندي آهي ۽ ٻانهن جي گناهن سان ڪو نقصان ناهي ٿيندو. مون کي اها شيء (يعني عبادت) عطا فرماءِ جنهن سان تو کي خوشي ٿيندي آهي ۽ اها شيء معاف فرماءِ جنهن سان تنهنجو ڪو نقصان ناهي.

جڏهن ماڻهن احرام ٻڌي ڪري لَبَّيۡڪ چيو ته هو خاموش هو، مون چيو: تون ”لَبَّيۡڪ چو نه تو چوين؟ ان چيو: مون کي خوف آهي ته مان چوان: لَبَّيۡڪ ۽ هو فرمائي: لَا لَبَّيۡكَ وَلَا سَعۡدَيۡكَ وَلَا اَسۡمَعُ كَلَامَكَ وَلَا اَنۡظُرُ اِلَيۡكَ يعني نه تنهنجي لَبَّيۡڪ قبول آهي ۽ نه سعديڪ ۽ نه مان تنهنجي ڳالهه ٻڌان ۽ نه تنهنجي طرف ڏسان. پوءِ هو هليو ويو ته مون ان کي سڄي رستي ۾ ڪٿي نه ڏٺو. مِنيٰ پهچي ڏٺو ته هو ڪجهه عربي اشعار پڙهي رهيو هو، جن جو ترجمو آهي:

﴿1﴾ بيشڪ اهو حبيب جنهن کي منهنجو رت پسند آهي ته

منهنجو رت ان جي لاءِ حلال آهي، حرم ۾ به ۽ حرم جي ٻاهر به ﴿2﴾ خدا جو قسم! جيڪڏهن منهنجي روح کي علم ٿي وڃي ته اهو ڪنهن مقدس ذات سان محبت ڪندو آهي ته اهو قدم جي بجاءِ مٿي پر بيهي رهي ﴿3﴾ مون کي ملامت ڪرڻ وارا! ان جي عشق ۾ مون کي ملامت نه ڪر جو جيڪڏهن تو کي اهو نظر اچي وڃي جيڪو مان ڏسان ٿو ته تون ڪڏهن به مون کي ملامت نه ڪرين ﴿4﴾ ماڻهن عيد جي ڏينهن رڍن، ٻڪرين ۽ اُٺن جي قرباني ڪئي ۽ محبوب ان ڏينهن پنهنجي جان جي قرباني ڪئي ﴿5﴾ ماڻهن جو حج ٿيو آهي ۽ منهنجو حج منهنجي محبوب وٽ وڃڻ آهي. ماڻهن قربانيون هديو ڪيون آهن ۽ مون پنهنجي جان ۽ پنهنجي رت جي قرباني جو تحفو پيش ڪيو آهي.

شعر پڙهڻ کان پوءِ هو ٻاڏائي عرض گذار ٿيو: اي الله عَزَّوَجَلَّ ماڻهن قربانيون ڪيون ۽ تنهنجو قُرب حاصل ڪيائون ۽ مون وٽ ته ڪجهه به ناهي جنهن سان مان تنهنجو قرب حاصل ڪيان، سواءِ پنهنجي جان جي، ته ان کي تنهنجي بارگاهه ۾ نذر ڪريان ٿو ته ان کي قبول فرماءِ، پوءِ ان هڪ رَڙ ڪئي ۽ زمين تي ڪريو ۽ ان جو روح خاڪي جسم مان پرواز ڪري ويو. حضرت سيّدُنا مالڪ بن دينار رَحۡمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيۡه فرمائن ٿا ته پوءِ اوچتو غيب مان اها صدا ٻڌڻ ۾ اچڻ لڳي: "هي الله عَزَّوَجَلَّ جو پيارو آهي جيڪو الله عَزَّوَجَلَّ جي عشق جي تلوار سان قتل ٿيو آهي." پوءِ مون ان جي ڪفن دفن جو بندوبست ڪيو. (روض الرياحين ص 99) **الله عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي.** اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

کیا نذر کروں پیارے! شے کون سی میری ہے
یہ رُوح بھی تیری ہے، یہ جان بھی تیری ہے

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿89﴾ پراسرار حاجي

حضرت سيّدنا بشر حافي عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللهِ الۡكَافِي فرمائن ٿا: مون ميدانِ عرفات ۾ هڪ شخص کي ڏٺو جيڪو روئندي عربي ۾ هي شعر پڙهي رهيو هو، ترجمو هي آهي:

﴿1﴾ اها ذات هر عيب کان پاڪ آهي، جيڪڏهن اسان پنهنجي اکين سان ڪنڊن ۽ گرم شين تي به ان کي سجدو ڪريون ته پوءِ به ان جي نعمتن جو ڏهون حصو بلڪ ڏهين جو ڏهون حصو حق ادا نه ٿئي ﴿2﴾ اي پاڪ ذات! مون ڪيترا ڀيرا خطائون ڪيون ۽ ڪڏهن پنهنجي خطائن ۽ نافرمانين ۾ توکي ياد نه ڪيو، اي منهنجا مالڪ! تون هميشه مون کي لڪل نموني ياد فرمائيندو رهئين ﴿3﴾ مون ڪيترائي ڀيرا گناهن جي وقت جهالت سان پنهنجو پردو کوليو ۽ تون هميشه مون تي لطف ۽ ڪرم ڪيو ۽ پنهنجي بردباري سان منهنجي پرده پوشي ڪئي.

حضرت سيّدُنا بِشر حافي عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ الۡكَافِي فرمائن ٿا: پوءِ اهو منهنجي نظرن کان غائب ٿي ويو، جڏهن مون ان کي ڏٺو ته ماڻهن کان پڇا ڪئي ته هي ڪير هو؟ ڪنهن مون کي ٻڌايو ته هي حضرتِ سيّدُنا ابوعُبَيده خواص رَحۡمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيۡه هئا ۽ سندن خُواص (يعني خوبين مان هڪ هي به آهي ته ستر سالن تائين خوفِ خدا جي سبب آسمان ڏانهن منهن نه ڪنيائون. (روض الرياحين ص 98) **اللهعَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي.**

اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

بے نوا، مُفلس و محتاج و گدا کون؟ ”کہ میں“

صاحبِ جُود و کَرَم وَصف ہے کس کا؟“ ”تیرا“ (ذوقِ نعت)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿90﴾ حج ڪرڻ ڪانسواءِ حاجي

حضرتِ سيِّدُنا رَبِيع بن سُلَيمان عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الحَنَّان فرمائن ٿا: اسان ٻئي ڀائر هڪ قافلي سان حج جي لاءِ روانہ ٿياسين ۽ جڏهن ڪوفي پهتاسين تہ مان ڪجهہ خريد ڪرڻ جي لاءِ بازار ويس، رستي ۾ اهو عجيب منظر ڏٺو تہ هڪ ويران جڳهہ تي هڪ مُردار پيو هو ۽ هڪ غريب عورت چاقو سان ان جي گوشت جا ٽڪرا ڪٽي هڪ ٽوڪري ۾ رکي رهي هئي. مون خيال ڪيو تہ اهو مردار گوشت کنيو پئي وڃي، ان تي خاموش نہ رهڻ گهرجي، ٿي سگهي ٿو تہ هيءَ ڪا نانوائي عورت هجي ۽ اهو رڌي ماڻهن کي کارائي ۽ مان آهستي آهستي ان جي پويان هلڻ لڳس.

اها عورت هڪ گهر وٽ اچي بيٺي ۽ دروازو کڙڪائين اندران آواز آيو: ڪير؟ ان چيو: کوليو! مان ئي بدحال آهيان، دروازو کليو ان مان چار ڇوڪريون آيون جن مان بدحالي ۽ مصيبت جا اثر ظاهر ٿي رهيا هئا. ان عورت اندر وڃي اها ٽوڪري انهن ڇوڪرين جي سامهون رکي ڇڏي ۽ روئندي چيو تہ ان کي رڌيو ۽ الله تعاليٰ جو شڪر ادا ڪريو. الله تعاليٰ جو پنهنجي ٻانهن تي اختيار آهي ۽ ماڻهن جون دليون ان جي قبضي ۾ آهن اهي ڇوڪريون ان گوشت کي ڪٽي باهہ تي پُچڻ لڳيون. مون کي دلي صدمو ٿيو ۽ مان ٻاهران آواز ڏنو: اي الله عَزَّوَجَلَّ جي ٻانهي! خدا عَزَّوَجَلَّ جي لاءِ ان کي نہ کائجو. هن پڇيو: تون ڪير آهين؟ مون چيو: مان هڪ پرديسي ماڻهو آهيان. چيائين تہ اي پرديسي! اسين پاڻ ئي مقدر جا قيدي آهيون، ٽن سالن کان اسان جو ڪو بہ معين ۽ مددگار ڪونهي پوءِ تون اسان کي ٻڌاءِ تہ ڇا ڪريون؟ مون چيو: عيسائين

جي هڪ فرقي کان سواءِ ڪنهن بہ مذهب ۾ مُردار کائڻ جائز ناهي. هوءِ چوڻ لڳي: اسين خاندانِ نُبُوَّت جا شريف (سيّد) آهيون ۽ انهن ڇوڪرين جو پيءُ تمام نيڪ ماڻهو هو ۽ هو پاڻ جهڙن ۾ ئي انهن جو نڪاح ڪرڻ پيو چاهي پر ائين ٿي نہ سگهيو ۽ ان جو انتقال ٿي ويو. جيڪو ورثو ان ڇڏيو هو، اهو ختم ٿي ويو. اسان کي خبر آهي تہ مردار کائڻ جائز ناهي پر اِضطراري حالت ۾ جائز ٿي ويندو آهي ۽ اسان جو چئن ڏينهن جو فاقو آهي.[1] سيّد گهراڻي جي انهيءَ حال کي ٻڌي ڪري مون کي روئڻ اچي ويو ۽ مان روئندي انتهائي بيچينيءَ سان واپس ٿيس.

مون ڀاءُ وٽ اچي چيو تہ منهنجو حج جو ارادو ناهي. ان ڏاڍو سمجهايو ۽ حج جون فضيلتون ٻڌايون تہ حاجي اهڙي حالت ۾ واپس ٿئي ٿو تہ ان تي ڪو بہ گناهہ نہ ٿو رهي وغيره وغيره پر مان وري پنهنجا ڪپڙا احرام جون چادرون ۽ جيڪو سامان هو جنهن ۾ ڇهہ سؤ نقد درهم بہ هئا. سڀ ڪٺي بازار آيس ۽ 100 درهمن جو اٽو 100 درهمن جو ڪپڙو خريد ڪيو ۽ باقي 400 درهم اٽي ۾ لڪائي سيّد سڳورن جي گهر پهتس ۽ سڄو سامان ڪپڙو ۽ اٽو وغيره انهن کي اچي پيش ڪيو ان عورت اللّٰه تعاليٰ جو شڪر ادا ڪيو ۽ ائين دعا ڏنائين: ”اي ابن سُلَيمان! اللّٰه تعاليٰ تنهنجا اڳيان پويان سڀ گناهہ

[1] بهارشريعت جلد 3 ص 373 تي آهي: مسئلو پهريون: اضطرار جي حالت ۾ يعني جڏهن مرڻ جو انديشو هجي، پوءِ جيڪڏهن حلال شيءِ کائڻ جي لاءِ نہ ملي ۽ حرام شيءِ يا مردار يا ٻئي ڪنهن جي ڪا شيءِ کائي پنهنجي جان بچائي تہ انهن شين جي کائڻ تي ان حالت ۾ ڪو نہ پڇاڻو ناهي ۽ بلڪ نہ کاڌائين ۽ مري ويو تہ پڇاڻو آهي، جيتوڻيڪ پرائي شيءِ کائڻ ۾ تاوان ڏيڻو پوندو. مسئلو ٻيو: اُڃ جي ڪري مرڻ جو انديشو هجي تہ ڪنهن شيءِ پي ڪري پنهنجو پاڻ کي مرڻ کان بچائڻ فرض آهي. پاڻي ڪونهي ۽ شراب موجود آهي ۽ سمجهي ٿو تہ ان جي پيئڻ سان جان بچي ويندي تہ ايترو پيئي جنهن سان اهو انديشو ختم ٿي وڃي.

معاف ڪري ۽ توکي حج جو ثواب ۽ پنهنجي جنّت ۾ جڳهه عطا فرماءِ ۽ اهڙو بدلو عطا ڪري جيڪو توتي به ظاهر ٿي وڃي. سيني کان وڏي ڇوڪريءَ دعا ڏني: **الله** تعاليٰ تنهنجو اجر ٻيڻو ڪري ۽ تنهنجا گناهه معاف فرمائي، ٻي ڇوڪريءَ دعا ڪئي: **الله** تعاليٰ تو کي ان کان به وڌيڪ عطا ڪري جيترو تو اسان کي ڏنو، ٽين دعا ڪندي چيو: **الله** تعاليٰ اسان جي نانا جان، رحمتِ عالميان صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم سان تنهنجو حشر ڪري، چوٿين جيڪا سيني کان ننڍي هئي ان ائين دعا ڪئي: اي **الله** عَزَّوَجَلَّ جنهن اسان تي احسان ڪيو آهي ان کي ان جو بدلو جلدي عطا ڪر ۽ ان جا سمورا گناهه معاف ڪر.

حجّ جو قافلو روانو ٿي ويو ۽ مان انهن جي واپسيءَ جي انتظار ۾ ڪوفي ۾ مجبورًا ترسي پيس. ايتري تائين جو حاجين جي واپسي شروع ٿي وئي. جيئن ئي حاجين جو هڪ قافلو منهنجي اکين جي سامهون آيو ته پنهنجي حج جي محروميءَ تي مون کان ڳوڙها وهي پيا. مان انهن کان دعائون وٺڻ جي لاءِ اڳيان وڌيس ۽ جڏهن انهن سان ملاقات ڪئي مون چيو: **الله** تعاليٰ اوهان جو حج قبول فرمائي ۽ اوهان جي لاءِ توهان جي خرچ پکي جو بهترين بدلو عطا فرمائي ته انهن مان هڪ حاجيءَ حيرت جو اظهار ڪندي چيو: اها دعا ڪهڙي؟ مون چيو ته اهڙي غمزده شخص جي دعا جيڪو دروازي تي پهچي ڪري حاضريءَ کان محروم رهجي ويو هو چوڻ لڳو ته وڏي حيرت جي ڳالهه آهي جو اوهان اتي وڃڻ کان انڪار ڪري رهيا آهيو؟ ڇا اوهان اسان سان عرفات جي ميدان ۾ نه هئا؟ ڇا اوهان اسان سان گڏ شيطان کي پٿريون نه هنيون؟ ڇا اوهان اسان سان گڏ طواف نه ڪيو؟ مون پنهنجي دل ۾ سوچيو ته اهو يقيني

طور تي الله تعاليٰ جو خاص لطف ۽ ڪرم آهي.

ايتري ۾ منهنجي شهر جي حاجين جو قافلو بہ اچي پهتو مون انهن کي بہ چيو: الله تعاليٰ اوهان خوش نصيبن جي سعي قبول فرمائي ۽ اوهان جو حج قبول فرمائي. اهي بہ حيران ٿي چوڻ لڳا تہ اوهان کي ڇا ٿي ويو آهي، اها اوپرائپ ڪهڙي؟ ڇا اوهان عرفات ۾ اسان سان گڏ نہ هئا؟ ڇا اسان ملي ڪري جَمرات جي رمي نہ ڪئي هئي؟ انهن مان هڪ حاجي صاحب اڳتي وڌيو منهنجي ويجهو اچي چوڻ لڳو: ياءُ! اڻ ڄاڻ ڇو ٿو ٿين؟ اسين مڪي مديني ۾ گڏ ئي تہ هئاسين هي ڏس! جڏهن اسان روضي اطهر جي زيارت ڪري باب جبرائيل ڪان ٻاهر پيا اچون تہ ان وقت رش جي ڪري اوهان هيءَ ٿيلهي مون کي امانت طور ڏني هئي جنهن تي مهر لڳل آهي: ”مَنْ عَامَلَنَا رَبِحَ“ يعني جيڪو اسان سان معاملو ڪري ٿو اهو نفعو حاصل ڪري ٿو“ هي وٺ پنهنجي ٿيلهي.

حضرت رَبيع رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه فرمائن ٿا: خدا جو قسم! مان ان ٿيلهيءَ کي ان کان اڳ ڪڏهن بہ نہ ڏٺو هو. خير مون ٿيلهي ورتي. سومهڻيءَ جي نماز پڙهي مان پنهنجو وظيفو پورو ڪيو ۽ سمهي پيس ۽ سوچيندو رهيس تہ آخر قصو ڇا آهي؟ انهيءَ دوران ننڊ اچي وئي منهنجون ظاهري اکيون تہ ڇا بند ٿيون جو دل جون اکيون کلي ويون. اَلْحَمْدُلله عَزَّوَجَلَّ خواب ۾ جنابِ رسالت ماب صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي ديدار سان مشرف ٿيس ۽ مون مڪي مدني آقا صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي خدمت بابرڪت ۾ سلام عرض ڪيو ۽ هٿ چميا. شاهِ خيرُ الانام صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم مرڪندي سلام جو جواب ڏنو ۽ فرمائڻ لڳا:

اي ربيع! اسان ڪيترا گواهہ قائم ڪريون ۽ تون وري قبول

ئي نہ ٿو ڪرين، ٻڌ ڳالهہ اها آهي تہ جڏهن تون ان خاتون کي (جيڪا منهنجي اولاد مان هئي)، احسان ڪيو ۽ پنهنجو زادِ راه ايثار ڪري پنهنجو حج ملتوي ڪيو تہ مون اللّٰه تعاليٰ کان دعا ڪئي تہ هو توکي ان جو نِعمَ البدل عطا فرمائي تہ اللّٰه تعاليٰ هڪ فرشتو تنهنجي شڪل صورت جهڙو پيدا فرمايو ۽ حڪم ڏنو تہ هو قيامت تائين هر سال تنهنجي طرفان حج ڪندو رهي ۽ پڻ دنيا ۾ توکي اهو عيوضو ڏنو تہ 600 درهمن جي بدلي 600 دينار (سوني اشرفيون) عطا فرمائي، تون پنهنجي اک ٺڏي رک، پوءِ حضور، فيض گنجور صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن ٺيلهيءَ جي مهر تي لڳل مبارڪ اکر ارشاد فرمايا: "مَنْ عَامَلَنَا رَبِحَ" يعني جيڪو اسان سان معاملو ڪندو آهي، نفعو حاصل ڪندو آهي، حضرت ربيع رَحْمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰى عَلَيْه فرمائن ٿا تہ جڏهن مان سمهي اٿيس ۽ ان ٺيلهيءَ کي کوليو تہ ان ۾ 600 سونيون اشرفيون هيون. (رشفة الصادي ص 253) اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي.

اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

تیرے قدموں کا تبرّک یدِبَیضائے کلیم
تیرے ہاتھوں کا دِیا فضلِ مسیحائی ہے (ذوقِ نعت)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿91﴾ شيخ شبلي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ الْوَلِي جو حج

حضرت سيّدنا شيخ شبلي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ الْوَلِي جڏهن حج جي لاءِ عرفات شريف پهتا تہ بلڪل چُپ رهيا سج لهڻ تائين واتان ڪو بہ لفظ نہ ڪڍيو جڏهن سعي دوران مِيلين اَخضَرَين کان اڳتي وڌيا تہ اکين مان ڳوڙها وهڻ لڳا، روئندي عربيءَ ۾ شعر پڙهيا جن جو ترجمو هو:

(1) مان ان حال ۾ هلي رهيو آهيان جو پنهنجي دل تي تنهنجي محبت جي مهر لڳائي آهي ته جيئن ان دل تي توکان سواءِ ڪنهن جو به گذر نه ٿئي. (2) اي ڪاش! مون ۾ ايتري طاقت هجي ها جو مان پنهنجون اکيون بند رکان ها ۽ ان وقت تائين ڪنهن کي به نه ڏسان ها جيستائين توکي نه ڏسان ها (3) جڏهن اکين مان ڳوڙها وهي ڳلن تان وهڻ شروع ٿيندا آهن ته ظاهر ٿي ويندو آهي ته ڪو واقعي روئي رهيو آهي ۽ ڪنهن جو روئڻ ڏيکاءُ آهي. (روض الرياحين ص 100)

اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي. اٰمِين بِجاهِ النّبِيِّ الاَمين صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

سچ ہے انسان کو کچھ کھو کے مِلا کرتا ہے
آپ کو کھو کے تجھے پائے گا جَویا تیرا (ذوقِ نعت)

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿92﴾ ڇهن لکن مان رڳو ڇهه!

حضرت سيّدنا ابو عبدالله جَوهري عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ الْقَوِی فرمائن ٿا: مان هڪ سال عرفات شريف ۾ هئس ته مونکي ننڊ اچي وئي ۽ مان خواب واري دنيا ۾ هليو ويس مون ڏٺو ته ٻه فرشتا آسمان کان لٿا، انهن مان هڪ ٻئي کان پڇيو: هن سال ڪيترا حاجي آيا هئا؟ ان جواب ڏنو ته 6 لک، پر انهن مان رڳو ڇهن جو ئي حج قبول ٿيو آهي! اهو ٻڌي مون کي ڏاڍو ڏک ٿيو دل پئي چوي ته اوچنگارون ڏئي روئان، ايتري ۾ پهرئين فرشتي ٻئي کان پڇيو: جن جو حج قبول نه ٿيو انهن ماڻهن سان الله تعاليٰ ڪهڙو معاملو فرمايو؟ ٻئي فرشتي چيو: ڪريم ربّ عَزَّوَجَلَّ ڪرم فرمايو ۽ 6 مقبولين جي طفيل ڇهن لکن جو به حج قبول فرمايو:

ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ یُؤْتِیْهِ مَنْ یَّشَآءُ ؕ وَ اللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِیْمِ ﴿۴﴾ (پ 28 سُوْرَةُ الْجُمُعَة :4)

ترجمو ڪنزالايمان: يعني اهو الله عَزَّوَجَلَّ جو فضل آهي جنهن کي چاهي ڏئي ۽ الله وڏي فضل وارو آهي.

(روض الرياحين ص 107)

الله عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي. اٰمِين بِجاهِ النَّبِيِّ الْاَمين صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

اِس بے کسی میں دِل کو مِرے ٹیک لگ گئی
شُہرہ سُنا جو رَحمتِ بے کس نواز کا (ذوقِ نعت)

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿93﴾ غيبي انگور

حضرت سيّدنا لَيث بن سَعد رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه فرمائن ٿا تہ مان 113ھ ۾ حج جي لاءِ پنڌ هلندو مڪي شريف زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا پهتس. عصر نماز جي وقت جَبَلِ اَبِي قُبَيس[1] تي ويس تہ اتي هڪ بزرگ کي ڏٺو جيڪو دعائون گهري رهيو هو ۽ يَارَبِّ يَارَبِّ ايترا ڀيرا تي چيائين جو ان جو ساهہ منجهڻ لڳو ۽ پوءِ اهڙي طرح لڳاتار يَارَبَّاهُ يَارَبَّاهُ چيو ۽ پوءِ اهڙي طرح هڪ ئي ساهيءَ ۾ يَااَللّٰهُ يَااَللّٰهُ چوڻ لڳو ۽ پوءِ وري يَا حَيُّ يَا حَيُّ، پوءِ يَا رَحْمٰنُ يَا رَحْمٰنُ، پوءِ يَا رَحِيْمُ يَا رَحِيْمُ ۽ وري يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْن يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْن چوندو رهيو. ان ڪان پوءِ ۽ چيائين تہ يا الله منهنجي دل انگور چاهي ٿي، عطا فرماءِ ۽ منهنجون چادرون پراڻيون ٿي ويون آهن. سيّدنا ليث رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه فرمائن ٿا تہ خدا عَزَّوَجَلَّ جو قسم! انهيءَ وقت مون ان وٽ هڪ انگورن جي ٽوڪري رکيل ڏٺي.

---

(1) جبل ابي قُبَيس مسجد حرام جي ٻاهران رڪنِ اَسوَد جي سامهون آهي. اهو دنيا جو سيني کان پهريون جبل آهي جتي حجر اسود جنّت مان اچڻ کان پوءِ هڪ مهينو انهيءَ جبل تي تشريف فرما هو ۽ معجزه شق القمر بہ اتي ئي ظاهر ٿيو هو. والله و رسولہ اعلم

جڏهن ته ان وقت سڄي زمين تي ڪٿي به انگور نه هوندا ۽ ان سان گڏ ٻه نيون چادرون به موجود هيون جڏهن هو کائڻ لڳو ته مون عرض ڪيو: مان به اوهان سان گڏ کائيندس، فرمايائين ڇو؟ مون عرض ڪيو: جڏهن اوهان دعا فرمائي رهيا هئا ته مان آمين آمين چئي رهيو هئس. فرمايائون نيڪ آهي اچ ۽ کاءُ پر ڪجهه گڏ نه ڪٽي وڃجانءِ. مان اڳتي وڌي ان سان گڏ انگور کائڻ شروع ڪيا ۽ اهي انگور ايترا لذيذ هئا جو مان انهن جهڙا انگور ڪڏهن به نه کاڌا هئا، مون پيٽ ڀري کاڌا، پر حيرت جي ڳالهه اها هئي جو ٽوڪريءَ مان ڪجهه به گهٽ نه ٿيا. پوءِ هو فرمائڻ لڳو: "انهن ٻنهي چادرن مان هڪ چادر پسند ڪر" مون عرض ڪيو: چادر جي مونکي ضرورت ناهي، فرمايائين مون کان پردو ڪر ته جيئن مان انهن کي پايان. مان پاسي تي ٿي ويس ته انهن هڪ مان گوڏ ٻڌي ۽ ٻي ويڙهي ڇڏي ۽ جيڪي چادرون اڳ ۾ پاتل هين، انهن کي هٿ ۾ ڪٽي جبل تان هيٺ لهي ويا ۽ مان به پويان هلڻ لڳس. جڏهن هو صفاء مروه جي وچ تي پهتا ته ڪنهن سائل عرض ڪيو: اي ابن رسول **الله**! اهي ڪپڙا مون کي پارايو. **الله** تعاليٰ اوهان کي جنّت جو جُبو پارائي ته انهن اهي ٻئي چادرون ان کي عنايت فرمايون ۽ اڳتي وڌي ويا مان ان سائل کان پڇيو: "اهي حاجي صاحب ڪير هئا؟" ان ٻڌايو: حضرت سيّدنا امام جعفر صادق رَحْمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰی عَلَيْه هئا. اهو ٻڌي مان انهن ڏانهن ڀڳس ته جيئن انهن کان ڪجهه ٻڌان ۽ فيض حاصل ڪريان، پر افسوس! اهي نه ملي سگهيا. (روض الرياحين ص 114) **الله** عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي.

اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

کیونکر نہ میرے کام بنیں غیب سے حسنؔ
بندہ بھی ہوں تو کیسے بڑے کارساز کا (ذوقِ نعت)

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰهُ تَعالٰی عَلٰی مُحَمَّد

عورتن جون 6 حڪايتون

﴿94﴾ عاشق رسول خاتون روئندي روئندي انتقال فرمائي وئي

اُمُّ المؤمنين حضرت سيّدَتُنا عائشہ صديقہ رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهَا جي خدمت بابرڪت ۾ هڪ خاتون حاضر ٿي عرض ڪيو: مون کي تاجدار رسالت، شهنشاهِ نبوّت صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي قبر مبارڪ جي زيارت ڪرايو. حضرت سيّدتنا عائشہ صديقہ رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهَا جن حُجرو مبارڪ کوليو تہ ان عاشق رسول خاتون قبر انور جي زيارت ڪندي روئندي روئندي انتقال ڪري وئي. (الشفاء جزء 2 ص 23) اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي.
اٰمِين بِجاهِ النّبِيِّ الاَمِين صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

آپ کے عشق میں اے کاش کہ روتے روتے
یہ نکل جائے مری جان مدینے والے (وسائلِ بخشش ص ۳۰۵)

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰهُ تَعالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿95﴾ اُم المُؤمنين نفلي حج کان انڪار فرمايو

اُمُّ المُؤمنين حضرت سيّدتنا سَوده رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهَا فرض حج ادا ڪري چڪيون هيون جڏهن نفلي حج ۽ عمري جو پاڻ رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهَا کي عرض ڪيو ويو تہ فرمايائون: مان فرض حج ادا ڪري چڪي آهيان ۽ مون کي منهنجي ربّ عَزَّوَجَلَّ گهر ۾ رهڻ جو حڪم فرمايو

آهي خدا جو قسم! هاڻي منهنجي بدران منهنجو جنازو ئي گهران نڪرندو. راوي فرمائي ٿو ته خدا جو قسم! ان کان پوءِ زندگيءَ جي آخري گهڙيءَ تائين ڪڏهن به گهر کان ٻاهر نه نڪتيون.

(تفسير درمنثور ج 6 ص 599)

هن حڪايت مان اسلامي ڀينرن جي لاءِ احتياط جا بيشمار مدني گل آهن، اهو زمانو گهڻو پاڪيزه هو هر پاسي پردي جو دور هو، پر اُمُّ المؤمنين حضرت سيّدنا سوده رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهَا جن پردي سان به نڪرڻ پسند نه ڪيو، جڏهن ته اڄ ڪلهه بي پردگيءَ جي نحوست ڇانيل آهي، اهڙي ۾ احتياط جي ڪيتري ضرورت آهي اهو هر باشعور اسلامي ڀيڻ سمجهي سگهي ٿي. اڄ ڪلهه حج ۽ عمري ۾ به مردن عورتن جو پاڻ ۾ ڪافي ميلاپ رهي ٿو ان ڪري عمري يا نفلي حج تي وڃڻ وارين کي خوب غور ڪرڻ گهرجي.

﴿96﴾ هڪ حاجياڻي جي ڪري سيني جو حج قبول ٿيو

حضرت سيّدتُنا رابعہ عَدَوِيّہ رَحْمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰى عَلَيْهَا پنڌ ۽ اهو به پيرين اگهاڙي حج ڪيو اللّٰه عَزَّوَجَلَّ ان کي جيڪو به ڪاڏو عطا فرمايو اهو ايثار ڪري ڇڏيندي هئي، ڪعبي شريف جي ويجهو پهچندي ئي بيهوش ٿي ڪِري پئي. جڏهن هوش ۾ آئي ته پنهنجو رخسار بيت اللّٰه شريف تي رکي عرض ڪيائين: يا اللّٰه عَزَّوَجَلَّ! اها تنهنجي ٻانهن جي پناهه گاهه آهي ۽ تون انهن سان محبت فرمائين ٿو. مولٰي! هاڻي ته اکين مان ڳوڙها به ختم ٿي چڪا آهن، پوءِ طواف ڪيائين ۽ سعي ڪرڻ کان پوءِ جڏهن وقوفِ عرفہ جو ارادو ڪيائين ته واري جا ڏينهن شروع ٿي ويا، روئندي عرض ڪيائين: اي منهنجا مالڪ ۽ مولٰي عَزَّوَجَلَّ جيڪڏهن اهو معاملو توکان سواءِ ڪنهن غير جي طرفان

ٿئي ها تہ ضرور مان تنهنجي بارگاھ ۾ شڪايت ڪريان ها ھي تہ تنهنجي مشيت سان ٿيو آھي، ان ڪري شڪايت ڪيئن ٿي ڪري سگهان اھو چوندي ئي ان کي غيبي آواز آيو: ”اي رابعہ! اسان تنهنجي ڪري سيني حاجين جو حج قبول ڪري ورتو ۽ تنهنجي ان گهٽتائي جي ڪري سيني جون گهٽتائيون بہ پوريون ڪري ڇڏيون.“

(الروض الفائق ص 60) **اللہ عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي.** اٰمِين بِجَاہِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم

علی کے واسطے سورج کو پھیرنے والے
اشارہ کردو کہ میرا بھی کام ہو جائے

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿97﴾ حج جو سفر پنڌ ڪرڻ واري نابينا پوڙھي

حضرت سيّدنا ذُوالنُّون مصري عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْقَوِی فرمائن ٿا: حضرت سيّدتنا اُمِّ داب عَلَيْهَا رَحْمَةُ اللهِ الْوَهَّاب جو شمار وڏين صالح ۽ عابد عورتن ۾ ٿيندو ھو ھر سال مديني پاڪ زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّتَعْظِيْمًا کان مڪي شريف زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ڏانهن پيرين پنڌ حج ڪرڻ ايندي ھئي سندن عمر 90 سال ٿي تہ اکين جي روشني ختم ٿي وئي. جڏھن حج جا مبارڪ ڏينهن آيا تہ ڪجھ حاجياڻيون حج جي سفر تي روانگي کان اڳ زيارت جي لاءِ حاضر ٿيون تہ شوق جي ڪري بيقرار ٿي ربِ غفار عَزَّوَجَلَّ جي دربار ۾ عرض ڪيائين: يا اللہ عَزَّوَجَلَّ! تنهنجي عزت جو قسم! جيتوٽيڪ منهنجي اکين جو نور ختم ٿي چڪو آھي، پر تنهنجي حاضري جي شوق جا نور اجا بہ باقي آھن. پوءِ احرام ٻڌائين ۽ لَبَّيْكَ اَللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ چوندي حج جي قافلي سان هلڻ لڳي. پاڻ رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْهَا عورتن جي اڳيان هلندي هئي ۽ هلڻ ۾ سيني کان اڳيري هئي.

حضرت سيّدنا ذوالنون مصري عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللهِ الۡقَوِی فرمائن ٿا: مان ان جي حال تي وڏو حيران ٿئس تہ غيبي آواز آيو: اي ذوالنون! ڇا تون ان پوڙهيءَ تي حيران آهين جنهن کي پنهنجي موليٰ عَزَّوَجَلَّ جي گهر جو شوق آهي، بس پوءِ الله عَزَّوَجَلَّ لطف ۽ ڪرم فرمائيندي ان کي پنهنجي گهر ڏانهن گهرايو ۽ ان کي طاقت عطا فرمائي. (الروض الفائق ص 148 ملخصًا) **الله عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي.** اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

کسی کے ہاتھ نے مجھ کو سہارا دیدیا ورنہ
کہاں میں اور کہاں یہ راستے پیچیدہ پیچیدہ

صَلُّوا عَلَى الۡحَبِيۡب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

اهلسنت جي عالمن جون 17 حڪايتون

﴿98﴾ اعليٰ حضرت جي والد کي خصوصي گهرايو ويو

اعليٰ حضرت، مولانا شاه احمد رضا خان عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ الرَّحۡمٰن جا والد گرامي رئيس المتڪلمين حضرت علامہ مولانا مفتي نقي علي خان عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللهِ الۡحَنَّان وڏا عالم، مفتي ۽ عاشق رسول هئا. پنهنجو وڃڻ پيو آهي ۽ دعوت ڏئي گهرائڻ پيو آهي، وانگر پاڻ رَحۡمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيۡه مدينہ منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّتَعۡظِيۡمًا جي حاضري جي لاءِ خاص حڪم مليو ۽ اهو بہ ائين جو خواب ۾ نبي اڪرم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن طلب فرمايو. بيماري ۽ ڪمزوري جي باوجود بہ ڪجهہ دوستن سان سفر شروع ڪيو ۽ حرم پاڪ ڏانهن روانہ ٿي ويا. ڪجهہ عقيدتمندن بيماريءَ جي پيش نظر مشورو ڏنو تہ اهو سفر آئنده سال تائين ملتوي ڪري ڇڏيو. فرمايائون: مدينہ طيبہ زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّتَعۡظِيۡمًا جي ارادي سان قدم دروازي کان

ٻاهر رڪان پوءِ پلي روح ان وقت پرواز ڪري ويجي، محبوب ڪريم صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن پنهنجي عاشق جي محبت ڀري جذبي جي لڄ رکي ۽ خواب ۾ ئي هڪ پيالي ۾ دوا عنايت فرمائي جنهن جي پيئڻ سان ايترو ته فائدو ٿيو جو حج جا رڪن ادا ڪرڻ ۾ ڪا تڪليف ئي نه ٿي. (سرور القلوب "د") اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي. اٰمِين بِجاهِ النّبِيِّ الاَمِين صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿99﴾ حاضري جو اصل مقصد

عاشقِ ماهِ رسالت، اعليٰ حضرت، امام اهلسنّت، مجدد دين ۽ ملت مولانا شاهه امام احمد رضا خان عَلَيْهِ رَحْمَةُ الرَّحْمٰن پنهنجي ٻئي حج جي سفر ۾ حج جا رڪن ادا ڪرڻ کان پوءِ شديد عليل (يعني سخت بيمار) ٿي پيا، پر پاڻ رَحْمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰى عَلَيْه فرمائن ٿا: بيماري جي وڌي وڃڻ کان وڌيڪ فڪر مون کي سرڪار اعظم صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي حاضري جو هو. جڏهن بخار کي وڌندي ڏٺو ته مان انهيءَ حالت ۾ حاضريءَ جو ارادو ڪيو. سڀ عالم رحمةُ اللّٰهِ تعالٰي عَلَيهم منع ڪندا رهيا، پهريان ته اهو فرمايائون: "حالت توهان جي اهڙي آهي ۽ ڏکو سفر آهي! مون عرض ڪيو: جيڪڏهن سچ پڇيو ته حاضريءَ جو اصل مقصد طيبه جي زيارت آهي ۽ ٻنهي دفعي ان نيّت سان گهران نڪتو هئس. معاذالله جيڪڏهن اهو نه هجي ته حج جو لطف ئي ناهي. انهن وري اصرار ۾ منهنجي حالت ياد ڏياري ته مون حديث پڙهي: مَنْ حَجَّ وَلَمْ يَزُرْنِيْ فَقَدْ جَفَانِيْ يعني جنهن حج ڪيو ۽ منهنجي زيارت نه ڪئي ته ان مون سان جفا ڪئي. (ڪشف الخفا ج 2 ص 218 حديث 2458) فرمايائون توهان

هڪ دفعو ته زيارت ڪري چڪا آهيو مون چيو ته مون وٽ حديث جو اهو مطلب ناهي ته عمر ۾ ڪيترا به حج ڪجن ۽ زيارت هڪ دفعو ڪافي آهي پر هر حج سان گڏ زيارت ضروري آهي. هاڻي اوهان دعا فرمايو ته مان سرڪار مدينه صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم تائين پهچي وڃان ۽ روضي اقدس تي هڪ نظر پئجي وڃي، پوءِ چاهي ان وقت ئي دم نڪري وڃي. (ملفوظات اعليٰ حضرت، حصو 2 ص 201)

ڪاش گنبد خضراء پر نگاہ پڑتے ہی
کھا کے غش میں گرجاتا پھر تڑپ کے مرجاتا

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿100﴾ امام احمد رضاءِ ديدار مصطفيٰ

امامِ اهلسنّت مجددِ دين و ملت مولانا شاه امام احمد رضا خان عَلَيْهِ رَحْمَةُ الرَّحْمٰن زبردست عاشقِ رسول هئا. جيد عالم هئا، تقريبًا 100 علوم و فنون تي عبور رکندا هئا، حرمَين شريفَين جي عالمن کين چوڏهين صدي جو مُجَدِّد چيو. پاڻ رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه دين کي باطل جي ملاوٽ کان پاڪ ڪري اِحياءِ سنّت جي لاءِ زبردست ڪم ڪيو ۽ ماڻهن جي دلين ۾ جيڪا عشق رسول جي شمع وسامي رهي هئي، ان کي وري ٻيهر روشن ڪيائون. پاڻ بيشڪ فَنا فِي الرَّسول جي اعليٰ منصب تي فائز هئا، ٻئي ڀيري جڏهن مديني پاڪ جي حاضري نصيب ٿي بيداري ۾ زيارت جي حسرت سان مُواجَھه شريف ۾ پوري رات حاضر رهي درود پاڪ جو ورد ڪندا رهيا، پهرين رات جي قسمت ۾ اها سعادت نه هئي. ٻي رات اچي وئي، مُواجَھه شريف وٽ حاضر ٿيا ۽ جدائي جي درد کان بيتاب ٿي ڪري هڪ نعتيه غزل پيش ڪيائون، جنهن جا ڪجهه شعرَ هي آهن:

وہ سُوئے لالہ زار پھرتے ہیں تیرے دِن اے بہار پھرتے ہیں
ہر چراغِ مزار پر قدسی کیسے پروانہ وار پھرتے ہیں
اُس گلی کا گداہوں میں جس میں مانگتے تاجدار پھرتے ہیں
پھول کیا دیکھوں، میری آنکھوں میں دَشتِ طیبہ کے خار پھرتے ہیں
کوئی کیوں پوچھے تیری بات رضا تجھ سے شیدا ہزار پھرتے ہیں

مَقْطَعَ (يعني آخري شعر) ۾ اعليٰ حضرت رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه عاجزي طور پنهنجو پاڻ کي ”کتو“ فرمايو آهي، پر عاشقانِ اعليٰ حضرت ادب طور انهيءَ جڳهه تي ”منگتا، شيدا“ لکندا ۽ چوندا آهن انهن جي پيروي ۾ ادب طور شيدا لکيو آهي ۽ حقيقت ۾ اها ئي آهي.

پاڻ بارگاهِ رسالت صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ۾ درود و سلام پيش ڪندا رهيا. آخرڪار انتظار جون گهڙيون ختم ٿيون ۽ قسمت جاڳي پئي، راحتُ العاشقين، مُرادُ المُشتَاقِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن پنهنجي عاشقِ زار تي خاص ڪرم فرمايو، اکين تان پردا هٽي ويا، خوش نصيب عاشق پنهنجي محبوب صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جو عين بيداريءَ جي حالت ۾ اکين سان ديدار ڪيو. **الله عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي.** اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

شربتِ دید نے اِک آگ لگائی دِل میں تپشِ دِل کو بڑھایا ہے بُجھانے نہ دیا
اب کہاں جائیگا نقشہ ترا میرے دِل سے تہ میں رکھا ہے اِسے دِل نے گُمانے نہ دیا
سجدہ کرتا اگر اِس کی اِجازت ہوتی کیا کروں اِذن مجھے اِس کا خُدا نے نہ دیا

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! اسان سيني کي کپي ته اسان به پنهنجي دل ۾ سرڪار مدينه صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي محبت وڌايون ۽ قلب ۾ ديدار جي تمنا وڌايون، اِنْ شَآءَالله عَزَّوَجَلَّ ڪڏهن ته اسان جي به قسمت جاڳي پوندي، ڪڏهن ته آقا صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ڪرم فرمائيندا.

سُنا ہے آپ ہر عاشق کے گھر تشریف لاتے ہیں
کبھی میرے بھی گھر میں ہو چراغاں یارسول اللہ

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿101﴾ مشهور عاشق رسول علامہ يوسف بن اسماعيل نبهاني جي ادب جو انداز

اعليٰ حضرت جا خليفہ فقيہ اعظم حضرت علامہ ابو يوسف محمّد شريف مُحَدِّث ڪوٽلوي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْقَوِى فرمائن ٿا: هڪ دفعي جڏهن مان حج ڪرڻ ويس تہ مدينہ منوره زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّتَعْظِيْمًا جي حاضريءَ ۾ سبز سبز گنبذ جي ديدار سان مشرف ٿيڻ وقت مان ”بابُ السّلام“ جي ويجهو ۾ گنبذ خضراءِ جي سامهون هڪ سفيد ريش ۽ انتهائي نوراني چهري واري بزرگ جو ديدار ڪيو جيڪو قبر انور ڏانهن چهرو ڪري پلٽي هڻي ڪجهہ پڙهي رهيو هو. پڇڻ تي خبر پئي تہ هو مشهور و معروف عالم دين ۽ زبردست عاشق رسول حضرت سيّدنا شيخ يوسف بن اسماعيل نبهاني قُدِّسَ سِرُّهُ الرَّبَّانِي هئا. مان انهن جي وجاهت ۽ چهري جي نورانيت ڏسي ڏاڍو متاثر ٿيس ۽ انهن جي ويجهو وڃي ويهي رهيس ۽ انهن سان گفتگو ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي، هن مون ڏانهن توجهہ نہ ڏنو، مون عرض ڪيو: مان هندستان کان آيو آهيان ۽ اوهان جا ڪتاب حُجَّةُ اللّٰهِ علي العٰلمين ۽ جواهِرُ البِحار وغيره پڙهيا آهن جن جي ڪري منهنجي دل ۾ اوهان جي لاءِ وڏي عقيدت آهي. انهن اها ڳالهہ ٻڌي مون ڏانهن محبت سان هٿ وڌايو ۽ مصافحو فرمايو مون وري انهن کي عرض ڪيو: حضور اوهان قبر انور کان ايترو پري چو ويٺا آهيو؟ تہ روئي پيا ۽ فرمائڻ لڳا: ”مان ان لائق ناهيان جو ويجهو وڃي سگهان“ ان ڪانپوءِ مان

ڪيترائي پيرا سندن رهائش تي حاضر ٿيس ۽ انهن کان سندِ حديث به حاصل ڪئي. سيدي قطب مدينه حضرت علامه شيخ ضياءُالدين مدني عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْغَنِی فرمائن ٿا: حضرت علامه يوسف نبهاني قُدِّسَ سِرُّهُ الرَّبَّانِي جي گهرواريءَ محترمه رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْهَا کي 84 پيرا نبي آخرُالزّمان، شهنشاهِ ڪون و مڪان صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي زيارت جو شرف حاصل ٿيو هو. (انوار قطب مدينه ص 195 ملخصًا) اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي. اٰمِين بِجَاهِ النّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

اُن کے دِیار میں تُو کیسے چلے پھرے گا؟
عطارؔ تیری جُرأت! تُو جائے گا مدینہ

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿102﴾ پير مهر علي شاه کي مدني مصطفيٰ جي زيارت وادي حَمرا ۾ ٿي

تاجدارِ گولڙه حضرت پير مهر علي شاه صاحب رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه فرمائن ٿا: مديني پاڪ جي سفر ۾ وادي حَمرا وٽ ڌاڙيلن جي حملي جي پريشاني جي ڪري مجبوريءَ جي حالت ۾ مون کان سومهڻيءَ جون سنتون رهجي ويون، مولوي محمّد غازي مدرَسه صَولَتيه مان تعليمي ۽ تدريسي سرگرميون ڇڏي حسن ظن جي ڪري خدمت جي غرض سان ان مقدس سفر ۾ مون سان گڏ هئا. انهن رفيقن جي صحبت ۾ مان قافلي کان هڪڙي پاسي سمهي پيس. ڇا ٿو ڏسان ته سروَر عالم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ڪارو عربي جُبو پائي تشريف فرما ٿي پنهنجي جمالِ باڪمال سان مون کي نئين زندگي بخشڻ آيا آهن. ائين لڳو ڄڻ مان هڪ مسجد ۾ مراقبي جي حالت ۾ پلٿي هنيو ويٺو آهيان. حضور صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ويجهو تشريف فرما ٿي ارشاد

فرمايائون: آلِ رسول کي سنتون ڇڏڻ نہ گھرجن، مون ان حالت ۾ حضور اکرم صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جي ٻنهي پِنين کي جيڪي ريشم کان بہ وڌيڪ نازڪ هيون، پنهنجي ٻنهي هٿن سان مضبوط پڪڙي روئندي فرياد ڪندي: اَلصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُوْلَ الله پڙهڻ لڳس ۽ نيم بيهوشي جي حالت ۾ روئندي عرض ڪيو: حضور ڪير آهن؟ جواب ۾ اهو ساڳو ارشاد ٿيو: آل رسول کي سنتون ڇڏڻ نہ گھرجن، ٽي دفعا اهي سوال جواب ٿيندا رهيا ٿيون دفعو منهنجي دل ۾ آيو تہ جڏهن پاڻ ”يا رسول الله جي ندا“ کان منع نہ ٿا فرمائن تہ پوءِ پڪ سان پاڻ آقا صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن ئي آهن. جيڪڏهن ٻيا بزرگ هجن ها تہ ان جملي کان جهلين ها. انهن جي حسن ۽ باڪمال جمال جي متعلق ڪهڙي ڳالهہ ڪجي؟ ان ذوق، مستي ۽ فيضان ڪرم جي بيان کان زبان عاجز ۽ تحرير لاچار البت شراب محبت پيئڻ وارن جي حلق ۾ انهن بيتن مان هڪ ڍڪ ۽ ان مشڪ جي ٿيلهيءَ مان هڪ خوشگوار مهڪ وجهڻ مناسب آهي. (مهر منير ص 131 تا 132) حضرت پير مهر علي شاهہ رَحْمَۃُ اللّٰہِ تَعَالٰی عَلَیْہ جن ان واقعي جو پنهنجي ان مشهور ڪلام ۾ بہ اشارو فرمايو آهي ان جا ڪجهہ شعر ملاحظ فرمايو.

اَج سِک مِتراں دی وَدھیری اے، کیوں دِلڑی اُداس گھنیری اے!
لُوں لُوں وِچ شوق چنگیری اے، اَج نَیناں لائیاں کیوں جھڑیاں

اَلطَّیْفُ سَرٰی مِنْ طَلْعَتِہٖ، وَالشَّذْوُ بَدٰی مِنْ وَّفْرَتِہٖ
فَسَکَرْتُ ھُنَا مِنْ نَظْرَتِہٖ، نَیناں دیاں فوجاں سر چڑھیاں

مُکھ چند بدر شعشانی اے، مَتھے چمکے لاٹ نورانی اے
کالی زُلف تے اکھ مستانی اے، مخمور اَکھیں ہِن مَدُ بھریاں

دو اَبرو قوس مثال دِسَن، جَیں توں نوکِ مژہ دے تیر چھٹن
لباں سُرخ آکھاں کہ لعلِ یمن، چِٹّے دند موتی دِیاں ہِن لڑیاں

اِس صورت نُوں میں جان آکھاں، جانان کہ جانِ جہان آکھاں
سچ آکھاں تے ربّ دی شان آکھاں، جِس شان توں شاناں سب بنیاں

لاہو مُکھ توں مُخطّط بُرد یَمَن، مَن بھانوری جھلک دِکھاؤ سجن
اوہا مِٹھیاں گالیں الائو مِٹھن، جو حَمرا وادی سن کریاں

سُبْحٰنَ اللّٰہ! مَا اَجْمَلَکَ، مَا اَحْسَنَکَ مَا اَکْمَلَکَ،
کِتّھے مہر علی کِتّھے تیری ثنا، مشتاق اے[1] اکھیں کِتّھے جا لڑیاں

[1] حضرت پير مهر علي شاهہ رَحْمَۃُ اللّٰہِ تَعَالٰی عَلَیْہ عاجزي طور هتي لفظ گستاخ ۽ آخر ۾ لڙيان لکيو آهي پر سندن ان جو ادب ڪندي اڪثر نعت خوان جيئن پڙهندا آهن ان طرح مون لکيو آهي. (مهر منير ص 500)

﴿103﴾ سگِ مدينه جي ناز برداري

پنجاب (پاڪستان) جا مشهور عاشق رسول پير سيّد جماعت علي شاهه محدثِ علي پوري عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ الۡقَوِی هڪ دفعي مدينه منوره زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًاوَّتَعۡظِيۡمًا ويا ته سندن کنهن مريد مديني پاڪ زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًاوَّتَعۡظِيۡمًا جي هڪ ڪتي کي اتفاقي طور پٿر هنيو جنهن سبب ڪتي رڙ ڪئي. حضرت شاهه صاحب سان ڪنهن اها ڳالهه ڪئي ته توهان جي فلاڻي مريد مديني شريف جي هڪ ڪتي کي ڌڪ هنيو آهي. اهو ٻڌي پاڻ رَحۡمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰی عَلَيۡه پريشان ٿي ويا ۽ پنهنجي مريدن کي حڪم ڏنو ته جلد ان ڪتي کي ڳولي ڪري هتي وٺي اچو. پوءِ ڪتو آندو ويو شاهه صاحب رَحۡمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰی عَلَيۡه اٿيا ۽ ان ڪتي کي مخاطب ٿي چيائون: اي ديار حبيب ۾ رهڻ وارا! خدا تعاليٰ جي واسطي منهنجي هن مريد جي غلطي معاف ڪر، پوءِ پڪل گوشت ۽ کير گهرايو ۽ ان کي کارايو. پوءِ ان کي چيائين ته جماعت علي توکان معافي ٿو گهري، خدارا ان کي معاف ڪري ڇڏجانءِ. (سنی علماء کی حکایتیں ص 211 ملخصاً) اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي.

اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الۡاَمِين صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

دل کے ٹکڑے نذر حاضر لائے ہیں
اے سگانِ کوچۂ دلدار ہم

صَلُّوۡا عَلَى الۡحَبِيۡب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿104﴾ آقا گهرائين ته اُڏامي به پهچڻ گهرجي

اعليٰ حضرت جا خليفه، فقيه اعظم حضرت علامه مولانا ابو يوسف محمد شريف محدث ڪوٽلوي عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ الۡقَوِی جا فرزند حضرت

مولانا ابوالنور محمد بشير عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللهِ الۡقَدِير فرمائن ٿا: حضرت امير ملت پير سيّد جماعت علي شاه محدث علي پوري عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللهِ الۡقَوِی ڪيترائي حج ڪيا ۽ اڪثر ڪري هر سال مدينہ منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا جو عشق انهن کي ان شرف سان مشرف فرمائيندو هو. هڪ سال هوائي جهاز جي ذريعي حج جي سفر جي ترڪيب ڪئي. والد معظم، فقيہ اعظم حضرت علامہ مولانا محمّد شريف محدث ڪوٽلوي عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللهِ الۡقَوِی کي خبر پئي تہ مون کي گڏ وٺي علي پور شريف پهتا، سندن خدمت ۾ حاضر ٿيا تہ پاڻ مدينہ منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا جو تذڪرو ڪري رهيا هئا ۽ والد صاحب کي ڏسي ڏاڍو خوش ٿي فرمايائون: مان سرڪار عالي وقار، مديني جي تاجدار صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي دربار ۾ وري حاضري ڏيڻ وڃان پيو، والد صاحب پڇين تہ ڇا حضور هن دفعي اوهان هوائي جهاز ۾ وڃي رهيا آهيو؟ حضرت جواب ڏنو: مولوي صاحب! ”يار گهرائي تہ اڏامي بہ پهچڻ گهرجي“ اهو جملو ڪجهہ اهڙي انداز ۾ فرمايو جو پاڻ جي اکين مان ڳوڙها وهي پيا ۽ حاضرين تي بہ هڪ ڪيفيت طاري ٿي وئي. (سنی علماء کی حکایتیں ص 45 ملخصاً)

اللهُ عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي. اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الۡاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

تقدیر میں خُدایا عطاؔر کے مدینہ
لکھ دے فقط مدینہ سرکار کا مدینہ

صَلُّوۡا عَلَی الۡحَبِيۡب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿105﴾ مولانا سردار احمد جي مديني جي کجور سان محبت

محبوب جي شهر سان محبت سچي عشق جي نشاني آهي جيئن تہ عظيم عاشق رسول حضرت محدث اعظم پاڪستان مولانا

سردار احمد عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللهِ الۡاَحَد مدينہ منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا سان گهڻي محبت ڪندا هئا سندن جي محفل ۾ هميشہ ديار حبيب جو تذڪرو ٿيندو رهندو هو. جيڪڏهن ڪو زائر مدينہ سندن خدمت ۾ حاضر ٿيندو هو تہ ان ڪان مديني شريف زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا جا حال احوال پڇندا هئا، مديني پاڪ زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا جي رهائشي اهلسنت و جماعت جي خيريت پڇندا هئا ۽ جيڪڏهن ڪو بہ تبرُّڪ پيش ڪندو هو تہ وڏي خوشيءَ سان قبول فرمائيندا هئا. هڪ دفعي هڪ حاجي صاحب مدينہ طيبہ زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا جون کجورون پيش ڪيون، ان وقت حديث جو درس ٿي رهيو هو. مديني جون کجورون اتي موجود شاگردن ۾ ورهايون ۽ هڪ کجور پنهنجي وات ۾ وجهي فرمائڻ لڳا: مديني جي کجور پنهنجي منهن ۾ رکي ڇڏي آهي جيترو وقت ڳري اندر پئي ويندي اوترو وقت ايمان تازو پيو ٿيندو. (ماخوذا حيات محدث اعظم پاڪستان ص 155)

کھجورِ مدینہ سے کیوں ہو نہ اُلفت
کہ اس کو آقا کے کُوچے سے نسبت

صَلُّوۡا عَلَى الۡحَبِيۡب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿106﴾ مديني ۾ پنهنجا وارَ ننهن دفن ڪيا

حضرت محدثِ اعظم پاڪستان مولانا سردار احمد عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللهِ الۡاَحَد فرمائن ٿا: فقير مدينة الرسول عَلٰي صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام کان واپسيءَ وقت ڪجھ وار ۽ ننهن مدينہ شريف زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا ۾ دفن ڪيا ۽ رسول پاڪ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي جناب ۾ عرض ڪيو: يا رسول الله صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم! مديني پاڪ ۾ مرڻ تہ منهنجي اختيار ۾ ناهي، پر پنهنجي جسم جا ڪجھ جزا دفن ڪري پيو وڃان جو اسان غريبن جي لاءِ اها بہ غنيمت آهي. (ايضاً)

جان ودل چھوڑ کر یہ کہہ کے چلا ہوں اعظمؔ

آرہا ہوں مرا سامان مدینے میں رہے

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿107﴾ مديني جي ياد

مولانا قاضي مظهر الحق جهلمي، ڪوئٽه جي رستي، زاهدان، بغداد شريف ۽ مدينه منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ۽ ٻين مقدس مقامات جي زيارت سان مشرف ٿي حضرت محدثِ اعظم پاڪستان مولانا سردار احمد عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْاَحَد جي خدمت ۾ حاضر ٿيا جڏهن قاضي صاحب جو تعارف ڪرايو ويو ۽ (عرض ڪيو ويو ته هي مديني جي حاضريءَ سان مشرف ٿي آيا آهن) ته قاضي صاحب جو هٿ پڪڙي ورتو ۽ پاڻ رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه جي اکين مان ڳوڙها وهڻ لڳا. جيتوڻيڪ طبيعت ڪافي ناساز هئي، بيماريءَ ۾ اضافو ٿي چڪو هو پر ان جي باوجود اٿي ويهي رهيا ۽ قاضي صاحب کان مدينه منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا جون ڳالهيون پڇڻ لڳا، مديني پاڪ ۾ رهڻ وارن احباب اهلسنت و جماعت جي خيريت دريافت فرمائيندا رهيا، مديني پاڪ جي گهٽين جي ياد آئي ۽ گنبذ خضريٰ جو نوراني منظر سامهون اچي ويو ۽ مقدس جارين جا جلوا دل کي تڙپائڻ لڳا، روضي مقدس جو وقار دلين تي اثر ڪرڻ لڳو، ديارِ حبيب جي تصور واري نوراني خيالن ۾ گم ٿي ويا ۽ سڄي محفل جي ڪيفيت اها ٿي وئي جو

غیروں کی جفا یاد نہ اپنوں کی وفایاد

اب کچھ بھی نہیں ہم کو مدینے کے سوا یاد (ايضًا ص 155 کان 156)

اللہ عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي.

اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

﴿108﴾ مديني جو مسافر هِند کان مديني پهتو

صدرُالافاضل حضرت علامہ مولانا سيّد محمد نعيم الدين مراد آبادي عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ الۡهَادِی زبردست عاشق رِسول هئا. سندن باري ۾ اهو ايمان افروز واقعو مون کي سندن ناني حڪيم سيّد يعقوب علي صاحب (مرحوم) ٻڌايو هو. مفسر شهير حڪيم الامت، حضرت مفتي احمد يار خان عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ الۡحَنَّان حجّ بيت الله ڏانهن تشريف فرما ٿيا ۽ جڏهن مديني منوره زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّتَعۡظِيۡمًا ۾ سرڪار نامدار صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي درٻار شريف ۾ حاضر ٿيا تہ سونهري ڄارين جي ويجهو ڏٺائون تہ حضرت صدرالافاضل عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ الۡهَادِی بہ ميڙ ۾ موجود هئا. ملاقات جي همت نہ ٿي، چو تہ باادب ماٺهو اتي ناهن ڳالهائيندا، صلواة ۽ سلام پڙهي فارغ ٿيڻ کانپوءِ ٻاهر تلاش ڪيو، پر زيارت نہ ٿي. حضرت شيخ الفضيلت، شيخ العرب والعجم، قطب مدينہ سيّدي مُولائي ضياءُ الدين احمد قادري رضوي عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ الۡقَوِی جي درٻار فيض آثار تي حاضر ٿيس چو تہ عرب ۽ عجم جا اِهل حق عالم ۽ مشائخ سڳورا حرمَين طيبَين جي حاضريءَ دوران حضرت شيخ الفضيلت رَحۡمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰى عَلَيۡه جي زيارت لاءِ اتي ضرور حاضر ٿيندا هئا، اتي بہ حضرت صدرالافاضل عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ الۡعَادِل جي باري ۾ ڪا بہ معلومات نہ ملي. حيران هئس تہ صدر الافاضل عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ الۡعَادِل جيڪڏهن تشريف فرما ٿيا آهن تہ ڪيڏانهن ويا؟ ان دوران مراد آباد (هِند) کان هڪ خط حضرت شيخ الفضيلت رَحۡمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰى عَلَيۡه جي نالي آيو تہ فلاڻي ڏينهن فلاڻي وقت حضرت صدرالافاضل مولانا نعيم الدين صاحب رَحۡمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰى عَلَيۡه جو مراد آباد ۾ وصال ٿي ويو آهي. مفسر شهير حڪيم الامت حضرت مفتي احمد يار خان عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ الۡحَنَّان جڏهن وقت ملايو تہ اهوئي وقت هو جنهن وقت سونهري ڄارين جي

ويجهو صدرالافاضل عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ الْعَادِل نظر آيا هئا. جلد سمجهي ويس ته جيئن ئي انتقال فرمايائون تيئن ئي بارگاهِ رسالت صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ۾ صلواة وسلام جي لاءِ حاضر ٿيا.

مدینے کا مسافر ہند سے پہنچا مدینے میں
قدم رکھنے کی نَوبت بھی نہ آئی تھی سفینے میں

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿109﴾ اي مديني جا سور! تنهنجي جڳهه ته منهنجي دل ۾ آهي

مفسر شهير حڪيم الامت حضرت مفتي احمد يار خان عَلَيْهِ رَحْمَةُ الْحَنَّان 1390ھ حج ۽ زيارت جي سعادت حاصل ڪئي. ان سلسلي ۾ مديني جي سفر جو هڪ ايمان افروز واقعو بيان ڪندي فرمائن ٿا: مان مديني منوره زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ۾ ترڪي ڪِري پيس ۽ ساڄي هٿ جي ڪارائي واري هڏي ٽٽي پئي. سور وڌي ويو ته مون ان کي چمندي چيو: اي مديني جا سور! تنهنجي جڳهه منهنجي دل ۾ آهي ۽ تون ته مون کي يار جي در تان مليو آهين.

ترا درد میرا درماں ترا غم مری خوشی ہے
مجھے درد دینے والے تری بندہ پروری

سور ته ان وقت ئي ختم ٿي ويو پر هٿ ڪم نه پيو ڪري 17 ڏينهن ڪان پوءِ مُسْتَشْفيٰ مَلِڪ يعني شاهي اسپتال ۾ ايڪسري ڪرايو ته هڏيءَ جا ٻه ٽڪر نظر آيا جن ۾ ڪافي فاصلو هو، پر مون علاج نه ڪرايو ۽ پوءِ آهسته آهسته هٿ ڪم ڪرڻ ٻه لڳو ۽ مدينه منوره زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا جي اسپتال جي ڊاڪٽر محمد اسماعيل چيو ته اهو خاص ڪرشمو ٿيو آهي ته اهو هٿ طبي لحاظ سان حرڪت به نه

تو ڪري سگھي. اهو ايڪسري مون وٽ آهي ۽ هڏي اجا تائين ٽٽل آهي ۽ ان ٽٽل هٿ سان تفسير لکي رهيو آهيان، مان ان پنهنجي ٽٽل هٿ جو علاج صرف اهو ڪيو ته آستانہ عاليہ تي پهچي عرض ڪيو ته حضور! منهنجو هٿ ٽٽي پيو آهي اي عبدالله بن عَتِيڪ جي ٽٽل هڏي جوڙڻ وارا! اي مُعَاذ بن عَفْرَاء جي ٽٽل ٻانهن جوڙڻ وارا! منهنجو به ٽٽل هٿ جوڙ!. (تفسير نعيمي ج 9 ص 388) اللهعَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي.

اٰمِين بِجَاہِ النَّبِیِّ الْاَمِین صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم

چاند کو توڑنے والے آجا
ہم بھی ٹوٹی ہوئی تقدیر لئے پھرتے ہیں

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿110﴾ جنت البقيع ۾ لاش جي تبديلي

مفسر شهير حڪيم الامت حضرت مفتي احمد يار خانعَلَیْہِ رَحْمَةُ الْحَنَّان فرمائن ٿا: حج دوران مون سان گڏ هڪ پنجابي بزرگ هو جنهن جو نالو هو صوفي محمد حسين، اهو مون کي فرمائڻ لڳو: هڪ دفعي مان شاهه عبدالحق مهاجر اِلٰه آبادي جي خدمت ۾ حاضر ٿيس ۽ عرض ڪيو ته حديث شريف ۾ ته آيو آهي: "اسان جو مدينو ته باهه جو ڪورو آهي ۽ جيئن ڪورو لوهه جي مرُ کي ڪڍي ڇڏيندو آهي ائين مديني جي زمين به نااهل کي پاڻ وٽان ڪڍي ڇڏيندي آهي." جيتوڻيڪ مرتد ۽ منافق به مديني پاڪ ۾ مري هتي ئي دفن ٿيندو آهي ته پوءِ هن حديث جو مطلب ڇا آهي؟ شاهه صاحب مون کي منهنجو ڪن پڪڙي ڪڍي ڇڏيو. مان حيران هئس ته مون کي ڪهڙي قصور ۾ ڪڍي ڇڏيو اٿن. رات جو خواب ۾ ڏٺو ته مدينہ

منوره جي قبرستان يعني جنّتُ البقيع ۾ ڪوٺائي تي رهي آهي ۽ انن تي ٻاهران لاش پيا اچن ۽ هتان ٻاهر پيا وڃن مان انهن وٽ ويس ۽ پڇيم تہ اهو اوهان ڇا ڪري رهيا آهيو؟ انهن چيو: جيڪي نااهل هتي دفن ٿيا آهن انهن کي ٻاهر پهچائي رهيا آهيون ۽ عاشقانِ مدينہ جي انهن لاشن کي جيڪي ٻين جڳهن تي دفن ٿي ويا هئا هتي رکي رهيا آهيون، پوءِ ٻئي ڏينهن وري شاهہ صاحب جي خدمت ۾ حاضر ٿيس. پاڻ مونکي ڏسي فرمايائون: هاڻي سمجهيئي! حديث جو مطلب اهو آهي ۽ ڪلهہ تو اَغيار (يعني غيرن) ۾ اَسرار (يعني راز) پڇيو هو جنهن جي توکي سزا ڏني وئي هئي. (تفسير نعيمي ج 1 ص 766)

اللہ عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي.

اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

بقیعِ پاک میں عطارؔ دفن ہو جائے

برائے غوث و رضا از پئے ضیا یارب

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِيْب! صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿111﴾ غزاليءِ زمان ۽ مفتي احمد يار خان تي ٻنهي جهانن جي سردار جو احسان

هڪ دفعي حضرت شيخ علاءُ الدين اَلبِڪري اَلمدني عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ الْغَنِی جي والد محترم حضرت شيخ علي حُسين مدني عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ الْغَنِی وٽ مدينہ طيبہ زَادَهَا اللہُ شَرَفًا وَّتَعْظِيْمًا ۾ ميلاد جي محفل منعقد ٿي جيڪا پُر ذوق محفل هئي جنهن ۾ انوارِ نبوي خوب ظاهر ٿيا. محفل جي اختتام تي ميرِ محفل تبرُّڪ طور جليبي ورهائي ۽ فرمايائون: اڄ رات ميلاد جي جليبي کائڻ واري کي اِنْ شَآءَ اللہ عَزَّوَجَلَّ تاجدار رسالت، شهنشاهِ نبوت صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي زيارت ٿيندي. سياڻي صبح سوير

فجر نماز کان پوءِ مسجد نبوي شريف عَلٰی صاحِبِھَاالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام ۾ هر ڪو پنهنجي ديدار جي ڪيفيت ٻڌائي. حاجي غلام حسين مدني مرحوم جو بيان آهي: ”اَلْحَمْدُلِلّٰه عَزَّوَجَلَّ مون به اها جليبي ڪاڏي هئي مون کي سرڪارِ نامدار، مديني جي تاجدار صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جو ديدار نصيب ٿيو. مون ان حال ۾ حضور پاڪ، صاحب لولاڪ صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي زيارت ڪئي جو ساڄي پاسي غزالي زمان حضرت قبله سيّد احمد سعيد ڪاظمي شاه صاحب رَحْمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰی عَلَيْه آهن ۽ ٻئي هٿ ۾ مفسر شهير حڪيم الامت حضرت مفتي احمد يار خان عَلَيْهِ رَحْمَةُ الْحَنَّان جو هٿ پڪڙي بيٺا آهن. (انوار قطب مدينه ص 53) **اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي.** اٰمين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمين صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

ديدار کی بھیک کب بٹے گی
منگتا ہے امیدوار آقا

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِيْب! صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿112﴾ علامہ ڪاظمي صاحب ۽ مديني جو ڪنڊو

غزالي زمان حضرت علامه سيّد احمد سعيد ڪاظمي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ الْقَوِی فرمائن ٿا: مدينه منوره زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا جي پهرين حاضري جي موقعي تي پير ۾ هڪ ڪنڊو لڳو جنهن جي ڪري سخت تڪليف پئي ٿئي، ڪيڏي لڱس ته اعليٰ حضرت، امام اهلسنّت، مجدد دين ۽ ملت شاه امام احمد رضا خان عَلَيْهِ رَحْمَةُ الرَّحْمٰن جي مديني جي ڪنڊي سان محبت ياد اچي وئي ته مان اتي ئي ويهي رهيس ۽ پير مان ڪنڊو نه ڪڍيو پوءِ ڪجھ ڏينهن ڪانپوءِ سور ازخود ختم ٿي ويو. (ايضاً)

اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي. اٰمين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمين صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

اُن کی حَرَم کے خار کشیدہ ہیں کس لئے　　آنکھوں میں آئیں سر پہ رہیں دل میں گھر کریں (حدائقِ بخشش)

خارِ صَحرائے نبی! پاؤں سے کیا کام تجھے　　آمری جان مرے دل میں ہے رَستہ تیرا (ذوقِ نعت)

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب!　　صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿113﴾ وصال ڪانپوءِ اعليٰ حضرت جي دربارِ مصطفيٰ ۾ حاضري

قطبِ مدينه حضرت علامه ضياءُ الدين احمد قادري مدنيعَلَيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ الْغَنِی (سرڪار اعليٰ حضرت رَحْمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰی عَلَيْه جي وفات کان پوءِ جو واقعو بيان ڪندي) فرمائن ٿا: هڪ دفعي مُوَاجهه شريف ۾ حاضري ڏيڻ جي لاءِ مسجد نبوي شريف عَلٰي صاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام جي ”بابُ السَّلام“ کان اندر داخل ٿيا ته ڏٺو اعليٰ حضرت، عظيم البَرڪت، عظيم المَرتبت، پروانهٔ شمع رسالت، حضرت علامه مولانا الحاج الحافظ القاري الشاهه امام احمد رضا خان عَلَيْهِ رَحْمَةُ الرَّحْمٰن مُوَاجهه شريف ڏانهن منهن ڪري بيٺا آهن ۽ سلام پڙهي رهيا آهن. مان ويجهو ويس ته اعليٰ حضرت رَحْمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰی عَلَيْه منهنجي نظرن کان غائب ٿي ويا. مان مُواجهه شريف واري پاسي هليو ويس ۽ صلواة و سلام جو نذرانو پيش ڪري عرض ڪيو: يا رسول الله صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم مون ڪي منهنجي شيخ (امام احمد رضا خان) جي زيارت کان محروم نه رکيو وڃي. سيّدي قطب مدينه رَحْمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰی عَلَيْه فرمائن ٿا: مان مواجهه شريف جي پيرانديءَ (يعني قدمن شريفن) ڏانهن ڏٺو ته اعليٰ حضرت رَحْمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰی عَلَيْه وينل نظر آيا، مان ڊوڙي وڃي اعليٰ حضرت رَحْمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰی عَلَيْه جا قدم چميا ۽ زيارت سان فيضياب ٿيس. (ايضاً ص 238)

اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي. اٰمين بِجاهِ النّبيِّ الاَمين صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

غمِ مصطفٰے جس کے سینے میں ہے
گو کہیں بھی رہے وہ مدینے میں ہے
صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿114﴾ قطب مديني ۾ مديني جو غريب زيارتي

حضرت حڪيم محمد موسيٰ اَمرتسري عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللهِ الۡقَوِی فرمائن ٿا: جن ڏينهن ۾ مان مديني منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّتَعۡظِيۡمًا ۾ حاضر هئس! سيّدي قطب مدينہ حضرت مولانا ضياءُ الدين احمد قادري مدني عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللهِ الۡغَنِی جي خدمت ۾ بہ حاضري ڏيندو هئس، مانيءَ جي وقت هڪ بدحال شخص ايندو هو ۽ ڪاڏو ڪائي هليو ويندو هو. مان هڪ ڏينهن دل ۾ سوچيو تہ اهو شخص خواه مخواه مانيءَ جي وقت اچي ٿو ۽ حضرت کي تڪليف ٿو ڏيئي. انهيءَ ڏينهن جڏهن محفل ختم ٿي سيّدي قطب مدينہ رَحۡمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيۡه فرمايو: حڪيم محمد موسيٰ مون سان ملي وڃجان، مان خدمت ۾ حاضر ٿيس تہ فرمايائون: حڪيم صاحب! اهو جيڪو غريب شخص روزانو ڪاڏو ڪائڻ اچي ٿو اهو پاڪستان جي شهر لائلپور (سردار آباد، فيصل آباد) ۾ هڪ مل ۾ معمولي ملازم آهي، ان کي هر سال شهنشاهِ بحرو بر، مديني جي تاجور صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي روضي انور جي زيارت نصيب ٿيندي آهي ۽ وڏو خوش نصيب آهي ۽ مديني منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّتَعۡظِيۡمًا جو زيارتي آهي، ان ڪري مان ان کي ڪاڏو ڪارائيندو آهيان. (انوار قطب مدينہ ص 277)

اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي. اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الاَمِين صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

تھکا ماندہ ہے وہ جو پاؤں اپنے توڑ کر بیٹھا
وُہی پہنچا ہوا ٹھہرا جو پہنچا کوئے جاناں میں

جنات جون 7 حڪايتون

﴿115﴾ ڪعبي شريف جو طواف ڪرڻ واريون جنّ عورتون

مشهور صحابي حضرت سيّدنا عبدالله بن زبير رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ فرمائن ٿا: هڪ رات ڪن عورتن کي ڪعبي جو طواف ڪندي ڏسي مان حيرت ۾ پئجي ويس (جو تہ اهي عام عورتن وانگر نہ هيون) ۽ جڏهن اهي فارغ ٿيون تہ ٻاهر نڪري ويون مان انهن جي پويان لڳس، اهي هلنديون رهيون ايتري تائين جو اهي هڪ ويران جهنگل ۾ داخل ٿيون ۽ اتي ڪجهہ وڏي عمر جا ماڻهو ويٺل هئا. انهن مون کان پڇيو: اي ابن زبير! اوهان هتي ڪيئن اچي ويا؟ جواب ڏيڻ بدران مون انهن کان سوال ڪيو: اوهان ڪير آهيو؟ انهن چيو: ”اسين جنّ آهيون“ مون پنهنجو تعاقب ۽ ان جو سبب ٻڌايو، انهن چيو: اهي اسان جون عورتون (يعني جنّيون) آهن، اي ابن زبير! اوهان ڪاڏي ۾ ڇا پسند ڪندا؟ مون چيو: ”پڪل تازيون کجوروں“ جيتوڻيڪ ان وقت مڪي پاڪ زَادَهَا اللہُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ۾ تازين کجورن جو نالو نشان ئي نہ هو. پر اهي مون وٽ پڪل تازيون کجوروں کڻي آيا. جڏهن مان کائي بس ڪيم تہ چوڻ لڳا: جيڪي بچي ويون آهن اهي گڏ کڻي وڃو. حضرت سيّدنا عبدالله ابن زبير رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ فرمائن ٿا: مون اهي بچل کجوروں کنيون ۽ گهر واپس پهتس. (لقط المرجان في احکام الجان ص 247)

الله عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي. اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

غمِ حیات ابھی راحتوں میں ڈھل جائیں
تری عطا کا اشارہ جو ہوگیا یا ربّ

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِيْب! صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿116﴾ چمڪندڙ نانگ

حضرت سيّدنا عطا بن ابي رَباح رَحْمَۃُ اللہِ تَعَالٰی عَلَیْہ فرمائن ٿا: حضرت سيّدنا عبدالله بن عمرو رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُمَا مسجد حرام ۾ موجود هئا تہ هڪ اچي ۽ ڪاري رنگ جو چمڪندڙ نانگ آيو. ان بيت الله شريف جو طواف ڪيو ۽ پوءِ هو مقامِ ابراهيم وٽ ويو ۽ ڇڻ تہ نماز ادا ڪري رهيو هجي، حضرت سيّدنا عبدالله بن عمرو رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُمَا ان وٽ اچي بيهي رهيا ۽ فرمايائون: اي نانگ! شايد تو عُمري جا رڪن پورا ڪري ڇڏيا آهن ۽ هاڻي مان تنهنجي باري ۾ هتان جي بي سمجھ ماڻهن کان ڊڄان ٿو (يعني ڪٿي اهي توکي اصلي نانگ سمجهي ڪري ماري نہ ڇڏين، ان ڪري تون هتان جلدي هليو وڃ) پوءِ هن ڦيرو ڪاڏو ۽ آسمان ڏانهن اڏامي ويو. (ايضاً ص 101) (اللہ عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي.

اٰمِين بِجاہِ النَّبِیِّ الاَمِین صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم

کر دے حج کا شَرَف عطا یا ربّ   سبز گنبد بھی دے دِکھا یا ربّ

یہ تِری ہی تو ہے عنایت کہ   مجھ کو مکّے بُلالیا یا ربّ (وسائلِ بخشش ص۸۷)

صَلُّوا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿117﴾ نانگ جهڙي جنّ حَجَرِاَسوَد کي چميو

حضرت سيّدنا ابو زبير رَحْمَۃُ اللہِ تَعَالٰی عَلَیْہ فرمائن ٿا: حضرت سيّدنا عبدالله بن صَفوان عَلَیْہِ رَحْمَۃُ الْمَنَّان بيت الله شريف جي ويجهو ويٺا هئا تہ ”عراقي دروازي“ کان اوچتو هڪ نانگ داخل ٿيو ۽ خانہ ڪعبہ جو طواف ڪيو، پوءِ حَجَرِ اَسوَد وٽ آيو ۽ ان کي چمي ڏني. حضرت سيّدنا عبدالله بن صفوان عَلَیْہِ رَحْمَۃُ الْمَنَّان ان کي فرمايو: ”اي جنّ! هاڻي تو پنهنجو عمرو ڪري ورتو ۽ اسان جا يار ڊپ ۾ آهن، ان ڪري

اوهان واپس هليا وڃو ان ڪري هو جتان آيو هو ان پاسي ئي واپس هليو ويو. (ايضاً 100) اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي. اٰمِين بِجَاهِ النّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

شَرف دے حج کا مجھے بہرِ مصطفٰے یاربّ
روانہ سُوئے مدینہ ہو قافِلہ یاربّ

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿118﴾ پاڻي ڏانهن رهنمائي ڪرڻ وارو جنّ

حضرت سيّدنا عثمان غني رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ جي خلافت واري دؤر ۾ عاشقان رسول جو هڪ قافلو حجّ جي ارادي سان نڪتو انهن کي رستي ۾ اُڃ لڳي هڪ کوهه نظر آيو پر ان جو پاڻي کوڙو هو، ان ڪري هو اڳتي وڌي ويا. ايتري تائين جو شام ٿي وئي، پر پاڻي نه مليو قافلو سڄي رات هلندو رهيو ايتري تائين جو هڪ ڪجور جي وڻ وٽ پهتاسين ته اتي هڪدم هڪ ڪارو ٿلهو ماڻهو ظاهر ٿيو. ان چيو: ”اي قافلي وارؤ! مون رسول اللّٰه صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم کي فرمائيندي ٻڌو جيڪو شخص اللّٰه ۽ قيامت جي ڏينهن تي ايمان رکي ٿو ان کي گهرجي ته هو مسلمان ڀائرن جي لاءِ اهو ڪجهه پسند ڪري جيڪو پنهنجي لاءِ پسند ڪري ٿو ۽ مسلمان ڀائرن جي لاءِ اها شيءِ ناپسند ڪري جيڪا پنهنجي لاءِ ناپسند ڪري ٿو. توهان هتان اڳتي وڌو هڪ دَڙو ايندو ۽ پوءِ ساڄي پاسي تي هليا وڃجو ته اتي اوهان کي پاڻي ملي ويندو. ان مان ڪنهن چيو: اللّٰه تعاليٰ جو قسم! منهنجي خيال ۾ هي شيطان آهي ته ٻئي شخص ترديد ڪندي چيو: ”اهڙي قسم شيطان جون ڳالهيون ناهي ڪندو، اهو ته ڪو مسلمان جِنّ آهي، بهرحال هو هلڻ لڳا ۽ ان جنّ جي نشاندهي مطابق پاڻيءَ تائين

پهچي ويا. (ايضا ص 109)

کسی کے ہاتھ نے مجھ کو سہارا دیدیا ورنہ
کہاں میں اور کہاں یہ راستے پیچیدہ پیچیدہ

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللهُ تَعالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿119﴾ غوث اعظم جي قافلي جو پُراسرار جوان

شهنشاهِ بغداد، حضور غوثِ پاڪ عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الرَّزَّاق هڪ دفعي پنهنجي مريدن جو قافلو وٺي حج جي لاءِ روانا ٿيا، جڏهن اهو قافلو ڪنهن منزل تي پهچندو هو ته اچن ڪپڙن ۾ ملبوس هڪ پُراسرار جوان ڪٿان ايندو هو، اهو انهن سان گڏ ڪائيندو پيئندو نه هو. حضور غوثِ پاڪ عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْاَكْرَم پنهنجي مريدن کي وصيّت (يعني تاڪيد) ڪئي ته هو ان ”جوان“ سان نه ڳالهائن، قافلو مڪي پاڪ زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ۾ داخل ٿيو ۽ هڪ گهر ۾ قيام پذير ٿيو. جڏهن اهي حاجي سڳورا گهر کان نڪرندا هئا ته اهو ”پُراسرار جوان“ گهر ۾ داخل ٿيندو هو ۽ جڏهن اهي داخل ٿيندا هئا ته هو ٻاهر هليو ويندو هو. هڪ دفعي سڀ ماڻهو هليا ويا پر قافلي جو هڪ حاجي صاحب بيت الخلاءِ (wash room) ۾ رهجي ويو. ان دوران اهو پر اسرار جوان گهر ۾ داخل ٿيو ته ان کي ڪو نظر نه آيو. ان ٿيلهي کولي ۽ هڪ اڌ پڪل کجور ڪڍي کائڻ لڳو. جڏهن اهو حاجي صاحب بيت الخلا مان نڪتو ته ان جي نظر ان پراسرار جوان تي پئي ته اهو اتان هليو ويو ۽ ان کان پوءِ وري ڪڏهن به قافلي وارن وٽ نه آيو. جڏهن ان حاجي صاحب سرڪار غوث پاڪ عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِالرَّازِق کي ان حيرت انگيز ڳالهه جي خبر ڏني ته فرمايائون: اهو ”پُراسرار جوان“ انهن جنن منجهان آهي جن رسول الله صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم کان قرآن مجيد ٻڌو هو.

(لقط المرجان ص 239) اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي. اٰمِين بِجَاہِ النَّبِیِّ الْاَمِین صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم

جِنّ وانسان وملک کو ہے بھروسا تیرا

سَرورا مرجعِ کل ہے درِ والا تیرا

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿120﴾ باغ جا جن

حضرت سيّدنا ابو اسحاق ابراهيم خواص رَحْمَۃُ اللّٰہِ تَعَالٰی عَلَیْہ فرمائن ٿا: اسان جو قافلو حرم پاڪ ڏانهن سفر تي هو ته مان ڪنهن سبب جي ڪري قافلي کان الڳ ٿي ويس ۽ مسلسل ٽي ڏينهن رات هلندو رهيس ان دوران مون کي نہ بک لڳي ۽ نہ ئي اُڃ ۽ نہ ئي حاجت پيش آئي، آخرڪار مان هڪ سرسبز خوبصورت باغ ۾ وڃي پهتس اتي تمام گهڻا ميويدار وڻ هئا ۽ چوڌاري خوشبودار گل ٽڙيل هئا ۽ وچ ۾ هڪ ننڍڙو تلاءُ هو. مون دل ۾ چيو هيءَ تہ جڻ جنت آهي، اوچتو سهڻن لباس ۾ عمامن سان ڪن ماڻهن جو گروهہ اچي پهتو، انهن مون کي سلام ڪيو. مون جواب ڏنو، منهنجي دل ۾ خيال آيو تہ پڪ سان اهي جنّ آهن، جو هيءَ سر زمين ئي عجيب غريب ٿي لڳي. ايتري ۾ انهن مان هڪ شخص چيو: اسين جِنن منجهان آهيون ۽ اسان جو هڪ مسئلي ۾ ڪجهہ اختلاف ٿي پيو آهي. اسان لَيلةُ الجنّ ۾ اللّٰه تبارڪ و تعاليٰ جو مقدس ڪلام حضور اڪرم صَلَّی اللّٰہ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جي مبارڪ زبان مان ٻڌڻ جو شرف حاصل ڪيو آهي ۽ انهيءَ ئي پاڪ ڪلام جي ڪري ئي سڀ دنيا جا ڪم اسان کان ورتا ويا آهن ۽ اللّٰه تعاليٰ جي مرضيءَ سان هن جهنگل ۾ اهو تلاءُ اسان جي رهائش گاهہ مقرر ڪئي وئي آهي. مون پڇيو تہ مون

پنهنجي حج جو قافلو جيڪو جتي ڇڏيو هو، اها جڳهه هتان ڪان ڪيتري پري آهي؟ اهو ٻڌي انهن مان هڪ مسڪرائيندي چوڻ لڳو: ”اي ابو اسحاق! اللّٰه تعاليٰ جي لاءِ ئي اسرار ۽ عجائب آهن، جتي هن وقت اوهان آهيو هڪ جوان ڪانسواءِ اڄ ڏينهن تائين ڪير به ناهي آيو ۽ اهو به هتي وفات ڪري ويو“ اهو چئي ان هڪ پاسي اشارو ڪري چيو: ” ان جي مزار اها آهي“ ۽ اها مزار تلاءَ جي ڪناري تي آهي ۽ ان جي چوڌاري اهڙا ته خوش نماءِ خوشبودار گل ٽڙيل هئا جو اهي مان اڳ ۾ ڪڏهن به نه ڏٺا هئا. ڳالهه جاري رکندي ان جن چيو: ”اوهان جي قافلي جي وچ ۾ ايترن ايترن مهينن جو فاصلو آهي.“ حضرت سيّدنا ابو اسحاق ابراهيم خواص رَحْمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰی عَلَیْه فرمائن ٿا: مون انهن جنن کي چيو ته مون کي ان مرحوم جوان جي باري ۾ ڪجهه ٻڌايو ته هڪ چيو: اسان هتي تلاءَ جي ڪناري تي ويٺا هئاسين ۽ محبت بابت ڳالهائي رهيا هئاسين ۽ اسان جي گفتگو جاري هئي ته اوچتو هڪ جوان اسان وٽ آيو ۽ ان سلام ڪيو اسان سلام جو جواب ڏنو ۽ ان کان پڇا ڪئي ته اي جوان! تون ڪٿان آيو آهين؟ چيائين: نيشاپور جي شهر کان، اسان پڇيو ته تون اتان ڪڏهن نڪتو هئين؟ ان جواب ڏنو: ”ست ڏينهن اڳ“ اسان پڇيوسين ته پنهنجي وطن مان نڪرڻ جو سبب؟ چيائين: اللّٰه تعاليٰ جو هي فرمان ته

وَاَنِیْبُوْۤا اِلٰى رَبِّكُمْ وَاَسْلِمُوْا لَهٗ مِنْ قَبْلِ اَنْ یَّاْتِیَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُوْنَ ﴿۵۴﴾

(پ 24 سُوْرَةُ الزُّمَر :54)

ترجموڪنزالايمان: ۽ پنهنجي رب جي طرف رجوع ڪريو ۽ ان جي حضور ڪنڌ جهڪايو هن کان اڳي جو توهان تي عذاب اچي پوءِ توهان جي مدد نه ٿئي.

اسان ان کان ڪجهه ٻيا به سوال ڪيا جن جا جواب ڏيندي

اوچتو ان هڪ زوردار رڙ ڪئي ۽ ان جو روح قفس عنصري مان پرواز ڪري ويو. اسان ان کي هتي دفن ڪري ڇڏيو ۽ اها ان جي مزار اهي. (اللّٰه تعاليٰ ان سان راضي ٿئي) حضرت سيّدنا ابراهيم خواص رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه فرمائن ٿا تہ مان مرحوم جون خوبيون ٻڌي تمام گهڻو متاثر ٿيس ۽ عقيدت منجهان مان ان مزار شريف جي ويجهو ٿيس تہ ان جي سيراندي کان نرگس جي گلن جو هڪ وڏو گلدستو رکيل هو ۽ ان تي هي عبارت لکيل هئي: هٰذا قَبْرُ حَبِيْبِ اللهِ قَتِيْلِ الْغَيْرَةِ (يعني هي اللّٰه تعاليٰ جي دوست جي قبر آهي ۽ ان کي غيرت قتل ڪيو آهي ۽ هڪ ڪاغذ تي "اَلاِنابَة" جي معنيٰ لکيل هئي. پوءِ جنّن مون کان ان آيت جي تفسير پڇيو تہ مون بيان ڪئي. اهي ڏاڍو خوش ٿيا ۽ انهن جو پاڻ ۾ اختلاف ۽ جهڳڙو ختم ٿي ويو. ۽ چوڻ لڳا: "اسان کي اسان جي مسئلي جو ڪافيءَ شافي جواب ملي ويو" حضرت سيّدنا ابراهيم خواص رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه فرمائن ٿا: پوءِ مون کي ننڊ اچي وئي جڏهن سجاڳ ٿيس تہ مڪي شريف زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا تَنْعِيم واري هنڌ تي حضرت سيّدتُنا عائشہ صديقہ رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهَا جي مسجد وٽ موجود هئس ۽ مون وٽ هڪ گلن جو گلدستو موجود هو جيڪو سال تائين ترو تازو رهيو ۽ پوءِ ڪجھ عرصي کان پوءِ ازخود غائب ٿي ويو. (لقط المرجان ص 240 ملخصًا) **اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي.**

اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

تمنّا ہے درختوں پر ترے روضے کے جا بیٹھے
قفس جس وقت ٹوٹے طائرِ روحِ مقیّد کا

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿121﴾ عجيب قسم جو جونڊڙو پکي

حضرت سيّدنا وهب ۽ حضرت سيّدنا حسن بصري رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْهِمَا جي هر سال حج جي موسم ۾ مسجدِ خَيف شريف ۾ ملاقات ٿيندي هئي. هڪ رات جڏهن ته رش ختم ٿي چڪي هئي ۽ ڪيترائي حاجي سڳورا سمهي پيا هئا، پر ڪي حاجي سڳورا انهن ٻنهي سان ديني گفتگو ڪري رهيا هئا ته اوچتو هڪ عجيب قسم جو پکي آيو ۽ حضرت سيّدنا وهب رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه جي هڪ پاسي حلقي ۾ ويهي رهيو ۽ سلام ڪيو حضرت سيّدنا وهب رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه جن ان جي سلام جو جواب ڏنو ۽ پڇيو: ”تون ڪير آهين؟“ ان جواب ڏنو: ”مان هڪ مسلمان جنّ آهيان.“ پڇيائين: ڪيئن اچڻ ٿيو؟ چوڻ لڳو: ڇا اوهان اهو پسند نٿا ڪريو ته اسين اوهان جي مجلس ۾ ويهون ۽ علم حاصل ڪريون؟ اسان ۾ اوهان کان روايتون بيان ڪرڻ وارا ڪيترا ئي جن آهن. اسين اوهان سان تمام گهڻن ڪمن ۾ شريڪ هوندا آهيون، مثال طور نماز، جهاد، بيمارن جي عيادت، نماز جنازه ۽ حج عمره وغيره وغيره ۽ پڻ اسين اوهان کان علم ڪندا آهيون ۽ قرآن ڪريم جي تلاوت ٻڌندا آهيون. (ڪتاب الهواتف لابن ابي الدنيا ج 2 ص 526)

اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي. اٰمين بِجاهِ النَّبيِّ الاَمين صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

عالمِ وَجد ميں رَقصاں مرا پَر پَر ہوتا
کاش! ميں گنبدِ خضرا کا کبوتر ہوتا

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

جانورن جون 10 حڪايتون

﴿122﴾ جهنگلي جانور بہ تابعدار ٿي ويو

حضرت سيّدنا سفيان ثوري عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْقَوِی ۽ حضرت شَيبَان راعي رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه ٻئي حج جي ارادي سان نڪتا تہ انهن جي سامهون هڪ جهنگلي جانور اچي ويو. حضرت سيّدنا سفيان ثوري عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْقَوِی حضرت سيّدنا شيبان راعي رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه کي فرمايو: ڇا اوهان ان جهنگلي جانور کي نہ ٿا ڏسو؟ تہ انهن فرمايو: ڊپ نہ ڪريو ۽ پوءِ حضرت سيّدنا شيبان راعي رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه ان جو ڪن مروڙيو تہ هو پڇ لوڏڻ لڳو. پاڻ رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه ان جو پڇ پڪڙيو تہ ان تي حضرت سيّدنا سفيان ثوري عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْقَوِی فرمايو: ڇا اها شهرت ناهي؟ انهن جواب ڏنو: جيڪڏهن مون کي شهرت جو خوف نہ هجي ها تہ مان پنهنجو سفر جو سامان ان جي پنيءَ تي رکي مڪہ مڪرمہ زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّتَعْظِيمًا تائين وٺي هلان ها. (الروض الفائق ص 103) **اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي.** اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْاَمِين صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

شير کا خطرہ کيا شير خود کانپ اٹھا!
سامنے جب نبی کا غلام آگيا

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

”ڇا اها شهرت ناهي“ جي وضاحت

پيارا پيارا اسلامي ڀائرو! سُبْحٰنَ اللّٰه عَزَّوَجَلَّ! **جهنگلي جانور بہ اللّٰه** وارن جا تابعدار ٿي ويندا آهن. ان حڪايت ۾ مشهور تابعي بزرگ ۽ زبردست عالم ۽ محدّث حضرت سيّدنا سفيان ثوري عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْقَوِی جو سوال ڪرڻ تہ ماڻهن کي حضرت سيّدنا شيبان راعي رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه

جي باري ۾ حُبِّ جاه بابت بدگماني کان بچڻ جي لاءِ هو ۽ ان سوال جو انهن چا تہ سهڻو جواب ارشاد فرمايو، بهرحال! اهي وڏن جون ڳالهيون آهن ۽ اهي حضرت اخلاص جا پيڪر هوندا هئا ۽ هڪ ٻئي جي باطني اصلاح جو خيال رکندا هئا.

﴿123﴾ شينهن رستو ٻڌايو

حضرت سيّدنا سفينہ رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ روم جي سر زمين ۾ جهاد جي دوران اسلامي لشڪر کان وڇڙي ويا ۽ لشڪر جي ڳولا ۾ ڊڪندا پيا وجن تہ اوچتو جهنگل مان هڪ شينهن نڪري سندن جي سامهون اچي ويو پاڻ رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ وڏي آواز ۾ ان کي فرمايو: يَا اَبَا الْحَارِثِ! اَنَا مَوْلٰی رَسُوْلِ اللّٰهِ اي ابو حارث (اها شينهن جي ڪنيت آهي) مان رسول اللّٰه صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جو غلام آهيان ۽ مون سان اهو معاملو ٿيو آهي جو مان اسلامي لشڪر کان وڇڙي ويو آهيان ۽ لشڪر جي ڳولا ۾ آهيان، اهو ٻڌي شينهن پڇ لتڪائڻ لڳو ۽ پاسي ۾ اچي بيهي رهيو ۽ ان کي پاڻ سان گڏ برابر ئي وٺي هلندو رهيو، ايتري تائين جو اسلامي لشڪر ۾ پهچي ويا ۽ شينهن واپس هليو ويو.

(مشڪوٰة ج 2 ص 400 حديث 5949)

شیر کا خطرہ کیا! وہ بگاڑے گا کیا!
سامنے جب نبی کا غلام آگیا

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿124﴾ قرآن ڪريم جي تعظيم ڪرڻ واري پولڙي جي حڪايت

دعوت اسلامي جي اشاعتي اداري مڪتبة المدينہ جي شايع ٿيل 561 صفحن تي مشتمل ڪتاب "ملفوظات اعليٰ حضرت" 477 کان

478 تي منهنجي آقا اعليٰ حضرت مولانا شاهه امام احمد رضا خان عَلَيْهِ رَحْمَةُ الرَّحْمٰن جو ارشاد آهي: هڪ دفعي ننهي ميان (يعني اعليٰ حضرت عَلَيْهِ رَحْمَةُ الرَّحْمٰن جي سيني کان ننڍي ڀاءُ علامہ محمد رضا خان عَلَيْهِ رَحْمَةُ الرَّحْمٰن) پنهنجي ڇت تي قرآن عظيم پڙهي رهيا هئا تہ سامهون واري ڇت تي هڪ پولڙو وينو هو. اهي ڪنهن ڪم سان اتي هليا ويا، پولڙو ڏڪندي سامهون واري ڇت تان لنگهيو انهيءَ هن پاسي وڃڻ چاهيو ٿي ۽ جيئن ئي قرآن عظيم جي ويجهو کان گذريو تہ قرآن عظيم کي سجدو ڪري هليو ويو.

چاند شق ہو پیڑ بولیں، جانور سجدہ کریں

بَارَکَ اللہ! مرجعِ عالم یہی سرکار ہے

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿125﴾ حضور جي درٻار ۾ فرياد

هڪ پاڪستاني حاجي صاحب مدينہ منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ۾ حاضر ٿيو ۽ جنهن گهر ۾ رهيو اتي هڪ ٻلي بہ رهندي هئي جيڪا روزانو ان جي ويجهو ايندي هئي ۽ هو ان کي پيار ڪندو هو. حاجي صاحب کي مديني جي ٻلي ڏاڍي وڻي وئي هئي ۽ ان کي اتان پاڪستان وٺي اچڻ جي نيت ڪري ڇڏي. حفاظت سان ڪٺي اچڻ جي لاءِ ان هڪ پڃري جي ترڪيب بہ ڪري ورتي ۽ جڏهن مديني جي ڇڏڻ جون جان سوز ساعتون ويجهو آيون ۽ مديني جي آخري رات اچي وئي تہ حاجي صاحب حضور اڪرم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي درٻار ۾ آخري سلام پيش ڪيو ۽ گهر اچي سمهي پيو. خواب ۾ جناب رسالت مآب صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن ڪرم فرمايو، شفقت ڀري انداز ۾ هن طرح ارشاد فرمائڻ لڳا: اوهان خيريت سان رخصت تہ ٿيو ٿا، پر

منهنجي ٻلي ڪي نہ ونئي وڃجو. اها ڪيترن ئي ڏينهن تائين روزانو منهنجي درٻار ۾ حاضر ٿي عرض ڪندي آهي: مون کي بچايو، مون کي مديني کان جدا ڪيو پيو وڃي. (مدينة الرسول ص 419 ملخصًا)

سبِ وُفُورِ رحمت مری بے زبانیاں ہیں
نہ فُغاں کے ڈھنگ جانوں نہ مجھے پکار آئے

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِيْب! صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿126﴾ هرڻيءَ جي پڪار بحضور شهنشاهِ ابرار

اُمُّ المؤمنين حضرت سيّدنا اُمِّ سلمه رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهَا کان روايت آهي تہ سرڪار والاتبار، شفيع روز شمار، ٻنهي جهانن جا مالڪ ۽ مختار، حبيب پروردگار صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم هڪ ريگستان ۾ هئا تہ اوچتو ڪنهن سڏ ڪيو: "يا رسول الله صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم! پاڻ صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم متوجهہ ٿي ڏسڻ لڳا، پر ڪير نظر نہ آيو ۽ پوءِ ٻئي پاسي ڏٺائون تہ هڪ هرڻي ٻڌل نظر آئي ۽ ان عرض ڪيو: اُدْنُ مِنِّي يَارَسُوْلَ الله! يا رسول الله صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم منهنجي ويجهو اچو. الله تعاليٰ جي حبيب صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ويجهو تشريف فرما ٿي، فرمايائون: مَا حَاجَتُكِ؟ تنهنجي ڪهڙي حاجت آهي؟ هرڻيءَ چيو تہ ان جبل ۾ منهنجا ٻہ ٻچا آهن. اوهان مون کي کوليو تہ مان انهن ٻنهي کي کير پيئاري اوهان جي خدمت ۾ حاضر ٿي ويندس. فرمايائون: "ڇا تون ائين ڪندين؟" هرڻيءَ عرض ڪيو: جيڪڏهن مون ائين نہ ڪيو تہ الله تعاليٰ مون کي عِشَار جو عذاب ڏئي. (عشار هڪ اهڙي حامله ڏاچيءَ کي چئبو آهي جنهن جو ڏهن مهينن گذرڻ کان پوءِ ٻہ ٻچو ڄاهر نہ اچي ۽ ان ويچاريءَ تي بار رکيو وڃي جنهن جي ڪري هوءَ ڏاڍيون دانهون ۽ رڙيون ڪري) تہ حضور اڪرم صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن ان کي کولي ڇڏيو ۽ ان وڃي پنهنجي

ٻچن کي کير پيئاريو ۽ ان کان پوءِ هوءِ واپس موٽي آئي ۽ پاڻ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن ان کي ٻڌي ڇڏيو. ايتري ۾ اهو اعرابي جاڳي پيو ۽ ان ڏسي عرض ڪيو: يارسول الله صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم اوهان جو ڪو ڪم آهي؟ فرمايائون ها! هن هرڻيءَ کي ڇڏي ڏي. ان هرڻيءَ کي ڇڏي ڏنو جيڪا ٽپا ڏئي ڀڄندي وئي ۽ چوندي پئي وئي: اَشْهَدُ اَنْ لَّآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَنَّکَ رَسُوْلُ اللّٰه تہ مان گواهي ڏيان ٿي تہ الله ڪانسواءِ ڪو بہ معبود ناهي ۽ بيشڪ اوهان الله جا رسول آهيو.

(المعجم الڪبير ج 23 ص 331 حديث 763، الخصائص الڪبريٰ ج 2 ص 101)

هاں یہیں کرتی ہیں چڑیاں فریاد ہاں یہیں چاہتی ہے ہرنی داد
اِسی در پر شُترانِ ناشاد گلۂ رنج وعَنا کرتے ہیں (حدائقِ بخشش شریف)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿127﴾ اُٺ ڪعبي شريف جو طواف ڪيوءِ پوءِ ----

815ھ جو واقعو آهي تہ هڪ اُٺ پنهنجي مالڪ کان ڇڏائي وٺي ڀڳو ۽ ايستائين جو مڪي شريف زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيمًا پهتو ۽ سڌو مسجد الحرام ۾ داخل ٿيو. ماڻهو پڪڙڻ جي لاءِ ڊُڪيا، پر ڪنهن جي بہ هٿ نہ آيو. ان ڪعبي شريف جي چوڌاري ست چڪر لڳايا ۽ پوءِ حَجرِ اَسوَد کي چميائين، ان کانپوءِ ميزابِ رحمت جي سامهون بيهي رهيو تہ ان جي اکين مان ٽپ ٽپ ڪري ڳوڙها وهڻ لڳا. ائين ئي روئندي روئندي هو زمين تي ڪِريو ۽ ان جو دم نڪري ويو. ماڻهن ان کي عزت ۽ احترام سان ڪٽي صفا ۽ مَروه جي وچ ۾ دفنائي ڇڏيو. (ڪتاب الحج ص 114 ملخصًا) (ان دور ۾ اڄ ڪلهہ جو معاملو نہ هو ۽ اتي تدفين ممڪن هئي، ان ڪري شاه عبدالعزيز محدث دهلوي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْقَوِی بُستانُ المُحدِثين صفحي 298 تي لکيو آهي تہ مشهور محدث

حضرت سيّدنا امام نسائي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْقَوِی صفاءِ مروه جي وچ ۾ مدفون آهن) اللهعَزَّوَجَلَّ جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي. اٰمِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الاَمِين صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

تصدّق ہو رہے ہیں لاکھوں بندے گرد پھر پھر کر
طوافِ خانۂ کعبہ عجب دلچسپ منظر ہے

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿128﴾ رسول اڪرم ﷺ کي اُٺن سجدو ڪيو

غيلان بن سلمه ثقفي رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ فرمائن ٿا ته اسين سفر ۾ محبوب ربِّ اڪبر، مڪي مدني تاجور صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم سان گڏ هئاسين ته اسان هڪ عجيب ڳالھ ڏٺي ۽ اها هي ته اسان هڪ منزل تي ترسياسون. اتي هڪ شخص حاضر ٿي عرض ڪيو: يا نبي الله! منهنجو هڪ باغ آهي، مون لاءِ ۽ گهروارن لاءِ اهو ئي معاش جو ذريعو آهي اتي منهنجا ٻه شُتَر (اُٺ) آبڪش (کوهن مان پاڻي ڪڍڻ) جي لاءِ آهن، اهي ٻئي مست ٿي ويا ۽ اهي نه پاڻ وٽ ڪنهن کي اچڻ ٿا ڏين ۽ نه ئي باغ ۾ قدم رکڻ ٿا ڏين، ڪنهن جي طاقت نه آهي جو انهن جي ويجهو وڃي سگهي. حضور انور صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم اصحابي سڳورن سان گڏ اتي ان باغ ڏانهن ويا. فرمايائون: کوليو عرض ڪيو ويو: يا نبي الله! انهن جو معاملو تمام سخت آهي. فرمايائون: کوليو دروازي کي حرڪت ٿي ته ٻئي اُٺ رڙيون ڪندا تيزي سان ڀڄندا آيا ۽ جڏهن دروازي تي انهن حضور صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم کي ڏٺو ته هڪدم سجدي ۾ ڪري پيا. حضور اقدس صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن انهن جو مٿو پڪڙي مالڪ جي حوالي ڪيو ۽ فرمايو: انهن

ڪان ڪم وٺ ۽ ڪاڙو گھٽو ڏيو حاضرين عرض ڪيو: يا نبي الله! جانور حضور کي سجدو ٿا ڪن تہ پوءِ حضور جي ڪري اسان تي الله جون نعمتون تہ وڌيڪ آهن ۽ اللهعَزَّوَجَلَّ گمراهيءَ کان اسان کي رستو ڏيکاريو ۽ حضور جي هٿن تي اسان کي دنيا ۽ آخرت جي تباهہ ڪندڙ شين کان نجات ملي. ڇا حضور اسان کي اجازت نہ ڏيندا تہ اسان حضور کي سجدو ڪيون. نبي ڪريمصَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم فرمايو: ”سجدو منهنجي لاءِ ناهي، اهو تہ ان زندهہ جي لاءِ آهي جيڪو ڪڏهن بہ نہ مرندو، اُمت ۾ ڪنهن کي سجدي جو حڪم ڏيان ها تہ عورت کي مڙس جي لاءِ سجدي جو حڪم ڏيان ها.“ (دلائل النبوة ص 228)

ملک و جنّ و بشر پڑھتے ہیں کلمہ اُن کا
جانور سنگ و شجر کرتے ہیں چرچا اُن کا (قبالۂ بخشش)

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿129﴾ غم مصطفيٰ ۾ جان ڏيڻ وارا بہ بي زبان

رحمتِ عالميان صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي ظاهري وصال جي سبب انسانن ۽ جنن سان گڏوگڏ بي زبان حيوان بہ صدمي ۾ مبتلا هئا: (1) هڪ دراز گوش (يعني گڏهہ) جنهن تي جناب محبوب باري تعاليٰ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم اڪثر ڪري سواري فرمائيندا هئا جيڪو غم کان بي تاب ٿي کوهہ ۾ پاڻ کي ڪيرايائين ۽ مري ويو (2) سروَر انبياءِ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي خاص ڏاچي بہ ديدار مصطفيٰ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم کانسواءِ بيقرار رهڻ لڳي ۽ ڪائڻ پيئڻ ڇڏي ڏنو ۽ اهڙيءَ طرح اها بک ۽ اُڃ جي سبب جان ڏني. (مدارج النبوة حصو 2 ص 444)

اُن کے در پر موت آجائے تو جی جاؤں حسنؔ
ان کے در سے دُور رہ کر زندگی اچّھی نہیں

صَلُّوا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿130﴾ حرم شريف جي ڪبوترن جي محبوب جي آستاني سان محبت

قطبِ مدينه، سيّدي مرشدي حضرت علامه مولانا ضياءُ الدين احمد مدني عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ الْغَنِی فرمائن ٿا: هڪ دفعي انتظاميه مسجد نبوي شريف جي حرم شريف کي صاف سترو رکڻ جو فيصلو ڪيو ۽ حرم شريف ۾ ڪبوترن جي لاءِ داڻو وغيره نه رکيو ته جيئن ڪبوتر داڻي جي ڳولا ۾ ٻين هنڌن ڏانهن هليا وڃن. ان حڪم تي عمل ڪيو ويو ۽ ڪيترن ئي ڏينهن تائين داڻو پاڻي وغيره نه رکيو ويو، پر ڪبوترن جي گنبذِ خضرا سان محبت ايتري ته هئي جو بک جي ڪري مرن پيا، پر محبوب صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي آستاني کي نه پيا ڇڏين. مديني وارن پنهنجي اکين سان اهي عشق ۽ محبت ڀريا منظر ڏٺا ۽ پوءِ دنيا ۾ اها ڳالهه مشهور ٿي وئي ته ماڻهن حڪومت ڏانهن خط موڪليا ۽ زور ڀريو ته حڪومت وري اڳي وانگر ڪبوترن جو داڻو رکڻ شروع ڪيو. (انوار قطب مدينه ص 54 ملخصًا) **اللّٰه** عَزَّوَجَلَّ **جي انهن تي رحمت هجي ۽ انهن جي صدقي اسان جي بي حساب بخشش ٿئي.**

اٰمِين بِجَاہِ النَّبِیِّ الْاَمِین صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم

وہ مدینے کے پیارے کبوتر، جب نظر آئیں تجھ کو برادر
ان کو تھوڑے سے دانے کھلا کر، تُو سلام میرا رو رو کے کہنا

صَلُّوا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ط وَ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى سَيِّدِ الْمُرْسَلِيْنَ ط
اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ ط بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ط

مڪي جون زيارتون

درود شريف جي فضيلت

فرمانِ مصطفيٰ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم آهي تہ الله تعاليٰ جي لاءِ پاڻ ۾ محبت رکڻ وارا جڏهن پاڻ ۾ ملن ٿا ۽ مصافحو ڪن ۽ نبي ڪريم (صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم) تي درود پاڪ پڙهن ٿا تہ انهن جي جدا ٿيڻ کان پهريان ٻنهي جا اڳيان پويان گناھ معاف ڪيا ويندا آهن.

(مسند ابي يعليٰ ج 3 ص 95 حديث 2951)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مڪة المڪرمة جون فضيلتون

اَلحَمدُلله عَزَّوَجَلَّ مڪةُ المُڪرَّمة زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا نهايت برڪت ۽ عظمت وارو شهر آهي ۽ هر مسلمان ان جي حاضريءَ جي تمنا ۽ حسرت رکي ٿو ۽ جيڪڏهن ثواب جي نيّت هجي تہ پوءِ يقيني طور مڪة المڪرمة زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا جي ديدار جي آرزو بہ عبادت آهي، مڪة المڪرمة زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا جي زيارتن جي باقاعده بيان کان پهريان الله تعاليٰ جي ان پياري شهر جون فضيلتون ملاحظ ڪريو تہ جيئن دل ۾ ان جي وڌيڪ عقيدت پيدا ٿئي.

وہاں پیارا کعبہ یہاں سبز گنبد
وہ مکّہ بھی میٹھا تو پیارا مدینہ (وسائلِ بخشش ص ۳۲۷)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مڪة المڪرمة امن وارو شهر آهي

قرآن ڪريم ۾ ڪيترن ئي هنڌن تي مڪة المڪرمة زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا جو ذڪر ڪيو ويو آهي. جيئن تہ سيپاري پهرين سُوْرَةُ الْبَقَرَة جي آيت نمبر 126 ۾ آهي:

وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا بَلَدًا اٰمِنًا

ترجموڪنزالايمان: ۽ جڏهن ابراهيم عرض ڪيو تہ اي منهنجا پالڻهار! هن شهر (مڪي) کي امان وارو ڪر.

سيپارو 30 سُوْرَةُ الْبَلَدِ جي پهرين آيت آهي تہ

لَآ اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِ ﴿۱﴾

ترجموڪنزالايمان: مون کي هن شهر جو قسم.

(خزائن العرفان ص 1104)

مڪة المڪرمة جي ڏهن اڪرن جي نسبت سان مڪي جا ڏهہ نالا

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! مڪة المُڪرَّمة زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا جا ڪافي نالا ڪتابن ۾ درج آهن، انهن مان 10 هي آهن:

﴿1﴾ اَلبَلَد ﴿2﴾ اَلبَلَدُ الاَمِين ﴿3﴾ اَلبَلَده ﴿4﴾ اَلقَرِيَہ ﴿5﴾ اَلقَادِسِيَّہ ﴿6﴾ اَلبَيتُ العَتِيق ﴿7﴾ مَعَاد ﴿8﴾ بَکّہ ﴿9﴾ اَلرَّاس ﴿10﴾ اُمُّ القُرىٰ.

(العقد الثمين في تاريخ البلد الامين ج 1 ص 204)

مڪة المڪرمة ۾ رمضان

حضور اڪرم، نور مُجَسَّم، شهنشاهِ بني آدم صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جو فرمان معظم آهي: رَمَضَانُ بِمَكَّةَ اَفْضَلُ مِنْ اَلْفِ رَمَضَانَ بِغَيْرِ مَكَّةَ يعني مڪي ۾ رمضان گذارڻ غير مڪي ۾ هزار رمضان گذارڻ کان افضل آهي.

(جمع الجوامع ج 4 ص 372 حديث 12589)

حضرت علامہ عبدالرؤف مَناوِي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ الْهَادِى هن حديث پاڪ

تحت لکن ٿا: مکي پاڪ زَادَھَا اللّٰہُ شَرَفًا وَّتَعْظِیْمًا ۾ رهي رمضان المبارڪ جي مهيني جا روزا رکڻ غير مکي جي هزار رمضان المبارڪ جي روزن کان بہ افضل آهن، ڇو تہ الله عَزَّوَجَلَّ ان مکي کي پنهنجي گهر جي لاءِ منتخب فرمايو. پنهنجي ٻانهن جي لاءِ ان ۾ حج جا مقامات ٺاهيا ۽ ان کي امن وارو حرم ٺاهيو ۽ ٻين ڪيترين ئي خاصيتن سان نوازيو آهي. (فيض القدير ج 4 ص 51 تحت الحديث 4478)

پاک گھر کے طواف والوں پر
بارِش اللہ کے کرم کی ہے (وسائلِ بخشش ص۱۲۴)

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِيْب! صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

مڪ مڪرمة نبي ڪريم عَلَیْہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام کي پيارو آهي

حضرت سيّدنا عبدالله بن عَدِي رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ کان روايت آهي تہ مون حضور تاجدارِ رسالت صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم کي ڏٺو تہ ”حَزْوَره“ واري هنڌ پنهنجي ڏاچيءَ تي ويٺي فرمائي رهيا هئا: ”الله تعاليٰ جو قسم! تون الله جي سموري زمين ۾ بهترين زمين آهين ۽ الله تعاليٰ جي سموري زمين مان مون کي وڌيڪ پيارو آهين. خدا عَزَّوَجَلَّ جو قسم! جيڪڏهن مون کي هن جڳهہ کان نہ ڪڍيو وڃي ها تہ مان ڪڏهن بہ نہ نڪران ها.“ (ابن ماجہ ج 3 ص 518 حديث 3108)

شارحِ بخاري مفتي شريف الحق امجدي عَلَیْہِ رَحْمَۃُ اللّٰہِ الْقَوِی هن حديث پاڪ تحت ”نزهةُ القاري“ ۾ لکن ٿا: اهو ارشاد هجرت جي وقت جو هو ۽ ان وقت تائين مدينہ طيبہ حضور اقدس صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم سان مُشرّف نہ ٿيو هو ۽ ان وقت تائين مکو پاڪ سڄي سر زمين کان افضل هو پر جڏهن حضور صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم مديني شريف تشريف فرما ٿيا تہ ان کي اهو شرف حاصل ٿي ويو. (نزهة القاري ج 2 ص 711)

مفسر شهير حڪيم الامت حضرت مفتي احمد يار خان عَلَيْهِ رَحْمَةُ الْمَنَّان "مِراةُ المَناجِيح" ۾ لکن ٿا: جمهور (يعني اڪثر) عالمن وٽ مڪة المڪرمہ، مديني شريف کان افضل ۽ حضور صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم کي وڌيڪ پيارو هو ۽ ان جو دليل اها حديث آهي. امام مالڪ عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْخَالِق وٽ مديـنہ منوره، مڪہ مڪرمہ کان افضل آهي ۽ هو ان حديث جي باري ۾ فرمائن ٿا: ان ۾ پهرين حالت جو ذڪر آهي، پوءِ حضور اقدس صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم کي مديـنہ منوره وڌيڪ پيارو ٿي ويو. فتويٰ اها آهي تہ مڪہ معظمہ مديـنہ منوره کان افضل آهي، پر عاشقن جي نظر ۾ مديـنہ منوره افضل، ڇو تہ اهو محبوب جي آرام گاهہ آهي.
(مرأة المناجيح ج 4 ص 204)

مکّے سے اِس لئے بھی افضل ہوا مدینہ
حصّے میں اِس کے آیا میٹھے نبی کا روضہ (وسائلِ بخشش ص۲۹۸)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مڪہ مڪرمہ افضل آهي يا مديـنہ منوره

دعوت اسلامي جي اشاعتي اداري مڪتبة المدينہ جي شايع ٿيل 561 صفحن تي مشتمل ڪتاب "ملفوظاتِ اعليٰ حضرت" جي صفحي 236 تي آهي: عرض: حضور! مديـنہ طيبہ ۾ هڪ نماز پنجاهہ هزار جو ثواب رکي ٿي مڪي شريف ۾ هڪ لک جو، ان مان مڪي پاڪ جو افضل هئڻ سمجهيو ويندو آهي. ارشاد: جمهور حنفيہ (يعني اڪثر حنفي عالمن) جو اهوئي مسلڪ آهي ۽ امام مالڪ رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه وٽ مدينو افضل ۽ اهو مذهب اميرالمؤمنين فاروق اعظم رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ جو آهي. هڪ صحابي رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ چيو تہ مڪہ معظمہ افضل آهي. سيّدنا فاروق اعظم رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ فرمايو: ڇا تون چئين ٿو تہ مڪو

مديني ڪان افضل آهي؟ ان چيو: وَاللهِ! بَيتُ اللهِ وَ حَرَمُ اللهِ. فرمايائون: مان بَيتُ الله ۽ حَرَمُ الله بابت ڪجهه بہ نہ ٿو چوان، ڇا تون چوين ٿو تہ مڪو مديني ڪان افضل آهي؟ ان چيو: خدا جو قسم! خانہ خدا ۽ حرم خدا. فرمايائون: مان خانہ خداءِ ۽ حرم خدا بابت ڪجهه بہ نہ ٿو چوان. ڇا تون چوين ٿو تہ مڪو مدينہ، ڪان افضل آهي؟ (الموطا ج 2 ص 396 حديث 1700) اهو صحابي اهو چوندو رهيو ۽ اميرالمؤمنين رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ اهو فرمائيندا رهيا ۽ اهو منهنجو يعني (اعليٰ حضرت) جو مسلڪ آهي. صحيح حديث ۾ آهي تہ نبي ڪريم صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم فرمائن ٿا: اَلْمَدِيْنَةُ خَيْرٌ لَّهُمْ لَوْكَانُوْا يَعْلَمُوْنَ "مدينو انهن جي لاءِ بهتر آهي جيڪڏهن هو سمجهن. (صحيح بخاري ج 1 ص 618 حديث 1875) بي حديث نصِّ صريح آهي تہ اَلْمَدِيْنَةُ خَيْرٌ مِّنْ مَّكَّةَ يعني مدينو مڪي ڪان افضل آهي.

(معجم ڪبير ج 4 ص 288 حديث 4450)

ثواب ۾ فرق ڇو؟

ثواب ۾ فرق جو صحيح جواب شيخ مُحَقِّق عبدالحق دهلوي رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه جن ڪهڙو نہ خوبصورت جواب ڏنو: مڪي ۾ مقدار وڏيڪ آهي ۽ مديني ۾ ڪيفيت. (جذب القلوب ص 18) يعني اتي "مقدار" وڏيڪ ۽ هتي قدر وڏيڪ (يعني ماليت وڏيڪ) جنهن کي هن طرح سان سمجهو تہ لک روپيا وڏيڪ يا پنجاه هزار اشرفيون وڏيڪ. ڳڻپ ۾ لک روپيا ييڻا آهن ۽ ماليت ۾ هي (يعني پنجاه هزار اشرفيون) ڏه ييرا وڏيڪ. مڪہ معظمہ ۾ جهڙيءَ طرح هڪ نيڪي لک نيڪيون آهن تہ اهڙيءَ طرح هڪ گناه لک گناه (برابر) آهن ۽ اتي (يعني مڪي شريف) ۾ گناه جي ارادي تي بہ پڪڙ آهي جهڙي طرح نيڪيءَ جي ارادي تي ثواب. مدينہ طيبہ ۾ نيڪي جي ارادي تي ثواب ۽ گناه

جي ارادي تي ڪجھ به نه ۽ گناھ ڪري ته ھڪ ئي گناھ ۽ نيڪي ڪري ته پنجاھ ھزار نيڪيون. عجب ناھي ته حديث ۾ خَيْرٌ لَّهُمْ (يعني ان جي حق ۾ بھتر) اشارو ان طرف ھجي ته مدينو ئي بھتر آھي.

(ملفوظاتِ اعلٰي حضرت ص 236-237)

منھنجا آقا اعليٰ حضرت، امام اھلسنّت، امام احمد رضا خان عَلَيْهِ رَحْمَةُ الرَّحْمٰن فتاويٰ رضويه جلد 10 ص 711 تي فرمائن ٿا: تربت پاڪ يعني اھا زمين جيڪا جسم انور سان مليل آھي ڪعبه معظمه ۽ پڻ عرش ڪان به افضل آھي، باقي مزار شريف جو مٿيون حصو ان ۾ شامل ناھي. ڪعبه معظمه مديني منوره ڪان افضل آھي، باقي ان ۾ اختلاف آھي ته مدينو منور تربت پاڪ ڪانسواءِ ۽ مڪ معظم ڪعبي شريف ڪانسواءِ انھن ۾ افضل ڪھڙو آھي؟ ان ۾ اڪثريت مڪي شريف کي افضل چوڻ وارن جي آھي ۽ پنھنجو مسلڪ اول (يعني مدينه طيبه افضل) آھي ۽ اھوئي مذھب فاروق اعظم رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ جو آھي. طبراني جي حديث ۾ صراحت آھي: اَلْمَدِيْنَةُ اَفْضَلُ مِنْ مَّكَّةَ (مدينو مڪي ڪان افضل آھي)(معجم ڪبير ج 4 ص 288 حديث 4450) وَاللهُ تعالٰى اَعلَم

(فتاوٰي رضويه ج 10 ص 711)

مکّہ پاک پر مدینے پر
بارِش اللہ کے کرم کی ہے (وسائلِ بخشش ص ۱۲۴)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مڪة المڪرمه جي مقدس زمين قيامت تائين حرم پاڪ آھي

حضرت سيّدتُنا صَفِيّه بنتِ شَيْبَه رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهَا فرمايو ته نبي رحمت، شفيعِ اُمت، قاسمِ نعمت صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن فتح مڪ جي ڏينھن

خطبو ڏنو ۽ فرمايو: اي انسانو! هن شهر کي انهيءَ ڏينهن ئي اللّٰه تعاليٰ حرم پاڪ بڻائي ڇڏيو هو جنهن ڏينهن آسمان ۽ زمين پيدا ڪيا، ان ڪري اهو قيامت تائين اللّٰه تعاليٰ جي حرام فرمائڻ جي ڪري حرام (يعني حُرمت وارو) آهي. (ابن ماجه ج 3 ص 519 حديث 3109)

مفسر شهير حڪيم الامت حضرت مفتي احمد يار خان عَلَيْهِ رَحْمَةُ الْحَنَّان هن حديث پاڪ تحت لکن ٿا: يعني هن پاڪ شهر جو حرم شريف هئڻ صرف اسلام ۾ ناهي، بلڪ اهو پهريان کان هو ۽ هر دين ۾ اها جڳهه محترم هئي ۽ ”باب حرمِ مدينه“ ۾ جيڪو بيان ٿيو ته ”حضرت ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام مڪه معظمه کي حرم بڻايو.“ اتي اهو مطلب آهي ته ان جي حرم ٿيڻ جو اعلان ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام ڪيو ڇو ته حضرت نوح عَلَيْهِ السَّلَام جي طوفان ۾ جڏهن بيتُ المَعمور آسمان تي کنيو ويو هو ته ماڻهو اتان جي حُرمت وغيره وساري ويٺا هئا. حضرت ابراهيم خليلُ اللّٰه عَلَيْهِ السَّلَام وري ان جو اعلان فرمايو (حديث پاڪ ۾) اِلٰی يَوْمِ الْقِيَامَةِ (يعني قيامت تائين) فرمائي ٻڌايو ته حُرمت ڪڏهن ختم نه ٿيندي. (مرأة المناجيح ج 4 ص 200)

ٹھنڈی ٹھنڈی ہوا حرم کی ہے
بارِش اللہ کے کرم کی ہے (وسائلِ بخشش ص ۱۲۴)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مڪي شريف ۽ مديني پاڪ ۾ دجال داخل نه ٿيندو

مالڪ بحروبر، قاسم ڪوثر صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن فرمايو: لَا يَدْخُلُ الدَّجَّالُ مَكَّةَ وَلَا الْمَدِيْنَةَ يعني مڪي ۽ مديني ۾ دجال داخل نه ٿيندو. (مسند احمد بن حنبل ج 10 ص 85 حديث 26106)

مڪة المڪرمة جي گرميءَ جي فضيلت

نبي ڪريم رؤف رحيم عَلَيۡهِ اَفۡضَلُ الصَّلٰوةِ وَالتَّسۡلِيۡم جن فرمايو: مَنۡ صَبَرَ عَلٰى حَرِّ مَكَّةَ سَاعَةً مِّنۡ نَهَارٍ تَبَاعَدَتۡ مِنۡهُ النَّارُ يعني جيڪو شخص ڏينهن جي ڪجهه وقت ۾ مڪي جي گرميءَ تي صبر ڪري ته جهنم جي باهه ان کان دور ٿي ويندي آهي. (اخبار مكة ج 2 ص 311 حديث 1565)

مڪة المڪرمه ۾ بيمار ٿيڻ واري جو اجر

حضرت سيّدنا سعيد بن جُبَير رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنۡهُ جن فرمايو: ”جيڪو شخص هڪ ڏينهن مڪي ۾ بيمار ٿي پوي ته الله تعاليٰ ان جي لاءِ ان کي ان نيڪ عمل جو ثواب عطا فرمائيندو آهي، جيڪو هو ستن سالن کان پيو ڪندو آهي (پر بيماريءَ جي ڪري نه ڪري سگهندو هجي) ۽ مسافر هجي ته ان کي ٻيڻو اجر عطا فرمائيندو. (ايضاً)

مڪة المڪرمه ۾ فوت ٿيڻ واري کان حساب نه ٿيندو

رسول الله صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ارشاد فرمايو: جنهن شخص جي حجّ يا عمري جي نيّت هئي ۽ ان حالت ۾ ان کي حَرَمَين (يعني مڪي يا مديني ۾) موت اچي ويو ته الله تعاليٰ ان کي قيامت جي ڏينهن اهڙي حالت ۾ اٿاريندو جو ان تي نه حساب هوندو ۽ نه عذاب، هڪ ٻي روايت ۾ آهي: بُعِثَ مِنَ الۡاٰمِنِيۡنَ يَوۡمَ الۡقِيَامَةِ يعني اهو قيامت جي ڏينهن امن وارن ماڻهن ۾ اٿاريو ويندو.

(مصنف عبد الرزاق ج 9 ص 174 الحديث 17479)

آمنہ کے مکاں پہ روز و شب
بارِش اللہ کے کرم کی ہے (وسائلِ بخشش ص ۱۲۴)

صَلُّوۡا عَلَى الۡحَبِيۡب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مڪي شريف ۾ احتياط ڪريو

مڪي شريف زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّتَعْظِيمًا ۾ هر وقت رحمتن جون ڇم ڇم بارشون ٿينديون آهن، لطف و ڪرم جا دروازا ڪڏهن بہ بند ناهن ٿيندا ۽ گُهرڻ وارو ڪڏهن بہ محروم ناهي موٽندو. مڪي شريف جي حرم ۾ هڪ نيڪي لک نيڪين جي برابر آهي پر اهو ياد رکو تہ اتي هڪ گناهہ بہ لک ڀيرا وڏيڪ آهي. افسوس! صد ڪروڙ افسوس! اها خبر هئڻ جي باوجود بہ دليريءَ سان گناهہ وغيره ڪيا ويندا آهن. مثال طور: 45 ڊگري جي ڪنڊ جي اندر قبلي ڏانهن رخ ڪري يا قبلي ڪي پٺي ڏئي استنجا ڪرڻ حرام آهي ۽ پڻ بدنگاهي، ڏاڙهي ڪوڙائڻ، غيبت، چغلي، ڪوڙ، واعدي خلافي، مسلمان جي بنا شرعي سبب جي دل آزاري ڪرڻ، غصو ڪرڻ، ايذاءُ ڏيندڙ سخت ڳالهائڻ وغيره وغيره جهڙا جرم ڪرڻ وقت گهٽو ڪري ماڻهن کي اهو احساس نہ هوندو آهي تہ اسين جهنم جو سامان ڪري رهيا آهيون. آهہ مڪي پاڪ زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّتَعْظِيمًا جي حرم ۾ جيڪڏهن رڳو هڪ دفعو ڪوڙ ڳالهائي وينا ۽ بنا شرعي سبب جي ڪنهن هڪ فرد جي دل آزاري ڪري وڌي، هڪ دفعو غيبت يا چغلي ڪري وڌي تہ ڪنهن ٻئي هنڌ تي ڄڻ تہ هڪ لک دفعا اهو گناهہ ٿيو ۽ شايد وطن ۾ پوري زندگي بہ اهو گناهہ لک لک دفعا نہ ڪري سگهي. ان جو مطلب اهو هرگز ناهي تہ مَعَاذَاللهِ عَزَّوَجَلَّ وطن ۾ گناهہ ڪيو وڃي. يقيني طور وطن ۾ گناهہ ڪرڻ بہ جهنم جي باهہ جي عذاب جو حقدار بڻائي ٿو ۽ بيشڪ باهہ جي معمولي چڻنگ وڏي ڪان وڏي گودام ساڙڻ جي لاءِ ڪافي آهي.

مڪي شريف ۾ رهائش اختيار ڪرڻ ڪيئن؟

مڪي شريف زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ۾ اهو رهي جنهن کي اها پڪ هجي تہ اتي جو احترام ڪري سگهندو ۽ پاڻ کي گناهن کان بچائي سگهندو، ڪروڙين حنفِين جا پيشوا سيّدنا امام اعظم ابو حنيفہ رَحْمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰى عَلَيْه جنهن اصحابي سڳورن عَلَيْهِمُ الرِّضْوَان جو سونهري دور بہ ڏٺو ۽ تابعيت جي شرف سان مشرف ٿيا. ان صلاح ۽ فلاح (يعني نيڪي ۽ ڀلائيءَ) جي دور ۾ ماڻهن کي اتي بي احتياطن ۾ ڦاٿل ڏٺو تہ حرم مڪ مڪرمہ ۾ رهائش مڪروہ قرار ڏئي ڇڏي. پاڻ رَحْمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰى عَلَيْه جا مقلد يارهين صدي هجري جا تمام وڏا حنفي امام حضرت سيّدنا مُلّا علي قاري عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ الْبَارِی امام اعظم جي قول تي تبصرو ڪندي فرمائن ٿا: حضرت سيّدنا امام اعظم عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ الْاَكْرَم جو حرم (مڪ پاڪ ۾ رهڻ (يعني مستقل رهائش) کي مڪروھ چوڻ سندن جي پنهنجي زماني جي اعتبار سان آهي نہ تہ اڄ ڪلهہ اتان جي رهڻ وارن جو جيڪو حال اسان ڏٺو آهي تہ حرام وظيفا (يعني حرام پگهارون) ڳڙڪائي ٿا وڃن پر ان عظمت واري هنڌ جو ادب ڪرڻ کان قاصر رهندا آهن. جيڪڏهن سيّدنا امام اعظمعَلَيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ الْاَكْرَم اڄڪلهہ جي حالتن کي ڏسن ها، تہ بيشڪ حرم شرف جي سڪونت يعني مستقل رهائش حرام قرار ڏين ها. (المسلك المتقسط في المنسلك المتوسط ص 490)

مڪي ۾ رهڻ جهڙا ماڻهو

اها بہ يارهين صدي هجري يعني اڄ کان تقريباً سوا ٽي سؤ سال پراڻي ڳالهہ آهي ۽ هاڻي تہ.........؟ مڪ مڪرمہ زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا جو ادب ڪرڻ بابت اعليٰ حضرت، امام اهلسنّت، امام احمد رضا

خان عَلَیۡهِ رَحۡمَةُ الرَّحۡمٰن فتاويٰ رضويہ جلد 10 صفحي 689 تي فرمائن ٿا: (صاحب مدخل حضرت علامہ شيخ) عَبدَرِي ڪجھ اڪابر اوليائن قُدِّسَت اَسۡرَارُهُم جي باري ۾ لکن ٿا: اهي چاليھ سال مڪي شريف ۾ رهيا، پر حرم مڪہ (جيڪو ميلن تائين ڦهليل آهي) ۾ پيشاب نہ ڪندا هئا ۽ نہ ئي اتي سمهندا هئا. وڌيڪ فرمائن ٿا اهڙن ماڻهن جي لاءِ مُجَاوَرت (يعني مستقل رهائش) مستحب آهي يا انهن کي اجازت ڏئي سگهجي ٿي. (فتاويٰ رضويہ ج 10 ص 689)

مڪي ۾ نوڪري ڪرڻ يا واپار ڪرڻ وارا غور فرمائن!

مڪي شريف زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّتَعۡظِيۡمًا ۾ جتي هڪ نيڪي لک نيڪين جي برابر آهي تہ اتي هڪ گناهہ بہ لک جي برابر آهي، عام ماڻهو تہ عام طور تي گناهن کان بچي نہ ٿو سگهي ان ڪري مڪي شريف زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّتَعۡظِيۡمًا ۾ نوڪري يا واپار وغيره لاءِ قيام نہ ڪرڻ گهرجي. حضرت سيّدنا عبدالله ابن عباس رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنۡهُمَا جيڪي يقيني طور مڪي پاڪ زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّتَعۡظِيۡمًا ۾ رهڻ جي قابل هئا، پر پوءِ بہ گناهن جي خوف کان هجرت ڪري طائف شريف هليا ويا. اعليٰ حضرت امام احمد رضا خان عَلَیۡهِ رَحۡمَةُ الرَّحۡمٰن فتاويٰ رضويہ ج 10 صفحي 693 تي لکن ٿا: فَقِيھ جي وصف امام حسن بصري رَحۡمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰی عَلَیۡه هيئن بيان ڪئي آهي تہ دنيا کان پاسو ڪرڻ وارو، آخرت جو شوق رکڻ وارو ۽ پنهنجن عيبن کان باخبر شخص کي فَقِيھ چئبو آهي. اهڙا ماڻهو بيشڪ مُجَاورت ڪرڻ (يعني مڪي شريف ۾ مستقل رهائش) جا اهل آهن ۽ الله جو قسم! حضرت ابن عباس رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنۡهُمَا انهن اهل ماڻهن کان بہ وڏا هئا. پر اڪابر (يعني ديني اعتبار سان وڏا ماڻهو) هميشہ

پنهنجو پاڻ کي ننڍو ۽ عاجز سمجهندا آهن غور ته ڪريو ڪيترو فرق آهي انهن ۾ ۽ هنن ۾، جيڪو غلطي نه ٿو ڪري اهو عذاب کان ڏڄي ٿو جيڪو گناهن کان محفوظ ناهي اهو سلامتي جي دعويٰ ٿو ڪري.

(فتاوٰي رضويہ ج 10 ص 693)

مڪي ۾ وڏيڪ رهڻ سان ڪعبي جي هيبت ۾ گهٽتائي اچي سگهي ٿي

مكة المكرمہ زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا ۾ وڏي عرصي تائين رهائش سان جتي گناهن جي ڪري هلاڪت جو خوف آهي ته وري اتي جيڪي گناهن کان محتاط رهڻ وارا آهن، انهن جي لاءِ به اهو امڪان هوندو آهي ته دل ۾ ڪعبہ شريف جي هيبت ۾ گهٽتائي اچي وڃي. منهنجا آقا اعليٰ حضرت امام اهلسنّت، مجدد دين ۽ ملت مولانا شاهہ امام احمد رضا خان عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ الرَّحۡمٰن فتاويٰ رضويہ جلد 10 صفحي 688 تي نقل ڪن ٿا: اميرالمؤمنين حضرت سيّدنا فاروق اعظم رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنۡهُ کي ڏسو ته اهي جڏهن حج کان فارغ ٿيندا هئا ته ماڻهن ۾ دورو ڪندا هئا ۽ فرمائيندا هئا: اي يمن وارؤ! يمن هليا وڃو، اي عراق وارؤ! عراق هليا وڃو. اي شام وارؤ! شام هليا وڃو ته جيئن توهان جي ذهنن ۾ توهان جي ربّ جي گهر (ڪعبةُ الله) جي هيبت خوب قائم رهي. اهو نقل ڪرڻ کانپوءِ (اعليٰ حضرت فرمائن ٿا ته) مان چوان ٿو ته اها ان دور جي ڳالهہ آهي، جڏهن اصحابي يا تابعين هوندا هئا جيڪي نهايت ادب ڪرڻ وارا ۽ نهايت احترام و اڪرام ڪرڻ وارا هئا، پر اسان جي هن دور جو ڇا حال ٿيندو؟ الله تعاليٰ ئي احوال جي اصلاح جي توفيق عطا فرمائي.

(فتاوٰي رضويہ ج 10 ص 688)

بدن ڪٿي ٻه هجي پر دل مڪي مديني ۾ هجي

اعليٰ حضرت امام احمد رضا خان عَلَيْهِ رَحْمَةُ الرَّحْمٰن فتاويٰ رضويه ج 10 ص 690 تي فرمائن ٿا: (صاحب مدخل حضرت سيّدنا امام ابوطالب مڪي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْقَوِی جي) قُوةُ الْقُلوب مان نقل ڪيو آهي ته ڪن بزرگن کان منقول آهي: ڪيترائي خراسان (ايران) ۾ رهندڙ ماڻهو ان بيت الله جو طواف ڪرڻ واري جي ڀيٽ ۾ ڪعبي شريف جي تمام ويجها آهن. ڪن فرمايو: ٻانهو پنهنجي شهر ۾ هجي ۽ ان جي دل الله تعاليٰ جي گهر (بيت الله) سان ڳنڍيل هجي، اهو ان کان بهتر آهي جو ٻانهو بيت الله ۾ هجي ۽ ان جي دل ڪنهن ٻئي شهر سان وابسته هجي. منهنجي آقا اعليٰ حضرت امام احمد رضا خان عَلَيْهِ رَحْمَةُ الرَّحْمٰن حرمَين طَيِّبَين زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّتَعْظِيْمًا ۾ مُجَاورت (يعني مستقل قيام) جي باري ۾ ڪيل سوال جي جواب ۾ تفصيلي دليل ڏيڻ کان پوءِ ارشاد فرمايو: مجموعي طور اسان جي دور ۾ مُجَاورت (يعني مستقل رهائش) جي قطعي اجازت ناهي ۽ عقلمند پنهنجي لاءِ فقط احتياط جي ئي راهه اختيار ڪندو آهي ۽ هر ان رستي کان بچندو آهي جنهن سان هلاڪت ۾ پوڻ جو انديشو هجي ۽ جنهن پنهنجي نفس کي سچو سمجهيو (ته بس ادا خير آهي، ڪجهه به نه ٿيندو) ان ڪوڙي جي تصديق ڪئي (چوته نفس جيڪو آهي ئي ڪوڙو ان کي سچو سمجهي ويٺو) ۽ ٻاڻ ان جو مشاهدو به ڪري سگهي ٿو. (فتاوٰي رضويه ج 10 ص 698) (حرمَين طيبَين جي رهائش اختيار ڪرڻ جي تفصيلي معلومات جي لاءِ فتاويٰ رضويه ج 10 ص 677 کان 698 جو مطالعو ڪيو)

حرم ہے اُسے ساحتِ ہر دو عالم
جو دل ہو چکا ہے شکارِ مدینہ (ذوقِ نعت)

”واهہ ڇا ڳالهہ پياري مڪي جي“ جي 19 اکرن جي نسبت سان مڪہ مڪرمہ جون 19 خاصيتون

(مڪي شريف زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيمًا جي بيشمار خوبين مان هتي صرف 19 خوبين جو بيان ڪيو ويو آهي)

۞ نبي ڪريم صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم مڪہ مڪرمہ زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيمًا ۾ پيدا ٿيا ۞ پياري آقا صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم دينِ اسلام جي تبليغ جو آغاز هتان ڪان فرمايو ۞ هتي ڪعبو پاڪ آهي ۽ هتي ئي ان جو طواف ڪيو ويندو آهي، ۽ نماز ۾ سڄي دنيا ڪان ان طرف منهن ڪيو ويندو آهي ۞ مسجد الحرام شريف هتي ئي آهي جنهن ۾ هڪ نماز جو ثواب هڪ لک نمازن جي برابر آهي ۞ آبِ زم زم جو کوهہ ۞ حَجَرِ اَسْوَد ۞ مقام ابراهيم ۞ ۽ صفاءِ مروه هتي ئي آهن ۞ ميقات ڪان ٻاهران اچڻ وارا احرام ڪانسواءِ مڪي ۾ داخل نہ ٿا ٿي سگهن ۞ سڄي دنيا مان مسلمان حج جي سعادت حاصل ڪرڻ جي لاءِ هتي ئي حاضر ٿيندا آهن ۞ جيڪو هن پاڪ شهر ۾ داخل ٿي وڃي تہ اهو ماڻهو مامون (يعني محفوظ) ٿي ويندو آهي ۞ ڏينهن جو ٿورو وقت هتي جي گرميءَ تي صبر ڪرڻ واري کي جهنم جي باهہ ڪان پري رکيو ويندو آهي ۞ هتي غار حِرا آهي جتي رحمت عالم صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن تي پهرين وحي نازل ٿي ۞ هتي هر موسم جا ميوا ملن ٿا ۞ معراجِ نبي ۞ چنڊ جا ٻہ ٽڪرا ٿيڻ وارا معجزا هن ئي شهر ۾ ظاهر ٿيا ۞ دنيا جو سڀ ڪان پهريون جبل ”ابي قُبَيس“ هتي واقع آهي ۞ پياري آقا صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جنهن پنهنجي ظاهري حيات جا 53 سال هتي گذاريا ۞ حضرت سيدنا امام مهدي جو ظهور مڪة المڪرمہ زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيمًا ٿيندو.

مَیں مکّے میں جا کر کروں گا طواف اور
نصیب آبِ زم زم مجھے ہو گا پینا (وسائلِ بخشش ص ۳۲۳)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

ڪعبي جي باري ۾ دلچسپ معلومات

مڪي شريف زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا جي سڀ کان عظيم زيارت گاهه ڪعبہ مشرفہ آهي، هر مسلمان ان جي ديدار ۽ طواف جي لاءِ بيقرار رهندو آهي. ڪعبةُ الله جي باري ۾ ڪجهه دلچسپ معلومات پيش ڪئي پئي وڃي، قرآن ڪريم ۾ ڪيترن هنڌن تي ڪعبہ شريف جو پيارو تذڪرو ڪيو ويو آهي. جيئن تہ سيپاري پهرين سُوْرَةُ الْبَقَرَة جي آيت 125 ۾ ربُّ العِباد عَزَّوَجَلَّ ارشاد فرمائي ٿو:

وَاِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَاَمْنًا ؕ

ترجموڪنزالايمان: ۽ ياد ڪريو جڏهن اسان بيت الله کي ماڻهن جي موٽڻ جو ماڳ ۽ امان ڪيو سون.

حرم ۾ درندا شڪار جي پويان ناهن ويندا

هن آيت سڳوري جي تحت صدرُالافاضل حضرت علامہ مولانا محمد نعيم الدين مراد آبادي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ الْهَادِي ”خزائنُ العِرفان“ ۾ لکن ٿا: (هن آيت سڳوري جي لفظ ”بيت“ مان ڪعبو شريف مراد آهي ان ۾ سڄو حرم شريف داخل آهي. ”امن“ بنائڻ مان مراد اها آهي تہ حرم ڪعبہ ۾ قتل وغارت حرام آهي ۽ يا اهو تہ اتي شڪار کي بہ امن آهي. ايتري تائين جو حرم شريف ۾ شينهن، بگهڙ بہ پنهنجي شڪار جي پويان ناهن ويندا، بلڪ ڇڏي واپس هليا ويندا آهن. هڪ قول اهو بہ آهي تہ مؤمن ان ۾ داخل ٿي عذاب کان محفوظ ٿي وڃي ٿو. حرم کي ان ڪري ”حرم“ چيو ويو آهي تہ ان ۾ قتل ۽ شڪار وغيره

حرام ۽ منع آهي. (تفسيرات احمديه ص 34) ۽ جيڪڏهن ڪو مجرم به داخل ٿي وڃي ته اتي ان سان تعرُّض (يعني اٽڪاءُ) نه ڪيو ويندو.

ڪعبو سڀني جهان جي لاءِ رهنما آهي

الله عَزَّوَجَلَّ جو سيپاري 4 سُوْرَةُاٰلِ عِمْرٰن آيت 96 ۾ فرمان عاليشان آهي:

اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُّضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِيْ بِبَكَّةَ مُبٰرَكًا وَّ هُدًى لِّلْعٰلَمِيْنَ ﴿۹۶﴾

ترجموڪنزالايمان: بيشڪ سڀ کان پهريون گهر جيڪو ماڻهن جي عبادت لاءِ مقرر ٿيو اهو آهي جيڪو مڪي ۾ برڪت وارو ۽ ساري جهان لاءِ رهنما آهي.

مفسر شهير حڪيم الامت حضرت مفتي احمد يار خان عَلَيْهِ رَحْمَةُ الْحَنَّان هن آيت سڳوري تحت فرمائن ٿا: ”اي مسلمانو! يا اي سڀ انسانو! يقين سان سمجهي ڇڏيو ته سڀني زمين تي سڀ کان پهريون ۽ سڀ کان افضل گهر جيڪو ماڻهن جي ديني ۽ دنياوي فائدن جي لاءِ پيدا ڪيو ويو ۽ ٺاهيو ويو، اهو آهي جيڪو مڪي شريف ۾ واقع آهي ۽ نه بيتُ الْمُقدّس! جيڪو درجي ۾ به ڪعبي کان پوءِ آهي ۽ فضيلت ۾ به. (تفسير نعيمي ج 4 ص 29)

”الله جو پاڪ گهر“ جي پارهن اکرن جي نسبت سان ڪعبي شريف جي باري ۾ 12 مدني گل

مفسر شهير حڪيم الامت حضرت مفتي احمد يار خان عَلَيْهِ رَحْمَةُ الْحَنَّان فرمائن ٿا: ڪعبي شريف جون فضيلتون بيشمار آهن، انهن مان ڪجهه عرض ڪجن ٿيون.

(1) بيت المقدّس جا مشهور باني حضرت سليمان عَلَيْهِ السَّلَام آهن، انهن اهو جنن کان تعمير ڪرايو پر ڪعبة الله شريف جا باني حضرت خليلُ الله عَلَيْهِ السَّلَام آهن (2) ڪعبه معظمه ۾ مقامِ ابراهيم، حَجَرِ اَسوَد وغيره اهڙيون قدرت جون نشانيون موجود آهن جيڪي

بيت المقدّس ۾ ناهن (3) ڪعبہ معظم جي مٿان پکي ناهن اڏامندا، بلڪ ان جي آس پاس ٿي ويندا آهن (4) ڪعبہ معظم جي حرم ۾ ٻڪري ۽ شينهن هڪ هنڌ پاڻي پيئندا آهن ۽ اتي شڪاري جانور بہ شڪار ناهن ڪندا (5) ڪعبہ جي حرم ۾ قيامت تائين جنگ ۽ قتل حرام آهن (6) ڪعبہ معظم ۾ سيني حجازين خاص طور تي مکي وارن جي پرورش جو ذريعو آهي جڏهن تہ اها جڳهہ غير ذي زرع (يعني برپٽ ۽ ويران) آهي جتي معاشي ذريعا اڻ لڀ آهن پر اتان جا رهاڪو بيِن ڪان وڌيڪ مزي ۾ آهن، مطلب تہ اها جڳهہ صرف عبادت جي لاءِ آهي (7) ربّ تعاليٰ ڪعبي جي حفاظت پاڻ فرمائي جيئن فيل (يعني هاٿين) وارن کي ابابيل کان مارائي ڇڏيو (8) حجّ هميشہ ڪعبي شريف جو ئي ٿيو ۽ بيت المُقدّس جو حج ڪڏهن بہ نہ ٿيو (9) الله جا آخري نبي حضرت محمد مصطفيٰ صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم ڪعبي شريف وٽ مکي شريف ۾ پيدا ٿيا (10) ربّ تعاليٰ ڪعبي جي شهر کي ئي بَلَدُالاَمِين (يعني امن وارو شهر) فرمايو ۽ ان جو قسم ڪنيو ۽ فرمايو: وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِيْنِ ترجموڪنزالايمان: ۽ ان امن واري شهر جو قسم (11) ڪعبہ معظم وٽ هڪ "نيڪيءَ" جو ثواب هڪ لک ۽ بيت المقدس وٽ پنجاهہ هزار (12) فرشتن ۽ ڪيترن ئي نبين سڳورن عَلَيۡهِمُ السَّلَام جو قبلو ڪعبو ئي رهيو، نہ اهو بيت المقدس.

(تفسير نعيمي ج 4 ص 30، 31)

بيمار پکي ڪعبي شريف جي هوا سان علاج ڪندا آهن

صدرالافاضل حضرت علامہ مولانا سيّد نعيمُ الدين مراد آبادي عَلَیْہِ رَحْمَۃُ اللہِ الْھَادِی خزائن العرفان ۾ سيپاري 4 سُوْرَۃُ اٰلِ عِمْرٰن جي 97 آيت سڳوري

فِيۡهِ اٰيٰتٌۢ بَيِّنٰتٌ **ترجموڪنزالايمان:** ان ۾ ڪليل نشانيون آهن.

جي تفسير ۾ لکن ٿا: جيڪي ان جي حُرمت ۽ فضيلت تي دلالت ڪن ٿيون. انهن نشانين مان ڪي هي آهن تہ پکي ڪعبي شريف جي مٿان ناهن ويهندا ۽ ان جي مٿان ناهن اڏامندا، بلڪ اڏامندي ايندا آهن تہ هيڏانهن هوڏانهن هٽي ويندا آهن ۽ جيڪي پکي بيمار ٿيندا آهن اهي پنهنجو علاج اهو ڪندا آهن تہ ڪعبي شريف جي هوا مان گذرندا آهن تہ ان ڪري انهن کي شفا ملندي آهي ۽ وُحُوش (يعني جهنگلي جانور) هڪٻئي کي حرم ۾ تڪليف ناهن ڏيندا، ايتري تائين جو ڪتا ان سر زمين ۾ هرڻ جي پويان پڇندا ناهن ۽ اتي شڪار ناهن ڪندا ۽ ماڻهن جون دليون ڪعبہ معظم ڏانهن ڇڪجي اينديون آهن ۽ ان کي ڏسڻ سان ڳوڙها جاري ٿي ويندا آهن ۽ هر جمعي جي رات بزرگن جا روح اتي حاضر ٿيندا آهن ۽ جيڪو ان جي بي حرمتيءَ جو ارادو ڪندو آهي اهو برباد ٿي ويندو آهي. (خزائن العرفان)

ڪعبي جي زيارت عبادت آهي

حديث پاڪ ۾ آهي: ڪعبي شريف کي ڏسڻ عبادت، قرآن شريف کي ڏسڻ عبادت آهي ۽ عالم جو چهرو ڏسڻ بہ عبادت آهي. (فردوس الاخبار، حديث 2791 ج 1 ص 376) هڪ ٻي روايت ۾ آهي: زم زم کي ڏسڻ عبادت آهي. (اخبارمکة للفاکهي ج 2 ص 14 حديث 1105)

ڪعبو شريف قبلو آهي

حضرت سيّدنا ابن عباس رَضِيَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُمَا فرمائن ٿا: نبي ڪريم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جڏهن ڪعبہ شريف ۾ داخل ٿيا تہ ان جي ڪُنڊن ۾

دعا گهريائون پر نماز نہ پڙهيائون ايتري تائين جو اتان کان تشريف کڻي آيا ۽ جڏهن نڪتا تہ ٻہ رڪعتون ڪعبي جي سامهون پڙهيون ۽ فرمايو تہ اهو آهي قبلو. (صحيح بخاري ج 1 ص 156 حديث 398)

مفسر شهير حڪيم الامت حضرت مفتي احمد يار خان عَلَيْهِ رَحْمَةُ الْحَنَّان "اهو آهي قبلو" جي وضاحت ۾ لکن ٿا: يعني قيامت تائين ڪعبو شريف سڀني مسلمانن جو قبلو ٿي ويو ۽ ڪڏهن بہ منسوخ نہ ٿيندو ۽ ان ۾ لطيف اشارو اهو بہ آهي تہ ڪعبي جو هر حصو قبلو آهي ۽ سڄو ڪعبو نمازيءَ جي سامهون هئڻ ضروري ناهي.
(مرأة المناجيح ج 1 ص 429)

ڪعبي جي اندر نماز ۾ ڪيڏانهن منهن ڪجي؟

دعوت اسلامي جي اشاعتي اداري مكتبة المدينہ جي شايع ٿيل 1250 صفحن تي مشتمل ڪتاب، بهار شريعت جلد اول ص 487 تي مسئلو نمبر 50 آهي: ڪعبي شريف جي اندر نماز پڙهي تہ جنهن طرف چاهي پڙهي ۽ ڪعبي جي ڇت تي بہ نماز ٿي ويندي، پر ان جي ڇت تي چڙهڻ منع آهي. (غنية ص 616 وغيرها)

صرف ٽن مسجدن جي لاءِ سفرواري حديث ۽ شرح

حضرت سيّدنا ابوهريره رَضِيَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ کان روايت آهي تہ رسول الله صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن فرمايو: ٽن مسجدن کانسواءِ ڪنهن ٻئي طرف ڪجاوا نہ ٻڌا وڃن (يعني سفر نہ ڪيو وڃي) (1) مسجد حرام (2) مسجدِ نبوي (3) مسجدِ اقصيٰ. (صحيح بخاري ج 1 ص 401 حديث 1189)

مفسر شهير حڪيم الامت حضرت مفتي احمد يار خان عَلَيْهِ رَحْمَةُ الْحَنَّان تحريرفرمائن ٿا: يعني انهن مسجدن کانسواءِ ٻين مسجدن ڏانهن ان ڪري سفر ڪري وڃڻ تہ اتي نماز جو ثواب وڌيڪ آهي منع آهي،

جيئن ڪي ماڻهو جمعه پڙهڻ جي لاءِ بدايون کان دهلي ويندا هئا ته جيئن اتي جي جامع مسجد ۾ ثواب وڌيڪ ملي، اهو غلط آهي. (ٽن کان علاوه) هر جڳهه جون مسجدون ثواب ۾ برابر آهن ان ڪري حديث بلڪل واضح آهي. ڪن ماڻهن ان جي اها معنيٰ سمجهي ته انهن ٽن مسجدن کانسواءِ ڪنهن ٻي مسجد ڏانهن سفر ئي حرام آهي ان ڪري عرس، قبرن جي زيارت وغيره جي لاءِ سفر حرام جيڪڏهن اهو مطلب هجي ها ته پوءِ تجارت، علاج، دوستن جي ملاقات، ديني علم سکڻ وغيره سيني ڪمن جي لاءِ سفر حرام ٿي ويندو ۽ هيءَ حديث قرآن ۽ ٻين حديثن جي خلاف ٿيندي، ربّ ڪريم عَزَّوَجَلَّ فرمائي ٿو:

قُلْ سِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۱۱﴾

ترجموڪنزالايمان: توهان فرمايو زمين ۾ سير ڪريو پوءِ ڏسو ته ڪوڙو سمجهندڙن جي پڇاڙي ڪيئن ٿي.

(پ 7، سُوْرَةُ الْاَنْعَام 11)

”مِرقاة“ جي انهيءَ جڳهه ۽ ”شامي“ جي ”باب زيارتِ قبور“ ۾ آهي: جيئن ته انهن ٽن مسجدن کانسواءِ سڀ مسجدون ثواب ۾ برابر آهن ان ڪري ٻين مسجدن ڏانهن وڌيڪ ثواب حاصل ڪرڻ جي نيت سان سفر منع آهي ۽ الله تعاليٰ جي ولين جي قبرن جو فيض ۽ برڪت ٻي ڳالهه آهي، ان ڪري قبرن جي زيارت جي لاءِ سفر جائز آهي. (مراٰۃ المناجيح ج 1 ص 431، مرقاة ج 2 ص 397 تحت الحديث 693، ردالمحتار ج 3 ص 178)

هر قدم تي نيڪي ۽ هر خطا معاف

حضرت سيّدنا ابوهريره رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ فرمائن ٿا: مون ابوالقاسم محمد رسول الله صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن کي فرمائيندي ٻڌو ته جيڪو

ڪعبي شريف جي ارادي سان آيو ۽ اُٺ تي سوار ٿيو تہ اُٺ جيڪو قدم کڻندو ۽ رکندو آهي، **الله** تعالٰي ان جي بدلي ان جي لاءِ نيڪي لکي ٿو ۽ خطا مٽائي ٿو ۽ درجو بلند فرمائي ٿو، ايستائين جو جڏهن خانہءِ ڪعبہ جي ويجهو پهچي، طواف ڪري ۽ صفا و مروه جي وچ ۾ سعي ڪري پوءِ مٿو ڪوڙايو يا وار ڪترايا تہ گناهن کان ائين نڪري ويندو جيئن ان ڏينهن ماءُ جي پيٽ مان پيدا ٿيو.

(شعب الايمان ج 3 ص 478 حديث 4115)

سيدنا آدم عَلَيْهِ السَّلَام ۽ ڪعبہ

حضرت سيدنا آدم صفِيُّ **الله** عَلٰی نَبِيِّنَا وَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام جڏهن جنت کان هن دنيا ۾ تشريف وٺي آيا تہ ربُّ العِباد عَزَّوَجَلَّ جي بارگاه ۾ وحشت ۽ تنهائي جي فرياد ڪئي. **الله** عَزَّوَجَلَّ پاڻ عَلَيْهِ السَّلَام کي ڪعبي جي تعمير ۽ ان جي طواف جو حڪم ڏنو، حضرت سيّدنا نوح نجيُّ **الله** عَلٰی نَبِيِّنَا وَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام جي زماني تائين اهو ئي ڪعبو برقرار رهيو. حضرت سيدنا نوح عَلَيْهِ السَّلَام جي طوفان ۾ هن ڪعبي کي ستين آسمان تي مٿي ڪعبي جي حدود جي سڌ ۾ مٿي کنيو ويو، هاڻي اتي فرشتا ان گهر ۾ **الله** عَزَّوَجَلَّ جي عبادت ڪندا آهن. (تفسير ڪبير ج 3 ص 296)

ولادت جي خوشي ۾ ڪعبي تي جهنڊو

سيدتنا آمنہ رَضِيَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهَا فرمائن ٿيون: مون ڏٺو تہ ٽي جهنڊا نصب ڪيا ويا، هڪ مشرق ۾، ٻيو مغرب ۾، ٽيون ڪعبي جي ڇت تي ۽ نبي رحمت صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي ولادت ٿي وئي.

(خصائصِ ڪبرٰي ج 1 ص 82 مختصراً)

روح الامیں نے گاڑا کعبے کی چھت پہ جھنڈا

تا عرش اڑا پھریرا صبحِ شبِ ولادت (ذوقِ نعت)

ڪعبي جي هڪ زبان ۽ ٻه چپ آهن

شهنشاهِ خوش خصال، پيڪر حسن و جمال صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن جو فرمانِ عاليشان آهي: بيشڪ ڪعبي کي هڪ زبان ۽ ٻه چپ آهن ۽ هن شڪايت ڪندي عرض ڪيو: يا ربّ عَزَّوَجَلَّ! منهنجي طرف هر هر اچڻ وارا ۽ منهنجي زيارت ڪرڻ وارا گهٽ ٿي ويا آهن. الله عَزَّوَجَلَّ وحي فرمائي: مان خشوع و خضوع ۽ سجدا ڪرڻ وارا انسان پيدا ڪرڻ وارو آهيان جيڪي تو تي هن طرح مشتاق (يعني شوق رکڻ وارا) هوندا جهڙي طرح ڪبوتري پنهنجي آنن جي مشتاق هوندي آهي. (معجم اوسط ج 4 ص 305 حديث 6066)

حضرت سليمان جو لشڪرِ ڪعبو

دعوت اسلامي جي اشاعتي اداري مڪتبة المدينہ جي شايع ٿيل 561 صفحن تي مشتمل ڪتاب ”ملفوظاتِ اعلٰي حضرت“ صفحي 130 تي آهي: حضرت سيدنا سُلَيمان عَلٰى نَبِيِّنَا وَعَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام جو تخت هوا ۾ اڏامي رهيو هو جڏهن ڪعبہ معظمہ کان گذريو تہ ڪعبو رُنو ۽ بارگاهِ اَحَديت (يعني الله عَزَّوَجَلَّ جي بارگاه) ۾ عرض ڪيو: تنهنجي نبين مان هڪ نبي ۽ تنهنجي لشڪرن مان هڪ لشڪر گذريو نہ مون وٽ ترسيا، نہ نماز پڙهي. ان تي ارشادِ باري تعالٰي ٿيو: نہ رو! مان تنهنجو حج پنهنجي ٻانهن تي فرض ڪندس جيڪي تنهنجي طرف ائين ڪرندا جيئن پکي پنهنجي آکيرن ڏانهن ۽ اهڙي طرح روئيندي ڊڪندا جهڙي طرح ڏاچي پنهنجي ٻچن جي شوق ۾ ۽ تو (يعني تنهنجي شهر) ۾ نبي آخرُ الزّمان (صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم) کي پيدا ڪندس جيڪو مون کي سڀ نبين (عَلَيْهِمُ السَّلَام) کان پيارو آهي.
(تفسير بغوي ج 3 ص 351 ملخصاً)

محشر ۾ ڪعبو سوني زنجيرن سان ٻڌي آندو ويندو

حضرت سيّدنا وَهَب بن مُنَبِّہ رَحۡمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيۡه فرمائن ٿا تہ ”تورات شريف“ ۾ آهي: الله عَزَّوَجَلَّ قيامت جي ڏينهن پنهنجي ست لک مُقرّب ملائڪن کي موڪليندو جن ۾ هر هڪ جي هٿ ۾ هڪ سوني زنجير هوندي اللهعَزَّوَجَلَّ فرمائيندو: ”وڃو! ۽ ڪعبو انهن زنجيرن ۾ ٻڌي محشر ڏانهن وٺي اچو“ فرشتا ويندا اُن کي زنجيرن سان ٻڌي گهليندا ۽ هڪ فرشتو پڪاريندو: اي ڪعبة الله! هل. ڪعبہ مبارڪ چوندو: مان نہ هلندس جيستائين منهنجو سوال پورو نہ ٿيندو. آسمان تان هڪ فرشتو پڪاريندو: ”تون سوال ڪر!“ ڪعبو بارگاهِ الٰهي ۾ عرض ڪندو: ”اي الله عَزَّوَجَلَّ! تون منهنجي پاڙي ۾ مري ويل مؤمنين جي حق ۾ منهنجي شفاعت قبول فرما.“ ڪعبو شريف هڪ آواز ٻڌندو: ”مون تنهنجو عرض قبول فرمايو.“ حضرت سيدنا وَهَب بن مُنَبِّہ رَحۡمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيۡه فرمائن ٿا: پوءِ مڪي شريف زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّتَعۡظِيۡمًا ۾ دفن ٿيلن کي اٿاريو ويندو جنهن جا چهرا سفيد هوندا. اهي سڀ احرام جي حالت ۾ ڪعبي جي چوڌاري جمع ٿي تلبِيہ (يعني لَبَّيڪ) چئي رهيا هوندا. پوءِ فرشتا چوندا: اي ڪعبہ! هاڻي هل! تہ هو چوندو: مان نہ هلندس، جيستائين منهنجي درخواست قبول نہ ٿيندي. آسمان مان هڪ فرشتو پڪاريندو: تون گهُر، تو کي ڏنو ويندو، تہ ڪعبو شريف چوندو: اي الله! تنهنجا گنهگار ٻانها جيڪي پري پري کان ڳڏ ٿي متي هاڻا ٿي مون وٽ آيا، انهن پنهنجي اهل و عيال ۽ گهر وارن کي ڇڏيو، انهن فرمانبرداري ۽ زيارت جي شوق ۾ نڪري تنهنجي حڪم جي مطابق حج جا رڪن ادا ڪيا، تہ مان تو کان سوال ڪريان ٿو تہ انهن جي حق ۾ منهنجي شفاعت قبول فرما،

انهن کي قيامت جي گهٻراهٽ کان امن عنايت فرما ۽ انهن کي منهنجي چوڌاري جمع ڪري ڇڏ. هڪ فرشتو ندا ڪندو: اي ڪعبہ انهن ۾ اهڙا ماڻهو بہ هوندا جنهن تنهنجي طواف کان پوءِ گناهن جو اِرتِڪاب ڪيو هوندو ۽ انهن تي اصرار ڪري پنهنجي مٿان جهنم واجب ڪري ڇڏيو هوندو. ڪعبو عرض ڪندو: اي **اللّٰه** عَزَّوَجَلَّ! انهن گناهگارن جي حق ۾ بہ منهنجي شفاعت قبول فرما جنهن تي جهنم واجب ٿي چڪو آهي. **اللّٰه** عَزَّوَجَلَّ فرمائيندو: مون انهن جي حق ۾ تنهنجي شفاعت قبول فرمائي تہ اهو ئي فرشتو ندا ڪندو: جنهن ڪعبي جي زيارت ڪئي هئي اهي ٻين کان الڳ ٿي وڃن، **اللّٰه** عَزَّوَجَلَّ انهن سيني کي ڪعبي جي چوڌاري جمع ڪري ڇڏيندو. انهن جا چهرا اڇا هوندا ۽ اهي جهنم کان بي خوف ٿي طواف ڪندي تلبِيّہ چوندا: پوءِ فرشتو پڪاريندو: اي ڪعبہ هل، تہ ڪعبو شريف ائين تلبِيّہ ڪندو: "لَبَّيْکَ اللّٰهُمَّ لَبَّيْکَ، وَالْخَيْرُ کُلُّهٗ بِيَدَيْکَ، لَبَّيْکَ لَا شَرِيْکَ لَکَ لَبَّيْکَ، اِنَّ الْحَمْدَ وَ النِّعْمَةَ لَکَ وَ الْمُلْکَ لَا شَرِيْکَ لَکَ" پوءِ فرشتا ان کي گهلي محشر جي ميدان تائين وٺي ايندا. (الروض الفائق ص 66)

قيامت جي ڏينهن ڪعبو شريف ڪنوار جيان اٿاريو ويندو

منقول آهي: **اللّٰه**عَزَّوَجَلَّ بيت اللّٰه سان واعدو فرمايو تہ هر سال ڇهہ لک ماڻهو ان جو حج ڪندا، جيڪڏهن گهٽ ٿي ويا تہ **اللّٰه** عَزَّوَجَلَّ فرشتن جي ذريعي ان جي ڪمي پوري فرمائيندو ۽ قيامت جي ڏينهن ڪعبو شريف پهرين رات جي ڪنوار جيان اٿاريو ويندو تہ جن ماڻهن ان جو حجّ ڪيو، اهي ان جي پردن سان لٽڪيل هوندا ۽ ان جي چوڌاري طواف ڪري رهيا هوندا ايستائين جو ڪعبو شريف جنت ۾ داخل ٿيندو تہ اهي بہ ان سان گڏ داخل ٿي ويندا. (احياءُ العلوم ج 1 ص 324)

تصدق ہو رہے ہیں لاکھوں بندے گرد پھر پھر کر

طوافِ خانہ کعبہ عجب دلچسپ منظر ہے (حدائقِ بخشش شریف)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

طواف جا فضائل

سيپارو 17 سورة الحج آيت نمبر 29 ۾ **اللّٰه** عَزَّوَجَلَّ جو فرمان عاليشان آهي:

وَلْيَطَّوَّفُوْا بِالْبَيْتِ الْعَتِيْقِ ﴿۲۹﴾ **ترجموڪنزالايمان:** ۽ آزاد گهر جو طواف ڪن.

طواف جي شروعات ڪئين ٿي؟

مفسر شهير حڪيم الامت حضرت مفتي احمد يار خان عَلَيْهِ رَحْمَةُ الْحَنَّان "تفسير نعيمي" ۾ نقل فرمائن ٿا: (صاحبِ تفسير) روحُ البيان ۽ (صاحبِ تفسير) عزيزي فرمايو: زمين ڪان پهريان پاڻي ئي پاڻي هو. قدرتي طور تي ٻه هزار سال اڳ ڪعبي جي جڳهه تي اڇي ڳجي پيدا ٿي، ڪجهه ڏينهن ۾ ان کي پکيڙي زمين ڪيو ويو پوءِ جڏهن **اللّٰه** (عَزَّوَجَلَّ) فرشتن کي حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَام جي پيدائش جي خبر ٻڌائي تہ انهن پنهنجي خلافت جو استحقاق (يعني حقدار هئڻ جي دعوٰي) پيش ڪئي ۽ آدم عَلَيْهِ السَّلَام جي پيدائش جي حڪمت پڇي. پر ان جرئت تي معذرت ڪندي توبهہ جي نيت سان ست سال عرشِ اعظم جو طواف ڪيو. حڪمِ الاهي ٿيو تہ زمين ۾ بہ انهيءَ ڳجيءَ جي جڳهہ تي نشان لڳايو جتي منهنجا ٻانها خطا ڪندا ۽ ان جي طواف سان مون کي راضيءَ ڪندا.

(تفسير نعيمي ج 1 ص 641، تفسير روح البيان ج 1 ص 230)

طواف جي هر قدم جي بدلي ڏهه نيڪيون ۽---

حضرت سيدنا عبدالله بن عمر رَضِيَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُمَا فرمائن ٿا تہ مون رسول الله صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم کي فرمائيندي ٻڌو آهي: جنهن ڳڻي طواف جا ست ڦيرا ڏنا ۽ پوءِ بہ رڪعتون ادا ڪيون تہ هڪ غلام آزاد ڪرڻ جي برابر آهي ۽ طواف ڪندي ماڻهو جي هر قدم جي بدلي ان جي لاءِ ڏهہ نيڪيون لکيون وينديون آهن ۽ ڏهہ گناهہ مٽايا ويندا آهن ۽ ڏهہ درجا بلند ڪيا ويندا آهن.

(مسند امام احمد بن حنبل ج 2 ص 202 حديث 4462)

غلام آزاد ڪرڻ جي برابر ثواب

رسول الله صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن ارشاد فرمايو: جيڪو بيت الله جي طواف جا ست ڦيرا ڏيئي ۽ ان ۾ ڪا لغو (يعني بيهوده) ڳالهہ نہ ڪري تہ هي هڪ غلام آزاد ڪرڻ جي برابر آهي.

(المعجم الڪبير ج 20 ص 360 حديث845)

غلام آزاد ڪرڻ جي فضيلت

فرمانِ مصطفيٰ صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم آهي: جيڪو شخص مسلمان غلام آزاد ڪندو ان (غلام) جي هر عضوي جي بدلي ۾ الله عَزَّوَجَلَّ ان (آزاد ڪرڻ واري) جي هر عضوي کي جهنم کان آزاد فرمائيندو. حضرت سيدنا سعيد بن مَرجانہ رَضِيَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ فرمائن ٿا: مان جڏهن حضرت سيدنا زينُ العابدين رَضِيَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ جي خدمتِ عالي ۾ هي حديثِ پاڪ ٻڌائي تہ پاڻ رَضِيَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ پنهنجو هڪ اهڙو غلام آزاد ڪري ڇڏيو جنهن جي حضرت سيدنا عبدالله بن جعفر رَضِيَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُمَا ڏهہ هزار درهم قيمت لڳائي چڪا هئا.

(صحيح بخاري ج 2 ص 150 حديث 2517)

روزانو 120 رحمتن جو نزول

حضرت سيدنا ابنِ عباس رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنۡہُمَا کان روايت آهي تہ نبي رحمت، شفيع اُمت صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیۡہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن ارشاد فرمايو: بيتُ الحرام جو حج ڪرڻ وارن تي هر ڏينهن الله عَزَّوَجَلَّ 120 رحمتون نازل فرمائي ٿو، 60 طواف ڪرڻ وارن جي لاءِ ۽ 40 نماز پڙهڻ وارن جي لاءِ ۽ 20 نظر ڪرڻ وارن جي لاءِ. (الترغيب و الترهيب ج 2 ص 123 حديث 6) ياد رکو! هن حديثِ پاڪ ۾ بيان ڪيل فضيلت صرف حاجين جي لاءِ آهي.

پنجاهہ پيرا طواف ڪرڻ جي عظيم فضيلت

حضرت سيدنا ابن عباس رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنۡہُمَا کان روايت آهي تہ مديني جي سلطان، رحمتِ عالميان صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیۡہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جو فرمانِ عظمت نشان آهي: جنهن 50 پيرا طواف ڪيو گناهن کان ائين نڪري ويندو جيئن اڄ پنهنجي ماءُ جي پيٽان پيدا ٿيو. (ترمذي ج 2 ص 244 حديث 867)

طواف نماز وانگر آهي

حضرت سيدنا ابن عباس رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنۡہُمَا کان روايت آهي تہ سروَرِ ڪائنات، شاهِ موجودات صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیۡہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن ارشاد فرمايو: بيتُ الله جي چوڌاري طواف نماز وانگر آهي سواءِ اهو جو توهان ان ۾ ڪلام ڪري سگهو ٿا، جيڪو طواف ۾ ڪلام ڪري تہ سٺو ئي ڪلام ڪري. (ترمذي ج 2 ص 286 حديث 962)

مفسرِ شهير حڪيم الامت حضرت مفتي احمد يار خان عَلَیۡہِ رَحۡمَۃُ الۡحَنَّان حديثِ پاڪ جي هن حصي "بيت الله جي چوڌاري طواف نماز وانگر آهي" جي تحت فرمائن ٿا: طواف بہ نماز وانگر بهترين عبادت آهي. علماءُ فرمائن ٿا: مڪي وارن لاءِ (نفلي) نماز (نفلي) طواف کان افضل

آهي ۽ ٻاهر وارن جي لاءِ (نفلي) طواف (نفلي) نماز ڪان افضل جو انهن کي هن خاص زماني ئي ۾ طواف ميسر ٿئي ٿو. (مرآة ج 4 ص 132)

ڪعبي جي طواف جي لاءِ وضو واجب آهي

وضو نه هجي ته نماز، سجده ۽ تلاوتِ قرآن شريف ڇُهڻ جي لاءِ وضو ڪرڻ فرض آهي ۽ خانه ڪعبه جي طواف جي لاءِ وضو واجب آهي. (بهارِ شريعت ج 1 ص 301-302)

سخت گرميءَ ۾ طواف جي فضيلت

حضرت علامه محمد هاشم ٺٽوي عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ الۡقَوِی نقل ڪن ٿا ته فرمانِ مصطفيٰ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم آهي: جنهن خاموشي ۽ ذڪرِ الاهي ڪندي، سخت گرميءَ ۾ طواف هن طرح ڪيو جو نه ڪلام ڪيو، نه ڪنهن کي تڪليف ڏني ۽ هر شوط (يعني ڦيري) تي اِستِلام ڪيو ته هر قدم تي ستر هزار نيڪيون لکيون وينديون، ستر هزار گناهه متجي ويندا ۽ ستر هزار درجا بلند ٿيندا. (ڪتاب الحج ص 280)

برسات ۾ طواف جي فضيلت

حديثِ پاڪ ۾ آهي: جنهن برسات ۾ طواف جا ست چڪر لڳايا ان جا اڳوڻا گناهه بخشجي ويندا. (قوت القلوب ج 2 ص 198)

جڏهن اسان مينهن ۾ طواف ڪري چڏيو ته----

حضرت سيدنا ابو عِقال رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنۡهُ فرمائن ٿا ته هڪ ڀيرو مون برسات جي دوران حضرت سيدنا انس بن مالڪ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنۡهُ سان گڏ بيت الله شريف جو طواف ڪيو. جڏهن اسان طواف مڪمل ڪرڻ کان پوءِ ”مقامِ ابراهيم“ تي حاضر ٿياسين ۽ ٻه رڪعتون ادا ڪيون ته حضرت سيدنا انس رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنۡهُ اسان کي فرمايو: ”نئي سر

عمل شروع ڪيو چو تہ توهان جي مغفرت ٿي وئي آهي“ پوءِ فرمايو تہ جڏهن اسان حضورِ پاڪ، صاحبِ لولاڪ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم سان گڏ مينهن جي دوران طواف ڪيو هو تہ پاڻ ڪريم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم اسان کي ان طرح فرمايو هو. (ابن ماجہ ج 3 ص 523 حديث 3118)

اعلٰي حضرت برسات ۾ طواف ڪيو

دعوتِ اسلامي جي اشاعتي اداري مڪتبة المدينہ جي شايع ٿيل ڪتاب ”ملفوظاتِ اعليٰ حضرت“ صفحي 209 تي آهي: جڏهن الله عَزَّوَجَلَّ جي فضل سان محرم جي آخري ڏينهن تندرست ٿيس تہ پوءِ اتان جي سلطاني حمام ۾ ويس، باهر نڪتس تہ جُهڙ ڏٺو، حرم شريف پهچندي ئي وسڻ لڳو. مون کي حديث ياد آئي: ”جيڪو مينهن وسڻ دوران طواف ڪري اهو رحمتِ الٰهي ۾ ترندو آهي.“ جلدي حَجر اَسوَد شريف کي چمي ڏئي مينهن ۾ ئي طواف جا ست ڦيرا مڪمل ڪيا، پيهر بخار تي پيو. مولانا سيد اسمٰعيل فرمايو: ”هڪ ضعيف حديث جي لاءِ توهان پنهنجي جسم جي ايتري بي احتياطي ڪئي!“ مون چيو: حديث ضعيف آهي پر بِحمد الله تعالٰي اميد قوي (يعني طاقتور) آهي، هي طواف بِحمدِ الله تعالٰي ڏاڍو مزي جو ٿيو. مينهن سبب طواف ڪرڻ وارن جي گهٽائي نہ هئي.

(ملفوظاتِ اعلي حضرت، حصو ٻہ ص 209)

اڄڪلهہ مينهن ۾ طواف جون دشواريون

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! اعليٰ حضرت رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه جي دور ۾ حاجين جو تعداد تمام گهٽ هوندو هو پر اڄڪلهہ ڪافي وڌي ويو آهي. ان ڪري مينهن دوران طواف ۾ وڏي رش هوندي آهي. ان ۾ مردن ۽ عورتن جو ميل جول، بي احتياطي سبب بي پردگيون،اوگهڙ

جا معاملا، ميزابِ رحمت کان حطيم شريف ۾ وهندڙ پاڻي ۾ غسل ڪرڻ وارن ۽ وارين جي تڙ تڪڙ وغيره سڀ ڪجهه هوندو آهي. ان ڪري اهڙن موقعن تي حاجين کي خوب غور ڪرڻ گهرجي تہ ڪٿي مستحب عمل ڪندي ڪندي گناهن ۾ نہ پئجي وڃون. جڏهن عورتن کان جسم ٽڪرائڻ جي بغير مينهن ۾ طواف ممڪن نہ هجي تڏهن تہ جاڻي واڻي ائين ڪرڻ وارا ثواب جا حقدار ٿيڻ جي بجاءِ گنهگار ٿيندا. باقي جن ڏينهن ۾ رش نہ هجي، موقعو ملڻ تي مينهن ۾ طواف جي سعادت ضرور حاصل ڪرڻ گهرجي.

مدینے میں چلوں مکے کی گلیوں میں پھروں یارب!
میں بارش میں طوافِ خانہ کعبہ کروں یارب!

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

صَفا مَروه

هي ٻئي جبل اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي نشانين مان آهن، جيئن تہ اللّٰه تعاليٰ سيپارو 2 سورةُ البقره آيت نمبر 158 ۾ ارشاد فرمائي ٿو:

اِنَّ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةَ مِنْ شَعَآىِٕرِ اللّٰهِ ۚ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ اَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ اَنْ يَّطَّوَّفَ بِهِمَا ؕ وَ مَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا ۙ فَاِنَّ اللّٰهَ شَاكِرٌ عَلِيْمٌ ﴿۱۵۸﴾

(پ 2، سُوْرَةُالْبقره 158)

ترجمو ڪنزالايمان: بيشڪ صفا ۽ مروه اللّٰه عَزَّوَجَلَّ جي نشانين مان آهن تہ جيڪو هن گهر جو حج يا عمرو ڪري ان تي ڪو گناهہ ناهي جو هنن ٻنهي جا ڦيرا ڪري ۽ جيڪو چڱي ڳالهہ پنهنجي طرف کان ڪري تہ اللّٰه عَزَّوَجَلَّ نيڪيءَ جو صلو ڏيڻ وارو خبروار آهي.

مرد ۽ عورت پٿر ٿي ويا

مفسر شهير، حڪيم الامت حضرت مفتي احمد يار خان عَلَيْهِ رَحْمَةُ الْحَنَّان فرمائن ٿا: پهرين زماني ۾ هڪ شخص اِسَاف هو ۽ هڪ عورت نائل

هئي. انهن خانہ ڪعبہ ۾ هڪ ٻئي ڪي بد نيتي سان هٿ لڳايو تہ عذابِ الٰهي سان ٻئي پٿر (يعني بت) ٿي ويا ۽ عبرت جي لاءِ ”اِسَاف“ کي تہ صفا جبل تي رکيو ويو ۽ ”نائلہ“ کي مَروَہ تي تہ جيئن ماڻهو انهن کي ڏسي هتي گناهہ جي خيال کان بچن. ڪجهہ زماني کان پوءِ جڏهن جهالت وڌي وئي تہ ماڻهن انهن جي پوڄا شروع ڪري ڇڏي جڏهن صفا ۽ مَروَہ جي وچ ۾ پڄندا هئا تہ تعظيم جي ارادي سان انهن کي چهندا هئا. مسلمانن (صحابہ ڪرام) کي صفا ۽ مَروہ جي وچ ۾ پڄڻ نا پسند لڳو، ڇو تہ ان ۾ بت پرستن ۽ بت پرستي جي مشابهت هئي. تڏهن هي آيت سڳوري نازل ٿي جنهن ۾ انهن جي تسلي فرمائي وئي تہ توهان جو هي ڪم (يعني سعي ڪرڻ) **الله** جي رضا جي لاءِ آهي، توهان ان ۾ حرج نہ سمجهو. (تفسيرِ نعيمي ج 2 ص 97)

بي بي هاجره جي سعي جي ايمان افروز حڪايت

الله عَزَّوَجَلَّ جي حڪم سان حضرت ابراهيم خليل الله عَلٰی نَبِيِّنَا وَعَلَيْهِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام کجورن جي هڪ ٽوڪري، ڪجهہ ماني جا ٽڪر ۽ پاڻي جو مشڪيزو ڏئي سيدتنا هاجره رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهَا ۽ پنهنجي ڪير پياڪ شهزادي حضرت سيدنا اسمٰعيل عَلٰی نَبِيِّنَا وَعَلَيْهِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام کي برپٽ بيابان ۾ ڇڏي واپس موٽي آيا. مفسر شهير حڪيم الامت حضرت مفتي احمد يار خان عَلَيْهِ رَحْمَةُ الْحَنَّان فرمائن ٿا: جيستائين ڪجور ۽ پاڻي باقي هو حضرت هاجره (رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهَا) اطمينان سان گذارو ڪيو ۽ فرزند کي ڪير پياريندي رهي پر پاڻي ختم ٿيڻ تي اُڃ ستايو، فرزند دلبند بي اختيار روئڻ لڳو، پنهنجو ايترو فڪر نہ هو پر اکين جي ٺار جي بيقراري برداشت نہ هئي، ان ڪري صفا تي چڙهيون تہ شايد ڪٿي پاڻي ملي پر نہ مليو مايوس ٿي هيٺ لٿيون، مَروَہ جبل ڏانهن روانہ ٿيون پر

نظر فرزند تي هئي. رستي جي ڪجھ حصي تي فرزند کان اوٹ ٿي تہ پاڻ ان کي جلدي طئي ڪرڻ لاءِ ڊوڙڻ لڳيون، ان اوٹ مان نڪري وجڻ تي ٻيهر آهستي هليون، ايستائين جو ”مَروَه“ تي پهچي ويون. اتي چڙهي ڪري بہ پاڻي نظر نہ آيو ٻيهر صفا ڏانهن روانہ ٿيون اهڙي طرح ست چڪر لڳايا هر دفعي وچ ۾ ڊوڙيون هيون. (صفا ۽ مَروه جي سعي ان جي يادگار آهي) آخري دفعو مَروه تي چڙهيون تہ هڪ هيبت ناڪ آواز ٻڌڻ ۾ آيو! ڏجي ڪري فرزند وٹ آيون تہ ڏٺائون ”اهي روئندي پنهنجون ڪڙيون زمين تي رگڙي رهيا آهن جنهن سان مني پاڻي جو چشمو جاري آهي!“ ڏاڍو خوش ٿيون ۽ ان جي چوڌاري متي گڏ ڪري فرمائڻ لڳيون: يَا مَاءُ زَمْزَمْ ”اي پاڻي! ٻيهر ٻيهر“ ان ڪري ان جو نالو آبِ زمِ زم ٿيو. (تفسيرِ نعيمي ج 1 ص 694)

اس میں زم زم ہو کہ تھم تھم اس میں جم جم ہو کہ بیش
کثرتِ کوثر میں زم زم کی طرح کم کم نہیں (حدائقِ بخشش)

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مقام ابراهيم

مقام ابراهيم جو قرآن ڪريم ۾ ذڪر ڪيو ويو آهي. جيئن تہ پهرئين سيپاري، سورة البقره جي آيت نمبر 125 ۾ آهي:

وَاتَّخِذُوْا مِنْ مَّقَامِ اِبْرٰهٖمَ مُصَلًّى ؕ **ترجموڪنزالايمان:** ۽ ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام جي بيهڻ جي جڳھ ڪي نماز جي جڳھ بڻايو.

”مقامِ ابراهيم“ جنّتي پٿر آهي ۽ حضرت سيّدنا ابراهيم خليلُ الله عَلٰى نَبِيِّنَا وَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام ان تي ٽي پيرا بيٺا هئا: (1) ان مبارڪ پٿر تي بيٺا ۽ سندن ننهن (حضرت اسماعيل عَلَيْهِ السَّلَام جي زال) سندن مٿو مبارڪ ڌوتو (2) ڪعبي پاڪ جي تعمير وقت جڏهن پٿيون متي ٿيون

تہ سيدنا ابراهيم خليل الله عَلٰی نَبِیِّنَا وَ عَلَیْهِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام جن حضرت اسماعيل عَلٰی نَبِیِّنَا وَ عَلَیْهِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام کي فرمايو: ڪو پٿر ڪٽي اچو تہ جيئن ان تي بيهي پٽيون ناهيان. سيدنا اسماعيل عَلٰی نَبِیِّنَا وَعَلَیْهِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام پٿر جي ڳولا ۾ ”جبل ابي قُبَيس“ ڏانهن ويا تہ رستي ۾ حضرت سيدنا جبرائيل عَلٰی نَبِیِّنَا وَ عَلَیْهِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام مليا ۽ چيائون: اچو توهان کي هڪ پٿر ٻڌايان جيڪو آدم عَلَیْهِ السَّلَام سان گڏ دنيا ۾ آيو هو ۽ ان کي ادريس عَلَیْهِ السَّلَام طوفانِ نوح جي خوف سبب ان جبل ۾ دفن ڪري ڇڏيو هو، ان هنڌ ننڍا وڏا بہ پٿر مدفون آهن. ننڍي کي تہ ڪعبي جي ديوار ۾ دروازي جي ويجهو لڳايو تہ جيئن هر طواف ڪرڻ وارو ان کي چمي يعني حَجَرِ اَسوَد ۽ وڏي تي ابراهيم عَلَیْهِ السَّلَام بيهي عمارت ٺاهين. ان ڪري پاڻ عَلٰی نَبِیِّنَا وَعَلَیْهِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام ٻئي پٿر ڪٽي آيا ۽ اهو پيغام الٰهي بہ پهچايو. ابراهيم عَلٰی نَبِیِّنَا وَعَلَیْهِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام حڪم الٰهي مطابق حجرِ اسود کي تہ هڪ ڪنڊ ۾ لڳايو ۽ وڏي تي بيهي ڪري تعمير جو ڪم جاري ڪيو جيتري قدر عمارت بلند ٿيندي پئي وڃي تہ اهو پٿر بہ بلند ٿيندو پئي ويو ۽ ايتري تائين جو پاڻ عَلَیْهِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام تعمير مان فارغ ٿيا.

(تفسير نعيمي ج 1 ص 680)

ہوتے کہاں خلیل بنا کعبہ و منیٰ
لولاک والے! صاحبی سب تیرے گھر کی ہے (حدائقِ بخشش)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

حَجَرِ اسود

اهو جنتي پٿر آهي، حديث پاڪ ۾ آهي: رڪن (يعني حجرِ اسود) ۽ مقام ابراهيم بہ ”جنّتي ياقوت“ آهن. شروع ۾ ڏاڍا نوراني هئا. الله تعالٰي انهن جو نور لڪائي ڇڏيو ۽ جيڪڏهن ائين نہ ٿئي

ها تہ اهي اوپر ۽ اولھ کي چمڪائي ڇڏين ها. (تفسير نعيمي ج 1 ص 630)

هڪ ٻي روايت ۾ آهي: جڏهن حَجرِ اسود ڪعبي جي پٽ ۾ لڳايو ويو تہ ان جي روشني چوطرف پري پري تائين ويندي هئي ۽ جيستائين ان جي روشني وئي اوستائين حرم جون حدون مقرر ٿيون جنهن ۾ شڪار ڪرڻ منع آهي ۽ حَجَرِ اسود جو رنگ بلڪل اڇو هو پر گنهگارن جي هٿن ان کي ڪارو ڪري ڇڏيو. (ايضاً ص 680-681)

حضور رحمت عالم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ان کي چميو، فاروق اعظم رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ جن فرمايو: اي حَجَرِ اسود! مون کي خبر آهي تہ تون هڪ پٿر آهين ۽ نفعي نقصان جو مالڪ ناهين، جيڪڏهن مان رسول الله صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم کي تو کي چمندي نہ ڏسان ها تہ تو کي ڪڏهن بہ نہ چمان ها. (بلد الامين ص 61) فرمانِ مصطفيٰ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم آهي: قيامت جي ڏينهن اهو پٿر کنيو ويندو ۽ ان جون بہ اکيون هونديون جنهن سان هو ڏسندو، زبان هوندي جنهن سان ڳالهائيندو ۽ پنهنجي اِستِلام ڪرڻ واري جي حق ۾ شاهدي ڏيندو. (ترمذي ج 2 ص 286 حديث 963)

حجر اسود جون 6 خاصيتون

۞ ان کي هٿ لڳائڻ گناهن کي مٽائي ٿو ۞ اعلانِ نبوت کان اڳ ۾ اهو مبارڪ پٿر شاهِ خيرُ الانام صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم کي سلام ڪندو هو ۞ ان پٿر شريف کي وري هڪ ڀيرو پنهنجي اصل صورت ۾ آندو ويندو ۞ قيامت جي ڏينهن ان جي جسامت جبلِ ابي قُبَيس جيتري هوندي. (بلد الامين ص 62، الجامع اللطيف لابن ظهيرة ص 37)

ڪالک جبيں کی سجدۂ در سے چھڑاؤ گے
مجھ کو بھی لے چلو یہ تمنا حجر کی ہے (حدائقِ بخشش)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مڪي شريف جون مسجدون

مسجد الحرام

مڪي شريف زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا جي گهٽي مشهور مسجد "مسجدُ الحرام" آهي، ان ۾ ئي ڪعبہ مشرفہ جلوه فرما آهي. ڪيترن ئي حديثن ۾ ان ڳالهہ جي صراحت ڪئي وئي آهي تہ مسجدُ الحرام ۾ هڪ نماز ٻئي مسجد ۾ هڪ لک نمازون ادا ڪرڻ برابر آهي، قرآن ڪريم ۾ ڪيترن ئي هنڌن تي مسجد الحرام جو ذڪر ڪيو ويو آهي، مثال طور 15 سيپاري جي شروعاتي آيت ۾ آهي:

سُبۡحٰنَ الَّذِيۡۤ اَسۡرٰى بِعَبۡدِهٖ لَيۡلًا مِّنَ الۡمَسۡجِدِ الۡحَرَامِ اِلَى الۡمَسۡجِدِ الۡاَقۡصَا

ترجموڪنزالايمان: پاڪائي آهي ان کي جيڪو پنهنجي ٻانهي کي راتو رات وٺي ويو مسجد حرام کان مسجد اقصيٰ تائين.

مسجد الحرام ۾ 70 پيغمبرن جون مزارون آهن

اعليٰ حضرت، امامِ اهلسنت، مجدّدِ دين و ملّت، مولانا شاه امام احمد رضا خان عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ الرَّحۡمٰن "فتاويٰ رضويہ" جلد 7 صفحي 303 تا 304 تي نقل ڪن ٿا: ڪنهن نبي يا وليءَ جي قُرب ۾ (يعني ويجهو) مسجد ٺاهڻ ۽ ان جي قبر سڳوري وٽ نماز پڙهڻ انهن ٻن نيتن سان نہ (يعني نماز سان قبر جي تعظيم جو مقصد هجي نہ ئي ان قبر ڏانهن منهن ڪرڻ جي نيّت هجي) پر ان ڪري جو ان جي مدد مون کي پهچي ۽ ان جي قرب جي برڪت سان منهنجي عبادت ڪامل ٿئي، ان ۾ ڪا بہ خرابي نہ آهي ۽ چيو ويو آهي تہ اسماعيل عَلَيۡهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام جي مزارِ پاڪ حطيم ۾ ميزابِ رحمت جي هيٺان آهي ۽ حطيم ۾ حجرِ اسود ۽ زم زم جي وچ ۾ ستر پيغمبرن عَلَيۡهِمُ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام جون

قبرون آهن ۽ اتي نماز پڙهڻ کان ڪنهن به نہ روڪيو.
(لمعات التنقيح شرح مشکوٰة المصابيح ج 3 ص 52)

”يا نبي چشم ڪرم“ جي يارهن اڪرن جي نسبت سان مسجد الحرام ۾ نماز مصطفيٰ جا 11 مقام

﴿1﴾ بيتُ الله شريف جي اندر ﴿2﴾ مقامِ ابراهيم (عَلَيهِ السَّلام) جي پويان ﴿3﴾ مَطاف جي ڪناري تي حَجَرِ اَسوَد جي سِڌ ۾ ﴿4﴾ حَطِيم ۽ بابُ الڪعبہ جي وچ ۾ رڪنِ عراقي جي پرسان ﴿5﴾ مقامِ حُفرَہ وٽ جيڪا بابُ الڪعبہ ۽ حَطِيم جي وچ ۾ ڪعبي جي ديوار جي پاڙ ۾ آهي، ان جڳهہ کي ”مقامِ امامتِ جبريل“ بہ چوندا آهن. شهنشاهِ مدينہ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم انهيءَ جڳهہ تي سيّدُنا جبرئيل عَلَيهِ السَّلام کي پنج نمازن ۾ امامت جو شرف بخشيو، ۽ انهيءَ مبارڪ جڳهہ تي سيّدُنا ابراهيم خليل الله عَلٰى نَبِيِّنَا وَ عَلَيهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام ڪعبي جي تعمير جي وقت مٽيءَ جو گارو ٺاهيو هو ﴿6﴾ بابُ الڪعبہ ڏانهن منهن ڪري (ڪعبي جي دروازي جي سڌ ۾ نماز ادا ڪرڻ تمام طرفن جي سڌ کان افضل آهي[1]) ﴿7﴾ ميزابِ رحمت ڏانهن منهن ڪري (چيو وڃي ٿو تہ مزارِ پُرانوار ۾ بہ سرڪارِ عالي وقار صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جو چهرو مبارڪ انهيءَ طرف آهي) ﴿8﴾ تمام حطيم ۾ خصوصًا ميزابِ رحمت جي هيٺان ﴿9﴾ رڪنِ اَسوَد ۽ رڪنِ يماني جي وچ ۾ ﴿10﴾ رڪنِ شامي جي پرسان، ان طرح جو ”بابِ عمره“ پاڻ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي پٺي مبارڪ جي پٺيان هوندو هو، چاهي پاڻ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم حطيم جي اندر ٿي ڪري نماز ادا فرمائيندا هئا يا ٻاهر ﴿11﴾ حضرتِ سيدنا آدم صفيُّ الله عَلَيهِ

---

[1] چيو وڃي ٿو تہ هندوستان ۽ پاڪستان ڪعبي جي دروازي جي ئي طرف ۾ موجود آهن. اَلْحَمْدُ لله عَليٰ اِحسانه . والله اَعلَم وَرَسُوْلُهٗ اَعلَم . عَزَّوَجَلَّ و صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

السَّلام جي نماز پڙهڻ جي جڳهه تي، جيڪو رڪنِ يماني جي ساڄي يا کاٻي طرف آهي ۽ وڏيڪ ظاهر هي آهي تہ آدم عَلَيهِ السَّلام جو مُصَلّو ”مُستَجار“ تي آهي. (ڪتاب الحج ص 274)

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مسجد جن

اها مسجد جنّتُ المَعليٰ جي ويجهو واقع آهي، سرڪار مدينہ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم کان فجر جي نماز ۾ قرآن پاڪ جي تلاوت ٻڌي ڪري هتي جنّ مسلمان ٿيا هئا.

ڪُرَاڙو جن

حضرت سيدنا سَهل بن عبدالله رَحۡمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيۡه هڪ ڪُراڙي جن کي ڏٺو جيڪو هڪ وڏو قيمتي خوبصورت جُبو پائي بيتُ الله ڏانهن منهن ڪري نماز پڙهي رهيو هو. ان جي سلام ڦيرڻ تي انهن ان کي سلام ڪيو ۽ ان سلام جو جواب ڏنو ويو ۽ چيائين تہ اوهان هن جُبي تي تعجب پيا ڪريو! اهو جُبو 700 سالن کان مون وٽ آهي. مان انهيءَ جُبي ۾ حضرت عيسيٰ روح الله عَلٰى نَبِيِّنَا وَعَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام جو ديدار ڪيو ۽ ان ۾ ئي پياري پياري آقا، مڪي مدني مصطفيٰ، محمد رسول الله صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي زيارت جي سعادت حاصل ڪئي ۽ وڏيڪ ٻڌو مان انهن ئي جنن منجهان آهيان جن جي باري ۾ سورة جِنّ نازل ٿي هئي. (صفة الصفوة ج 4 ص 357، بلد الامين ص 128)

جنّ وانسان وملک کو ہے بھروسا تیرا
سرورا! مرجعِ کل ہے دروالا تیرا (ذوقِ نعت)

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مسجد الرايَہ

اها مسجد ”مسجدِ جنّ“ جي پرسان ئي ساڄي هٿ ڏانهن موجود آهي، ”رَاية“ عربي ۾ جهنڊي کي چوندا آهن. هيءَ اها تاريخي جڳهه آهي، جتي مڪي جي فتح جي موقعي تي اسان جي پياري آقا صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم پنهنجو جهنڊو شريف لڳايو هو.

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

مسجدِ خَيف

اها مِنيٰ شريف ۾ موجود آهي. حِجَّةُ الوَداع جي موقعي تي اسان جي پياري آقاصَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم هتي نماز ادا فرمائي هئي، رحمتِ عالم صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن جو فرمان آهي: صَلّٰي فِيْ مَسْجِدِ الْخَيْفِ سَبْعُوْنَ نَبِيًّا يعني مسجدِ خَيف ۾ ستر نبين سڳورن (عليهمُ السّلام) نماز ادا فرمائي. (المعجم الاوسط ج 4 ص 117 حديث 5407) ۽ فرمايو: فِيْ مَسْجِدِ الْخَيْفِ قَبْرُ سَبْعِيْنَ نَبِيًّا مسجد خيف ۾ ستر نبين سڳورن (عليهمُ السّلام) جون قبرون آهن. (معجم الڪبير ج 12 ص 316 حديث 13525) هاڻي مسجد جي ڪافي توسيع ٿي چڪي آهي، مزارن جي زيارت نٿي ٿي سگهي، زيارت ڪندڙن کي گهرجي تہ اهي وڏي عقيدت سان هن مسجد جي زيارت ڪن، هتي اَنبياء (عليهمُ السّلام) جي خدمت ۾ هن طرح سلام عرض ڪن:

اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا اَنْبِيَاءَ اللهِ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهٗ

پوءِ ايصالِ ثواب ڪري دعا گهرو.

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

مسجد جِعرانہ

مڪي پاڪ زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّتَعْظِيْمًا کان طائف ڏانهن تقريبًا 26 ڪلوميٽرن

تي موجود آهي، اوهان بہ هتان کان عمري جو اِحرام ٻڌو چوتہ فتح مڪہ کان پوءِ طائف شريف فتح ڪري واپسيءَ تي حضور سراپا نور صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم هتان کان عمري جو احرام ٻڌو هو. يوسف بن ماهَڪ عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ الْخَالِق فرمائن ٿا: مقامِ جِعِرَّانہ کان 300 نبين عَلَيْهِمُ السَّلَام عمري جو اِحرام ٻڌو هو. سرڪار مدينہ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جِعِرَّانہ جي مقام تي پنهنجو عصو (يعني لٺ) مبارڪ کوڙيائون تہ پاڻي جو چشمو ڦٽيو هو جيڪو نهايت عمده ٿڌو ۽ منو هو. (بلدالامين ص 221، اخبارمڪہ جز 5 ص 62، 69) مشهور آهي تہ انهيءَ جڳهہ تي کوهہ آهي. سيدنا ابن عباس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا فرمائن ٿا: حضور اڪرم صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم طائف کان واپسي تي انهيءَ جڳهہ ترسيا ۽ هتي مال غنيمت ورهايو هو، پاڻ ڪريم صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم 28 شوالُ الْمُڪَرَّم هتان کان عمري جو اِحرام ٻڌو هو. (بلد الامين ص 220، 221) انهيءَ جڳهہ جي نسبت قريش جي هڪ عورت ڏانهن آهي جنهن جو لقب جِعِرَّانہ هو. (ايضاً ص 137) عوام انهي جڳهہ کي وڏو عمرو چوندا آهن، هي نهايت پُرسوز جڳهہ آهي. حضرت علامہ شيخ عبدالحق مُحَدِّثِ دهلوي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ الْقَوِي ”اَخبارُ الاَخيار“ ۾ نقل ڪن ٿا: منهنجي پير و مرشد حضرتِ سيّدُنا عبدالوهاب مُتّقِي رَحْمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰى عَلَيْه مون کي تاڪيد ڪئي تہ موقعو ملڻ تي جِعِرَّانہ کان ضرور عمري جو احرام ٻڌجو چوتہ هي ايترو مُتَبَرّڪ مقام آهي جو مون هتي هڪ رات جي مختصر حصي ۾ سؤ پيرا کان وڌيڪ سرڪارِ مدينہ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جو خواب ۾ ديدار ڪيو هو، اَلْحَمْدُلِلّٰهِ عَلٰي اِحْسَانِهٖ. حضرت سيّدُنا عبدالوهاب مُتّقِي رَحْمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰى عَلَيْه جو معمول هو عمري جو احرام ٻڌڻ جي لاءِ روزو رکي پيادل جِعِرَّانہ ويندا هئا. (ملخص از اخبار الاخيار ص 278)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مسجدِ تَنعِيم

مسجد الحرام کان تقريبًا 7 ڪلوميٽر تي حرم پاڪ جي حدن کان ٻاهر تنعيم نالي جڳهه تي اها عاليشان مسجد واقع آهي، ان کي ”مسجدِ عائشہ“ بہ چئبو آهي، خوش نصيب زائرين هتان کان عُمري جو احرام ٻڌندا آهن. عوام هن هنڌ کي ننڍو عمرو چوندا آهن، هن مسجد جو تاريخي پس منظر اهو آهي تہ 9 هجري ۾ جڏهن رحمت عالم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن حج جي لاءِ تشريف کڻي ويا، اُمُّ المومنين حضرت سيدنا عائشہ صديقہ رَضِىَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهَا ساڻس گڏ هئي، مخصوص ڏينهن اچڻ سبب طواف ادا نہ ڪري سگهيون. حضور سروَر ڪائنات صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم تشريف فرما ٿيا تہ ان کي مغموم ڏٺائون تہ فرمايائون: عائشہ پريشان نہ ٿي، اهو عارضو بناتِ آدم (يعني عورتن) تي لکيو ويو آهي. حضور پر نور صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن ان جي ڀاءُ حضرت سيدنا عبدالرحمٰن بن ابوبکر رَضِىَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُمَا کي فرمايو تہ عائشہ کي وٺي وڃو ۽ تَنۡعِيم واري هنڌ کان احرام ٻڌرائي عمرو ڪرايو. (صحيح بخاري ج 1 ص 127 حديث 317، بلد الامين ص 138)

ابولهب ۽ ان جي زال جي قبر

ابن جُبَير پنهنجي سفر نامي ۾ لکي ٿو تہ تنعيم کان ڪجهہ پري ڪابي پاسي ابو لهب ۽ ان جي زال اُمِّ جميل جون قبرون آهن، جن تي پٿرن جا ڍير پيل آهن. اڄ تائين ايندي ويندي ماڻهو انهن منحوس قبرن تي پٿراءُ ڪندا آهن. (بلد الامين ص 138، تاريخ مکہ ص 445)

هاڻي خبر ناهي تہ انهن جون قبرون نظر اچن بہ ٿيون يا زمين ۾ دٻجي ويون آهن يا ڪنهن عمارت جي هيٺ اچي ويون آهن. بهرحال اها ڪا زيارت ناهي پر رڳو، عبرت جي لاءِ لکيو آهي.

نہ اُٹھ سکے گا قیامت تلک خدا کی قسم!
کہ جس کو تُو نے نظر سے گرا کے چھوڑ دیا

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مسجد تنعيم جي تعمير

تنعيم جي هن تاريخي هنڌ کي سڀ کان اڳ محمد بن علي شافعي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ القوي جن مسجد تعمير ڪئي ۽ پوءِ ابوالعباس، مکي جي امير قبو يعني گنبذ نهرايو هو ۽ بعد ۾ هڪ پوڙهيءَ عورت هڪ خوبصورت مسجد نهرائي. (بلد الامين ص 138، 139)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مسجد نِمره

اها عاليشان مسجد عرفات جي ميدان جي اولهہ ڪناري تي پنهنجا جلوا عام ڪري رهي آهي ۽ ان جا وڌيڪ ٻہ نالا هي آهن: (1) مسجد عرفہ (2) مسجد ابراهيم.

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مسجد ذي طُوىٰ

مسجد الحرام کان تنعيم ڏانهن ويندي رستي تي اها مسجد واقع آهي. شهنشاهِ عالم، شافعِ اُمَم صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن عمري يا حج جي سفر ۾ انهيءَ مقدّس مسجد کي نوازيو ۽ هتي رات جو قيام بہ فرمايو. اسان جي پياري آقا، مدني مصطفيٰ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي اتباع (يعني پيروي) ۾ سيدنا عبدالله بن عمر رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُمَا بہ پنهنجي مقدس سفر ۾ ائين ئي ڪيو. (بلد الامين ص 143، صحيح بخاري ج 1 ص 236)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مسجدِ ڪَبش

مسجد ڪَبُش جبلِ ثَبِير جي پاسي ۾ آهي. انهيءَ مقدس هنڌ تي سيدنا ابراهيم خليل الله عَلٰى نَبِيِّنَا وَعَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام ڪي ارشاد ٿيو:

قَدْ صَدَّقْتَ الرُّءْيَا ۚ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِی الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۰۵﴾ (پ 23 الصٰفٰت 105)

ترجموڪنزالايمان: بيشڪ تو خواب سچو ڪري ڏيکاريو اسان ائين انعام ڏيندا آهيون چڱن کي.

(بلد الامين ص 144) چيو وڃي ٿو تہ انهيءَ هنڌ تي حضرت سيدنا اسماعيل ذبيحُ الله عَلٰى نَبِيِّنَا وَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام کي ذبح جي لاءِ ليٽايو ويو هو، اتي ئي جنّت کان نازل ٿيل دنبو ذبح ٿيو هو. اهو دعا جي قبوليت جو هنڌ آهي، هاڻي مسجد جي زيارت نہ ٿي سگهندي. اهو هنڌ مڪي شريف زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا کان ايندي وقت ”وڏي شيطان“ جي ساڄي پاسي 70 يا 80 قدمن جي فاصلي تي آهي.

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

غارِ مُرسلات

”مُرسلات“ نالي غار مِنٰي شريف جي مسجدِ خَيف کان اُتر ڏانهن جبل تي آهي، اهو جبل عرفات شريف کان مِنٰي ڏانهن ايندي ساڄي هٿ تي آهي. رحمت عالم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم تي ان مبارڪ غار ۾ ”سورت مُرسلات“ نازل ٿي هئي. چيو وڃي ٿو تہ سرڪار نامدار صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ان مبارڪ غار ۾ تشريف فرما ٿيا تہ مٿئين پٿر سان مٿو مبارڪ لڳو تہ اهو پٿر نرم ٿي ويو ۽ ان ۾ مٿي مبارڪ جو نشان بہ پئجي ويو. عاشقان رسول برڪت حاصل ڪرڻ جي لاءِ ان مبارڪ نشان سان پنهنجو مٿو لڳائيندا آهن. (بلد الامين ص 215، ڪتاب الحج ص 297)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

سروَرِ عالم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي ولادت گاهه

حضرت علامہ قطبُ الدين عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ المُبِين فرمائن ٿا: حضور اڪرم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي وِلادت گاهه وٽ دعا قبول ٿيندي آهي. (بلد الامين ص 201) هتي پهچڻ جو آسان طريقو اهو آهي تہ توهان مَرْوَه (جبل) جي ڪنهن بہ ويجهو واري دروازي کان ٻاهر اچو، سامهون نمازين جي لاءِ هڪ وڏو اِحاطو نهيل آهي، احاطي جي انهيءَ پاسي هي عاليشان مڪان پنهنجا جلوا عام ڪري رهيو آهي انشآءَالله عَزَّوَجَلَّ پري کان نظر اچي ويندو، خليفي هارون رشيد رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه جي والده هتي مسجد تعمير ڪرائي هئي. اڄڪلهہ ان مُقدّس جڳهہ تي لائبريري قائم ڪئي وئي آهي ۽ ان تي بورڊ لڳل آهي: ”**مكتبة مكة المكرمة**“

جبلِ ابو قُبَيس

هي دنيا جو سڀ کان پهريون جبل آهي، مسجدُ الحرام جي ٻاهر صفا ۽ مَرْوَه جي ويجهو واقع آهي، ان جبل تي دعا قبول ٿيندي آهي، مڪي وارا ڏڪار دوران انهيءَ تي اچي دعا گهرندا هئا، حديث پاڪ ۾ آهي: ”حَجَرِ اَسْوَد جنّت مان هتي ئي نازل ٿيو هو.“ (الترغيب والترهيب ج 2 ص 125 حديث 20) انهيءَ جبل کي ”الامين“ بہ چيو ويو آهي تہ ”طوفانِ نوح“ ۾ حَجَرِ اَسْوَد انهيءَ جبل تي حفاظت سان تشريف فرما رهيو، ڪعبي شريف جي تعمير جي موقعي تي ان جبل حضرت سيدنا ابراهيم خليلُ الله عَلٰى نَبِيِّنَا وَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام کي پڪاري ڪري عرض ڪيو: حَجَرِ اَسْوَد هتي آهي. (بلدالامين ص 204 بتغير قليل) منقول آهي: اسان جا پيارا آقا صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم انهيءَ جبل تي جلوه افروز ٿي ڪري چند جا ٻہ ٽڪرا ڪيا هئا، جيئن تہ مڪو پاڪ جبلن

جي وچ ۾ گهيريل آهي ان لاءِ ان تان چنڊ ڏٺو ويندو هو، پهرين رات جي چنڊ کي هلال چيو ويندو آهي تنهنڪري يادگار جي طور تي هتي ”مسجدِ هلال“ تعمير ڪئي وئي آهي، ڪي ماڻهو ان کي مسجدِ بلال رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ چوندا آهن. وَاللّٰهُ وَ رَسُوْلُهٗ اَعلَم عَزَّوَجَلَّ وَ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم.

جبل تي هاڻي شاهي محل تعمير ڪيو ويو آهي ۽ هاڻي انهي مسجد جي زيارت نٿي ٿي سگهي. 1409 ھ جي حج واري موسم ۾ ان محل جي پرسان بم ڌماڪا ٿيا هئا ۽ ڪيترائي حاجي سڳورا شهيد ٿي ويا هئا، انهي ڪري هاڻي محل جي چؤڌاري سخت پهرو رهندو آهي. محل جي حفاظت جي پيش نظر انهي جبل جي سرنگهن ۾ ٺاهيل وضو خانا بہ ختم ڪيا ويا آهن. هڪ روايت جي مطابق حضرت سيّدُنا آدم صفيُّ الله عليه السّلام انهيءَ ابو قُبَيس جبل تي واقع ”غارُ الڪنز“ ۾ دفن ٿيل آهن ۽ جڏهن تہ هڪ مُستَنَد روايت جي مطابق مسجد خَيف ۾ دفن آهن جيڪا مِنيٰ ۾ آهي.

وَاللّٰهُ وَ رَسُوْلُهٗ اَعلَم عَزَّوَجَلَّ وَ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم

جَبلِ نور و جَبَلِ ثَور اور ان کے غاروں کو سلام
نور برساتے پہاڑوں کی قِطاروں کو سلام (وسائلِ بخشش ص ۵۸۱)

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

خديجةُ الڪُبريٰ رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہَا جو گهر

مڪي مديني جا سلطان صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن جيستائين مڪي پاڪ زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفاً وَّتَعْظِیْمًا ۾ رهيا، انهيءَ ۾ رهائش اختيار ڪيائون. سيدنا ابراهيم رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ کان علاوه سيئي اولاد ۽ شهزاديءِ ڪونين بيبي فاطمہ زهرا رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہَا جن جي هتي ئي ولادت ٿي. سيدنا جبرئيل

امين عَلَيهِ السَّلام ڪيئي ڦيرا انهيءَ مڪان عاليشان جي اندر بارگاهِ رسالت ۾ حاضري ڏني، حضورِ اَڪرم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم تي ڪثرت سان وحيءَ جو نُزول انهيءَ ۾ ٿيو. مسجدِ حرام کان پوءِ مڪي پاڪ زَادَهَا اللهُ شَرَفاً وَّتَعْظِيْمًا ۾ ان ڪان وڌيڪ ڪا افضل جڳهه ناهي، پر صد ڪروڙ افسوس! جو هاڻي ان جا نشان به مٽايا ويا آهن ۽ ماڻهن جي هلڻ جي لاءِ هتي هموار فرش ناهيو ويو آهي. مَرْوَه جي ٽڪريءَ جي ڀرسان موجود بابُ المَرْوَه کان نڪري کابي طرف (Left Side) حسرت ڀريل نگاهن سان صرف ان گهر مبارڪ جي فضائن جي زيارت ڪري وٺو.

اے خدیجہ! آپ کے گھر کی فضاؤں کو سلام
ٹھنڈی ٹھنڈی دلکشا مہکی ہواؤں کو سلام

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

جبلِ ثَور جو غار

اهو غار مبارڪ مڪي پاڪ جي ساڄي پاسي "مَحَلَّۃِ مَسْفَلَہ" ڏانهن تقريبًا چار ڪلوميٽرن تي واقع جبلِ ثور ۾ آهي. هي اهو مقدّس غار آهي جنهن جو ذِڪر قرآن شريف ۾ به آهي، مڪي مديني جا تاجوَر صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم پنهنجي يارِ غار ۽ يارِ مزار عاشق اڪبر حضرتِ سيّدُنا صديقِ اڪبر رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ سان گڏ هجرت جي وقت ٽي راتيون هتي ترسيا هئا. جڏهن دشمن ڳوليندي غار ثور جي منهن وٽ پهتا ته حضرت سيدنا صديق رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ غمگين ٿي ويا ۽ عرض ڪيو: يارسول الله صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم دشمن اسان جي ايترو ته ويجهو اچي ويا آهن جيڪڏهن اهي پنهنجي پيرن تي نظر وجهندا ته اسان

ڪي ڏسي وِنندا، حضور اڪرم صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم فرمايو: لَا تَحۡزَنۡ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا

ترجموڪنزالايمان: غم نہ ڪر بيشڪ الله اسان سان گڏ آهي. (پ 10 التوبہ 40)

انهيءَ جبلِ ثور تي قابيل حضرت سيّدُنا هابيل رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ کي شهيد ڪيو هو.

خوب چومے ہیں قدم ثور و حرا نے شاہ کے
مہکے مہکے پیارے پیارے دونوں غاروں کو سلام

صَلُّوۡا عَلَى الۡحَبِيۡب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

غارِ حِرا

تاجدارِ رسالت صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ظهورِ رِسالت کان اڳ هتي ذِڪر و فڪر ۾ مشغول رهيا هئا، اهو قبلي جي طرف واقع آهي. رحمت عالم صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن تي پهرين وحي بہ انهيءَ غار ۾ نازل ٿي. جيڪا اِقۡرَاۡ بِاسۡمِ رَبِّكَ الَّذِىۡ خَلَقَ کان مَالَمۡ يَعۡلَمۡ تائين پنج آيتون آهن، اهو غار مبارڪ مسجد الحرام کان اوپر طرف تقريبًا ٽي ميل تي ”جبلِ حِرا“ تي موجود آهي، انهيءَ مبارڪ جبل کي جبل نور بہ چوندا آهن. ”غارِ حِرا“ غارِ ثور کان افضل آهي، ڇوتہ غارِ ثور ٽن ڏينهن تائين رحمت عالم صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جا قدم چميا، جڏهن تہ غارِ حرا حضور اڪرم صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي برڪت ڀري صحبت کان ڪافي عرصو فيضياب ٿيندو رهيو.

قسمتِ ثور و حرا کی حرص ہے
چاہتے ہیں دل میں گہرا غار ہم (حدائق بخشش شریف)

صَلُّوۡا عَلَى الۡحَبِيۡب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

دارِارقم

دَارِ اَرقَم صفا جبل جي ويجهو واقع آهي، جڏهن بد بخت ڪافرن طرفان خطرو وڌي ويو تہ حضور صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم انهيءَ ۾ پوشيده طور تي تشريف فرما رهيا، انهيءَ گهر ۾ ڪيترائي مسلمان ٿيا. سيدُ الشُّهداء حضرتِ سيّدُنا حمزه ۽ اميرالمُؤمنين حضرتِ سيّدُنا فاروقِ اعظم رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُمَا انهيءَ گهر ۾ مسلمان ٿيا. انهيءَ ۾ سيپاري 10 سورة الانفال جي آيت 64 نازل ٿي:

يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ

خليفي هارون رشيد رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْه جي والده رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْهَا هتي مسجد تعمير ڪرائي هئي بعد وارا خليفا بہ هن جي آرائش ۾ حصو وٺندا رهيا، هاڻي هي توسيع ۾ شامل ڪيو ويو آهي ۽ ان جي ڪا نشاني نٿي ملي.

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

محلہ مَسفلہ

اهو وڏو تاريخي محلو آهي، حضرتِ سيّدُنا ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام هتي ئي رهندا هئا. حضرت سيّدُنا ابو بڪر صديق، فاروق اعظم ۽ سيّدُنا حمزه رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُم بہ انهيءَ مبارڪ پاڙي ۾ رهندا هئا. اهو پاڙو خانہءِ ڪعبہ جي ديوار جي حصي ”مُسْتَجار“ جي طرف موجود آهي.

رحمتیں ہوں اس محلے پر اے رب دو جہاں
تھا مکاں اس میں نبی کا تھے صحابہ کے مکاں

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

جنتُ المَعليٰ

جنّتُ البَقِيع کان پوءِ جنّتُ المَعْلِيٰ دنيا جو سڀ کان افضل ترين قبرستان آهي. هتي اُمُّ المُؤمنين خديجةُ الکُبريٰ ۽ سيدنا عبدالله بن عمر ۽ ڪيترن ئي صحابہ و تابعين رَضِیَ اللّٰہُ عَنْھُم اولياء ۽ صالحين رَحِمَہُمُ اللّٰہِ تَعَالٰی عَلَیْھِم جون مقدّس مزارون آهن. آهہ! هاڻي انهن جا قُبا وغيره شهيد ڪيا ويا آهن. مزارن کي ڊاهي انهن ۾ رستا ڪڍيا ويا آهن، تنهنڪري ٻاهران بيهي هن طرح سلام پيش ڪريو:

اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا اَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُسْلِمِيْنَ
وَاِنَّـآ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ بِكُمْ لَاحِقُوْنَ نَسْئَلُ اللّٰهَ لَنَا وَلَكُمُ الْعَافِيَةَ ط

ترجمو: سلام هجي توهان تي اي قبرن ۾ رهڻ وارا مؤمنو ۽ مسلمانؤ! ۽ اسان بہ ان شآءَالله عَزَّوَجَلَّ اوهان سان ملڻ وارا آهيون. اسان الله عَزَّوَجَلَّ وٽ توهان جي ۽ پنهنجي عافيت جا طالب آهيون.

پنهنجي لاءِ، پنهنجي والدين، ۽ تمام اُمت جي لاءِ دعا گهرو، خاص ڪري جنّتُ المَعْليٰ وارن جي لاءِ ايصالِ ثواب ڪريو، انهي قبرستان ۾ دعا قبول ٿيندي آهي.

جنت المعلٰی کے مدفونین پر لاکھوں سلام
بے عدد ہوں رحمتیں اللہ کی ان پر مُدام

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مزارِ مَيمونہ رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْھَا

سرڪار مدينہ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم حضرت ميمونہ رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْھَا کان احرام جي حالت ۾ نڪاح فرمايو، مدينہ روڊ تي ”نوارِيہ“ جي پرسان مقام سرف تي موجود آهي، اها مزار شريف جيتوڻيڪ مکي شريف

ڪان ٻاهر آهي، تڏهن بہ حاجي سڳورا ڪوشش ڪن تہ حاضري ڏئي سگهن ٿا. سعادت حاصل ڪرڻ جي نيّت ۽ نزولِ رحمت لاءِ حضرت سيدتنا ميمونہ (رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْهَا) جي مزار شريف جو ذڪر ڪريون ٿا، تادم تحرير (16 شَعبان المُعَظّم 1433 هجري) هتي جي حاضري جو هڪ طريقو هي آهي توهان بس **2A** يا **13** ۾ سوار ٿي وڃو. اها بس مدينہ روڊ تان تَنعِيم يعني مسجدِ عائشہ (رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْهَا) کان گذرندي ٿورو اڳتي ويندي آهي. مسجدُ الحرام ڪان تقريبًا **17** ڪلوميٽر تي ان جو آخري اسٽاپ "نَوَاريہ" آهي. هتي لهي وڃو ۽ مُڙي ڪري روڊ جي انهيءَ ڪناري تي مڪي پاڪ جي طرف هلڻ شروع ڪيو. ڏھ يا پندرهن منٽ هلڻ ڪان پوءِ هڪ پوليس چيڪ پوسٽ آهي، پوءِ مَوقِفِ حُجَّاج نهيل آهي ان ڪان ٿورو پري روڊ جي انهيءَ طرف هڪ چؤديواري نظر ايندي. هتي اُمُّ المُؤمِنِين حضرتِ سيّدَتُنا ميمونہ رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْهَا جي مزارِ فائضُ الانوار آهي. هي مزار مبارڪ روڊ جي وچ تي آهي، ماڻهن جو چوڻ آهي روڊ جي تعمير جي لاءِ انهيءَ مزار شريف ڪي شهيد ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي تہ ٽريڪٽر (Tractor) ڪلٽي ٿي ويندو هو، لاچار هتي چار ديواري ٺاهي وئي، اسان جي پياري پياري امان سائڻ سيّدَتُنا ميمونہ رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْهَا جي ڪرامت مرحبا!

اَہلِ اِسلام کی مادَرانِ شَفیق
بانوانِ طہارت پہ لاکھوں سلام

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰهُ تَعالٰی عَلٰی مُحَمَّد

وفات کان پوءِ سيدتنا ميمونہ انگور ڪارايا

اُمُّ المُؤمنين حضرت سيدتنا ميمونہ رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْهَا جي وفات ڪان

پوءِ ظاهر ٿيڻ واري ڪرامت پڙهو ۽ ايمان تازو ڪريو. جن ڏينهن ۾ سيدتنا ميمونہ رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہَا جي مزار پُر انوار جو ظاهري دروازو زائرين جي لاءِ کليل هوندو هو انهن ڏينهن جي حڪايت هڪ زيارتي جي زباني ٻڌو: اڌ رات جي وقت اسان مڪي شريف زَادَہَا اللہُ شَرَفًا وَّ تَعْظِیْمًا کان مدينہ منوره زَادَہَا اللہُ شَرَفًا وَّ تَعْظِیْمًا وڃڻ واري رستي تي سرف نالي هنڌ تي پهتاسين جتي اُمُّ المُؤمنين حضرت سيدتنا ميمونہ رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہَا جي مزار آهي، عجيب اتفاق هو جو ان ڏينهن مان ڪجهہ بہ نہ کاڌو هو ۽ بک جي شدت جي ڪري منهنجي طاقت جواب ڏئي چڪي هئي. ماني حاصل ڪرڻ جي لاءِ ڏاڍي ڪوشش ڪئي، پر ڪٿان بہ نہ ملي، مجبور ٿي زيارت جي لاءِ حُجري پاڪ ۾ ويس. مون مزار فائض الانوار جي سامهون سلام عرض ڪيو. سورة الفاتحہ ۽ سورة الاخلاص پڙهي انهن جي روح پُر فُتُوح کي ايصال ڪيو ۽ فقيرانہ صدا لڳائي: اي پياري امڙ! مان اوهان جو مهمان آهيان. کائڻ جي لاءِ ڪجهہ عنايت فرمايو ۽ پنهنجي لطف و ڪرم کان مون کي محروم نہ فرمايو. مان وينو هئس تہ رزّاق مطلق جَلَّ جَلَالُہٗ جي طرفان هڪدم تازن انگورن جا ٻہ ڇڳا منهنجي هٿ ۾ اچي ويا، سياري جي موسم هئي ۽ ڪٿي بہ تازا انگور نہ هئا. مان حيران رهجي ويس ۽ هڪ ڇڳو تہ مان اتي ئي کائي ورتو ۽ باقي مزار شريف کان ٻاهر اچي هڪ هڪ داڻو ساٿين ۾ ورهايو. (مخزنِ احمدي ص 99)

هاتھ اٹھا کر ایک ٹکڑا اے کریم!
ہیں سخی کے مال میں حقدار ہم

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى سَيِّدِ الْمُرْسَلِيْنَ
اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ ؕ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ؕ

مديني پاڪ جون زيارتون

درود شريف جي فضيلت

سرڪارِ مدينہ، راحتِ قلب و سينہ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جو فرمان عافيّت نشان آهي: جيڪو مون تي هڪ ڏينهن ۾ هڪ هزار دفعا درود پاڪ پڙهندو تہ اهو ان وقت تائين نہ مرندو جيستائين جنّت ۾ پنهنجي جاءِ نہ ڏسي وٺي. (التّرغيب و الترهيب ج 2 ص 328 حديث 22)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مديني شريف جون فضيلتون

اَلْحَمْدُ لِلّٰه عَزَّوَجَلَّ مديني شريف جو ذڪر عاشقانِ رسول جي دلين لاءِ راحت جو سبب آهي. مديني جا عاشق ان جي جدائي ۾ تڙپندا ۽ زيارت جا بي حد مشتاق رهندا آهن. دنيا جي مختلف زبانن ۾ جيترا قصيدا مدينہ منوره زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا جي هِجر و فراق ۽ ان جي ديدار جي تمنا ۾ پڙهيا ويا يا پڙهيا ويندا آهن، اوترا دنيا جي ڪنهن بئي شهر يا علائقي جي لاءِ نہ پڙهيا ويا نہ پڙهيا ويندا آهن ۽ جنهن کي هڪ دفعو بہ مديني جو ديدار ٿي وڃي ٿو اهو پنهنجو پاڻ کي خوش نصيب سمجهي ٿو ۽ مديني ۾ گهاريل حَسين لمحن کي هميشہ جي لاءِ يادگار سمجهي ٿو. ڪنهن عاشق رسول ڇا خوب چيو آهي!

وہی ساعتیں تھیں سرور کی، وہی دن تھے حاصلِ زندگی
بحضورِ شافعِ امتاں مری جن دنوں طلبی رہی

مديني شريف زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا جي زيارتن جي تفصيل کان اڳ ديار حبيب جون ڪجهه فضيلتون ملاحظ فرمايو ته جيئن دل ۾ مديني جي محبت ۽ شوق اجا وڌيڪ وڌي وڃي.

قرآن پاڪ ۾ ذڪرِ مدينہ

قرآن شريف جي ڪيترين ئي جڳهن تي ذڪرِ مدينہ ڪيو ويو آهي. مثلاً سيپاري 28 سورةُ المنٰفقون آيت نمبر 8 ۾ آهي:

يَقُوْلُوْنَ لَىِٕنْ رَّجَعْنَاۤ اِلَى الْمَدِيْنَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْاَعَزُّ مِنْهَا الْاَذَلَّ ؕ وَ لِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَ لِرَسُوْلِهٖ وَ لِلْمُؤْمِنِيْنَ وَ لٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ۠﴿۸﴾

ترجموڪنزالايمان: چون ٿا جيڪڏهن اسان مديني وري موٽي وياسين ته ضرور جيڪو وڏي عزت وارو آهي اهو اتان ڪڍي ڇڏيندو نهايت ذلت واري کي ۽ عزت ته الله ۽ ان جي رسول ۽ مسلمانن جي واسطي ئي آهي مگر منافقن کي خبر نہ آهي.

"مدينة المنوره" جي ٻارهن اکرن جي نسبت سان مديني جا 12 نالا

مدينہ منوره زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا جا عالمن سڳورن لڳ ڀڳ 100 نالا لکيا آهن ۽ دنيا ۾ ڪنهن بہ شهر جا ايترا نالا ناهن، برڪت حاصل ڪرڻ جي لاءِ هتي صرف 12 مبارڪ نالا پيش ڪيا پيا وڃن:

﴿1﴾ مدينہ ﴿2﴾ مدينةُ الرَّسول ﴿3﴾ طَيِّبہ ﴿4﴾ دارُالاَبرَار ﴿5﴾ طابہ ﴿6﴾ مبارَڪ ﴿7﴾ ناجِيہ ﴿8﴾ عاصِمہ ﴿9﴾ شافيہ ﴿10﴾ حسنہ ﴿11﴾ جذيرةُ العرب ﴿12﴾ سيِّدَةُ البُلدان.

نام مدینہ لے دیا چلنے لگی نسیمِ خلد
سوزشِ غم کو ہم نے بھی کیسی ہوا بتائی کیوں (حدائق بخشش شریف)

مديني شريف ۾ مرڻ جي فضيلت

ٻنهي جهانن جي تاجدار، سلطان بحروبر صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَيۡہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جو فرمان روح پرور آهي: ”توهان مان جيڪو مديني ۾ مرڻ جي طاقت رکندو هجي تہ اهو مديني ۾ ئي مري، ڇو تہ جيڪو مديني ۾ مرندو مان ان جي شفاعت ڪندس ۽ ان جي حق ۾ گواهي ڏيندس.

(شعب الايمان ج 3 ص 497 حديث 1482)

زمیں تھوڑی سی دیدے بہرِ مدفن اپنے کوچے میں
لگادے میرے پیارے میری مٹی بھی ٹھکانے سے (ذوق نعت)

صَلُّوۡا عَلَی الۡحَبِيۡب! صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

دجال مديني پاڪ ۾ داخل نہ ٿي سگهندو

رحمت عالميان، سروَرِ ذيشان صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَيۡہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن جو ارشاد آهي: عَلٰی اَنۡقَابِ الۡمَدِيۡنَةِ مَلَائِكَةٌ لَّا يَدۡ خُلُهَا الطَّاعُوۡنُ وَ لَا الدَّجَّالُ مديني ۾ داخل ٿيڻ جي سيني رستن تي فرشتا مقرر آهن، ان ڪري ان ۾ طاعون ۽ دجال داخل نہ ٿيندا. (صحيح بخاري ج 1 ص 619 حديث 1880)

مدينة المنوره هر آفت کان محفوظ

نبي مُڪَرَّم، نورِ مُجَسَّم صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَيۡہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جو فرمان مُعَظَّم آهي: ”ان ذات پاڪ جو قسم! جنهن جي قبضۀ قدرت ۾ منهنجي جان آهي، مديني جي هر وادي ۽ هر رستي تي ٻہ ملائڪ مقرر آهن، جيڪي ان جي حفاظت ڪري رهيا آهن.“ (مسلم ص 714 حديث 1374)

امام نووي فرمائن ٿا: هن روايت ۾ مديني پاڪ جي فضيلت جو بيان آهي ۽ تاجدار رسالت صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَيۡہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جي زماني ۾ ان جي حفاظت ڪئي ويندي هئي ۽ ڪيترائي فرشتا حفاظت ڪندا هئا ۽

انهن سيني وادين کي سرڪار مدينہ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي عزت افزائي جي لاءِ گهيري ۾ ورتي رکيو آهي. (شرح صحيح مسلم للنووي ج 5 جزء 9 ص 148)

ملائک لگاتے ہیں آنکھوں میں اپنی
شب و روز خاکِ مزارِ مدینہ

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مديني جا تازا ميوا

حضرت سيدنا ابو هُريره رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ کان مروي آهي تہ ماڻهو جنهن موسم جو پهريون ميوو ڏسندا هئا تہ ان کي حضور پاڪ، صاحب لولاڪ، سيّاح افلاڪ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي خدمت سراپا رحمت ۾ کڻي ايندا هئا، سرڪار مدينہ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ان کي وٺي ائين دعا ڪندا هئا: الٰهي! تون اسان جي لاءِ اسان جي ميون ۾ برڪت عطا فرما ۽ اسان جي لاءِ اسان جي مديني ۾ برڪت عطا فرما ۽ اسان جي صاع ۽ مد (اهي تور ڪرڻ جا پيمانا آهن) ۾ برڪت عطا فرما. يا الله عَزَّوَجَلَّ! بيشڪ ابراهيم تنهنجا ٻانها، تنهنجا خليل ۽ تنهنجا نبي آهن ۽ بيشڪ مان تنهنجو ٻانهو ۽ تنهنجو نبي آهيان. انهن مڪي جي لاءِ تو کان دعا گهري ۽ مان مديني جي لاءِ تو کان دعا گهران ٿو. انهن وانگر جنهن جي دعا مڪي جي لاءِ انهن ڪئي ۽ ان جيتري ٻي (يعني مديني جون برڪتون مڪي کان ٻيڻيون هجن) پوءِ جيڪو ننڍو ٻار سامهون هوندو هو ان کي سڏ ڪري اهو ميوو ان کي عطا فرمائيندا هئا. (مسلم ص 713 حديث 1373)

ہاتھ اُٹھا کر ایک ٹکڑا اے کریم!
ہیں سخی کے مال میں حقدار ہم

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مدينو ماڻهن کي پاڪ صاف ڪندو

رسول نذير، سراج منير، محبوب ربِّ قدير صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جو فرمان دلپسند آهي: مون کي هڪ اهڙي وسندي ڏانهن هجرت جو حڪم ڏنو ويو جيڪا سڀني وسندين کي کائي ويندي. (يعني سڀني تي غالب ٿي ويندي) ماڻهو ان کي ”يثرب“ چوندا آهن ۽ اها مدينو آهي. اها وسندي، ماڻهن کي ائين پاڪ ۽ صاف ڪندي جيئن ڪورو (ڀٽي) لوھ جي ڪٽ کي. (صحيح البخاري حديث 1871، ج 1 ص 617)

مديني کي يثرب چوڻ گناھ آهي

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! ان روايت ۾ مدينہ منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا کي يثرب چوڻ جي منع ڪئي وئي آهي، فتاويٰ رضويہ جلد 21 صفحي 116 تي آهي: مدينہ طيبہ کي يثرب چوڻ ناجائز، منع ۽ گناھ آهي ۽ چوڻ وارو گنهگار. رسول الله صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم فرمائن ٿا ته جيڪو مديني کي يثرب چوي ته ان تي توبهه واجب آهي، مدينو طابہ آهي، مدينو طابہ آهي، علامہ مناوي ”تيسير شرح جامع الصغير“ ۾ فرمائن ٿا: ان حديث مان خبر پئي ته مديني طيبہ جو يثرب نالو رکڻ حرام آهي ۽ يثرب چوڻ تي توبهه جو حڪم فرمايو ويو ۽ توبهه گناھ کان پوءِ ٿيندي آهي. (فتاوٰي رضويہ ج 21 ص 116)

يثرب چوڻ ڇو منع آهي؟

فتاوٰي رضويہ جلد 21 صفحي 119 تي آهي: حضرت علامہ شيخ عبدالحق محدث دهلوي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ القوي ”اَشِعَّةُ اللَّمعات شَرحُ المِشكوٰة“ ۾ فرمائن ٿا ته آنحضور صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن اتي ماڻهن جي رهڻي ڪهڻي ۽ ماڻهو جي گڏ ٿيڻ ڪري ۽ ان شهر سان محبت جي ڪري

ان جو نالو مدينو رکيو ۽ پاڻ آقا صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن ان کي يثرب چوڻ کان منع فرمايو. ان ڪري جو اهو جهالت واري زماني جو نالو آهي يا ان ڪري جو اهو ثرب مان نڪتو آهي. جنهن جي معنيٰ تباهي ۽ فساد آهي ۽ تثريب جي معني دڙڪا ۽ ملامت ڪرڻ آهي، يا ان جي ڪري جو يثرب ڪنهن بت يا ڪنهن جابر ۽ سرڪش ماڻهوءَ جو نالو هو. امام بخاري عَلَیْہِ رَحْمَۃُ اللّٰہِ الْبَارِی پنهنجي تاريخ ۾ هڪ حديث آندي آهي ته ڪو به هڪ دفعو يثرب چوي ته ان کي (ڪفاري) طور ڏهه دفعا مدينو چوڻ گهرجي. قرآن مجيد ۾ جيڪو يَآَهْلَ يَثْرِبَ! (يعني اي يثرب وارو) آيو آهي اهو دراصل منافقن جو قول آهي، ان ڪري جو اهي يثرب چئي ڪري مدينه منوره جي توهين جو ارادو رکندا هئا. هڪ ٻئي روايت ۾ آهي ته يثرب چوڻ وارو اللّٰه تعاليٰ کان استغفار (يعني توبهه) ڪري ۽ معافي گهري ۽ ڪن فرمايو ته مدينة المنوره زَادَهَا اللّٰہُ شَرَفًا وَّ تَعْظِیْمًا کي جيڪو يثرب چوي ته ان کي سزا ڏيڻ گهرجي. حيرت جي ڳالهه آهي ته ڪن وڏن ماڻهن جي زبان مان شعر ۾ لفظ ”يَثرب“ نڪتو آهي ۽ اللّٰه تعاليٰ کي خوب معلوم آهي، عظمت ۽ شان واري جو علم بلڪل پختو هر طرح سان مڪمل آهي.

زندگی کیا ہے! مدینے کے کسی کوچے میں موت
موت پاک و ہند کے ظلمت کدے کی زندگی

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

مديني جي سختين تي صبر ڪرڻ واري جي لاءِ شفاعت جي بشارت

شهنشاهِ مدينه، قرار قلب ۽ سينه صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جو فرمان آهي: منهنجو ڪو امتي مديني جي تڪليف ۽ سختين تي صبر

ڪندو، تہ مان قيامت جي ڏينهن ان جو شفيع ٿيندس (يعني شفاعت ڪندس) (مسلم ص 716 حديث 1378)

مفسر شهير حڪيم الامت حضرت مفتي احمد يار خان عَلَيْهِ رَحْمَةُ الْمَنَّان هن حديث پاڪ جي تحت لکن ٿا: (يعني خصوصي شفاعت) حق اهو آهي تہ اهو واعدو سڀني امت جي لاءِ آهي تہ مديني ۾ مرڻ وارا حضور انور صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي هن شفاعت جا مستحق آهن.

طيبہ ميں مر کے ٹھنڈے چلے جاؤ آنکھيں بند
سيدھی سڑک يہ شہرِ شفاعت نگر کی ہے (حدائق بخشش شريف)

خيال رهي تہ حضور انور صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي هجرت کان اڳ مڪہ معظمہ ۾ رهڻ بهتر هو ۽ هجرت کان پوءِ فتح مڪہ کان اڳ مڪہ معظمہ ۾ رهڻ مسلمان کي منع ڪيو ويو ۽ هجرت واجب ٿي وئي ۽ مڪي جي فتح کان پوءِ اتي رهڻ جائز ٿي ويو، پر مديني منوره ۾ رهڻ افضل قرار ڏنو ويو ڇو تہ هتي حضور صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جو قرب آهي، ان ڪري وڏيڪ فضيلتون مديني پاڪ ۾ رهڻ جون بيان ٿيون آهن. (مرأة المناجيح ج 4 ص 210)

مدينہ اس لئے عطّار جان ودل سے ہے پيارا
کہ رہتے ہيں مرے آقا مرے دلبر مدينے ميں (وسائلِ بخشش ص ۴۰۶)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مدينہ منوره بهتر آهي

نور جي پيڪر، سيني نبين جي سرور صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جو فرمان عاليشان آهي: مديني وارن تي هڪ وقت اهڙو ايندو جو ماڻهو خوشحالي جي ڳولا ۾ هتان کان ميدانن ڏانهن نڪري ويندا ۽ پوءِ جڏهن هو خوشحالي حاصل ڪري ورندا تہ واپس موٽي ايندا، ۽ اهل

مدينہ کي هن ڪشادگيءَ جي طرف وٺي وڃڻ تي آماده ڪندا. حالانڪ جيڪڏهن اهي ڄاڻن ها ته ”مدينو انهن جي لاءِ بهتر آهي.“

(مسند امام احمد بن حنبل ج 5 ص 106 حديث 14686)

ان کے در کی بھیک چھوڑیں سروری کے واسطے
ان کے در کی بھیک اچھی سروری اچھی نہیں (ذوقِ نعت)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مديني منوره جي تنگدستيءَ تي صبر ڪرڻ واري جي لاءِ شفاعت جي بشارت

امير المؤمنين حضرت سيدنا عمر فاروق اعظم رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ فرمائن ٿا: مديني ۾ شين جا اگهه وڌي ويا ۽ حالتون خراب ٿي ويون تہ سروَر ڪائنات صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن فرمايو: صبر ڪريو ۽ خوش ٿيو جو مون توهان جي صاع ۽ مد کي بابرڪت ڪري ڇڏيو ۽ گڏجي کائيندا ڪريو، ڇو تہ هڪ جو کاڌو ٻن کي ۽ ٻن جو کاڌو چئن کي ۽ چئن جو کاڌو پنجن ۽ ڇهن جي لاءِ ڪافي آهي ۽ بيشڪ جماعت ۾ برڪت آهي ۽ جنهن مديني جي تنگدستي ۽ سختي تي صبر ڪيو تہ مان قيامت جي ڏينهن ان جي شفاعت ڪندس. يا ان جي حق ۾ گواهي ڏيندس ۽ جيڪو ان جي حالتن کان منهن موڙي مديني مان نڪتو الله عَزَّوَجَلَّ ان کان بهتر ماڻهو ان ۾ رهائيندو ۽ جنهن مديني وارن سان برائي ڪرڻ جو ارادو ڪيو تہ الله تعالٰي ان کي ائين ڳاري ڇڏيندو جيئن لوڻ پاڻيءَ ۾ ڳرندو آهي.

(مجمع الزوائد ج 3 ص 657 حديث 5819)

شہِ کونین نے جب صَدَقہ بانٹا
زمانے بھر کو دم میں کر دیا خوش

مديني شريف جي تڪليفن تي صبر جي فضيلت

دعوت اسلامي جي اشاعتي اداري مڪتبة المدينہ جي شايع ٿيل 243 صفحن تي مشتمل ڪتاب ”بہشت کی کنجیاں“ صفحي 116 تي آهي تہ رسول اڪرم، نورِ مجسم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن فرمايو: جيڪو شخص منهنجي زيارت جي ارادي سان آيو تہ قيامت جي ڏينهن منهنجي حفاظت ۾ رهندو ۽ جيڪو شخص مديني ۾ رهائش اختيار ڪندو ۽ مديني جي تڪليف تي صبر ڪندو تہ مان قيامت جي ڏينهن ان جي گواهي ڏيندس ۽ ان جي شفاعت ڪندس ۽ جيڪو شخص حرمَين (مڪي ۽ مديني) مان ڪنهن بہ هڪ ۾ مرندو تہ اللّٰه تعاليٰ ان کي ان حال ۾ قبر مان اٿاريندو جو هو قيامت جي خوف کان امن ۾ هوندو. (مشکوٰۃ المصابیح ج 1 ص 512 حديث 2755)

مديني ۾ رهائش اختيار ڪرڻ ڪيئن آهي؟

ياد رکو تہ مدينة المنوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيمًا ۾ صرف ان کي رهڻ جي اجازت آهي جيڪي هتان جو احترام بر قرار رکي سگهي. جيڪو احترام نہ تو ڪري سگهي ان جي لاءِ هتي مستقل يا وڏيڪ عرصي جي لاءِ رهائش منع آهي. فتاويٰ رضويہ جلد 10 صفحي 695 تي آهي تہ صاحبِ فتح القدير فرمائن ٿا: مان چوان ٿو تہ جيئن مديني طيبہ ۾ رحمت وڏيڪ، لطف گهڻو ۽ ڪرم سڀ کان وسيع ۽ معافي سيني کان جلدي ٿيندي آهي، جيئن تہ تجربي مان ثابت آهي. وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنِ ان هوندي بہ اُڪتاهٽ جو خوف ۽ اتان جي احترام ۽ عزت ۾ ادب جي گهٽتائي جو ڊپ تہ موجود آهي ۽ اهو بہ هميشہ جي لاءِ رهائش ۾ رڪاوٽ آهي. ها اهي ماڻهو جيڪي فرشتہ صفت

هجن، انهن جو اتي رهڻ ۽ گهڻي عرصي تائين رهائش اختيار ڪري فوت ٿيڻ وڏي سعادت آهي.

مديني ۾ استنجا ڪرڻ جي باري ۾ حڪايت

اعليٰ حضرت رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه فتاويٰ رضويه جلد 10 صفحي 689 تي ”المدخل“ جي حوالي سان حڪايت نقل ٿا: السيد الجليل ابو عبدالله القاضي رَحْمَةُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْه جي باري ۾ بيان ڪيو ويو آهي ته انهن کي مديني شهر ۾ رفع حاجت جي ضرورت پيش آئي ته هو شهر ۾ هڪ هنڌ ڏانهن ويا ۽ حاجت جو ارادو ڪيو ته غيب مان آواز آيو جيڪو انهن کي ان عمل کان روڪي رهيو هو ته انهن چيو: سڀ حاجي ائين ئي ڪندا آهن ته جواب ۾ ٽي دفعا آواز آيو ته ڪتان جا حاجي، ڪتان جا حاجي، ڪتان جا حاجي؟ پوءِ اهي شهر کان ٻاهر هليا ويا ۽ حاجت ڪئي (يعني پيشاب وغيره) ڪري پوءِ واپس آيا.

مديني جو اصل قيام آقا جي حڪمن تي عمل ڪرڻو آهي

اڳتي هلي مدخل واري جي حوالي سان وڌيڪ لکن ٿا: حضور صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي مُجاورت سندن حڪمن تي عمل ڪرڻ ۽ منع ڪيل ڳالهين کان بچڻ جي صورت ۾ آهي، پوءِ ڪٿي ماڻهو ڪٿي به رهيل هجي ۽ حقيقي مجاورت اها ئي آهي.

(فتاويٰ رضويه ج 10 ص 689)

غمِ مصطفٰی جس کے سینے میں ہے
گو کہیں بھی رہے وہ مدینے میں ہے

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

”مدينو شريف پيارو آهي“ جي سترهن اکرن جي نسبت سان مديني شريف جون 17 خاصيتون

(هونءَ ته مديني پاڪ جون بيشمار خوبيون آهن، پر برڪت جي لاءِ هتي رڳو 17 بيان ڪيون پيون وڃن)

۞ سڄي زمين جو ڪو به اهڙو شهر ناهي جنهن جا نالا مبارڪ ايتري گهڻي تعداد ۾ هجن، جيترا مدينةُ المُنوّره زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا جا نالا آهن. ڪن عالمن 100 تائين نالا لکيا آهن ۞ مدينة المنوره زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا اهڙو شهر آهي جنهن جي محبت ۽ هجر و فرقت ۾ دنيا جي اندر سڀ کان وڌيڪ زبانن ۾ سڀ کان وڌيڪ تعداد ۾ قصيدا لکيا ويا آهن ۽ لکيا پيا وڃن ۞ الله عَزَّوَجَلَّ جا پيارا حبيب، حبيب لبيب، طبيبن جي طبيب صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن ان ڏانهن هجرت ڪئي ۽ هتي ئي قيام پذير رهيا ۞ الله تعالٰي ان جو نالو طابہ رکيو ۞ سرڪار عالي وقار، مديني جي تاجدار صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جڏهن سفر کان واپس تشريف کڻي ايندا هئا ۽ مديني پاڪ زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا جي ويجهو پهچندا هئا ته شوق ۽ محبت ۾ پنهنجي سواريءَ کي تيز ڪندا هئا ۞ مدينة المنوره صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ۾ آقا صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي قلب مبارڪ کي سڪون ملندو هو ۞ هتان جي مٽي ۽ دز پنهنجي نوراني چهري تان هٽائيندا نه هئا ۽ اصحابي سڳورن رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنۡهُم کي به ان کان منع فرمائيندا هئا ۽ ارشاد فرمائيندا هئا: مديني جي خاڪ ۾ شفا آهي. (جذب القلوب ص 22) حضرت سيدنا سعد بن ابي وقاص رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنۡهُ کان روايت آهي ته جڏهن رسول الله صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جنگِ تبوڪ کان واپس تشريف فرما ٿيا ته تبوڪ ۾ شامل ٿيڻ کان رهجي ويل ڪي اصحابي سڳورا عَلَيۡهِمُ الرِّضۡوَان اچي مليا ۽

انهن خاڪ هٿائي تہ هڪ شخص پنهنجو نڪ بند ڪيو، پاڻ ڪريمن صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن ان جي نڪ تان ڪپڙو هٽايو ۽ ارشاد فرمايو: ان ذات جو قسم جنهن جي قبضي قدرت ۾ منهنجي جان آهي تہ مديني جي خاڪ ۾ هر بيماري جي لاءِ شفا آهي. (جامع الاصول للجزري ج 9 ص 297 حديث 6962) ۞ جڏهن ڪو بہ مسلمان زيارت جي نيّت سان مدينة المنوره زَادَھَا اللّٰہُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِیۡمًا ايندو آهي تہ فرشتا رحمت جي تحفن سان ان جو استقبال ڪندا آهن. (جذب القلوب ص 211) ۞ سرڪارِ مدينہ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن مدينہ المنوره زَادَھَا اللّٰہُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِیۡمًا ۾ مرڻ جي ترغيب ارشاد فرمائي ۞ هتي مرڻ واري جي سرڪارِ مدينہ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن شفاعت ڪندا ۞ جيڪو وضو ڪري اچي ۽ مسجد نبوي شريف عَلٰی صَاحِبِهَا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام ۾ نماز ادا ڪري تہ ان ڪي حج جو ثواب ملندو آهي. ۞ حجره مبارڪ ۽ منبر منور جي وچ واري جاءِ جنّت جي باغن منجهان هڪ باغ (جنت جو باغيچو) آهي ۞ مسجد نبوي شريف عَلٰی صَاحِبِهَا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام ۾ هڪ نماز پڙهڻ پنجاهہ هزار نمازن جي برابر آهي. (ابن ماجہ ج 2 ص 176 حديث 1413) ۞ مدينة المنوره زَادَھَا اللّٰہُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِیۡمًا جي سر زمين تي حضور اڪرم صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جي مزارِ پُر انوار آهي جتي صبح ۽ شام ستر ستر هزار ملائڪ حاضر ٿيندا آهن ۞ هتان جي زمين جو اهو مبارڪ حصو جنهن تي رسول انور صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جو نوراني جسم مبارڪ تشريف فرما آهي، اهو هر هنڌ، هر جڳهہ ايتري تائين جو ڪعبي، بيتُ المعمور، عرش، ڪرسي ۽ جنت ڪان بہ افضل آهي ۞ مدينة المنوره زَادَھَا اللّٰہُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِیۡمًا ۾ دجّال داخل نہ ٿي سگهندو ۞ مديني وارن سان برائي جو ارادو ڪرڻ وارو عذاب ۾ گرفتار ٿيندو ۞ هتي جو قبرستان جنّتُ البَقِيع دنيا جي سيني

قبرستانن کان افضل آهي ۽ هتي تقريبا 10 هزار اصحابي سڳورا، اهلبيت اطهار عَلَيْهِمُ الرِّضْوَان، بيشمار تابعين ڪرام ۽ اولياء عظام رَحِمَهُمُ اللهُ السَّلَام ۽ ٻيا خوش نصيب مسلمان دفن ٿيل آهن.

رہیں ان کے جلوے بسیں ان کے جلوے

مرا دل بنے یادگار مدینہ

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مسجد نبوي شريف جي زمين حاصل ڪرڻ

مسجد نبوي شريف عَلٰى صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام جي ايراضي (يعني زمين) ٻن يتيم ٻارن سَهل ۽ سُهيل (رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُمَا) جي ملڪيت هئي ۽ هتي مشرڪن جون قبرون هيون، زمين سڌي نه هئي ۽ اهي ٻئي ٻار حضرت سيدنا اسعد بن زُراره رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ جي ڪفالت هيٺ هئا، ان زمين تي کجورون سڪايون وينديون هيون. رحمت عالم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ٻارن کي فرمايو: اهو زمين جو ٽڪر (يعني پلاٽ) اسان کي وڪڻو ته جيئن هتي مسجد تعمير ڪري سگهجي. ٻارن وڏي ادب ۽ احترام سان عرض ڪيو: آقا! اها ايراضي اسان جي طرفان نذراني طور قبول فرمايو ته سرڪار نامدار صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن انهن جي پيش ڪش کي قبوليت جي شرف سان نه نوازيو ۽ آخرڪار قيمت ادا ڪري اها زمين خريد ڪئي وئي. عاشق اڪبر حضرت سيدنا صديق اڪبر رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ جن 10 هزار دينار ادا ڪيا. (مدينۃ الرسول ص 130) ٻي روايت ۾ آهي ته اها جڳهه بنو نجار جي هئي، سرڪار مدينه صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن ان جڳهه جي قيمت ڏيڻ چاهي ته انهن عرض ڪيو: اسان ان جي قيمت (يعني اجر) اللّٰه تعاليٰ کان وٺنداسين. (وفاء الوفاء ج 1 ص 323) ان زمين جي ايراضي اٽڪل 100 مربع گز هئي.

بارگاهِ رسالت ۾ حضرت جبرائيل جي حاضري

حضرت سيدنا حسن بصري عَلَيۡهِ رَحۡمَۃُ اللہِ الۡقَوِی کان روايت آهي تہ جڏهن حضور انور، مديني جي تاجوَر صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن مسجد نبوي شريف عَلٰی صَاحِبِهَا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام جي تعمير جو ارادو فرمايو تہ حضرت جبرائيل امين عَلَيۡهِ السَّلَام حاضر ٿيا ۽ عرض ڪيو: يا رسول الله صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ان جي اوچائي ست هٿ (يعني اٽڪل ساڍا ٽي گز) رکو ۽ ان جي تزئين (يعني زيب ۽ زينت) ۾ ڪا گهٽتائي نہ ڪجو. (وفاء الوفاء ج 1 ص 336) ان وقت تعمير جو اهو نمونو هو ۽ مسجد ۾ طاق وانگر محراب، قبو ۽ مينار وغيره نہ هوندو هو. حالات جي تبديليءَ جي ڪري اڄڪلهہ عاليشان مسجدن ٺاهڻ جي اجازت آهي. فتاويٰ رضويہ شريف جلد 8 صفحي 106 تي دُرِّ مُختار جي حوالي سان ڏنل مسئلي جو هڪ حصو آهي تہ (محراب کان سواءِ، مسجد جي بين حصن، تي نقش وغيره ڪرڻ ۾ ڪو بہ حرج ناهي) جو تہ محراب جو نقش ۽ نگار نمازيءَ کي غافل تہ ڪري ڇڏي، پر تمام وڌيڪ نقش ۽ نگار ڪرڻ ۽ خاص طور تي قبلي جي ديوار تي مڪروه آهي.

مسجد نبوي شريف عَلٰی صَاحِبِهَا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام جي تعمير

ان زمين جي حصي تان کجورن جا وڻ ڪترايا ويا، ۽ مشرڪن جو قبرون ڊاٺيون ويون ۽ ربيعُ الاول سن 1 هجري بمطابق آڪٽوبر 622ع ۾ مسجد نبوي شريف عَلٰی صَاحِبِهَا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام جي پيڙهہ جو پٿر رکيو ويو. اصحابي سڳورا رَضۡوَانُ اللہِ تَعَالٰی عَلَیۡهِمۡ اَجۡمَعِیۡن سان گڏ پاڻ ڪريم صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم سرون کڻندا ايندا هئا ۽ پنهنجي زبان فيض ترجمان سان اهو بہ فرمائيندا هئا: اَللّٰهُمَّ اِنَّ الۡاَجۡرَ اَجۡرُ الۡاٰخِرَۃ۔ فَارۡحَمِ الۡاَنۡصَارَ وَالۡمُهَاجِرَۃ

اي ربّ قُدُّوس! آخرت جو بدلو ئي سنو آهي ۽ تون انصارن ۽ مهاجرن تي رحم فرما. (وفاء الوفاء ج 1 ص 328، 326)

مسجد نبوي جي تعمير ۾ آقا حصو ورتو

حضرت سيدنا ابو هريره رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ فرمائن ٿا تہ رحمت عالم صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن سرون کڻي پيا اچن هي ڏسي مون عرض ڪيو: يا رسول الله! اهي سرون مون کي ڏيو مان کڻي ٿو هلان، تہ فرمايائون: ٻيون جام سرون پيون آهن کڻي اچو، ۽ اهي مان کنيو ٿو وڃان. (مسند امام احمد ج 3 ص 323 حديث 8960) مسجد نبوي شريف عَلٰی صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام جي ڪچين سرن سان تعمير ڪئي وئي هئي ۽ ان جي ڇت کجور جي ٽارين مان هئي ۽ ان جا ٿنڀ کجور جا ٿڙ هئا.

(وفاء الوفاءِ ج 1 ص 327)

تِری سادَگی پہ لاکھوں تِری عاجِزی پہ لاکھوں
ہوں سلامِ عاجِزانہ مَدَنی مدینے والے (وسائلِ بخشش ص385)

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

مسجد نبوي شريف ۾ نماز جون فضيلتون

ٽي فرمان مصطفيٰ صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم: (1) جنهن مسجد نبوي شريف عَلٰی صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام ۾ لاڳيتو چاليهہ نمازون ادا ڪيون تہ ان جي لاءِ جهنّم ۽ نفاق کان ڇوٽڪارو لکيو ويندو آهي. (مسند امام احمد ج 4 ص 311 حديث 12584) (2) جيڪو پاڪ ۽ صاف ٿي صرف منهنجي مسجد ۾ نماز جي ادائگي جي ارادي سان نڪتو، ايتري تائين جو ان ۾ نماز ادا ڪئي تہ ان جو ثواب حجّ جي برابر آهي. (شعب الايمان ج 3 ص 499 حديث 4191) (3) منهنجي هن مسجد جي هڪ نماز پنجاهہ هزار نمازن جي برابر آهي. (ابن ماجہ ج 2 ص 176 حديث 1413)

صد غیرت فردوس مدینے کی زمیں ہے
باعث ہے یہی اس کا کہ تو اس میں مکیں ہے

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

روضي مبارڪ جي باري ۾ دلچسپ معلومات

سبز سبز گنبد هر اڪ جو نور ۽ هر دل جو سُرور آهي. هر عاشق رسول ان ڳالھ جي تمنا ڪندو آهي تہ هو جيئري گهٽ ۾ گهٽ هڪ دفعو تہ ضرور سبز سبز گنبد ۽ مينار جي فرحت بخش ديدار سان مشرف ٿئي. مدينة المنوره زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ۾ سڀ کان بابرڪت بلڪ سڄي زمين جي عظيم ترين زيارت گاھ روضہ رسول آهي، ڪنهن عاشق رسول ڪيترو تہ پيارو شعر لکيو آهي:

اعزاز یہ حاصل ہے تو حاصل ہے زمیں کو
افلاک پہ تو گنبدِ خضرا نہیں کوئی

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

آقا ڪريم جو مبارڪ گهر

مسجد نبوي شريف عَلٰی صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام ۾ اوڀر طرف اهو نور وارو حصو واقع آهي جتي مديني جا تاجدار، محبوبِ ربّ اڪبر صَلَّی اللّٰه تَعَالٰی عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جلوه فرما آهن، هي اهو حُجرو پاڪ آهي جنهن کي مسجد نبوي شريف عَلٰی صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام جي پهرين تعمير جي وقت ئي سرڪار عالي وقار صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي رهائش جي لاءِ تيار ڪيو ويو هو ۽ هتي ئي اُمُّ المومنين حضرت سيدتنا عائشہ صديقہ رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهَا تقريباً 9 سال تائين پنهنجي سرتاج، صاحب معراج صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن جي قدمن ۾ حاضر رهيون. انهيءَ ڪري ان کي **حُجره عائِشہ** بہ

چوندا آهن. گاري ۾ مٽيءَ سان نهيل پٽين ۾ کجور جي ٽارين ۾ پنن جي ڇت تي مشتمل ٺوري رقبي وارو اهو گهر شايد ان وقت مدينة المنوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا جي سادي ۾ سادي عمارت هئي. ان عاليشان گهر جي ڇت شريف جي اوچائي ماڻهوءَ جي قد کان هڪ هٿ (يعني اٽڪل اڌ گز وڌيڪ مٿي) هئي، بعد ۾ ان جي آس پاس اهڙا ئي حُجرا بين اُمّهات المؤمنين رَضِيَ اللهُ تَعَالٰی عَنۡهُنَّ جي لاءِ هڪ ٻئي پنيان تعمير ڪيا ويا. حضرت علامہ شيخ عبدالحق محدِّثِ دهلوي عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللهِ القوي فرمائن ٿا: ڪي گهر "جَرِيدِ نَخل" يعني کجورن جي صرف ٽارين جا هئا ۽ انهن کي ڪمبل سان ڍڪيو ويو هو ۽ دروازي تي به ڪمبل جا پردا هئا. سڀ گهر قبلي واري پاسي، اوير ۽ شام جي طرف هئا ۽ اولهه واري طرف ڪو به گهر نه هو، ڪي گهر ڪچين سرن جا به هئا. (جذب القلوب ص 97) جن عاشقانِ رسول کي پنهنجا گهر ننڍا ۽ سوڙها محسوس ٿين ٿا، انهن کي گهرجي ته رحمتِ عالميان صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي مڪان عاليشان تي غور ڪري پنهنجي لاءِ صبر ۽ تحمّل جو سامان گڏ ڪري.

خُسرو ِکون مکاں اور تواضُع ایسی
ہاتھ تکیہ ہے تِرا خاک بچھونا تیرا (ذوقِ نعت)

صَلُّوۡا عَلَی الۡحَبِيۡب! صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

حُجري مبارڪ ۾ وصال ۽ تدفين

رسولِ بي مثال، صاحبِ جود و نوال، حبيبِ ربّ ذوالجلال صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم هن ئي حُجره عائشه ۾ ظاهري وصال فرمايو، گهر جي جنهن حصي ۾ انتقال ٿيو هو اهو ئي زمين جو حصو پاڻ ڪريم صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي قبر انور ۽ جسمِ منور سان ملڻ جو شرف

حاصل ڪيو. اُمُّ المؤمنين حضرت عائشه صديقه رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہَا پنهنجي وفات شريف تائين هن ئي حُجري شريف ۾ مقيم رهيون.

شيخين ڪريمين جي حُجري پاڪ ۾ تدفين

امير المؤمنين، خليفة المسلمين، حضرت سيّدنا ابوبکر صديق رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ جي لاڏاڻي جو جڏهن وقت آيو ته پاڻ رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ وصيت فرمائي ته منهنجي جنازي کي سلطان بحر و بر، مديني جي تاجور صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جي روضي مبارڪ جي پاڪ دروازي جي سامهون رکي عرض ڪجو: اَلسَّلَامُ عَلَیْکَ یَا رَسُوْلَ اللّٰہِ ھٰذَا اَبُوْ بَکْرٍ بِالْبَابِ "يا رسول الله! صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم ابو بکر دربار ۾ حاضر آهي." پوءِ جيڪڏهن دروازو مبارڪ پنهنجو پاڻ کلي وڃي ته اندر ڪڻي وڃو نه ته جنّتُ البَقيع ۾ دفن ڪجو، وصيت مطابق رحلت فرمائڻ کانپوءِ روضي انور جي سامهون جنازو مبارڪ رکي جيئن ئي عرض ڪيو ويو: اَلسَّلَامُ عَلَیْکَ یَارَسُوْلَ اللّٰہِ! ابوبکر دربار ۾ حاضر آهي ته دروازي جو تالو پنهنجو پاڻ کلي ويو ۽ آواز آيو: اَدْخِلُوا الْحَبِیْبَ اِلَی الْحَبِیْبِ فَاِنَّ الْحَبِیْبَ اِلَی الْحَبِیْبِ مُشْتَاقٌ دوست کي دوست سان ملايو، جو دوست کي دوست جو اشتياق (يعني شوق) آهي. (ابن عساکر ج 30 ص 436، تفسير ڪبير ج 7 ص 433) پوءِ حضرت ابوبکر صديق رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ کي حضور پاڪ، صاحبِ لولاڪ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جي برابر دفن ڪيو ويو ۽ قبر اهڙي نموني کوٽي وئي جو سندن جو سر مبارڪ رسول اکرم صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جي ڪنڌ مبارڪ جي سامهون ٿي ويو. پوءِ اٽڪل 10 سالن کان پوءِ جڏهن امامُ العادلين، امير المؤمنين، حضرت سيّدنا عمر بن خطاب رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ شهادت ماڻي ته پاڻ رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ کي حُجري پاڪ جي ۾ خليفةُ المُسلمين، حضرت سيّدنا صديق اکبر رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ جي پاسي

۾ دفن ڪيو ويو.

يااِلٰہی! از پئے حضراتِ صدّیق و عمر
خیر دے دنیا کے اندر آخرت محمود کر

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

حجرو پاڪ ٻن حصن ۾ ورهايل هو

اُمّ المؤمنين حضرت سيّدتنا عائشہ صديقہ رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہَا جو حجرو مبارڪ ٻن حصن ۾ تقسيم هو، هڪ حصو جتي مزار مبارڪ هو ۽ ٻيو اهو حصو جتي سندن جي رهائش هئي، فرمائن ٿيون: مان پنهنجي گهر جي ان حصي جنهن ۾ رسول الله صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم ۽ منهنجا والد ماجد رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ آرامي آهن ان حال ۾ داخل ٿيندي هئس جو پردي جو ڪو خاص اهتمام نہ هوندو هو ۽ مان چوندي هئس تہ هڪ منهنجا گهروارا آهن ۽ ٻيا منهنجا والد صاحب. جڏهن اتي امير المؤمنين حضرت عمر فاروق اعظم رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ دفن ٿيا تہ الله عَزَّوَجَلَّ جو قسم! حضرت عمر فاروق اعظم رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ جي حياء جي ڪري ائين داخل نہ ٿيندي هئس، بلڪ پنهنجي جسم کي خوب چڱي طرح ڪپڙن سان ويڙهي ڇڏيندي هئس. (مسند امام احمد ج 10 ص 12 حديث 25718)

خبر پئي تہ اُمّ المؤمنين حضرت سيّدتنا عائشہ صديقہ رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہَا کي ان ڳالهہ ۾ ڪو بہ شڪ نہ هو تہ دنيا کان پردو فرمائڻ جي باوجود بہ صاحبِ معراج صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم ۽ پيارا والد حضرت سيّدنا صديق اڪبر رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ پنهنجي پنهنجي روضي مبارڪ جي اندر هوندي بہ مون کي ڏسي رهيا آهن ۽ اهو ئي عقيدو امير المؤمنين حضرت سيّدنا عمر فاروق اعظم رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ جي باري ۾ هو، ان ڪري تہ حضرت عمر فاروق اعظم رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ جي دفن ٿيڻ ڪانپوءِ ٻي ٻي

صاحبہ رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہَا روضي مبارڪ جي حاضري ڏيڻ وقت پردي جو خاص اهتمام فرمائيندڙيون هيون. جيتوڻيڪ قبرن وٽ اهڙي قسم جي پردي جو حڪم نہ آهي.

میری مَدَنی بیٹیاں یارب! سبھی پردہ کریں
سنّتوں کی خوب خدمت بہرِ صدّیقہ کریں

صَلُّوا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

شيخين ڪريمين کان پوءِ ڪو بہ هتي دفن نہ ٿيو

شيخين ڪريمين رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُمَا کانپوءِ حُجري پاڪ ۾ ڪنهن بئي جي تدفين جي ترڪيب نہ ٿي سگهي. ذوالنّورين، جامع القرآن حضرت سيّدنا عثمان ابن عفّان رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ جي شهادت جيتوڻيڪ مدينة المنوره زَادَھَا اللہُ شَرَفًا وَّ تَعْظِیْمًا ۾ ٿي پر هڪ فسادي گروهہ حُجري پاڪ جي اندر سندن تدفين ٿيڻ نہ ڏني ان ڪري پاڻ جن کي جنّتُ البَقيع ۾ دفن ڪيو ويو. جڏهن تہ مولٰي مشڪل ڪشاءِ حضرت عليُّ المرتضٰي شير خدا ڪَرَّمَ اللہُ تَعَالٰی وَجْھَہُ الْکَرِیْم جي شهادت مدينة المنوره زَادَھَا اللہُ شَرَفًا وَّ تَعْظِیْمًا کان ڪافي پري ڪوفي ۾ ٿي، ان ڪري سندن تدفين بہ حجري پاڪ ۾ نہ ٿي ۽ جڏهن نواسہءِ رسول، جگر گوشہءِ بتول، حضرت امام حسن مُجتبٰي رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ کي زهر ڏئي شهيد ڪيو ويو تہ سندن تدفين حُجري پاڪ ۾ ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي تہ ان وقت مدينة المنوره زَادَھَا اللہُ شَرَفًا وَّ تَعْظِیْمًا جو گورنر مروان هو جيڪو اهلبيت جو مخالف هو ۽ اهو هٿيار کڻي اچي بيٺو ان ڪري خوني جهيڙي کان بچڻ جي لاءِ حضرت سيّدنا امام حسن رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ جي تدفين جنّتُ البَقيع ۾ ڪئي وئي.

وہ حسن مُجتبیٰ سیِّدُ الْاَسخِیا
راکِبِ دوشِ عزّت پہ لاکھوں سلام (حدائقِ بخشش شریف)

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

حُجري پاڪ جو دروازو بند ڪيو ويو

صديقہ بنتِ صديق، محبوبہ محبوبِ ربّ العٰلمين، اُمُّ المومنين حضرت سيّدتنا عائشہ صديقہ رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہَا جو جڏهن وصال ٿيو تہ پاڻ رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہَا کي جنّتُ البَقيع ۾ دفن ڪيو ويو ۽ حُجري پاڪ جي دروازي مبارڪ جي ٻاهران هڪ مضبوط ديوار ٺاهي وئي تہ جيئن ان ۾ داخل ٿيڻ جو رستو بند ٿي وڃي. اُمُّ المؤمنين رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہَا جي وصال کانپوءِ اها جڳهہ بہ خالي ٿي وئي جتي پاڻ رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہَا رهنديون هيون ائين اِجڪلهہ حجري منوره ۾ چوٿين قبر جي جاءِ خالي آهي، قيامت جي ويجهو حضرت سيّدنا عيسيٰ روحُ اللّٰه عَلٰی نَبِیِّنَا وَعَلَیْہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام جو نزول ٿيندو تہ انتقال کان پوءِ سندن تدفين حُجري پاڪ ۾ ڪئي ويندي.

حجري پاڪ جي ديوارن جي تعمير

سرڪارِ مدينہ، سلطان باقرينہ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن جي ظاهري حياتي جي دؤر ۾ حجري پاڪ جون ديوارون پڪيون نہ هيون سڀ کان اڳ ۾ اميرالمؤمنين حضرت سيّدنا فاروق اعظم رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ جن پڪيون ديوارون تعمير ڪرايون ۽ پوءِ پهرين صديءَ جي مجدد حضرت سيّدنا عمر بن عبدالعزيز رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ جن پهرين صدي هجريءَ ۾ جڏهن مسجد نبوي شريف عَلٰی صَاحِبِہَا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام جي نئين سر اڏاوت ڪئي تہ ڪارن پٿرن سان ديوارون ٺاهي حُجره عائشہ جي اصلي

ايراضي محفوظ ڪرائي ۽ ان جي چوڌاري پنجن ڪندن واري ديوار تعمير ڪرائي جنهن ۾ ڪو به دروازو نه آهي.

ڄاري مبارڪ جي تاريخ

مقصوره شريف لوهه ۽ پتل جي ان ڄاريءَ مبارڪ کي چئبو آهي جيڪا قبر مبارڪ جي چوڌاري حضرت سيّدنا عمر بن عبدالعزيز رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْهُ جي تعمير ڪيل پنجن ڪندن واري ديوار جي چوڌاري هنئي وئي آهي. سڀ کان پهريان مصري سلطان رُڪنُ الدّين بَيبَرس 668ھ ۾ ڪاٺ جي ڄاري مبارڪ نهرائي هئي، ان وقت ان جي اوچائي ٻن ماڻهن جي قد جي برابر هئي. پوءِ شاهه زينُ الدّين ڪَتُبُغا 694 ھ ۾ ان جي مٿان وڌيڪ ڄاري وڌرائي جيڪا ڇت سان وڃي ملي. 886ھ باهه لڳڻ سبب اها ڄاري مبارڪ شهيد ٿي وئي ته سلطان قايِتّبائي لوهه ۽ پتل جون ڄاريون تيار ڪرايون جن مان پتل جون ڄاريون قبلي طرف ۽ جڏهن ته لوهه جون ڄاريون باقي ٽن طرفن کان هنيون ويون. مقصوره شريف ۾ ڪيترائي دروازا آهن، هڪ قبلي جي ديوار ۾ جنهن جو نالو بابُ التّوبة آهي، هڪ اولهه واري ديوار ۾ جنهن کي بابُ الوُفُود چئبو آهي، هڪ اوڀر واري ديوار ۾ جنهن جو نالو باب فاطمه ۾ هڪ اتر طرف جنهن کي باب التَّهَجُّد چئبو آهي. باب فاطمة کانسواءِ سڀ دروازا بند ٿي رهندا آهن ۽ باب فاطمه به ان وقت کوليو ويندو آهي جڏهن ڪو گورنمينٽ جو مهمان يا وفد ايندو آهي. اهي ماڻهو جيتوڻيڪ مقصوره شريف يعني ڄاري مبارڪ ۾ داخل ته ٿي ويندا آهن، پر پنج ڪندي ديوار جي اندر وڃي ناهن سگهندا ڇو ته ان ۾ داخل ٿيڻ جو ڪو به دروازو ناهي ۽ پنج ڪندي ديوار جي اڳيان پويان وڏا وڏا پردا لڳل آهن.

ٽن قبرن جون نقلي تصويرون

اڄڪلهه ٽن قبرن جي تصوير وارا طغرا بازار ۾ وڪامجن ٿا جنهن ۾ هڪ قبر سرڪار مدينه صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم ۽ ٻه قبرون شيخين ڪريمين رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُمَا ڏانهن منسوب ڪيون ويون آهن، پر اهي جعلي ۽ نقلي آهن ڇو ته ٽئي قبرون مبارڪ پنج ڪنڊي ديوار جي اندر آهن ۽ اندر حاضر ٿيڻ جو ڪو به رستو ئي ڪونهي. جڏهن ظاهري اکين سان انهن مبارڪ قبرن جي زيارت ئي ممڪن ناهي ته اهي تصويرون ڪٿان آيون ۽ ڪيئن ڪڍيون ويون.

ہجر و فراق میں جو یا ربّ! تڑپ رہے ہیں
اُن کو دِکھا دے مولیٰ میٹھے نبی کا روضہ (وسائلِ بخشش ص۲۹۹)

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

روضي مبارڪ تي گنبذ پاڪ جي تعمير

حُجري پاڪ تي پهريان ڪنهن به قسم جون گنبذ نه هو ۽ ڇت تي رڳو اڌ قدِ انساني جيتري چار ديواري هئي ته جيئن ڪو به ڪنهن ڪم سان مسجد نبوي شريف عَلٰی صاحِبِہَا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام جي ڇت تي وڃي ته ان کي احساس ٿئي ته هو نهايت ادب واري هنڌ آهي ۽ ڪٿي پل ۾ به ان تي نه چڙهي. هتي هي بيان ڪرڻ دلچسپي کان خالي نه ٿيندو ته عباسي خلافت جي شروعاتي دور ۾ اعليٰ شخصيتن جي مزارن تي گنبذ ناهڻ جو سلسلو شروع ٿيو ۽ ٿوري عرصي کانپوءِ بغداد شريف ۽ دمشق ۾ ديني شخصيتن جي مزار تي گنبذ باقاعده حصو بڻجي ويو، بغداد شريف ۾ امام اعظم ابو حنيفه رَحْمَۃُ اللّٰہِ تَعَالٰی عَلَیْہ جي مزار فائضُ الانوار تي به سلجوقي سلطان ملڪ شاهه پنجين

صدي هجري ۾ گنبذ تعمير ڪرايو هو. ان ڪان پوءِ تعمير جي ان فن جو مصر ۾ تمام گهڻو رواج پيو ۽ اتي ٿوري ئي عرصي ۾ ڪيترن ئي مزارن تي گنبذ نهي ويا. جڏهن قَلاوُوَن خاندان جو دؤر آيو تہ سيني مسلمانن جي علائقن ۾ گنبذ عام ٿي چڪو هو. مصر ۾ جيئن تہ اهو تعمير جو فن تمام گهڻو مقبول ٿي چڪو هو ان ڪري سلطان منصور قلاوُوَن جڏهن روضہ رسول تي پهريون دفعو گنبذ نهرائڻ جو فيصلو ڪيو تہ مصري ماهرن جون خدمتون حاصل ڪيون ويون جن پنهنجي هنر ڪي ڪم آڻيندي 678 ھ ۾ حجري پاڪ تي ڪانيءَ جي تختن جي مدد سان خوبصورت گنبذ ناهيو. ان گنبذ شريف ڪي روضہ رسول جي نسبت اهڙو تہ حُسن بخشيو جو مديني جي زيارتين جي اک جو تارو بڻجي ويو.

وسیلہ تجھ کو بوبکر و عمر، عثمان وحیدر کا
الٰہی تُو عطا کردے ہمیں بھی گھر مدینے میں (وسائلِ بخشش ص ۴۰۴)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

وڏيءَ نندي گنبذ جي تعمير

پهريون گنبذ تہ تقريباً هڪ صدي تائين عاشقانِ رسول جون اکيون ٺڏيون ڪندو رهيو. پوءِ وقت گذرڻ سان گڏوگڏ شيهي پريل ڪانيءَ جي تختن مان ڪجھ تختا ضعيف ٿي ويا. ان ڪري سلطانُ النَّاصر حسن بن محمد قلاوُوَن گنبذ شريف جي ڪجھ خدمت ڪئي ۽ پوءِ بعد ۾ سلطان اشرف شعبان بن حسين بن محمد 765 ھ ۾ وڏيڪ خدمت جي سعادت حاصل ڪئي. اجا هڪ صدي مَس گذري هئي تہ ان ڳالھ جي ضرورت محسوس ڪئي وئي تہ گنبذ شريف جي وسيع بنيادن تي خدمت يا نيئن سر تعمير ڪئي وڃي ۽ ان سان

گڏ ان پنج ڪندي اڳڻ جي بہ تعميري خدمت ڪئي وڃي جو حضرت سيّدنا عمر بن عبدالعزيز ٺهرايو هو سلطان اشرف قايِتّبائي پهريان پنهنجي هڪ نمائندي کي ان جي تحقيقات تي مقرر ڪيو نمائندي جي رپورٽ مطابق حُجري پاڪ جي ديوارن جي خدمت جي گهٽي ضرورت هئي ۽ خاص طور تي پنج ڪندي شريف جي اوپر واري ديوار جي بہ ان ڪري جو ان ۾ ڪجهہ ڏارون پوڻ شروع ٿي ويون هيون. ان ڪري 14 شعبان **المُعظم** 881ھ ۾ پنج ڪندي شريف جي متاثر ٿيل حصي کي ڪيڊيو ويو ۽ گڏوگڏ حُجري پاڪ جي پراڻي ڇت شريف بہ هٽائي وئي ۽ اوپر پاسي اٽڪل هڪ ياڱي ٽئين حصي تي ڇت وڌي وئي، جنهن ڪري هڪ تهہ خاني وانگر نظر اچڻ لڳو جڏهن تہ باقي بہ ياڱي تي حصي تي ڇت جي ترڪيب نہ ڪئي وئي، پر ان جي مٿان ٺنهين قبرن مبارڪن جي مٿيئن پاسي ڪان نقش ٿيل پٿرن سان ٺهيل ننڍو پر عظمت ۾ تمام وڏو گنبذ، حجري پاڪ تي تعمير ڪيو ويو ۽ ان جي مٿان سفيد سنگ مر مر لڳايو ويو ۽ پتل جو هلال (يعني چنڊ) لڳايو ويو. ان جي مٿان مسجد نبوي شريف عَلٰي صاحِبِهَاالصَّلٰوةُ وَالسَّلَام جي ڇت کي وڌيڪ مٿي ڪيو ويو تہ جيئن اهو ننڍو گنبذ پنهنجي چنڊ سميت مسجد ڪريم جي ڇت شريف جي هينيان اچي وڃي، وري ان جي مٿان وڏو گنبذ تعمير ڪيو ويو. 17 شعبان المعظم 881ھ ۾ حُجري مطهره جي خدمت ۽ نئين سر تعمير جو ڪم شروع ٿيو ۽ ٻن مهينن ۾ پورو ٿيو اهو ڪم 7 شوال المڪرم 881ھ تي ختم ٿيو. سلطان قيتبائي تاريخ 22 ذوالحج 881ھ ۾ مديني شريف زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّتَعْظِيْمًا حاضر ٿيو ۽ انهن ان هنڌان حاضري ڏني جتان عام ماڻهو بيهي سلام عرض ڪندا آهن (يعني جاري

مبارڪ جي سامهون بيهي مُواجهہ شريف جي سامهون) جڏهن انهن کي ڄاري مبارڪ جي اندر داخل ٿيڻ جو عرض ڪيو ويو تہ فرمائڻ لڳا: مان ان لائق ڪٿي آهيان، جيڪڏهن ممڪن هجي ها تہ مان مُوَاجهہ شريف ڪان بہ پَري بيهي سلام عرض ڪيان ها.

نہ ہم آنے کے لائق تھے نہ قابِل منہ دکھانے کے
مگر اُن کا کرم بندہ نواز وبندہ پرور ہے (ذوقِ نعت)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مؤذن تي اذان جي دوران ڪنوڻ ڪري

13 رمضان المبارڪ 886 هجري جو مديني ۾ آسمان جهڙالو هو مؤذن صاحب معمول مطابق رئيسيہ مينار تي اذان ڏيڻ جي لاءِ چڙهيو تہ اوچتو ان تي ڪنوڻ ڪري، مُؤذِّن صاحب اتي ئي شهيد ٿي ويو ۽ رئيسيہ مينار مسجد نبوي شريف واري پاسي ڪري پيو. مسجد شريف ۾ باهہ لڳي پئي ۽ اوچتو باهہ جي لپيٽ ۾ اچي ياچ وغيره ۾ وڏيڪ ڏهہ ماڻهو فوت ٿي ويا. باهہ ۽ مينار جي ڪرڻ جي ڪري گنبذ شريف کي بہ ”صدمو“ پهتو ۽ ڪجهہ ڪنڪريٽ جو حصو حجري پاڪ جي اندر بہ حاضريءَ جي لاءِ پهتو، پر حجرو شريف ”صدمي“ کان بچي ويو. جيتوڻيڪ جلدي تعميري خدمت تہ ڪرائي وئي، پر سلطان قايِتبائي کي 16 رمضان المبارڪ تي قاصد جي ذريعي مڪمل تفصيل ڏئي پيغام موڪليو ويو، سلطان مصر کان ضروري سامان ۽ هڪ سؤ کان وڌيڪ رازا، ڪاريگر ۽ مزدور مدينة المنوره زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ڏانهن روانہ ڪيا، ڪم شروع ڪيو ويو، باهر وارو گنبذ شريف جنهن کي تمام گهڻو صدمو پهتو هو مڪمل طور هٽايو ويو ۽ سلطان قايِتبائي جي حڪم سان 892 هجري

۾ ٻاهران هڪ نئون گنبذ شريف تعمير ڪيو ويو جيڪو صدين تائين قائم رهيو.

سبز گنبذ ڪڏهن ٿيو

ڪنهن ضرورت تحت ترڪي جي سلطان محمود بن عبدالحميد خان سلطان قايتّبائي جو ٺهرايل گنبذ شريف شهيد ڪرائي 1233ھ ۾ وري گنبذ تعمير ڪرايو. 1253ھ مطابق 1837ع ۾ ان کي سبز رنگ ڏنو ويو ۽ ان جي سبز رنگ جي ڪري ان کي گنبذِ خضراءِ چيو ويندو آهي. ان ۾ 67 روشندان آهن، جن مان ڪي ته گول شڪل جا آهن ۽ باقي مستطيل (يعني گوني ڪند چؤڪندو) آهن.

گنبدِ خضرا خدا تجھ کو سلامت رکھے

دیکھ لیتے ہیں تجھے پیاس بجھا لیتے ہیں

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

ٻنهي گنبذن ۾ هڪ ننڍو سوراخ رکيو ويو

هيٺين گنبذ شريف جي مٿان هڪ اهڙو سوراخ رکيو ويو آهي جنهن مان قبر شريف ۽ آسمان جي وچ ۾ ڪا به شيءِ رڪاوٽ ناهي. ان تي هڪ سنهي جاري لڳائي وئي ته جيئن ان ۾ ڪبوتر وغيره داخل نه ٿي سگهن ۽ ائين ئي اهڙي طرح بلڪل ان جي مٿان گنبذ خضراءِ ۾ ڏکڻ واري پاسي هلال (چنڊ) جي هيٺيان به سوراخ رکيو ويو هو ۽ جڏهن ڪو ڏڪار پوندو هو ته مديني وارا ان روزن (سوراخ شريف) کي کولي ڇڏيندا هئا ۽ جيئن اُس جا ڪِرٽا حُجري پاڪ ۾ حاضري جي سعادت ماڻيندا هئا ته ڪڪر ٻاڻي ڪٽي حاضر ٿي ويندا هئا ۽ مديني وارن جي لاءِ خوب رحمت جو مينهن وسائيندا

هئا، اڄڪلهه ان کي بند ڪيو ويو آهي.

بادل گھرے ہوئے ہیں بارِش برس رہی ہے
لگتا ہے کیا سُہانا میٹھے نبی کا روضہ (وسائلِ بخشش ص۲۹۹)

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

گنبذ شريف جا مختلف رنگ

گنبذ شريف جي مختلف دورن ۾ مختلف رنگن جي ڪري ان کي ان جي رنگن جي نسبت سان شهرت ملندي رهي آهي. مثال طور جڏهن ان جو رنگ اڇو هو ته ان کي "قُبَّةُ البَيْضَاء" چوندا هئا، جڏهن نيرو هو ته ان کي "قُبَّةُ الزُرْقَاء" چوڻ لڳا ۽ پوءِ 1253ھ مطابق 1837ع کان اڄ تائين اهو سبز (سائي) رنگ جي ڪري "قُبَّةُ الخَضْرَاء" جي نالي سان مشهور آهي. اهو نهايت دلپسند، ڏاڍو ئي پيارو ۽ عاشقانِ رسول جي اکين جو تارو آهي. سڄي دنيا جا عاشق رسول ان سان ڏاڍي محبت ڪندا آهن ۽ ان جي هڪ نشاني اها آهي ته دنيا جي بيشمار مسجدن جا گنبذ، "گنبذِ خضرا" جي ياد ۾ سبز رنگ جا ٺاهيا ويندا آهن. ڪن مسجدن تي به گنبذ جي شڪل، شبيهه ۽ سبز رنگت ۾ تمام گهڻي مشابهت (يعني هڪجهڙائي) نظر ايندي آهي. جنهن جو هڪ مثال بابري چوڪ، باب المدينہ ڪراچي ۾ واقع مسجد ڪنزالايمان تي نهيل سبز گنبذ آهي.

کیسا ہے پیارا پیارا یہ سبز سبز گنبد
کتنا ہے میٹھا میٹھا میٹھے نبی کا روضہ (وسائلِ بخشش ص۲۹۸)

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

مسجد نبوي جا 8 رحمت پريا ٿنڀَ

مسجد نبوي شريف عَلٰي صاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام جي رحمتن پريل 8 ٿنين کي خاص فضيلت حاصل آهي ۽ انهن تي انهن جا نالا بہ لکيل آهن ۽ روضةُ الجنّة يعني جنت جي باغيچي ۾ 6 ٿنين جي زيارت ممکن آهي ۽ باقي بہ ٿنڀ جيئن تہ حُجري پاڪ جي اندر آهن ان ڪري انهن جي زيارت مشڪل آهي. ٿنين کي عربيءَ ۾ اُسطُوانہ چئبو آهي ۽ انهن انن اسطوانن جو تفصيل هيٺ ڏجي ٿو.

﴿1﴾ اُسطُوانہءِ حَنانہ

اهو رحمت پريو ٿنڀ ساجي پاسي محرابِ نبوي عَلٰي صاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام سان بلڪل مليل آهي ۽ نوراني منبر نهڻ کان اڳ سرڪار مدينہ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن هڪ کجور جي ٿڙ سان ٽيڪ لڳائي خطبو ارشاد فرمائيندا هئا ۽ جڏهن منبر پاڪ ناهيو ويو تہ رحمت عالم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ان تي تشريف فرما ٿي خطبو ارشاد فرمايو تہ اهو ٿڙ حضور اڪرم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي فراق (يعني جدائي ۾) ڦاٽي پيو ۽ دانهون ڪري روئڻ لڳو ۽ ڍُڪي ڏاچي وانگر رڙيون ڪرڻ لڳو. اهو حال ڏسي سڀ حاضرين بہ بي اختيار روئڻ لڳا. رسول اڪرم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن نوراني منبر تان هيٺ لهي ان کجور جي ٿڙ تي پنهنجو نوراني هٿ ڦيرائي فرمايو تہ جيڪڏهن تون پسند ڪرين تہ پوءِ توکي تنهنجي جاءِ تي لڳائي ڇڏيون جنهن حالت ۾ تون پهريان هئين يا جيڪڏهن تون پسند ڪرين تہ جنت ۾ لڳائي ڇڏيون تہ جيئن جنتي تنهنجو ميوو کائيندا رهن. ڪجهہ دير کان پوءِ سرڪار مدينہ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن اصحابي سڳورن عَلَيْهِمُ الرِّضْوَانُ ڏانهن توجهہ

فرمائي فرمايو: ”ان جنّت اختيار ڪئي.“ روئڻ جي ڪري ان ٿڙ جو نالو ”حنانہ“ پئجي ويو. حضرت سيّدنا حسن بصري عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللهِ القوي جڏهن اهو واقعو ٻڌندا هئا تہ ڏاڍو روئندا هئا ۽ فرمائيندا هئا: اي انسانو! جڏهن کجور جو هڪ بي جان ٿڙ فِراق رسول ۾ روئي سگهي ٿو تہ ڇا توهان روئي نہ ٿا سگهو؟ (وفاء الوفاء ج 1 ص 388، 389، 390)

صَلُّوا عَلَى الۡحَبِيۡب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿2﴾ اسطوانہ عائشہ

اهو رحمت ڀريو ٿنڀ روضي پاڪ جي ٽئين نمبر تي آهي ۽ منبر پاڪ کان بہ ٽئين نمبر تي. حضور اڪرم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ۽ ڪيترائي اڪابر اصحابي سڳورا عَلَيۡهِمُ الرِّضۡوَان هتي ڪيئي ڀيرا نماز پڙهي چڪا آهن ۽ پاڻ ڪريم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن اڪثر هتي تشريف فرما ٿيندا هئا. (وفاء الوفاء ج 1 ص 441)

جيڪڏهن ماڻهن کي خبر پوي تہ قرعہ اندازي ڪن

اُمُّ المؤمنين حضرت سيّدتنا عائشہ صديقہ رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنۡهَا هڪ ڀيري سرڪاري عالي وقار، مديني جي تاجدار صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جو پيارو ارشاد ٻڌايو: مسجد نبوي شريف عَلٰي صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام ۾ هڪ جڳهہ تمام گهڻي برڪت واري آهي ۽ جيڪڏهن ماڻهن کي خبر پوي تہ انهن کي اتي نماز پڙهڻ جي لاءِ هجوم سبب قرعہ اندازي ڪرڻي پوي. اصحابي سڳورا عَلَيۡهِمُ الرِّضۡوَان سيّدتنا عائشہ صديقہ رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنۡهَا کان اها جڳهہ معلوم ڪرڻ چاهي، پر انهن ٻڌائڻ کان لنوايو ۽ ان کان پوءِ سيّدنا عبدالله بن زبير رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنۡهُ جي اصرار تي انهن ان جڳهہ جي نشاندهي فرمائي جنهن تي پاڻ رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنۡهُ هڪدم اتي پهتا ۽ نفل

پڙهڻ ۾ مصروف ٿي ويا. اهڙي طرح اصحابي سڳورن عَلَيۡهِمُ الرِّضۡوَان کي بہ ان رحمت ڀريي ٿنڀ جي خبر پئجي وئي. ان نسبت جي ڪري ان کي ”اُسۡطُوانہ عائشہ“ چيو ويندو آهي. هڪ روايت مطابق اها جڳهہ دعا جي قبوليت جي لاءِ خاص اهميت رکي ٿي. (وفاء الوفاء ج 1 ص 440)

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿3﴾ اُسطُوانہء توبہ

اهو رحمت ڀريو ٿنڀ قبر مبارڪ کان ٻيو ۽ نوراني منبر کان چوٿين نمبر تي آهي. اسان جا پيارا آقا صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَیۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم اڪثر ڪري هتي نفل ادا فرمائيندا هئا. مسافر يا مهمان بہ هتي اچي رهندا هئا. انهيءَ جاءِ تي تشريف فرما ٿي پاڻ ڪريم صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَیۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم فقيرن ۽ مسڪينن کي قرآن حڪيم جي تعليم ۽ اسلامي احڪامن جي تربيت فرمائيندا هئا. ان رحمت ڀري ٿنڀ جو ٻيو نالو ”اسطوانہ ابولُبابہ“ بہ آهي. هڪ غلطي جي ڪري توبهہ جي قبوليت لاءِ حضرت سيّدنا ابولُبابہ رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنۡهُ پنهنجو پاڻ کي انهيءَ رحمت ڀري ٿنڀ سان ٻَڌايو هو ۽ قسم کنيو هو تہ جيستائين رسول اللّٰه صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَیۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم پنهنجي مبارڪ هٿن سان آزاد نہ فرمائيندا تيستائين هن قيد مان نہ نڪرندس ۽ نہ کائيندس، نہ پيئندس، بس انهيءَ حالت ۾ مري ويندس يا منهنجو گناهہ بخشيو ويندو. انهن کي صرف نمازن ۽ طبعي حاجتن جي لاءِ کوليو ويندو هو ۽ اهي تقريباً ست ڏينهن ٻڌل رهيا ۽ نہ ڪجهہ کاڌو نہ پيتو، پوءِ اللّٰه تعاليٰ ان جي توبهہ قبول فرمائي ۽ آقا صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَیۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم انهن کي پنهنجي نوراني هٿن سان کوليو.

(وفاء الوفاء ج 1 ص 442، 445)

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿4﴾ اُسطُوانةُ السّرِير

هي رحمت پريو ٿنڀ اُسطُوانہ توبہ جي اوپر پاسي چاري مبارڪ سان لڳو لڳ آهي. جڏهن تاجدارِ مدينہ، راحتِ قلب و سينہ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم اعتڪاف لاءِ مسجد نبوي شريف ۾ قيام فرمائيندا هئا تہ ڪڏهن هن جڳهہ سرير يعني کٽ رکندا هئا جيڪا کجورن جي ٽارين مان نهيل هئي ۽ اڪثر رات جو حَصير يعني تونريءَ تي اِسترِاحت (يعني آرام) فرمائيندا هئا. (وفاء الوفاء ج 1 ص 447، جذب القلوب ص 93)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿5﴾ اُسطُوانةُ الحَرَس

هن کي "اُسطُوانةُ الحَرَس" ۽ "اُسطُوانہ علي" بہ چوندا آهن. حضرت مولا علي مشڪل ڪشا شيرِ خدا كَرَّمَ اللّٰهُ تَعَالٰى وَجْهَهُ الْكَرِيْم اڪثر هتي نفل ادا ڪندا ۽ راتين جو رسول اڪرم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن جي پهريداري جي خدمات انجام ڏيندا هئا. (وفاء الوفاء ج 1 ص 449،448)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿6﴾ اُسطُوانۃ وفود

هي رحمت پريو ٿنڀ اُسطُوانةُ الحرس جي پويان آهي. جڏهن ڪي عرب جا ماڻهو آس پاس کان اسلام قبول ڪرڻ جي لاءِ دربارِ رسالت ۾ حاضر ٿيندا هئا تہ اسان جا پيارا آقا، مڪي مدني مصطفٰے صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم اڪثر هن جڳهہ تي تشريف فرما ٿي انهن کي پنهنجي زيارت سان مشرف فرمائيندا هئا ۽ صحابہ ڪرام عَلَيْهِمُ الرِّضْوَان چوڌاري ويهندا هئا. (وفاء الوفاء ج 1 ص 449)

اِک سمت عُمر اِک سمت علی، صدّیق اِدھر عثمان اُدھر
ان جگمگ جگمگ تاروں میں، مہتاب کا عالم کیا ہوگا

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰهُ تَعالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿7﴾ اُسطُوانهٔ جبرائيل

حضرت سيدنا جبرائيل عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام اڪثر هتي وحي کڻي نازل ٿيندا هئا. هي ٿنڀ مبارڪ سيّده بي بي فاطمه رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهَا جي حُجره پاڪ سان مليل ۽ صفّه شريف جي سامهون يعني قبلي جي پاسي سبز چاري مبارڪ جي اندر آهي. (جذب القلوب ص 94)

﴿8﴾ اُسطُوانهٔ تهجُد

هتي سرڪارِ مدينه صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم اڪثر تهجد ادا فرمائيندا هئا. هي رحمت پريو ٿنڀو صفّه شريف جي سامهون قبله جي طرف حجره فاطمه زهره رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهَا جي پويان اتر جي طرف سبز چارين جي اندر آهي. (وفاء الوفاء ج 1 ص 452) ٻاهر قرآن پاڪ جون الماڙيون رکڻ جي سبب زيارت مشڪل آهي.

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰهُ تَعالٰی عَلٰی مُحَمَّد

ٻيا ٿنڀ به متبرڪ آهن

مسجد نبوي شريف عَلٰي صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام جا ذڪر ڪيل اٺ رحمت پريا ٿنڀ بيشڪ افضل ترين آهن، پر ٻيا مبارڪ ٿنڀ به ۽ پڻ سڄي مسجد نبوي شريف برڪت واري آهي. پراڻي مسجد نبوي شريف عَلٰي صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام جي هر هر ٿنڀ تي حضور انور صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن جي مبارڪ نظر پيئي آهي ۽ ڪو به اُسطُوانه (يعني ٿنڀ) اهڙو ناهي جتي اصحابي سڳورن عَلَيْهِمُ الرِّضْوَان نماز نه پڙهي هجي. صحيح بخاري

۾ آهي تہ حضرت سيّدنا انس بن مالڪ رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ فرمائن ٿا: مون رحمت عالم صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جي جليل القدر صحابہ سڳورن عَلَيْهِمُ الرِّضْوَان کي ڏٺو آهي تہ هو مغرب جي وقت ٿنين ڏانهن سبقت ڪندا هئا يعني جلدي جلدي پهچندا هئا. (صحيح بخاري ج 1 ص 187 حديث 503)

معراج کا سماں ہے کہاں پہنچے زائرو!
کُرسی سے اونچی کُرسی اِسی پاک گھر کی ہے (حدائقِ بخشش شریف)

صَلُّوا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

روضةُ الجنة

تاجدارِ مدينہ صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جي حُجري پاڪ (جتي پاڻ صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جي مزارِ پُرانوار آهي) ۽ مِنبرِ اَقْدَس (جتي پاڻ صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم خطبو ارشاد فرمائيندا هئا) جي وچ وارو حصو جنهن جي طول (ڊيگهہ) 22 ميٽر ۽ عرض (ويڪر) 15 ميٽر آهي، رَوضَةُ الجنّة يعني **"جنت جو باغ"** آهي. اسان جي پياري آقا صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جو فرمانِ عاليشان آهي: مَا بَیْنَ بَیْتِیْ وَ مِنْبَرِیْ رَوْضَۃٌ مِّنْ رِّیَاضِ الْجَنَّۃ يعني "منهنجي گهر ۽ منبر جي وچ واري جڳهہ جنّت جي باغن مان هڪ باغ آهي." (بخاري ج 1 ص 402 حديث 1195) عام طور تي ماڻهو ان کي "رِياضُ الجَنة" چوندا آهن پر اصل لفظ "رَوضَةُ الجَنّة" آهي.

یہ پیاری پیاری کیاری تیرے خانہ باغ کی
سرد اس کی آب وتاب سے آتشِ سقر کی ہے (حدائقِ بخشش شریف)

صَلُّوا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

محرابِ نبوي عَلٰي صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام

مسجد نبوي شريف عَلٰي صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام هن تحرير لکڻ وقت

تائين چار محراب پنھنجا نوراني جلوا عام ڪري رھيا آھن: (1) مِحرابُ النّبي (2) محرابِ عثماني (3) محراب تَهَجُّد (4) محراب سُليماني. ھتي صرف محراب النبي جو ذڪر ڪيو ٿو وڃي. تحويلِ قبلہ (يعني قبلي جي تبديلي) جو حڪم نازل ٿيڻ ڪانپوءِ 14 يا 15 ڏينھن تائين امامُ الانبياء صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم مسجد نبوي شريف عَلٰي صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام ۾ اُسطُوانہ عائشہ جي سامھون بيھي امامت فرمائيندا رھيا ۽ پوءِ 15 شَعبَانُ المُعَظَّم سن 2 ھجري تي ”ستون حنّانہ“ واري ھنڌ کي پنھنجي قيام جو شرف بخشيندا رھيا. اھو محراب انھيءَ جڳھہ تي ڪعبي شريف جي ميزاب رحمت واري طرف نھيل آھي. حضور نبي ڪريم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ۽ خلفاءِ راشدين عَلَيْهِمُ الرِّضْوَان جي سونھري دور ۾ محراب جي موجوده علامت رائج نہ ٿي ھئي، پر ان کي پھرين صدي ھجري جي مُجَدِّد حضرت سيّدنا عمر بن عبدالعزيز رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ جن خليفہ وليد بن عبدالملڪ جي حڪم سان 88 ھجري سن 706ع ۾ ايجاد ڪيو ۽ ھي اھا بدعت حسنہ آھي جنھن کي سڄي امت قبول ڪيو ۽ اڄڪلھہ دنيا جي سڀني مسجدن جا طاق نما محراب حضرت سيدنا عمر بن عبدالعزيز رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ جي مبارڪ ايجاد جي ياد ڏياري رھيا آھن. ان مان اھو بہ سڪڻ جي لاءِ مليو تہ اصحابي سڳورن عَلَيْهِمُ الرِّضْوَان جي دور ۾ ڪنھن شيءِ جو نہ ھئڻ ان کي ناجائز نہ ٿو ڪري ڇڏي جيئن اھو مروج محراب، سنگ مرمر جا منبر، مسجدن تي گنبذ ۽ مينار، سر سبز گنبذ ۽ مينار اوليائن جي قبرن تي عمارتون ۽ مينار، ختم بخاري، مائڪ تي اذان ۽ خطبو، اذان کان اڳ درود شريف پڙھڻ، ھر سال جشنِ ولادت جي ڌوم، يارھين شريف، بزرگن جا عرس وغيره وغيره.

محراب و منبر اور وہ ہریالی جالیاں

اور مسجدِ حبیب کا جلوہ نصیب ہو (وسائلِ بخشش ص۱۱۹)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

منبر رسول

ٻه فرمانِ مصطفيٰ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم: (1) مِنْبَرِیْ عَلٰی حَوْضِیْ۔ يعني منهنجو منبر منهنجي حوض (يعني حوض ڪوثر) تي آهي. (بخاري ج 1 ص 403 حديث 1196) منبر شريف جو اهو گول هٿيو جنهن کي رحمت عالم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم پڪڙيندا هئا، ان تي صحابي سڳورا عَلَيْهِمُ الرِّضْوَان برڪت جي لاءِ هٿ ڦيريندا هئا. (الطبقات الکبرٰي لابن سعد ج 1 ص 196) (2) مِنْبَرِیْ عَلٰی تُرْعَةٍ مِّنْ تُرَعِ الْجَنَّةِ يعني منهنجو منبر جنت جي باغن منجهان هڪ باغ ۾ واقع آهي. (وفاء الوفاء ج 1 ص 426)

اصل منبر شريف ڪاٺيءَ جو هو

سروَر ڪون و مڪان، سلطان زمين و زمان صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي لاءِ سڀ کان پهريون منبر شريف 8 هجريءَ ۾ تيار ڪيو ويو هو، ۽ ان جا ٽي ڏاڪا هئا. حضور اڪرم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم منبر پاڪ تي رونق افروز ٿيندي وقت ٽئين ڏاڪي تي ويهندا هئا ۽ ٻئي ڏاڪي تي پنهنجا نوراني پير رکندا هئا. حضور اقدس صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي مبارڪ منبر جي ڊيگهه ٻه هٿ ۽ ويڪر هڪ هٿ ۽ هر ڏاڪي جي ويڪر هڪ گِراٺ هئي (جذب القلوب ص 90) وچون حصو جنهن سان ٽيڪ لڳائيندا هئا، اهو هڪ هٿ مٿي ۽ جن حصن تي خطبي جي لاءِ ويهڻ مهل هٿ مبارڪ رکندا هئا اهو هڪ گراٺ ۽ ٻه آڱريون مٿي هو. (وفاء الوفاء ج 1 ص 402،400) منبر مبارڪ جي ٽنهين طرفن پنج ڪاٺيون

لڳل هيون منبر مبارڪ جي اها ڪيفيت رحمت عالمصَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم کانپوءِ سيّدنا صديق اڪبر، سيّدنا فاروق اعظم، سيّدنا عثمان غني ۽ سيدنا مولاءِ ڪائنات عليّ المرتضيٰ شير خدا رَضْوَانُ اللّٰہِ تَعَالٰی عَلَیْہِمْ اَجْمَعِیْن جي زماني ۾ به قائم رهي. (جذب القلوب ص 90) موجوده دور جي سنگ مرمر جا منبر اصحابہ سڳورن جي دور ۾ نہ هئڻ جي باوجود جائز آهن.

چُھپ چُھپ کے دیکھوں منبرِ اقدس کی پھر بہار
شاید کبھی تو شاہ کا جلوہ نصیب ہو (وسائلِ بخشش ص۱۱۹)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

اذان بلال واري هنڌ جي نشاندهي نٿي ٿي سگهي

مٺا مٺا اسلامي ڀائرو! مسجد نبوي شريف عَلٰي صاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام جي اندر جنّت جي باغ ۾ موجود منبر شريف جي بلڪل سامهون اٽن ٿنڀن تي قائم سنگ مرمر جو خوبصورت چبوترو آهي، ان کي ”مُڪَبِّرِيہ“ چئبو آهي انهيءَ تي بيهي اذان ۽ اقامت چئي ويندي آهي. اهو ياد رهي! ان جڳهه تي حضرت سيّدنا بلال رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ جو اذان ڏيڻ ثابت ناهي. (ملخصاً جستجوءِ مدينہ ص 518) حضرت سيّدنا بلال رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ جن ڪٿي بيهي اذان ڏيندا هئا، اڄڪلهه ان هنڌ جي نشاندهي تمام مشڪل آهي، ان جي تاريخ ملاحظ ڪريو. اذان جا احڪام نافذ ٿيڻ کان پوءِ شروع شروع ۾ حضرت سيّدنا بلال ابن رَباح رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ مسجد نبوي شريف عَلٰي صاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام جي ويجهو قائم هڪ بلند گهر جي ڇت تي تشريف فرما ٿي اذان ڏيندا هئا. ان کانپوءِ ان جي لاءِ هڪ ڪاٺيءَ جو استول نهرايو ويو هو جنهن تي بيهي هو ان وقت تائين اذان ڏيندا رهيا جيستائين هو دمشق ڏانهن روانہ نہ ٿيا هئا. ان استول کي حُجره اُمّ المؤمنين حضرت سيّدنا حفصہ بنت عمر فاروق

رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنۡہُ جي چت تي رکيو ويو هو جنهن تي بيهي اذان ڏني ويندي هئي. ان ڪانپوءِ آلِ عمر فاروق ان کي سيّدنا بلال ابن رباح حبشي رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنۡہُ جي تَبرُّڪ ۽ آثار طور تي سنڀالي رکيو، جيڪو صدين تائين محفوظ رهيو. قطب الدين حنفي (متوفي 990هه) پنهنجي ”تاريخ مدينه“ ۾ تصديق ڪن ٿا ته انهن جي ڏينهن ۾ به اهو اسٽول حضرت سيّدنا بلال حبشي رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنۡہُ جي آثار جي طور تي محفوظ هو ۽ پوءِ جڏهن آل عمر فاروق جي گهر کي هڪ مدرسي ۾ تبديل ڪيو ويو ته تڏهن به اهو متبرڪ آثار قائم دائم رهيو پر ويهين صدي جي شروع ۾ اهو گم ٿي ويو.

صفّہ شريف

صفّہ سائبان ۽ ڇانو واري جاءِ کي چئبو آهي. مسجد نبوي شريف عَلٰي صاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام ۾ باب جبرائيل عَلَيۡهِ السَّلَام کان داخل ٿجي ته ڪجهه قدمن ڪانپوءِ ساڄي هٿ ڏانهن صفه شريف پنهنجا جلوا لٽائي رهيو آهي. صفّہ زمين کان اڌ ميٽر مٿي آهي ۽ جڏهن ته ان جي ديگهه 12 ميٽر ۽ ويڪر 8 ميٽر آهي ۽ ان جي پاسن ۾ تقريباً ٻه فوٽ بلند پتل جي جاريءَ جو خوبصورت جهنگلو نهيل آهي، اتي زيارت ڪرڻ وارا قرآن پاڪ جي تلاوت به ڪندا آهن ۽ نماز به پڙهندا آهن اهو هنڌ اهو آهي جتي فقير ۽ مهاجر اصحابي سڳورن عَلَيۡهِمُ الرِّضۡوَان جو هڪ ٽولو اسلامي تعليم حاصل ڪرڻ ۽ دلين جي پاڪيزگي حاصل ڪرڻ لاءِ صبح ۽ شام اتي رهيل هوندو هو. انهن جو تعداد 70 ۽ 400 جي وچ ۾ رهيو آهي. تاجدارِ مدينه راحت قلبِ وسينه صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم وٽ جڏهن ڪٿان کو صدقو حاضر ڪيو ويندو هو ته اصحاب صفه عَلَيۡهِمُ الرِّضۡوَان ڏانهن موڪلي ڏيندا هئا ۽ جيڪڏهن ڪٿان کو

نذرانو يا تحفو حاضر خدمت ٿيندو هو ته پاڻ به تناول فرمائيندا هئا ۽ اصحاب صفه عَلَيۡهِمُ الرِّضۡوَان کي به شريڪ فرمائيندا هئا. دين جي علم جا اهي شوقين نهايت سادا، غريب ۽ مسڪين هئا انهن مان هڪ مشهور اصحابي حضرت سيّدنا ابوهريره رَضِيَ اللهُ تَعَالٰی عَنۡهُ بيان فرمائن ٿا: مون 70 اصحابِ صُفه کي ڏٺو جن وٽ چادر به نه هوندي هئي ۽ فقط گوڏ هئي يا ڪمبل جنهن کي پنهنجي ڪنڌ ۾ ٻڌي لٽڪائي ڇڏيندا هئا ۽ اهو به ايترو ته ننڍو هوندو هو جو ڪنهن جي اڌ پنيءَ تائين پهچندو هو ته ڪنهن جي پيڏي تائين ۽ ان کي هٿ سان پڪڙيو ويٺا هوندا هئا ته ڪٿي ڪا اوگهڙ ظاهر نه ٿئي. (بخاري ج 1 ص 169 حديث 442)

سيّدنا مجاهد رَضِيَ اللهُ تَعَالٰی عَنۡهُ فرمائن ٿا ته حضرت سيّدنا ابوهريره رَضِيَ اللهُ تَعَالٰی عَنۡهُ بيان فرمائيندا هئا: قسم آهي ان ذات جو جنهن ڪانسواءِ ڪو به معبود ناهي ته ڪڏهن ڪڏهن بک جي سختيءَ جي ڪري پنهنجو پيٽ ۽ سينو زمين تي لڳائيندو هئس ۽ ڪڏهن ڪڏهن ته پيٽ تي پٿر ٻڌي ڇڏيندو هئس ته جيئن سڌو بيهي سگهان. (بخاري ج 4 ص 234 حديث 6452) رحمة للعلمين صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ديني علم جي انهن عاشقن جي حوصله افزائي ڪندي پنهنجي وجد آفرين جملن سان نوازيندي انهن کي فرمايو: جيڪڏهن توهان کي خبر پئي ته ربِّ ڪائنات عَزَّوَجَلَّ توهان جي لاءِ ڪهڙا ڪهڙا انعام تيار ڪري رکيا آهن ته توهان تمنا ڪيو ها ته ڪاش! فقر ۽ فاقي جو اهو سلسلو اجا وڌي وڃي. (ترمذي ج 4 ص 162 حديث 2375)

جستجو میں کیوں پھریں مال کی مارے مارے
ہم تو سرکار کے ٹکڑوں پہ پلا کرتے ہیں (وسائلِ بخشش ص ۱۴۴)

صَلُّوۡا عَلَی الۡحَبِيۡب! صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

مديني جون مسجدون

مدينہ منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعۡظِيۡمًا ۾ ان جي آس پاس ۾ ڪيتريون ئي اهڙيون مسجدون آهن جيڪي **الله** جي محبوب صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ڏانهن منسوب آهن، انهن مان ڪيترن جا نشان ختم ٿي چڪا آهن. ان هوندي بہ برڪت حاصل ڪرڻ جي لاءِ ڪن جو بيان ڪجي ٿو تہ جيئن زائرين عاشقين انهن کي ڳولي جتي جتي مسجدون ملن اتي نفل پڙهن ۽ جتي نشان نہ ملن تہ اتي حسرت ڀري نگاهہ سان فضائن جي زيارت ڪري برڪت حاصل ڪن ۽ اتي دعائون گهرن ۽ جتي جتي سلطان ڪون و مڪان صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي تشريف آوري ٿي آهي تہ اتي دعا قبول ٿيندي آهي. مُحَقِّق عَلي الاطلاق، خاتمُ المُحدثين، حضرت علامہ شيخ عبدالحق محدث دهلوي عَلَيۡهِ رَحۡمَةُ اللّٰهِ القوي عشق ۽ مستي ۾ گم ٿي ڪيتري نہ پياري ڳالهہ چئي آهي: اربابِ بصيرت (يعني دل جي نظر رکڻ وارا) اهو سمجهن ٿا تہ ان (مڪي مديني) جي جبلن ۽ وادين ۾ جمال محمدي جي اثر ۽ ڪمال احمدي جي ظهور سان ڪيتري نہ نورانيّت ظاهر ٿي رهي آهي. بيشڪ ان جو سبب اهو آهي تہ انهن سيني جڳهن ۾ ڪو بہ اهڙو ذرو ناهي جنهن تي نظر مبارڪ نہ پئي هجي ۽ ان ديدار مصطفيٰ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جو شرف حاصل نہ ڪيو هجي. (جذب القلوب ص 148)

آکے میں روح کی ہر تہ میں سمو لوں تجھ کو
اے ہوا تو نے سرکار کو دیکھا ہوگا

صَلُّوۡا عَلَى الۡحَبِيۡب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿1﴾ مسجدِ قُبا

مدينې شريف زَادَهَا اللهُ شَرَفاً وَّتَعْظِيْمًا کان تقريبًا ٽي ڪلوميٽر پري ڏکڻ اولهه جي طرف ”قُبا“ نالي هڪ قديمي ڳوٺ آهي جتي اها برڪت واري مسجد ٺهيل آهي. قرآن شريف ۽ صحيح حديثن ۾ ان جا فضائل خصوصيت سان بيان فرمايا ويا آهن، عاشقانِ رسول مسجد نبوي شريف کان وچٿري چال پيادل هلي تقريبًا 40 منٽ ۾ مسجد قبا پهچي سگهن ٿا. بخاري شريف ۾ آهي: رحمتِ عالم، نور مُجَسّم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم هر ڇنڇر تي ڪڏهن پيادل ته ڪڏهن سواريءَ تي تشريف وٺي ويندا هئا. (بخاري ج 1 ص 402 حديث 1193)

عمري جو ثواب

ٻه فرمان مصطفيٰ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم: ﴿1﴾ مسجد قبا ۾ نماز پڙهڻ عُمري جي برابر آهي. (ترمذي ج 1 ص 348 حديث 324) ﴿2﴾ جنهن شخص پنهنجي گهر ۾ وضو ڪيو پوءِ مسجد قبا ۾ وڃي نماز پڙهي ته ان کي عُمري جو ثواب ملندو. (ابن ماجه ج 2 ص 175 حديث 1412)

فاروق اعظم ۽ قبا

امير المؤمنين حضرت سيّدنا عمر فاروق اعظم رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ ”مسجد قبا“ ۾ داخل ٿيا ته ارشاد فرمايون: الله جو قسم! مون کي هن مسجد ۾ هڪ نماز پڙهڻ بيتُ المُقدّس ۾ هڪ نماز پڙهڻ کان پوءِ چار رڪعتون پڙهڻ کان وڌيڪ پسند آهن ۽ جيڪڏهن هي مسجد تمام پري واري علائقي ۾ هجي ها ته تڏهن به اسان اُنن جا جگر فنا ڪري ڇڏيون ها (يعني ان جي زيارت جي لاءِ اسان ضرور سفر ڪريون ها) (ڪنزالعمال ج 7 ص 62 حديث 38174)

عبداللّٰه بن عمرِ قبا

حضرت سيّدنا عبداللّٰه ابن عمر رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ هر هفتي مسجد قبا ۾ حاضر ٿيندا هئا. (مسلم ص 724 حديث 1399)

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿2﴾ مسجد فضيخ

هيءَ مسجد شريف، مسجد قبا کان اوڀر طرف هڪ ڪلو ميٽر جي فاصلي تي آهي. جڏهن اسلام جو لشڪر بني نضير جو محاصرو ڪيو هو ته ان وقت شهنشاهِ مدينه صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جو مبارڪ خيمو هتي لڳايو ويو هو ۽ ان هنڌ تي آقا صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ڇهه ڏينهن نمازون ادا فرمايون هيون. (وفاء الوفا ج 2 ص 821) ان جي يادگار ۾ اها مسجد ناهي وئي آهي، ڪي ماڻهو غلط فهميءَ جي ڪري ان کي مسجد شمس چوندا هئا. آگسٽ 2001ع ۾ اها مبارڪ مسجد شهيد ڪئي وئي ۽ ڪجهه وقت ان جو ملبو شريف تشريف فرما هيو ۽ پوءِ اهو به کڻيو ويو، جڳهه سڌي ڪئي وئي ۽ علائقي جي گاڏين جي لاءِ پارڪنگ جي جاءِ ناهي وئي.

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿3﴾ خمس (ياسبع) مسجدون

مديني شريف زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّتَعْظِيْمًا جي اُتر اولهه طرف سلع جبل جي وادي ۾ پنج مسجدون هڪ ٻئي جي ويجهو ئي آهن. دراصل هتي اڳ ۾ ست مسجدون هونديون هيون ۽ عربي ۾ ستن کي ”سبع“ چئبو آهي، ان ڪري اهو علائقو ”سبع مسجدن“ جي نالي سان سڃاتو ويندو هو. ڪجهه سال اڳ به مسجدون شهيد ڪري اتي لاري

اڏوءِ دوڪان ۽ پارڪنگ ايريا وغيره جي ترڪيب ڪئي وئي. هاڻي جڏهن ته هتي پنج مسجدون رهيون آهن ۽ عربيءَ ۾ پنجن کي ”خمسه“ چئبو آهي ان ڪري آهستي آهستي اها جڳهه ”خمسه مسجد“ جي نالي سان مشهور ٿي وئي. انهن پنجن مان هڪ ”مسجد الفتح“ جي نالي سان ٽڪريءَ تي قائم آهي جنهن تي چڙهڻ جي لاءِ ڏاڪڻيون به موجود آهن. ”غروه احزاب“ جي موقعي تي (جنهن کي غزوه خندق به چئبو آهي) حضور تاجدار مدينه صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم مسجد الفتح واري جاءِ تي، سومر، اڱارو، اربع، ٽي ڏينهن مسلمانن جي فتح ۽ نصرت جي لاءِ دعا فرمائي ۽ ٽيئن ڏينهن اڳين نماز ۽ وچين نماز جي وچ ۾ فتح جي بشارت ملي ۽ اهڙي ته ڪامل فتح حاصل ٿين جو ان ڪان پوءِ هميشه ڪافر مغلوب رهيا. حضرت سيّدنا جابر رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ فرمائن ٿا: جڏهن مون کي ڪا مشڪل پيش ايندي آهي ته مسجد فتح وجي دعا گهرندو آهيان ته اها مشڪل حل ٿي ويندي آهي. مسجد الفتح ڪان علاوه ٻين ڇهن مسجدن جا نالا هي آهن: (1) مسجد سيّدنا ابوبڪر صديق رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ اها اصل ۾ مسجد علي بن ابي طالب آهي (2) مسجد سيّدنا عمر بن خطاب رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ (شهيد ٿي چڪي آهي) (3) مسجد سيّدنا علي المرتضٰي كَرَّمَ اللّٰهُ تَعَالٰى وَجْهَهُ الْكَرِيْم (اها ماضي قريب ۾ مسجد ابوبڪر صديق جي نالي سان سڃاتي ويندي هئي ۽ هاڻي شهيد ڪئي وئي آهي) (4) مسجد سيّده فاطمه رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهَا (اها مسجد اصحابن جي دور ۾ نه هئي ۽ ان جي ڪا به تاريخ نه آهي ۽ چيو پيو وڃي ته 1329هه 1911ع ڪانپوءِ ٺاهي وئي آهي) (5) مسجد سيّدنا سلمان فارسي رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ (6) مسجد ابو ذر غفاري رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ (شهيد ڪئي وئي آهي)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿4﴾ مسجد غَمام

مڪي شريف زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّتَعْظِيْمًا يا جده شريف کان جڏهن مدينہ منوره زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّتَعْظِيْمًا اچبو آهي تہ مسجد نبوي شريف عَلٰي صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام اچڻ کان پهريان وڏن گنبدن واري هڪ نهايت ئي خوبصورت مسجد اچي ٿي ۽ اها مسجد ”مسجد غمامہ“ آهي. اسان جي پياري آقا، مڪي مدني مصطفيٰ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم سن 2 هجري پهريون دفعو عيدالفطر ۽ عيدالاضحيٰ جي نماز ان هنڌ تي کلي ميدان ۾ ادا فرمائي هئي. اتي ئي رحمت عالم صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم برسات جي لاءِ دعا فرمائي ۽ دعا فرمائيندي ئي ڪڪر اچي ويا ۽ برسات وسڻ شروع ٿي وئي. ڪڪرن کي عربيءَ ۾ غمامہ چئبو آهي، انهيءَ نسبت سان ان کي هاڻي مسجد غمامہ چئبو آهي. هتي کليل ميدان هو پهرين صدي جي مُجدِّد اميرالمؤمنين حضرت عمر بن عبدالعزيز رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ هتي مسجد تعمير ڪرائي هئي.

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿5﴾ مسجد اِجابہ

اها مسجد شريف مدينۃُ المنوره زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّتَعْظِيْمًا جي قديم ترين مسجدن مان هڪ آهي جيڪا شارع ملڪ فيصل (پراڻو نالو شارع سِتّين يا اڳيون طريق دائري (Round about تي جنّتُ البَقِيع جي اُتر اوير طرف (شارع سِتّين ۽ ملڪ عبدالعزيز روڊن جي چوڪ جي ڪابي پاسي) تي واقع آهي. ان هنڌ تي هڪ دفعو اسان جا پيارا آقا، مڪي مدني مصطفيٰ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن ٻہ رڪعتون نماز ادا فرمايون ۽ ٽي دعائون ڪيون هيون، انهن مان ٻہ قبول ٿيون ۽ هڪ کان روڪيو ويو. اهي دعائون

هي هيون: (1) يا اللهعَزَّوَجَلَّ منهنجي اُمت ڏڪار جي ڪري نه مري (قبول ٿي) (2) يا الله عَزَّوَجَلَّ منهنجي اُمت پاڻيءَ ۾ ٻڏي نه مري (قبول ٿي) (3) يا الله عَزَّوَجَلَّ منهنجي اُمت پاڻ ۾ نه وڙهي (روڪي وئي)

(مسلم ص 1544 حديث 2890)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿6﴾ مسجد سُقيا

اها مسجد عجائب گهر جي ويجهو مديني پاڪ زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّتَعْظِيْمًا جي ريلوي اسٽيشن جي احاطي ۾ آهي. مسجد سُقيا ان تاريخي هنڌ تي ٺاهي وئي هئي جتي هي ايمان افروز واقعو ٿيو ته اميرالمؤمنين حضرت سيّدنا عليّ المرتضٰي شير خدا كَرَّمَ اللّٰهُ تَعَالٰى وَجْهَهُ الْكَرِيْم بيان ڪن ٿا ته رحمت عالميان صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي سربراهي ۾ اسان مدينهٔ طيبه زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّتَعْظِيْمًا کان نڪتاسين ۽ جڏهن سعد بن ابي وقاص رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ جي حَرَّةُ السُّقيَا جي ويجهو پهتاسين ته آقا صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن پاڻي طلب فرمايو ۽ وضو ڪري قبلي ڏانهن بيهي مديني وارن جي لاءِ هيئن خير ۽ برڪت جي دعا فرمايءِ: اي الله عَزَّوَجَلَّ! ابراهيم تنهنجو ٻانهو ۽ خليل هو انهن مڪي وارن جي لاءِ برڪت جي دعا فرمائي هئي ۽ مان تنهنجو ٻانهو ۽ رسول آهيان، توکان مديني وارن جي لاءِ دعا ڪريان ٿو ته انهن جي مُد ۽ صاع (اهي ٻه ماپ جا ناﻻ آهن) ۾ مڪي وارن جي نسبت ٻيڻي برڪت عطا فرمايءِ. (ترمذي ج 5 ص 482 حديث 3940)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿7﴾ مسجد سجده

”مسجد سجده“ ان مقدّس جڳهه تي آهي جتي هڪ مشهور

واقعو ٿيو هو. دعوت اسلامي جي اشاعتي اداري مڪتبة المدينہ جي شايع ٿيل 743 صفحن تي مشتمل ڪتاب ”جنت ميں لے جانے والے اعمال“ صفحي 496 تي آهي: حضرت سيّدنا عبدالرّحمٰن بن عوف رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ کان روايت آهي تہ شهنشاهہ مدينہ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم هڪ دفعي ٻاهر تشريف فرما ٿيا تہ مان بہ پويان هلڻ لڳس. آقا عَلَیْہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام هڪ باغ ۾ داخل ٿيا ۽ سجدو ڪيائون ۽ ايترو ڊگهو سجدو ڪيو جو مونکي انديشو ٿيو تہ ڪٿي الله عَزَّوَجَلَّ روح مبارڪ قبض نہ فرمايو هجي. ان ڪري مان ويجهو ٿي غور سان ڏسڻ لڳس ۽ جڏهن مٿو مبارڪ مٿي ڪنيو تہ فرمايائون: اي عبدالرحمٰن ڇا ٿيو؟ مون جواب ۾ پنهنجو انديشو ظاهر ڪري ڇڏيو تہ فرمايائون: جبرائيل امينعَلَیْہِ السَّلَام مون کي چيو تہ ڇا اوهان کي اها ڳالهہ خوش نہ ٿي ڪري تہ الله عَزَّوَجَلَّ فرمائي ٿو تہ جيڪو توهان تي درود پاڪ پڙهندو تہ مان ان تي رحمت نازل فرمائيندس ۽ جيڪو توهان تي سلام موڪليندو تہ مان ان تي سلامتي نازل ڪندس. (مسند احمد ج 1 ص 406 حديث 1662) ان ڪري ان يادگار جي ڪري ان مقامِ پُر انوار تي ”مسجد سجده“ ناهي وئي آهي اڄڪلهہ اها جديد تعمير سان موجود تہ آهي پر اتي لڳل تختي تي ”مسجد ابوذر“ لکيل آهي.

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿8﴾ مسجد ذِباب (يا مسجد رايہ)

”ثِنِيّۃُ الوَداع“ اُحُد جبل ڏانهن ويندي کاٻي هٿ تي مديني پاڪ زَادَهَا اللّٰہُ شَرَفًا وَّتَعْظِیْمًا کان اُتر (North) طرف ذِباب نالي جبل تي غزوۂ تبوڪ کان واپسي تي ڪن روايتن مطابق ”غزوه خندق“ جي موقعي تي سرڪار مدينہ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جو خيمو شريف لڳايو ويو هو.

روايت آهي تہ سرڪار مدينہ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن ذِباب جبل تي نماز بہ ادا فرمائي هئي. (جذب القلوب 136، 137، وفاء الوفاء ج 2 ص 845) ان مبارڪ جبل تي اميرالمؤمنين حضرت سيّدنا عمر بن عبدالعزيز رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ يادگار طور هڪ مسجد ناهرائي، جنهن کي ”مسجد ذباب“ يا ”مسجد رايہ“ بہ چيو ويندو آهي ان کي ماضيءَ ۾ مسجد قرين ۽ مسجد زاويہ جي نالن سان بہ سڏيو ويندو هو.

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿9﴾ مسجد عينين

اها مسجد حضرت سيّدنا حمزه رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ جي مزار جي دروازي مبارڪ جي سامهون قبلي پاسي واقع ”جبل الرُّماة“ تي آهي احد جي ڏينهن اسلامي لشڪر جا تيرانداز ان تي بينا هئا. منقول آهي سيّدنا حمزه رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ کي ان جڳهه تي بڙڇي لڳي هئي. سيّدنا جابر رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ کان روايت آهي تہ شهنشاهِ خيرالانام صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن اصحابن سڳورن عَلَيْهِمُ الرِّضْوَان سان گڏ اتي هتيارن سان نماز ادا فرمائي هئي.

(وفاء الوفاء ج 2 ص 848-849)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿10﴾ مسجد مَشربہ اُمّ ابراهيم

هيءَ مسجد شريف حَرّه شرقيہ جي ويجهو نخلستان (يعني کجورن جي باغ) ۾ هئي مَشْرَبہ يعني باغ ۽ اُمِّ ابراهيم مان مراد اُمّ المؤمنين حضرت سيّدتنا ماريہ قِبطيہ رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهَا آهن ۽ هي انهن جو باغ هو ۽ حقيقي مدني مُني، عاشقان رسول جي اکين جي تاري، مکي مدني صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي پياري حضرت سيّدنا ابراهيم رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ جي ولادتِ باسعادت هتي ئي هئي. سرڪارِ مدينہ صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

جو هتي نماز پڙهڻ ثابت آهي. (جذب القلوب ص 127) اڄڪلهه مقدس باغ قبرستان ڪيو ويو آهي ۽ ان ڪي چار ديواري ۾ بند ڪيو ويو آهي ۽ هتي عاشقانِ رسول جو داخل ٿيڻ منع آهي. قبرستان جي وچ ۾ هڪ ننڍڙي قديم مسجد آهي جنهن جي اڱڻ ۾ هڪ نهايت ئي پراڻو کوهه آهي. هڪ تاريخدان جو بيان آهي تہ مونکي جڏهن بہ داخل ٿيڻ ۾ ڪاميابي ملي تہ مون ان مسجد ۾ تدفين جو سامان ڏٺو! موجوده چؤديواري کان ٻاهر پراڻي طرز تي هڪ مسجد ڇت کان سواءِ ناهي وئي آهي. هڪ محقق جو چوڻ آهي تہ ان جي ڪا تاريخي حيثيت ناهي، اصل مسجد شريف مَشربہ (يعني باغ شريف) جي اندر ئي آهي.

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿11﴾ مسجد بني قُرَيظ

هي مسجد شريف حَرَّه شرقِيَّہ وٽ مسجد شمس کان ڪافي فاصلي تي اولهہ پاسي مسجد فضيح ۽ مشربہ اُمِّ ابراهيم جي وچ ۾ واقع هئي. رحمت عالم صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم بنو قريظ جي محاصري جي دوران نماز لاءِ هن مسجد کي مقرر ڪيو هو. (فتح الباري ج 8 ص 106) هڪ روايت جي مطابق مسجد بنو قريظ ان مقدس مقام تي ناهي وئي هئي جتي 5 هجري (627) ۾ ”غزوه بنو قُرَيظ“ جي موقع تي محبوب ڪريم صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جي لاءِ ”عريش“ (يعني اُس کان بچڻ جي لاءِ ڇپر) نصب ڪيو ويو هو. هڪ روايت جي مطابق ويجهو ئي هڪ عورت جو گهر هو جنهن ۾ سرڪار مدينہ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن نماز ادا فرمائي هئي. حضرت سيدنا عمر بن عبدالعزيز رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ توسيع جي دوران هن مبارڪ مڪان کي بہ مسجد شريف ۾ شامل ڪري ڇڏيو هو. (جذب القلوب ص 126) هاڻي ان مسجد بنو قريظ جي

زيارت نٽي ٿي سگهي. آه! اُن مقدس مقام تي پوئين سالن ۾ ”ورڪشاب“ نهيل ڏني وئي هئي! اتان جي فضائن کي حسرت سان چوميو ۽ عشقِ رسول ۾ دل جلايو.

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيب! صَلَّى اللهُ تَعالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿12﴾ مسجد النور

هڪ دفعو حضرت سيدنا اُسَيد بن حُضير ۽ حضرت سيدنا عُبّاد بن بِشر رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُمَا ٻئي دربار رسالت مان ڪافي رات گذرڻ کان پوءِ پنهنجي گهر واپس موٽيا. اونداهي رات ۾ جڏهن رستو نظر نہ آيو تہ اوچتو حضرت سيدنا اُسيد بن حُضير رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ جي لٺ روشن ٿي ۽ اهي ٻئي ان جي روشني ۾ هلڻ لڳا. جڏهن ٻنهي جا رستا الڳ الڳ ٿيا تہ حضرت سيدنا عُباد بن بشر رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ جي لٺ بہ روشن ٿي وئي ۽ ٻئي پنهنجي پنهنجي لٺ جي روشني ۾ پنهنجي پنهنجي گهر پهچي ويا. (مسند امام احمد ج 4 ص 277 حديث 12407) جتي ٻئي صحابي جدا ٿيا هئا اتي يعني مسجد نبوي شريف عَلٰي صاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام جي اتر ايرندي حصي ۾ جنّتُ البقيع جي هن طرف جتي بني عبدالاشهل قبيلو آباد هو. پهرين صدي هجري جي مجدد امير المؤمنين حضرت سيدنا عمر بن عبدالعزيز رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ ”مسجد نور“ تعمير ڪرائي، هاڻي ان جي زيارت نٿي ٿي سگهي. عاشقان رسول صرف فضائون چمي ڪري برڪتون حاصل ڪن.

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيب! صَلَّى اللهُ تَعالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿13﴾ مسجد فَسح

جبل اُحُد جي دامن ۾ ”شَعَب جرّار“ جي طرف هڪ ننڍڙي

مسجد آهي. غزوه اُحد جي مشهور ۽ معروف ڪمسن مجاهد حضرت سيدنا رافع رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ کان مروي آهي تہ سرڪار مدينہ صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن هتي ڪجهہ نمازون ادا ڪيو هيون. (تاريخ المدينة المنوره لا بن شبه ج 1 ص 57) مَطَرِي جي قول مطابق "ظهر ۽ عصر جون نمازون هتي ادا فرمايائون هيون." (وفاء الوفاء ج 2 ص 848) ڪجهہ مورخن جي ويجهوغزوه اُحد ۾ سرڪار مدينہ صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن جا زخم مبارڪ هتي ڌوتا ويا هئا. ان ڪري هي "مسجد غسل" جي نالي سان بہ سڏي وڃي ٿي. سگِ مدينہ (عُفِيَ عَنه) گهڻا سال پهريان هن مقام تي هڪ مسجد جو ڪنڊر ڏٺو هو جنهن جي چوڌاري لوهہ جون ڪنڊيدار تارون لڳل هيون، اها غالباً مسجد فسح ئي هئي. هن مسجد شريف جي خستہ حالت ڏسي رت جا ڳوڙها ڳاڙڻ جو مقام آهي تہ هي اسان جي پياري مڪي مدني سرڪار، راحت قلب بي قرار صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جي سجده گاهہ جي يادگار آهي. خدا ڄاڻي هاڻي اهو ڪنڊر بہ باقي آهي يا نہ!

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿14﴾ مسجد بني ظفر (يا مسجد بغلہ)

جنّتُ البَقيع جي اوڀرندي حَرَّه شرقيہ جي طرف "اوس" نالي قبيلي جي هڪ شاخ "قبيلہ بنو ظفر" آباد هو. هي "مسجد بني ظفر" اتي هئي. هن کي مسجد بغلہ (يعني خچر واري مسجد) بہ سڏيو ويندو هو. اتي رحمت عالم صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن هڪ پٿر تي تشريف فرما ٿي حضرت سيدنا عبدالله بن مسعود رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ کان تلاوت ٻڌي هئي ۽ ايترو رُنا جو ڏاڙهي مبارڪ ڳوڙهن سان آلي ٿي وئي هئي. (معجم الڪبير ج 19 ص 243 حديث 546) اهو پٿر مبارڪ برڪت جي لاءِ مسجد ۾ رکيو ويو هو، عاشقانِ رسول ان جي زيارت سان پنهنجون اکيون

ٽڏيون ڪندا هئا. ڪجهه مورخن اهو لکيو آهي تہ بي اولاد عورت ان تي ويهي دعا ڪندي هئي تہ اولاد جي نعمت سان سرفراز ٿي ويندي هئي. (جذب القلوب ص 128) اتي پيا بہ تبرڪات هئا، جن ۾ هڪ پٿر شريف تي سلطانِ بحروبر صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي سواري جي خچر جا سُنب (يعني کُر) مبارڪ جا نشان هئا. هڪ پٿرِ منور تي بيڪسن جي ياور، مديني جي تاجور صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي نوٽ مبارڪ ۽ مقدس آڱرين جا نشان هئا. (ايضاً) افسوس نہ هاڻي اها مسجد رهي آهي نہ ئي تَبَرُّڪات. عاشقانِ رسول صرف اتان جي فضائن جي زيارت فرمائن، دل جلائن ۽ ٿي سڳهي تہ ڳوڙها ڳاڙين.

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿15﴾ مسجد مائده

مسجد بني ظفر جي ويجهو ئي ”مسجد مائده“ واقع آهي. منقول آهي: هي انهيءَ مقام تي نهيل آهي جيڪو رحمت عالميان صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن نجران جي نصرانين سان مُباهلي جي لاءِ منتخب فرمايو هو ۽ جنهن جڳهه سيدنا سلمان فارسي رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ سرڪار مدينہ صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي لاءِ ڪانيون لڳائي پنهنجي مبارڪ چادر وڇائي خيمو لڳايو هو ۽ حضور پر نور صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم پنهنجي اهل بيت سان گڏ اتي تشريف وٺي آيا هئا. هڪ تاريخي روايت جي مطابق هن مقام تي آقا نامدار صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ۽ اهل بيت اطهار جي لاءِ جنّت مان پنجن پيالن ۾ کاڌو نازل ٿيو هو. ان ڪري هن کي مسجد پنج پيالہ بہ چوندا آهن، هتي عاشقانِ رسول يادگار جي لاءِ گنبذ ناهيو هو. 1400 هجري ۾ سگِ مدينہ (عُفِيَ عَنه) جن ان مقدس مقام جي کنڊر جي زيارت ڪئي هئي. گنبذ وغيره موجود نہ هئا ۽ هي لکڻ وقت فضائن

ڪان علاوه پيو ڪجهه نہ بچيو. عاشقانِ رسول جي لاءِ ان فضائن جي زيارت ڪري عشقِ رسول ۾ دل جلائڻ بہ وڏي سعادت آهي.

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿16﴾ مسجد بني حرام

اها مسجد شريف حضرت سيدنا جابر بن عبد **الله** رَضِىَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ جي انهيءِ مڪانِ عاليشان جي جڳهہ تي عاشقِ رسول، حضرت سيدنا عمر بن عبد العزيز رَضِىَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ جن نهرائي هئي جتي سروَرِ ڪائنات، شهنشاهہ موجودات صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن جا هي ٽي معجزا ظاهر ٿيا هئا: (1) هڪ ٻڪري سان تمام گهڻن (هڪ روايت مطابق 1500 صحابہ ڪرام عَلَيْهِمُ الرِّضْوَان جو پيٽ ڀرجي ويو هو (2) رسول اڪرم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن هڏين تي هٿ مبارڪ رکي ڪجهه پڙهيو تہ ٻڪري زنده ٿي وئي (3) سيدنا جابر رَضِىَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ جن جا فوت ٿيل ٻہ مدني منا سرڪارِ نامدار صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي دعا سان زنده ٿي ويا هئا. (انهن ايمان افروز واقعن جو تفصيل "فيضانِ سنت" جلد اول صفحو 338 کان 339 تي ملاحظہ فرمايو). انهيءَ مڪانِ عظيم الشّان ۾ سرڪارِ عالميان صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن هڪ نماز بہ ادا فرمائي هئي. هي مسجد شريف، مسجد نبوي عَلٰي صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام کان "خمسہ مساجد" ويندي "السّيح" جي علائقي ۾ روڊ جي ساڄي پاسي تي ان بستي ۾ آهي جيڪو جبل سلع جي دامن ۾ آباد آهي. 1409 هجري ۾ قديم بنيادن تي هتي شاندار مسجد ناهي وئي آهي پر ٻاهر ملڪن کان ايندڙ حج ۽ عمرو ڪرڻ وارا اڪثر ان جي ديدار کان محروم ٿي رهن ٿا ڇو تہ انهن ڪي آبادي جي اندر وڃي ڳولڻ تمام دشوار آهي.

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللهُ تَعالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿17﴾ مسجد شَيخَين

مسجد نبوي شريف عَلٰي صاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام کان سيدنا حمزه رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ جي مزار ڏانهن ويندي ڪابي پاسي تي پري کان ئي اها مسجد نظر ايندي. هن مبارڪ مقام کي تمام گهڻيون مدني نسبتون حاصل آهن مثلًا (1) غزوه اُحد لاءِ ويندي رحمت عالم صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن پهريون قيام هتي فرمايو ۽ رات جو ڪجهه حصو گذاريو هو. (2) هتي مدني آقا صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن هڪ يا ٻه نمازون ادا فرمايون هيون (3) هن ئي جڳهه جسم پر انوار تي هٿيار ۽ زِرهون لڳايون هيون (4) هتي جنگي تيارين جو معائنو ۽ مجاهدن جي چوند فرمائي هئي ۽ ڪيترائي مدني منا واپس موٽايا ويا هئا (5) هتي مدني منو حضرت سيدنا رافع رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ وڏو نظر اچڻ جي لاءِ پيرن جي آڱرين تي بيهي رهيو تہ بارگاهِ رسالت کان اجازت ملي وئي. ان تي هڪ ٻيو مدني منو حضرت سيدنا سَمُره بن جُندُب رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ جن عرض ڪيو: مان رافع کان وڌيڪ طاقتور آهيان، پوءِ ٻنهي جي وچ ۾ ڪُشتي ٿي ۽ سَمُره غالب ٿي ويو هو ۽ گڏ هلڻ جي اجازت ملي وئي هئي. هن مسجد شريف کي ”مسجد الشَّيخَين“ چوڻ جو سبب اهو آهي تہ هتي هڪ پوڙهو انڌو يهودي ۽ پوڙهي انڌهي يهودڻ جا جدا جدا قبيلا هئا. پوڙهي کي عربي ۾ ”شيخ“ چوندا آهن، ان جي سبب اها آبادي پوڙهن جي ڪري ”الشيخين“ جي نالي سان مشهور ٿي. هن مسجد شريف جا ٻيا ٻہ نالا آهن. (1) مسجد دِرع (2) مسجد بدائع ۽ (3) مسجد عَدَوِي. اڄڪلهه مديني جي اوقاف ڪاتي طرفان نئين طرز تي تعمير ڪري ان جو نالو ”مسجد خير“ رکيو ويو آهي.

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿18﴾ مسجد مِستَراح

هي مسجد شريف مسجد شيخين کان ٿوري ئي فاصلي تي اُحُد شريف ڏانهن ويندي روڊ تي واقع آهي. اسلام جي شروعات ۾ ان کي "مسجد بني حارثہ" سڏيو ويندو هو ڇوته اتي بني حارثہ (اَوسي) جو قبيلو آباد هو. هڪ روايت جي مطابق هڪ صحابي (سيدنا حارث بن سعد بن عُبَيدُ الحارثي رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنۡہُ) فرمائن ٿا: "رسول الله صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیۡہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن اسان جي مسجد ۾ نماز ادا فرمائي هئي." (وفاء الوفاء ج 2 ص 865)
سرڪارِ مدينہ صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیۡہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن غزوه اُحد کان واپسي تي هتي ٿوري دير استراحت يعني آرام فرمايو هو، ان ڪري هن کي مسجد مِستَراح سڏيو وڃي ٿو، اڄڪلھ هتي عاليشان مسجد ٺهيل آهي.

صَلُّوۡا عَلَی الۡحَبِیۡب! صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿19﴾ مسجد مِصبح (يا مسجد بني اُنَيَف)

هي مسجد شريف مسجد قبا جي سامهون واري علائقي ۾ واقع آهي. مسجد قبا جي سامهون سروس روڊ تي آبادي ۾ اندر جي طرف داخل ٿيو تہ اڳتي هلي "مُستَودَعَاتُ الغَسَّان" جي فورًا بعد هڪ خستہ حال مسجد شريف جي غير مُسَقَّف (يعني بغير ڇت جي) چار ديواري نظر اچي ٿي. جنهن جي چوڙاري ملبي جو ڍير بہ ڏنو ويو آهي. (خدا ڄاڻي تادمِ تحرير اها مسجد شريف ڪنهن حال ۾ آهي) قبيلہ بني اُنَيَف جا ماڻهوءَ هتي آباد هئا، هن مقام تي صحابہ ڪرام جمع ٿي رسول اڪرم صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیۡہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جي مڪي پاڪ مان آمد جو انتظار ڪندا هئا، آخرڪار انهن جي مراد پوري ٿي ۽ رحمت عالم صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیۡہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن جي تشريف آوري هجرت جي صورت ۾ ٿي. انهيءَ مقام

تي رحمت عالم صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن هجرت کان پوءِ پهرين نمازِ فجر ادا فرمائي هئي.

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿20﴾ مسجد بني زُرَيق

بيعتِ عُقبہ اول ۾ ايمان آڻڻ کان پوءِ حضرت سيدنا ابو رافع بن مالڪ زُرَيق رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ جن الله جي محبوب، فاتح القُلُوب صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جي مدينہ منوره زَادَھَا اللّٰہُ شَرَفًا وَّتَعْظِیْمًا ۾ ورودِ مسعود کان پهريان ئي اها مسجد شريف ناهي ۽ ايمان آڻڻ وارا اتي نماز پڙهندا ۽ سيدنا ابو رافع بن مالڪ زُرَيق رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ کي بارگاھ رسالت کان ان وقت تائين نازل شده قرآن ڪريم جو جيڪو حصو عنايت ٿيو هو، ان جي تلاوت ڪندا هئا. سرڪارِ مدينہ صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم هن مسجد ۾ داخل ٿيا هئا. (وفاء الوفاء ج 2 ص 857) مسجد زُرَيق مسجد غَمامہ ۽ موجوده ڪورٽ جي وچ واري حصي ۾ ڪنهن جڳهہ تي واقع هئي. آہ! هن تاريخي ۽ مديني جي پهرين مسجد جو هاڻي ڪو نالو ۽ نشان ئي ناهي رهيو. عاشقانِ رسول سنين سنين نيتن سان اتان جي فضائن کي نگاهن سان چمي ڪري برڪتون حاصل ڪن.

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب! صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿21﴾ مسجد ڪَتِيبہ

مدينہ منوره زَادَھَا اللّٰہُ شَرَفًا وَّ تَعْظِیْمًا جي پهريان انصاري صحابي حضرت سيدنا ابو رافع بن مالڪ زُرَيق رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ غزوه اُحد ۾ شهيد ٿي ويا. مبارڪ لاش کي پاڻ رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ جي مڪانِ عاليشان ۾ ئي تدفين ڪئي وئي. بعد ۾ خاندان وارن ان مڪانِ برڪت نشان تي

اهڙي طرح مسجد تعمير ڪرائي ته پاڻ رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ جن جي مزار پاڪ صحن ۾ اچي وئي. صوفياءِ ڪرام رَحِمَهُمُ اللّٰهُ السَّلَام جو مشهور سلسلہ طريقت ”سَنَوسِيہ“ پاڻ رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ جي اولاد ذريعي جاري ٿيو آهي. هن مسجد شريف جي ويجهو عثمانين (تُرڪن) عارضي ڇاوڻيون ٺهرايون هيون، جيئن ته عربي ۾ فوجي بٽالين يا يونٽ کي ڪَتِيبَہ چوندا آهن ان ڪري اهو علائقو ”ڪَتِيبَہ“ چورائڻ لڳو ۽ ان سبب ان مسجد شريف کي ”مَسجدُ الڪَتِيبَہ“ چوڻ لڳا. هي مسجد هڪ قديم مينار سميت هن تحرير کان چند سال پهريان باقي هئي. پنج وقتہ نمازن جي بہ ترڪيب هئي، البت صد ڪروڙ افسوس تہ مزار شريف شهيد ڪري فرش هڪ جهڙو ڪيو ويو.

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿22﴾ مسجد بني دِينار

امير المومنين حضرت سيدنا ابو بڪر صديق رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ جن هجرت کان پوءِ مدينہ منوره زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيْمًا ۾ خاندانِ بني دينار بن النَّجار جي هڪ خاتون سان شادي ڪئي، هڪ ڀيرو انهن سرڪارِ نامدار صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي خدمت ۾ دعوت پيش ڪئي ۽ تشريف ٽي نماز ادا ڪري گهر کي منور ڪرڻ جي التجاء ڪئي. قبوليت جي سرفرازي ملي ۽ اتي اچي شهنشاه رسالت صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن نماز ادا فرمائي. (وفاء الوفاء ج 2 ص 866) ان مڪانِ عاليشان تي سيدنا عمر بن عبدالعزيز رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ جن يادگار طور ”مسجد بني دينار“ ٺهرائي. بعد ۾ بني دينار جي علائقي ۾ ڌوٻين جي آبادي ٿي ۽ اتي ڌوٻي گهاٽ ٺهي ويا، جنهن سان اهو محلو ”علائقہ غَسّالين“ مشهور ٿيو ۽ هي مسجد ”مسجد غَسّالين“ چورائڻ لڳي، اڄڪلهہ هن کي ”مسجدِ

مُغيِّسَله” چوندا آهن. هن مسجد شريف جو نئون محل وقوع يعني پتو: محلۃُ المالِحَه، مدرسہ عَسڪَريّه جي پويان آبادي ۾ تقريباً اڌ ڪلوميٽر اندر ڏانهن آهي. هاڻي هن تاريخي متبرڪ مسجد جي ويجهو جديد سهولتن سان آراستہ هڪ وڏي مسجد ناهي وئي آهي. جنهن جي سبب هن مبارڪ مسجد جي طرف ماڻهن جو رجحان گهٽ آهي ۽ هن جي اصل حيثيت گمنامي جي ور چڙهندي نظر اچي رهي آهي.

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيب! صَلَّى اللهُ تَعالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿23﴾ مسجد مينارَتَين

حضرت سيدنا حرام بن سعد بن مُحَيِّصه رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْهُ کان روايت آهي تہ شاھ خير الانام صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن هن جڳهہ تي نماز پڙهي هئي. (وفاء الوفاء ج 2 ص 878-879) عاشقانِ رسول يادگار طور تي هتي ”مسجد مينارَتَين“ تعمير فرمائي. ان جو پتو هي آهي: مسجد نبوي شريف عَلٰی صَاحِبِهَا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَام کان شارعِ عَنبريہ (اڳوڻو نالو شارع مڪہ) کان ٿيندي وادي عقيق ڏانهن وڃو تہ تقريباً اڌ ڪلوميٽر جي فاصلي تي پيٽرول پمپ ايندو. ان کان ٿورو اڳتي ساڄي هٿ تي هڪ ڪليل ميدان آهي. جتي هن تحرير کان پهريان پري کان ئي هن مسجد شريف جا ڪندر نظر اچي ويندا. هڪ جديد مُورِّخ جي قول مطابق هن مقام تي هاڻي وڏي مسجد ناهڻ جو منصوبو تيار ٿي ويو آهي، جنهن کي ”مسجد مينارَتَين“ جي نالي سان پڪاريو ويندو، پر صد ڪروڙ افسوس! ظاهري طور اها ننڍي مسجد جنهن کي رسول الله صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جي سجده گاھ بڻجڻ جو شرف حاصل ٿيو. اهو غلط منصوبہ بندي سان نئين عمارت جي وڏي دروازي (مين انٽرنس) جي

ويجهو معاذالله جوتا لاهڻ جي جڳهه تي آهي. (هن تحقيق کي تادمِ تحرير ڪجهه سال گذري چڪا آهن، تي سگهي ٿو تہ نئين مسجد نهي وئي هجي)

مُئل ٻڪري

هي مشهور واقعو بہ ”مسجد مينارَتَين“ واري مقام جي طرف گذرندي ٿيو هو. هڪ ڀيري شاهِ خير الانام صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم صحابہ ڪرام عَلَيْهِمُ الرِّضْوَان سان گڏ هن ئي مقام تان گذري رهيا هئا. اوچتو حضور پرنور صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي نگاهہ مبارڪ هڪ مئل ٻڪري تي پئي جنهن مان بدبوءِ اچي رهي هئي. صحابہ ڪرام عَلَيْهِمُ الرِّضْوَان جن نڪ تي ڪپڙو ڏنو جنهن تي رسول الله صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن ارشاد فرمايو: هن ٻڪري جو پنهنجي مالڪ تي ڇا اثر ڏسو ٿا؟ انهن عرض ڪيو: يا رسول الله صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم! هي ڇا اثر ڏيکاري سگهي ٿي؟ رسول الله صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن فرمايو: الله تعاليٰ جي سامهون هي دنيا هن کان بہ هلڪي آهي، جهڙي طرح هي ٻڪري پنهنجي مالڪ جي لاءِ هلڪي آهي. (وفاء الوفاء ج 2 ص 878)

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿24﴾ مسجد جمعہ

مسجد قبا کان مسجد نبوي شريف عَلٰي صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام ڏانهن ويندي اها مسجد شريف ساڄي هٿ تي اچي ٿي. هجرت شريف جي موقعي تي قبا شريف کان فارغ ٿي رحمت عالم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم صحابہ ڪرام عَلَيْهِمُ الرِّضْوَان سان گڏ عازم مدينہ ٿيا ۽ هي جلوس مبارڪ جڏهن ”بني سالم“ جي علائقي کان گذريو تہ مقامي ماڻهن ڪجهه دير پاڻ وٽ قيام جي التجاء ڪئي، جيڪا منظور ٿي وئي. انهيءَ

دوران نمازِ جمعه جو وقت ٿي ويو تہ رحمتِ عالم صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن صحابہ ڪرام عَلَيْهِمُ الرِّضْوَان سان گڏ باجماعت پهرين نماز جمعة المبارڪ ادا فرمائي، جتي نماز ادا ڪئي وئي اتي باقاعده مسجد نهرائي وئي.

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿25﴾ مسجد مِعراس

هي مسجد شريف مديني وارن جي ميقات ”ذُوالحُلَيفه“ جي قبلي واري پاسي هوندي هئي. هي ان مقدس جڳهہ تي واقع هئي جتي شهنشاهِ ڪائنات صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن مڪي شريف زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّتَعْظِيْمًا ڪان واپسي تي رات گذاري هئي ۽ آرام فرمايو هو. هاڻي هن مسجد مبارڪ جي زيارت نٿي ٿي سگهي!

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيب! صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّد

﴿26﴾ مسجد ذُوالحُليف

هي مسجد شريف مسجد نبوي شريف عَلٰي صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام جي ڏکڻ اولهہ ڏانهن اٽڪل 9 ڪلوميٽر جي فاصلي تي آهي، اڄڪلهہ هي مقام بيرِ علي يا اَبيارِ علي جي نالي سان مشهور آهي ۽ هي مديني وارن جي ميقات آهي، مسجد ذوالحُلَيفہ جو پراڻو نالو ”مسجد شجره“ آهي. حضرت سيدنا عبدالله بن عمر رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُمَا کان روايت آهي تہ نبي آخرُ الزمان، شهنشاهِ ڪون و مڪان صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم مدينہ منوره زَادَهَا اللّٰهُ شَرَفًا وَّتَعْظِيْمًا کان ”شجره“ جي رستي کان ٻاهر تشريف وٺي ويندا ۽ مُعَرَّس جي رستي کان مديني ايندا ۽ جڏهن مڪي شريف تشريف وٺي ويندا هئا تہ ”مسجد شجره“ ۾ نماز پڙهندا هئا ۽ جڏهن واپس تشريف فرما ٿيندا هئا تہ ذُوالحُلَيفہ جي وادي ۾ نماز ادا ڪندا

هئا. اتي ئي سڄي رات قيام ڪندا هئا ايستائين جو صبح ٿي ويندي هئي. (بخاري ج 1 ص 516 حديث 1533) حضرت سيدنا عبدالله بن عمر رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْهُما فرمائن ٿا تہ رسولِ اڪرم صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن ذوالحُلَيفہ ۾ رات گذاري ۽ اتي جي مسجد ۾ نماز پڙهي. (مسلم ص 607 حديث 1188) سيّد المُرسلين، رحمةٌ لِّلعٰلمين صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن حِجَّةُ الوداع جي لاءِ وڃڻ وقت ذوالحُلَيفہ پهتا تہ اتي مسجد ۾ ٻہ رڪعتون ادا ڪيون. (ايضاً ص 394، تاريخ المدينة المنوره ص 501-502) هاڻي اتي ”مسجد ذوالحُلَيفہ“ نالي هڪ عاليشان مسجد قائم آهي.

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب!   صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی مُحَمَّد

﴿27﴾ مسجد قِبلَتَين

اها مسجد شريف اَلحَرَّةُ الوَبَرَة (اَلحَرَّةُ الغَرِبِيّة) ۾ ”وادي عقيق“ جي ”اَلعَرصہ“ نالي ميدان جي ويجهو واقع آهي. مساجد خمسہ بہ اتي ئي ويجهو واقع آهن. ”بِيرِ رُومہ“ (يعني سيدنا عثمان غني رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْهُ جن جو کوھ) مدينہ منوره زَادَهَا اللّٰہُ شَرَفًا وَّتَعْظِیْمًا کان ويندي هن مسجد شريف جي ساڄي طرف آهي. حضور پُرنور، فيض گنجور صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن هتي ظهر جي نماز ادا فرمائي آهي. هي مقدّس مسجد ”بنو سُلَيم“ جي نالي سان مشهور هئي ڇو تہ اتي قبيلہ بنو سُلَيم آباد هو. هجرت جي سترهين مهيني 15 رَجب المُرَجّب 2 هجري (جنوري 624ع) بروز شنبہ (يعني ڇنڇر جي ڏينهن) رسول اڪرم صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جن هتي اڃا ظهر جون ٻہ رڪعتون ادا ڪيون هيون جو قبلي جي تبديلي جو حڪم نازل ٿيو، باقي ٻہ رڪعتون بيت الله شريف ڏانهن منهن ڪري ادا فرمايون. ان جي ڪري هن جو نالو مسجد قِبلتَين (يعني ٻن قبلن واري مسجد) ٿيو. يادگار طور تي عاشقانِ رسول بيتُ المقدّس

جي طرف واري پٽ تي قبلي جا نشان ناهي چڙيا هئا ۽ ان ۾ ”آيات تحويلِ قبلہ“ لڪرائي چڙيون هيون. عاشقانِ زائرين ان نشان کي بہ مس ڪري برڪت حاصل ڪندا هئا. هاڻي اها پٽ شريف هٽائي وئي آهي ۽ صدر دروازي (مين گيٽ) جي طرف ڇت تي قبلہ اول جو رخ ظاهر ڪرڻ جي لاءِ مصلي جو نقش ناهيو ويو آهي.

جبل اُحُد

جبل اُحُد مدينہ منوره زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيمًا جي اُتر جي طرف واقع هي هڪ نهايت ئي مقدّس جبل آهي. حضرت سيدنا ابو عَبس بن جَبر رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ کان روايت آهي تہ سرڪار مدينہ، راحت قلب و سينہ صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن فرمايو: اُحُدٌ هٰذَا جَبَلٌ يُّحِبُّنَا وَنُحِبُّهٗ يعني ”هي اُحد جبل اسان سان محبت ڪري ٿو ۽ اسان هن سان محبت ڪريو ٿا.“ (مزيد فرمايو) ۽ هي جنت جي دروازن مان هڪ دروازي تي آهي جڏهن تہ عَير جبل اسان سان دشمني ڪري ٿو ۽ اسان ان کي دشمن سمجهندا آهيون. هو جهنم جي دروازي مان هڪ دروازي تي آهي. (معجم اوسط ج 5 ص 37 حديث 6505) ”جبلِ عير“ اُحد جبل جي سامهون ڏکڻ پاسي مڪي شريف زَادَهَا اللهُ شَرَفًا وَّ تَعْظِيمًا جي رستي ۾ واقع آهي جنهن کي سرڪار نامدار صَلَّى اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جن پنهنجو دشمن قرار ڏنو آهي. معلوم ٿيو تہ جمادات (يعني بي جان شين) ۾ بہ محبّت و عداوت جي ڪيفيت ۾ ملي وڃي ٿي.

مزار سيدنا هارون

حضرت سيدنا هارون عَلٰی نَبِيِّنَا وَعَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَام جي مزارِ پرانوار جبل اُحُد تي واقع آهي. پر افسوس! هاڻي ان جي زيارت بيحد مشڪل

آهي، جبل جي هيٺان ئي اَلسَّلامُ عَلَيکَ یا نبیَّ الله عرض ڪري ڇڏيو.

مزارِ سيدنا حمزه

حضرت سيدنا حمزه رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ غزوه اُحُد (3 هجري) ۾ شهيد ٿيا هئا. پاڻ رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ جي مزارِ فائض الانوار اُحُد شريف جي ويجهو واقع آهي، گڏ ئي حضرت سيدنا مُصعَب بن عُمَير رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ ۽ حضرت سيدنا عبدالله بن جَحش رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ جي مزار به آهي. غزوه اُحُد ۾ 70 صحابہ ڪرام عَلَيْهِمُ الرِّضْوَان شهادت جو جام پيتو هو، ان مان اڪثر شهداءِ اُحُد به گڏ نهيل چار ديواري ۾ آهن.

ڪن شُهداءِ اُحُد جي مزارن جي نشاندهي

ان مان ڪن شُهداءِ ڪرام رِضْوَانُ الله تَعَالٰی عَلَيْهِمْ اَجْمَعِيْن جون مبارڪ قبرون سيدنا امير حمزه رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ جي شهادت گاهه کان ”سيّد الشهداءَ امير حمزه اسڪول“ جي بئي پاسي هڪ ننڍڙي گهاٽي تي آهن، جنهن جي چوڌاري ترڪن هڪ چار ديواري نهرائي هئي.

ان چار ديواري کي ويجهڙائي ۾ وڏيڪ بلند ڪري ڇڏيو آهي، هي هڪ ننڍو قبرستان آهي جنهن ۾حضرت سيدنا عَمرو بن جَمُوع رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ، سندن هڪ غلام ۽ پاڻ رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ جي هڪ ياٺي جون مزارون آهن. پهرين دفعي حضرت سيدنا عَمرو بن جموع ۽ حضرت سيدنا عبد الله بن عَمرو بن الحرام رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُمَا کي گڏ هڪ ئي قبر ۾ دفن ڪيو ويو هو. جڏهن تدفين نو ٿي ته انهن کي جدا جدا قبرن ۾ منتقل ڪيو ويو. ”واقدي“ جي قول مطابق هن قبرستان ۾ حضرت سيدنا خارجه بن زيد، حضرت سيدنا سعد بن ربيع، حضرت سيدنا نعمان بن مالڪ، حضرت سيدنا عَبدَة بن حَسحاس رِضْوَانُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْهِم

اَجْمَعِیْن ۾ مدفون آهن. (تاريخ المدينہ المنوره لابن شبہ ج 1 ص 129) ان ڪان سواءِ وڏيڪ ۾ صحابہ ڪرام حضرت سيدنا ابو اليَمَن ۽ حضرت سيدنا خَلّاد بن عَمرو بن جموح بہ اتي ئي آرام فرما آهن. رِضْوَانُ اللهِ تَعَالٰی عَلَيْهِمْ اَجْمَعِيْن ۔

حضور اقدس صَلَّی اللهُ تَعَالٰی عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم هر سال جي شروعات تي شهداءِ احد جي قبرن تي ايندا هئا ۽ فرمائيندا هئا: اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ (يعني سلامتي هجي توهان تي تنهنجي صبر جو بدلو تہ پويون گهر ڪيڏو نہ سٺو مليو!) (مصنف عبد الرزاق ج 3 ص 381 حديث 6745)

شُهداءِ اُحُد کي سلام پيش ڪرڻ جي فضيلت

سيّدُنا شيخ عبدالحق مُحَدِّث دهلوي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ القوي نقل ڪن ٿا: جيڪو شخص انهن شُهداءِ اُحد وٽان گذري ۽ انهن کي سلام ڪري، اهي قيامت تائين ان تي سلام موڪليندا رهندا آهن، شُهداءِ اُحُد ۽ خاص طور تي سيّدُالشُّهداء حضرت سيّدُنا حمزه رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ جي مزار کان ڪيترائي ڀيرا سلام جي جواب جو آواز ٻڌو ويو آهي.

(جذب القلوب ص 177)

سيدنا حمزه جي بارگاهہ ۾ سلام

اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَنَا حَمْزَةُ ط اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا عَمَّ رَسُوْلِ اللهِ ط اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا عَمَّ نَبِيِّ اللهِ ط اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا عَمَّ حَبِيْبِ اللهِ ط اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا عَمَّ الْمُصْطَفٰى ط اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَ الشُّهَدَآءِ وَ يَا اَسَدَ اللهِ وَاَسَدَ رَسُوْلِهٖ ط اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَنَا عَبْدَ اللهِ بْنَ جَحْشٍ ط اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مُصْعَبَ بْنَ عُمَيْرٍ ط اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا شُهَدَآءَ اُحُدٍ كَافَّةً عَامَّةً وَّرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهٗ ط

ترجمو: سلام هجي توهان تي اي سيِّدُنا حمزه رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ. سلام هجي توهان تي اي رسول الله جا محترم چاچا، سلام هجي توهان تي اي الله عَزَّوَجَلَّ جي نبي جا معزز چاچا، سلام هجي اي الله عَزَّوَجَلَّ جي محبوب صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جا چاچا، سلام هجي توهان تي اي مصطفيٰ صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جا چاچا، سلام هجي توهان تي اي سردار شهيدن جا ۽ اي شينهن الله عَزَّوَجَلَّ ۽ شينهن ان جي رسول صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جا، سلام هجي توهان تي اي سيدنا عبدالله بن جَحش رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ ، سلام هجي توهان تي اي مُصعَب بن عُمير رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ ، سلام هجي توهان تي اي شهداءِ اُحُد توهان سيني تي ۽ الله عَزَّوَجَلَّ جون رحمتون ۽ برڪتون نازل ٿين.

شُهداءِ اُحُد کي مجموعي سلام

اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا شُهَدَآءُ يَا سُعَدَآءُ يَا نُجَبَآءُ يَا نُقَبَآءُ يَآ اَهْلَ الصِّدْقِ وَالْوَفَآءِ ط اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا مُجَاهِدِيْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ حَقَّ جِهَادِهٖ ط ﴿سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ط﴾ اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا شُهَدَآءَ اُحُدٍ كَآفَّةً عَآمَّةً وَّرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهٗ ـ

ترجمو: سلام هجي توهان تي اي شهيدؤ! اي نيڪ بختو! اي شريفؤ! اي سردارؤ! اي صدق ۽ وفا وارؤ! سلام هجي توهان تي اي مجاهدؤ! الله عَزَّوَجَلَّ جي راھ ۾ جهاد جو حق ادا ڪرڻ وارؤ! (**ترجموڪنزالايمان**: توهان تي سلامتي هجي توهان جي صبر جي بدلي ۾ پوءِ آخرت جو گهر ڪهڙو نہ سٺو آهي) سلام هجي توهان تي اي شهداءِ اُحُد سيني تي، ۽ الله عَزَّوَجَلَّ جون رحمتون ۽ برڪتون نازل ٿين.

مآخذ و مراجع

مطبوعه	ڪتاب جو نالو	مطبوعه	ڪتاب جو نالو
دار الكتب العلمية بيروت	مواهب اللدنيه	مكتبةالمدينه باب المدينه كراچي	كنز الايمان مع خزائن العرفان
دار احياء التراث العربي بيروت	وفاء الوفا	دار احياء التراث العربي بيروت	تفسير كبير
مكتبة المعارف العلمية لاهور	لمعات التنقيح	دارالفكر بيروت	درمنثور
دار المعرفة بيروت	مرقاة المفاتيح	دار الكتب العلمية بيروت	تفسير بغوي
ضياءُ القران پبليكشنز لاهور	مراة المناجيح	دار المعرفة بيروت	تفسير نسفي
مركز اهلسنت بركات رضا هند	حجة الله علي العلمين	دار احياء التراث العربي بيروت	روح البيان
مركز اهلسنت بركات رضا هند	شواهد الحق	كوئته	التفسيرات احمديه
مركز اهلسنت بركات رضا هند	الشفا	مكتبة الاسلاميه لاهور	تفسير نعيمي
باب المدينه كراچي	بستان المحدثين	دار الكتب العلمية بيروت	صحيح بخاری
دارالفكر ايران	تاريخ المدينة المنوره	دار ابن حزم بيروت	صحيح مسلم
دارالفكر بيروت	تاريخ دمشق	دارالفكر بيروت	سنن ترمذی
دار حضر بيروت	اخبار مكه	دار المعرفة بيروت	سنن ابن ماجه
دار الكتاب العربي بيروت	تاريخ الاسلام	دار المعرفة بيروت	موطا امام مالك
دار الكتب العلمية بيروت	خصائص كبريٰ	دارالفكر بيروت	مسند امام احمد
مركز اهلسنت بركات رضا هند	مدارج النبوة	دار الكتب العلمية بيروت	مشكواة المصابيح
دار الكتب العلمية بيروت	العقد الثمين	دار احياء التراث العربي بيروت	المعجم الكبير للطبراني
دار الفجردمشق	بحر الدموع	دار الكتب العلمية بيروت	المعجم الصغير للطبراني
دار الكتب العلمية بيروت	رسالة القشريه	دار الكتب العلمية بيروت	الترغيب والترهيب
فاروق اكيدمي ملتان	اخبار الاخيار	دار الكتب العلمية بيروت	الجامع الصغير للسيوطي
المكتبةالوهبه	سيرت عمربن عبدالعزيز	دار المعرفة بيروت	المستدرك للحاكم
دارالصادر بيروت	احياء علوم الدين	دار الكتب العلمية بيروت	شعب الايمان
باب المدينه كراچي	المسلك المتقسط	دار الكتب العلمية بيروت	مصنف عبدالرزاق
دار الكتب العلمية بيروت	عيون الحكايات	دار الفكر بيروت	مصنف ابن ابي شيبه
دار الكتب العلمية بيروت	روض الفائق	دار الكتب العلمية بيروت	جمع الجوامع
دار الكتب العلمية بيروت	روض الرياحين	دار الكتب العلمية بيروت	حلية الاولياء
دار الكتب العلمية بيروت	رشفة الصاوي	دار الكتب العلمية بيروت	فردوس الاخبار
دار الكتب العلمية بيروت	لقط المرجان	دار الفكر بيروت	مجمع الزوائد
دارمعرفة بيروت	درمختار وردالمحتار	دار الكتب العلمية بيروت	دلائل النبوة
رضا فائونديشن لاهور	فتاويٰ رضويه	دار الكتب العلمية بيروت	جامع الاصول
مكتبةالمدينه باب المدينه كراچي	بهار شريعت	المكتبة العصرية بيروت	كتاب الهواتف
مكتبةالمدينه باب المدينه كراچي	الحاوي للفتاوي	دار الكتب العلمية بيروت	كنزالعمال
مكتبةالمدينه باب المدينه كراچي	الملفوظ	دار الكتب العلمية بيروت	فتح الباري
رضا اكيدمي لاهور	بلد الامين	دار الكتب العلمية بيروت	شرح صحيح مسلم
دار الكتب العلمية بيروت	مدينة الرسول	فريد بک اسٹال لاهور	نزهة القاري
فريد بک اسٹال لاهور	سني علماكي حكايات	دار الكتب العلمية بيروت	تهذيب والتهذيب
هند	مخزن احمدي	دار الكتب العلمية بيروت	الطبقات الكبريٰ لابن سعد
مكتبة نعمانيه ضياء كوٹ	كتاب الحج	دار الفكربيروت	الطبقات الكبريٰ لشعراني

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى سَيِّدِ الْمُرْسَلِيْنَ اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سُنّت جون بهارون

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَزَّوَجَلَّ تبليغِ قرآن ۽ سُنّت جي عالمگير غير سياسي تحريڪ **دعوتِ اسلامي** جي مهڪندڙ مدني ماحول ۾ بڪثرت سُنّتون سکيون ۽ سيکاريون وينديون آهن. اوهان کي به پنهنجي شهر ۾ **دعوتِ اسلامي** جي ٿيندڙ هفتيوار سنتن ڀريي اجتماع ۾ سڄي رات گذارڻ جي مدني التجا آهي. عاشقانِ رسول جي **مَدَني قافلن** ۾ سنتن جي تربيت جي لاءِ سفر ۽ روزانو **فڪرِ مدينه** جي ذريعي **مَدَني انعامات** جو رسالو پُر ڪري هر مهيني پنهنجي شهر جي ذميدار کي جمع ڪرائڻ جو معمول بڻايو. اِنْ شَآءَ الله عَزَّوَجَلَّ ان جي برڪت سان پابندِ سنت بڻجڻ، گناهن کان نفرت ڪرڻ ۽ **ايمان جي حفاظت** جو ذهن بڻجندو، هر اسلامي ڀاءُ پنهنجو هي مدني ذهن بڻائي ته **"مون کي پنهنجي ۽ سڄي دنيا جي ماڻهن جي اصلاح جي ڪوشش ڪرڻي آهي"** اِنْ شَآءَ الله عَزَّوَجَلَّ پنهنجي اصلاح جي ڪوشش جي لاءِ **مَدَني انعامات** تي عمل ۽ سڄي دنيا جي ماڻهن جي اصلاح جي ڪوشش جي لاءِ **مَدَني قافلن** ۾ سفر ڪرڻو آهي. اِنْ شَآءَ الله عَزَّوَجَلَّ

ISBN 978-969-631-064-8
0109423

عالمي مدني مرڪز فيضان مدينه محله سوداگران پراڻي سبزي منڊي باب المدينه ڪراچي

UAN: +923 111 25 26 92 Ext: 1262

Web: www.dawateislami.net / E-mail: translation@dawateislami.net